

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAZILI BELGELER IŞIĞINDA HİTİT KRAL
HEYKELLERİ İÇİN YAPILAN RİTÜELLER

Hazırlayan
Burcu ÖZER
2501170129

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üy. (Doç.) Meltem ALPARSLAN

İSTANBUL – 2021

ÖZ

YAZILI BELGELER IŞIĞINDA HİTİT KRAL HEYKELLERİ İÇİN YAPILAN RİTÜELLER

BURCU ÖZER

Hitit dininde kült uygulamaları ve kült objeleri çok önemli bir yere sahiptir. Hitit kral heykelleri bir kült objesi olarak çiviyazılı metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Hitit arşivlerinde bulunan siyasi, tarihi, dini içerikli metinlerde söz konusu kral heykellerinin çeşitli amaçlar ile kullanıldıkları görülmektedir. Bu heykellerin kullanım amacı ve bu heykellere yapılan uygulamalar çalışmamızın ana ögesini oluşturmaktadır. Hitit kral heykelleri, bir kült objesi midir yoksa başlıca bir krâli kült müdür hipotezimiz doğrultusunda yapılan çalışma, filolojik ve arkeolojik veriler ışığında ele alınmıştır ve üç bölümde incelenmiştir.

Filolojik verilerin değerlendirildiği birinci bölümde, çiviyazılı metinlerde heykel, figür, model, kopya v.b. kavramların hangi metin gruplarında, hangi işlevde kullanıldıkları tespit edilmiştir. Terminoloji çalışması yapılmış ve Hitit kral heykelleri için kullanılan/kullanılmayan terimler saptanmıştır. Hitit kral heykellerinin görüldüğü çiviyazılı metinler belirtilmiştir.

Filolojik açıdan değerlendirme ikinci bölümde de devam etmiştir. İkinci bölümde, toplam 29 tablet, 41 fragmandan oluşan CTH 660; Krâliyet Heykelleri İçin Kurban konulu metin grubuna ait metinlerin transliterasyon ve çevirisi yapılmıştır. Metin edisyonu sonucunda Krâliyet Heykelleri İçin Kurban ritüelinin rekonstrüksiyonu çıkartılmıştır.

Üçüncü bölümde ise arkeolojik veriler başlığı altında, Hitit kaya anıtları ve Hitit mühürlerinde bulunan kral tasvirleri incelenmiştir. Ayrıca arkeolojik kazılarda bulunan kral tasviri olabileceği düşünülen figürin/heykelcikler değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında Hitit krallarının ve kraliçelerinin heykellerinin krâli heykel kültü için yapıldığı saptanmıştır. Hitit krâli heykel kültü varlığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitit dini, Kült, Heykel, Hitit Kralları, Ritüel, Krâliyet Ailesi.

ABSTRACT

RITUALS MADE FOR HITITE KING STATUES IN THE LIGHT OF WRITTEN DOCUMENTS

BURCU ÖZER

Cult practices and cult objects have a extremely significant place in the Hittite religion. The statues of Hittite kings appear as cult objects in cuneiform tablets. In the political, historical, and religious texts found in the Hittite archives, the king statues are seen for various purposes. These statues in question have various purposes according to the political, historical, and religious texts in the Hittite archives. The purpose of use of these statues and the practices used these statues constitute the main subject of our study. This study, which has been carried out by considering the hypothesis that whether the statues of the Hittite kings are a cult object or a main kingly cult, has been discussed in the light of philological and archaeological data and has been examined in three main chapters.

In the first chapter, where philological data are evaluated, it has been determined in which text groups and in which function concepts of statues, figures, models and copy etc. were used in the cuneiform texts. A terminological study has been conducted and whether terms used or not for the statues of the Hittite kings has been determined in this chapter. In addition, cuneiform texts in which Hittite king statues are seen have been addressed.

Philological evaluation continues in the second chapter. Hittite transliteration and translation of the texts regarding the text group on Sacrifice for the Royal Statues – CHT 660 consisting of 29 tablets and 41 fragments in total – have been performed in the second chapter. As a result of the text edition, the reconstruction of the Sacrifice ritual for the Royal Statues has been generated.

In the third chapter, the king descriptions found on the Hittite rock monuments and Hittite seals have been investigated, under the title of Archaeological Data. Moreover, statues and figurines which have been unearthed in archaeological excavations and might be the depiction of the king have been discussed in this chapter. In the light of data used in this study, it has been determined that the statues of the Hittite kings and queens were constructed for a royal cult. Our main findings indicate the existence of the cult of the Hittite royal statue.

Key words: Hittite Religion, Cult, Statue, Hittite Kings, Religious Ritual, Royal Family

ÖNSÖZ

Filolojik ve Arkeolojik verilerde Hitit kral heykellerini aramak ve bu verilerden yola çıkarak tarihi bir rekonstrüksiyon yapmaya çalışmak, zorlu olduğu kadar keyifli bir çalışma süreciydi. Yazılı Belgeler Işığında Hitit Kral Heykelleri İçin Yapılan Ritüeller başlıklı tez çalışmasının, öncelikle Hitit kral heykellerini, terminolojisini, literatürünü ve arkeolojisini konu aldığı, çalışmanın devamında ve sonucunda ise Hitit krâli heykel kültürünün kapsamı alanına girdiği anlaşılmıştır. Bugüne kadar literatürde bir kült objesi olarak geçen Hitit kral heykellerinin, Krâli heykel kültürünün kendisi olması, Hitit kült literatürüne yeni bir bakış getirmiş, Hitit dini, Hitit sanatı ve arkeolojisine katkı sağlamıştır.

Söz konusu çalışmam boyunca fikirleri ve bilgece yol göstericiliği ile her zaman yanımda olan gerek eğitimime katkısıyla gerekse çalışma sürecimdeki yol göstericiliğiyle, her türlü desteğini ve yardımını benden esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Meltem Alparslan'a müteşekkirim.

Çalışmam boyunca, eğitimime katkısı ve yardımlarından ötürü bilgi ve desteğini her zaman hissettiğim hocam Doç. Dr. Metin Alparslan'a, yüksek lisans eğitimim boyunca bilgisi, desteği ve yardımlarıyla yoluma ışık tutan hocalarım, Doç. Dr. Erkan Konyar'a ve Prof. Dr. Hamdi Şahin'e çok teşekkür ederim.

Çalışmamın arkeolojik veriler kısmına, Boğazkale - Hattuša kazı arşivinde bulunan küçük buluntu eserler ile ilgili bilgi vererek katkı sağlayan Hattuša kazı başkanı Prof. Dr. Andreas Schachner'e ayrıca teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında Farabi değişim programı ile gittiğim Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde, misafirperverliği ve desteğinden ötürü hocam Prof. Dr. Turgut Yiğit'e, Farabi öğrencisi olarak Akadca derslerine girmeme imkân sağlayan ve desteğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. İrfan Albayrak'a teşekkürü borç bilirim.

Çalışmamın filoloji kısmının büyük bir bölümünü Almanya'da Julius-Maximilian-Würzburg Üniversitesindeki Eski Doğu Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesi ve Mainz Bilimler Akademisi kelime arşivindeki çalışmalar ile neticelendirdim. Söz konusu kütüphanelere erişimimi sağlayan, destek ve yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Daniel Schwemer'e ve sayın Prof Dr.

Gerfrid G.W. Müller ile Dr. Charles Steitler’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Yüksek lisans eğitimim boyunca kaynak konusunda yararlandığım Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi ve Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü çalışanları ile yine Julius-Maximilian-Würzburg Üniversitesi, Eski Doğu Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesindeki yardımlarından ötürü Dr. Fabio Bastici’ye teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca her daim desteğini hissettiğim, dostluğu ve bilimsel kimliği ile her zaman yanımda olan, ayrıca pandemiye denk gelen ve kütüphanelerin mecburen kapatıldığı süre boyunca PDF arşivi ile yardıma koşan değerli dostum, meslektaşım Araş. Gör. Tolga Pelvanoğlu’na çok teşekkür ederim. Yine yüksek lisans çalışmam sırasında pek çok yardımını gördüğüm dostumlarım ve meslektaşlarım Dr. Fatma Kaynar ile İrem Şükran Nogay’a (MA) teşekkürü borç bilirim.

Almanya’daki çalışma sürecimde pandemi talihsizliği ile mahsur kaldığım sırada yardıma koşan aile bireylerime, tüm eğitim hayatım boyunca her zaman beni destekleyen, sevgi, sabır ve güvenlerini hiçbir zaman benden esirgemeyen biricik aileme ve son olarak bu süreçteki sevgi ve sabrından ötürü Necip Bulut’a sonsuz teşekkürlerimle...

Burcu Özer

2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLO LİSTESİ.....	XII
HARİTA LİSTESİ.....	XII
RESİM LİSTESİ.....	XII
SEMBOL LİSTESİ.....	XV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİTİTÇE ÇİVİYAZILI BELGELERDE HİTİT KRAL HEYKELLERİ İLE İLGİLİ FİLOLOJİK VERİLER

1.1. Çiviyazılı Metinlerde Heykel ve Vekil İçin Kullanılan Kelimeler	4
1.1.1. <i>ešri-</i> / <i>eššari-</i> (Hititçe)	4
1.1.1.1. Tasvir Anlamında Kullanımı.....	5
1.1.1.2. Kopya Anlamında Kullanımı.....	6
1.1.1.3. Heykel Anlamında Kullanımı	6
1.1.2. <i>šena-</i> (Hititçe).....	8
1.1.2.1. İyi Büyü Ritüeli İçin Kullanımı	9
1.1.2.2. Model Anlamında Kullanımı	9
1.1.2.3. İşlevi Belirsiz Kullanımı	11
1.1.2.4. Büyü Ritüelinde Kullanımı	12
1.1.2.5. Kült Obje Anlamında Kullanımı.....	12
1.1.2.6. Materyal Yapımında Kullanımı	13
1.1.3. <i>himma-</i> (Hititçe).....	14
1.1.3.1. Model, Minyatür Anlamında Kullanımı.....	15
1.1.3.2. Kopya, Vekil Anlamında Kullanımı	16
1.1.4. ALAM (Sümerce).....	17
1.1.4.1. Kral Heykeli Anlamında Kullanımı.....	17
1.1.4.2. Kraliçe Heykeli Anlamında Kullanımı	23

1.1.5. <i>puḫu</i> (m.) (Akadca)	25
1.1.5.1. Vekil Anlamında Kullanımı	25
1.1.6. <i>ṣalmu</i> (m.) (Akadca).....	27
1.1.7. <i>zalmi</i> (Hurricce).....	27
1.1.8. <i>dāruš-</i> , <i>tāruš-</i> (Çiviyazısı Luwicesi):	28

İKİNCİ BÖLÜM

CTH 660 KRALİYET HEYKELLERİ İÇİN KURBAN

2.1. CTH 660 Metin Grubuna Ait Tablet ve Fragmanlar.....	32
2.1.1. KBo 24.89 + KUB 51.13 + KUB 10.11 (2294/c + Bo 919 + Bo 5041) Transliterasyon ve Çeviri	35
2.1.1.1. Filolojik Yorum.....	49
2.1.2. KBo 39.91 (1190/z) Transliterasyon ve Çeviri	60
2.1.2.1. Filolojik Yorum.....	69
2.1.3. KBo 39.86 (770/b) Transliterasyon ve Çeviri	71
2.1.3.1. Filolojik Yorum.....	76
2.1.4. KBo 38.120 + KBo 30.92 (1307 c / 634 c) Transliterasyon ve Çeviri 80	
2.1.4.1. Filolojik Yorum.....	83
2.1.5. KBo 55.262 (1293/z) Transliterasyon ve Çeviri.....	84
2.1.6. KBo 39.88 (194/rA) Transliterasyon ve Çeviri	84
2.1.6.1. Filolojik Yorum.....	86
2.1.7. KBo 39.92 (Bo 68/25) Transliterasyon ve Çeviri	87
2.1.8. KBo 30.53 (2033/g) Transliterasyon ve Çeviri.....	88
2.1.9. KBo 39.90 (Bo 68/221) Transliterasyon ve Çeviri	89
2.1.9.1. Filolojik Yorum.....	93
2.1.10. KBo 2.29 (Bo 29) Transliterasyon ve Çeviri	94
2.1.11. KBo 2.30 (Bo 30) Transliterasyon ve Çeviri	97
2.1.12. KBo 21.49 + KBo 39.87 (445/c +452/d) Transliterasyon ve Çeviri 99	
2.1.12.1. Filolojik Yorum	106
2.1.13. VSNF 12.2 (VAT 7501) Transliterasyon ve Çeviri.....	107
2.1.13.1. Filolojik Yorum	111
2.1.14. KBo 21.73 (491 / b) Transliterasyon ve Çeviri.....	111

2.1.14.1.	Filolojik Yorum	113
2.1.15.	KBo 47.79 (177/w) Transliterasyon ve Çeviri	114
2.1.16.	KBo 39.89 (694/z) Transliterasyon ve Çeviri	119
2.1.16.1.	Filolojik Yorum	122
2.1.17.	KBo 52.132 (942/u) Transliterasyon ve Çeviri.....	122
2.1.18.	KBo 44.236 (253/m) Transliterasyon ve Çeviri.....	123
2.1.19.	KBo 20.100 (2367/c) Transliterasyon ve Çeviri	123
2.1.20.	KBo 30.59 (817/f) Transliterasyon ve Çeviri.....	125
2.1.21.	KBo 54.144 (1848/u) Transliterasyon ve Çeviri.....	127
2.1.22.	KBo 54.145 (860/z) Transliterasyon ve Çeviri	128
2.1.23.	KBo 55.261 (Bo 69/817) Transliterasyon ve Çeviri	130
2.1.24.	KBo 52.133 (1291/u) Transliterasyon ve Çeviri.....	131
2.1.25.	KBo 52.134 (678/u) Transliterasyon ve Çeviri.....	132
2.1.25.1.	Filolojik Yorum	133
2.1.26.	KBo 43.68 (13/k) Transliterasyon ve Çeviri.....	134
2.1.27.	KBo 43.76 (14/E) Transliterasyon ve Çeviri	135
2.1.28.	KBo 45.151 (580/t) Transliterasyon ve Çeviri	135
2.1.29.	Bo 5261	136
2.1.30.	Bo 5111	136
2.1.31.	Ritüel Metninin İçerik Açısından Yorumlanması.....	136
2.1.32.	Metinlerde Geçen Hitit Kralları İçin Görüşler.....	138
2.1.33.	Ritüelin Gerçekleştiği Mekân	140
2.1.34.	Ritüelde Kullanılan Sunu Malzemeleri	143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HİTİT GÖRSEL SANATINDA KRAL HEYKELLERİ İLE İLGİLİ VERİLERE GENEL BİR BAKIŞ

3.1.	Hitit Kral Tasviri Bulunan Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları	151
3.1.1.	Sirkeli Kaya Anıtı:	155
3.1.2.	Yazılıkaya A Galerisi:	157
3.1.3.	Yazılıkaya B Galerisi:	157
3.1.4.	Karabel Kaya Anıtı:.....	158
3.1.5.	Fraktin Kaya Anıtı:	159
3.2.	Hitit Mühürlerinde Bulunan Hitit Kral Tasvirleri	160

3.2.1.	II. Muwattalli Umarmungssiegel	162
3.2.2.	III. Muršili / Urhi-Teššob <i>Umarmungssiegel</i>	164
3.3.	Hitit Plastik Sanatında Kral Tasvirleri	165
3.3.1.	Tanrı ve Tanrıça Heykelcikleri.....	165
3.3.2.	İnsan Tasviri İçeren Heykelcikler	166
SONUÇ.....		169
KAYNAKÇA		180
EKLER.....		201

TABLO LİSTESİ

TABLO 1.1: İncelenen Kelimelerin Listesi	28
TABLO 2.1.a: Hitit Kral Listesi	202
TABLO 2.1.b: CTH 660 Konkordanz Listesi	33
TABLO 2.1.32: Tüm Metinler İçinde Kral Heykellerinin Geçtiği Fragmanlar	138
TABLO 2.1.34: Ritüel Metninde Geçen Kaplar	144

HARİTA LİSTESİ

HARİTA 3.1. MÖ 2. Binyıl Anadolu Coğrafyasında Yer Alan Hitit Kaya Anıtları (Hittite Monuments)	202
---	-----

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1.1: KBo 24.89 + KUB 51.13 + KUB 10.11 (2294/c + Bo 919 + Bo 5041) Fotoğrafi	203
Resim 2.1.2: KBo 39.91 (1190/z) Kopyası	204
Resim 2.1.3: KBo 39.86 (770/b) Öy. II, III, Ay. V. Kopyası	205
Resim 2.1.4: KBo 38.120 + KBo 30.92 (1307 c / 634 c) Fotoğrafi	206
Resim 2.1.5: KBo 55.262 (1293/z) Kopyası	206
Resim 2.1.6: KBo 39.88 (194/rA) Öy. II Sol kol. ve Sağ kol. Kopyası	207
Resim 2.1.7: KBo 39.92 (Bo 68/25) Kopyası	207
Resim 2.1.8: KBo 30.53 (2033/g) Kopyası	208
Resim 2.1.9: KBo 39.90 (Bo 68/221) Kopyası	208
Resim 2.1.10: KBo 2.29 (Bo 29) Kopyası	209
Resim 2.1.11: KBo 2.30 (Bo 30) Kopyası	210
Resim 2.1.12: KBo 21.49 + KBo 39.87 (445/c + 452/d) Kopyası	211
Resim 2.1.13: VSNF 12.2 (VAT 7501) Öy. I, Ay. VI Fotoğrafi	212
Resim 2.1.14: KBo 21.73 (491 / b) Kopyası	212
Resim 2.1.15: KBo 47.79 (177/w) Öy. I, II ve Ay. IV, V Kopyası	213

Resim 2.1.16: KBo 39.89 (694/z) Öy. II, III, ve Ay. IV, V Kopyası	214
Resim 2.1.17: KBo 52.132 (942/u) Sol kol. Kopyası	214
Resim 2.1.18: KBo 44.236 (253/m) Kopyası	215
Resim 2.1.19: KBo 20.100 (2367/c) Öy. I, Ay. I Kopyası	215
Resim 2.1.20: KBo 30.59 (817/f) Öy. II, Ay. III Kopyası	216
Resim 2.1.21: KBo 54.144 (1848/u) Kopyası	216
Resim 2.1.22: KBo 54.145 (860/z) Öy.ve Ay. Kopyası	217
Resim 2.1.23: KBo 55.261 (Bo 69/817) Kopyası	217
Resim 2.1.24: KBo 52.133 (1291/u) Öy.I Kopyası	218
Resim 2.1.25: KBo 52.134 (678/u) Kopyası	218
Resim 2.1.26: KBo 43.68 (13/k) Öy. I Kopyası	219
Resim 2.1.27: KBo 43.76 (14/E) Kopyası	219
Resim 2.1.28: KBo 45.151 Ay. Kopyası	220
Resim 3.1.1: Sirkeli Kaya Anıtı.: II. Muwattalli Çizimi ve Fotoğrafı	220
Resim 3.1.2: Yazılıkaya A Galerisi: IV Tuthaliya Kaya Kabartması	221
Resim 3.1.3: Yazılıkaya B Galerisi: Tanrı Şarruma ve IV Tuthaliya	221
Resim 3.1.4: Karabel Kaya Anıtı Çizimi ve Fotoğrafı	222
Resim 3.1.5: Fraktin Kaya Anıtı	222
Resim 3.2.1.a: Hitit Kral Mühürleri: Aedicula Mühürler	223
Resim 3.2.1.b: II. Muwattalli ismini taşıyan mühür baskısı	224
Resim 3.3.1.a: Tanrı heykelcikleri, a: Ayakta altın tanrı heykelciği, Londra, British Museum b: Konya'da bulunmuş bronz tanrı heykelciği	225
Resim 3.3.1.b: Hasanoğlan Heykelciği	226
Resim 3.3.1.c: Amasya- Doğanstepe heykelciği	227
Resim 3.3.1.d: Dövlük Heykelciği	228
Resim 3.3.1.e: Tanrıça Heykelcikleri	228
Resim 3.3.2.a: Oturan çocuk heykeli	229
Resim 3.3.2.b: Oturan erkek heykeli	230
Resim 3.3.2.c: Ahurhisar heykelciği	231
Resim 3.3.2.d: Alaca Höyük Heykeli	232
Resim 3.3.2.e: Erkek Heykelciği	233
Resim 3.3.2.f: Erkek Heykel Başı	233

Resim 3.3.2.g: Erkek Heykel Gövdesi	234
--	------------

SEMBOL LİSTESİ

[x x x x]	Metnin kırık olan kısımlarını ve tahmini işareti ifade eder.
[...]	Metnin kırık kısımda cümlelerin devam ettiğini ifade eder.
[()]	Metnin kırık olan kısmının duplikat veya paralel metne göre tamamlandığını ifade eder.
┌	Yukarıdan kısmen kırık olan işareti ifade eder.
└	Aşağıdan kısmen kırık olan işareti ifade eder.
()	Anlamı açıklığa kavuşturmak için çeviriye eklenen yorumları ifade eder.
(+)	Aynı tablete ait olan fragmanları ifade eder.
< >	Kâtip tarafından yazılmaya unutilan işaretleri ifade eder.
<< >>	Atlanmış işareti ifade eder.
x	Okunamayan işareti ifade eder.
x+1	Tablette okunabilen ilk satırı ifade eder.
?	Şüpheli işaret okunuşunu ifade eder.
!	Kâtip hatası ile yazılmış işaretleri ifade eder.
-	Transliterasyonda işaret hecelerini ayırmak için kullanılır.
=	Kelimelerin içindeki morfolojik unsurları ayırır.
(=)	Denk olduğunu ifade eder.
§	Yeni paragrafın transliterasyonunu ifade eder

KISALTMALAR LİSTESİ

AHw	:	<i>Akkadisches Handwörterbuch.</i>
AnSt.	:	<i>Anatolian Studies.</i>
AoF	:	<i>Altorientalische Forschungen.</i>
ArchAnz	:	<i>Archäologischer Anzeiger.</i>
As	:	<i>Assyriological Studies.</i>
BBS(t.)	:	<i>Babylonian Boundary Stones and Memorial – Tablets in the British Museum.</i>
BiOr	:	<i>Bibliotheca Orientalis.</i>
CAD	:	<i>The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago.</i>
CHD	:	<i>The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago.</i>
CollAn	:	<i>Colloquium Anatolicum / Anadolu sohbetleri.</i>
CTH	:	<i>Catalogue des textes hittites.</i>
DBH	:	<i>Dresdner Beiträge zur Hethitologie.</i>
DMOA	:	<i>Documenta et monumenta Orientis antiqui.</i>
Fs.	:	<i>Festschrift.</i>
HdO(r)	:	<i>Handbuch der Orientalistik</i>
HED	:	<i>Hittite Etymological Dictionary, Berlin, New York.</i>
HEG	:	<i>Hethitisches Etymologisches Glossar.</i>
HHW	:	<i>Hethitisches Handwörterbuch. Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen.</i>

HitCongr	:	<i>Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri</i>
HW	:	<i>Hethitisches Wörterbuch, Kurzgefasste Kritische Sammlung Der Deutungen Hethitischer Wörter.</i>
IBoT	:	<i>İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletlerinden Seçme Metinler.</i>
IstM(itt.)	:	<i>Istanbuler Mitteilungen</i>
JANER	:	<i>Journal of Ancient Near Eastern Religions.</i>
JNES	:	<i>Journal of Near Eastern Studies</i>
JAOS	:	<i>Journal of the American Oriental Society.</i>
JCS	:	<i>Journal of Cuneiform Studies.</i>
KASKAL	:	<i>Kaskal. Rivista di storia, ambiente e culture del Vicino Oriente antico.</i>
KBo	:	<i>Keilschrifttexte aus Boghazköy.</i>
KUB	:	<i>Keilschrifturkunden aus Boghazköy.</i>
Labat	:	<i>Hém. S. Hémérolgies.</i>
MVA(e)G	:	<i>Mitteilungen der Vorderasiatischen.</i>
NABU	:	<i>Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires.</i>
SANER	:	<i>Studies in Ancient Near Eastern Records.</i>
SCO	:	<i>Studi classici e orientali.</i>
SMEA	:	<i>Studi micenei ed egeo-anatolici.</i>

- StBoT** : *Studien zu den Boğazköy-Texten.*
- THeth.** : *Texte der Hethiter.*
- TUAT-NF** : *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments. Neue Folge.*
- UET** : *Ur Excavations: Texts (London 1928 v.d.).*
- VAT** : *Vorderasiatische Abteilung Tontafeln.*
- VBot** : *Goetze, A., Verstreute Boghazköy-Texte, Marburg.*
- WVDOG** : *Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft.*
- ZA** : *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie (Berlin, 1939 v.d.).*

abl.	:	ablativūs
acc.	:	accūsativus
act.	:	aktif
Akk.	:	akadca
Ay.	:	arka yüz
Bkz.	:	bakınız
Bo.	:	Boğazköy kazı envanter numarası
c.	:	genus commune
dat.	:	dativus
dat. – loc.	:	dativus - locātivus
ed.	:	Editör
E.H	:	Eski Hitit Dönemi
Erg.	:	Ergatif
f.	:	femininum
gen.	:	genetivus
Hit.	:	Hititçe
H.İ	:	Hitit İmparatorluk Dönemi
Imp.	:	imperativus
Inf.	:	infinitivus
Instr.	:	instrumentalis
iter.	:	iterativus
Kat.	:	Katalog
Kol.	:	Kolon
Lat.	:	Latince
loc.	:	Locativus
Luw.	:	Luwice
m.	:	masculinum
mid.	:	Medio - Passive
MÖ	:	Milattan Önce
n.	:	genus neutrum

nom.	:	nominativus
O.H	:	Orta Hitit Dönemi
Öy.	:	ön yüz
pl.	:	pluralis
Pres.	:	praesens
Prev.	:	preverb
Pret.	:	praeteritum
s.	:	sayfa
sg.	:	singularis
Süm.	:	Sümerce
Verbal sub.	:	Verbal substantive
v.b.	:	ve benzeri
v.d.	:	ve devamı
yy.	:	yüzyıl

GİRİŞ

MÖ 2. binyıl Anadolu coğrafyasında var olmuş olan Hititler, farklı etnik kökenli ögelerin birleşmesi ile oluşan bir kültüre sahiptir. Bu kültürün kendi dilinden yazıya aktarımı sayesinde bugün, Hitit kültür ve politik tarihi hakkında geniş bir bilgiye sahibiz. Tarih boyunca görsel sanatlar, çeşitli nedenlerle insanlar ile tinsel bir bağlantı kurmak amacıyla kullanılmıştır. Hititler de Hititçe çiviyazılı metinlerinden varlığını öğrendiğimiz Hitit kralları için yapılan kral heykellerini benzer şekilde tinsel bir bağlantı kurmak için bir araç olarak kullanmıştır. Hititler, çeşitli nedenlerden ötürü bazen yaşayan bazen de ölen kralların heykellerini yapmıştır. Farklı mekân ve etkinliklerde rahip ve halk tarafından kutsanan Hitit kral heykelleri, Hititçe çiviyazılı metinlerde bir kültürün parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu heykeller ile ilgili bilgi veren çiviyazılı metinler oldukça az olmakla birlikte en geniş kapsamlı olan metin grubu, Hititçe çiviyazılı metinler kataloğunda, CTH (Catalogue des Textes Hittites) 660 olarak numaralandırılmıştır. CTH 660 “Bayram ve Kült Metinleri” grubu olarak değerlendirilmiştir. Orta Hitit dönemi, Hitit İmparatorluk dönemi ve Hitit İmparatorluk Döneminin sonuna tarihlendirilen ve toplam 30 tablet / 34 fragmanı içeren CTH 660 metin grubunun konusu, Hititçe çiviyazılı metinlerde geçen kral heykelleri ve bu heykellere yapılan kurban sunularını oluşturur. Söz konusu metin grubu ile ilgili ilk transliterasyon çalışması 2002 yılında Groddek tarafından yapılmıştır. Yalnızca Hititçe çiviyazısının transliterasyonunu içeren bu çalışma daha sonraki birkaç yıl da devam etmiş fakat bütün tablet fragmanları tek bir çalışmadatoplanmamış ve yorumlanmamıştır. CTH 660 metin grubu ile ilgili 2008’de ise Torri tarafından “Der Kult königlichen Statuen in den hethitischen keilschriftlichen Quellen” isimli bir makale yayınlanmıştır. Bunun dışında bazı yayınlarda atıfta bulunulması ve birkaç makaleye konu olması dışında bir çalışma bulunmamaktadır. CTH 660 dışında Hitit kral heykelleri pek çok metin grubuna ait fragmanda da karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, politik metinler, dua metinleri, kült ve tapınak envanterleri, ritüel metinleri, bayram metinleri, kurban listeleri olarak sıralanabilir. Bu metin gruplarında Hitit kral heykellerinin neden ve nasıl kullanıldığı ile ilgili yapılmış sentez bir çalışma mevcut değildir.

Filolojik belgelerin yanı sıra arkeolojik kazılar ile gün yüzüne çıkmış olan Hitit kral heykeli olabilecek buluntular da mevcuttur. Söz konusu arkeolojik buluntular ne yazık ki sayıca oldukça azdır. Günümüze ulaşan buluntular ise filolojik çalışma yetersizliği sebebiyle yeterince doğru yorumlanamamıştır. Bu kapsamda bilimsel bir bilgi boşluk bulunmaktadır. Yapılmakta olan yüksek lisans tez konusunun önemi ve mahiyeti bu noktada devreye girmektedir Hitit kral heykellerini, terminolojisini ve arkeolojisini kapsayan “Yazılı Belgeler Işığında Hitit Kral Heykelleri İçin Yapılan Ritüeller” isimli tez çalışması ile Hitit dili terminolojisine ve Hitit dini kült anlayışına katkıda bulunmak, Hitit Arkeolojisi açısından ilgili arkeolojik buluntuların yorumlanmasına yardımcı olmak ve tüm bunların pusulasında Hitit tarihi rekonstrüksiyonuna yeni bir çıkarım kazandırarak, bilim dünyasını aydınlatmak amaçlanmıştır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde öncelikle Hitit Kült Objesi olarak “Hitit kral heykelleri” anlatılacaktır. Daha sonra Hititçe çiviyazılı belgelerde Hititçe, Sümerce ve Akadca olarak “heykel” kelimesi için kullanılan terimler toplanacak, tanımlanacak ve terminoloji çalışması yapılarak tasvir içeren heykel, heykelcik, figürin, ortostad gibi terimlerin kullanımının birbirinden ayrıldığı noktalar incelenecektir.

İkinci bölümde, Hitit Kral Heykellerinin geçtiği en kapsamlı metin grubu olan CTH 660 isimli metin grubundaki Hititçe çiviyazılı metinlerin, metin edisyonu yapılacaktır. Kurban ritüelini konu alan söz konusu metinler, metin edisyonu ardından detaylı bir şekilde filolojik ve içerik bakımından yoruma tabi tutulacaktır. CTH 660 metin grubu ile birlikte bir önceki bölümde tespit edilen Hitit Kral Heykellerinin geçtiği farklı konulu metinler (tarihi, dini, ritüel v.b.) birlikte karşılaştırılarak incelenecektir. Bu doğrultuda Hitit Kral Heykellerinin yapılış amacı, hangi metinde ne amaçla kullanıldığı, bir kült objesi mi yoksa Hitit dininde başlıca bir kült mü olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise daha önceki bölümlerde filolojik olarak ele alınmış, tez konusunun ana ögesi olan Hitit Kral Heykellerini daha iyi anlamak adına arkeolojik verilerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde değerlendirmeye alınan arkeolojik malzeme üç gruptan oluşmaktadır. Bunlar: Hitit Kaya Anıtları, Hitit Kral

Mühürleri ve Arkeolojik kazılarda ele geçen antropomorfik özelliğe sahip plastik eserlerdir. Hitit Kaya Anıtları ve Hitit Kral Mühürlerindeki Hitit Kral tasvirleri ikonografik bakımdan incelenecek ve akabinde arkeolojik kazılarda ele geçen antropomorfik özelliğe sahip plastik eserler Hitit Kral Heykeli olarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

Tez çalışması boyunca birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiştir. Daha önce bu konuda kapsamlı bir çalışma yapılmadığından çalışmanın temelini ağırlıklı olarak birincil kaynaklar oluşmuştur. Birincil kaynakları Hititçe çiviyazılı Metinler, Hitit Krallarına Ait Mühürler ve Hitit Kral Tasviri İçeren Kaya Anıtları olarak sıralayabiliriz. Birincil kaynaklarda yer alan Hititçe çiviyazılı metinlerin yer aldığı serilerden KBo, KUB, IBoT, ABoT, VBoT'dan büyük ölçüde faydalanılmıştır. Aynı şekilde CTH grubuna ve fragmanlarına online ortamda ulaşabilmek için Hethitologie Portal Mainz'den yararlanılmıştır. Çiviyazılı metinlerin yanı sıra, Anadolu hiyeroglifli Hitit Kral mühürleri ve Kaya Anıtlarının yer aldığı yayınlar çalışmaya önemli bir katkı sağlamıştır. İkincil kaynak olarak ise monografiler, seriler ve süreli yayınlardan (StBoT, TUAT, DBH, AoF ZA, JCS, OrNS), Hititçe sözlüklerden, etimolojik sözlüklerden ve işaret listelerinden (Catalogue des Textes Hittites, Hethitisches Wörterbuch, Hethitisches Etimologisches Glossar, Les Hiéroglyphes Hittites) v.b. yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yer alan terminoloji çalışması, Mainz Bilimler Akademisinde bulunan kelime arşivinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİTİTÇE ÇİVİYAZILI BELGELERDE HİTİT KRAL HEYKELLERİ İLE İLGİLİ FİLOLOJİK VERİLER

1.1. Çiviyazılı Metinlerde Heykel ve Vekil İçin Kullanılan Kelimeler

Hitit metinlerinde farklı boyutlarda ve malzemelerde canlı ve cansız varlıklar çeşitli amaçlarla tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerin somut versiyonlarının büyük bir kısmını insan, hayvan ve tanrı tasvirleri olarak görmek mümkündür. Hititlinin imgelemek, tasvir etmek amacıyla kullandığı kelimelerin çeşitliliği bize, bu kelimelerin her birine özgü anlamların ve kullanım amaçlarının bulunduğu işaret etmektedir. Hititçe çiviyazılı metinlerde kullanılan bu kelimelerin çeşitliliği aynı zamanda bir anlam karmaşasını da beraberinde getirmiştir. Bilindiği üzere çok kültürlü bir toplum olan Hititlere ait çiviyazılı metinlerinde Hititçe kelimelerin yanı sıra Sümerce, Akadca, Hurrice, Luwice kelimelerde kullanılmıştır. Farklı kültürlerden kelime aktarımı ile oluşan anlam zenginliğini şahıs isimlerinden bir ekme ismine kadar her alanda görmekteyiz. Bu noktada konumuzun ana karakteri olan heykel kelimesinin Hitit metinlerinde nasıl kullanıldığını irdelemek adına tasvir anlamı içeren kelimeler ve kullanım amaçlarını inceleme ihtiyacı doğmuştur. Böylece heykel, figürin, görüntü, kopya, vekil anlamları birbirinden ayrılarak, bu kelimelerin metinlerdeki kullanım amacı belirlenebilecektir.

1.1.1. *ešri-* / *eššari-* (Hititçe)

ešri- / *eššari-* (n.)¹: şekil, form, tasvir, heykel (Puhvel, 1984: 313). Görüntü, figür (Tischler, 1983: 116). Portre, şekil (Kronasser, 1962: 225). Heykel, şekil, görüntü (Kloekhorst, 2008: 260). Heykel, temsil (Ünal, 2016: 122).

Hititçe kelimenin Akk. karşılığı *šalmu*², Süm. karşılığı ALAM'dır³.

CTH 306; kelime listesinde ALAM ve *šalmu* ile birlikte görülmektedir.

1 Çiviyazılı metinlerde geçen isim çekim formları: Nom.-Acc.sg. *e-eš-ri*, *e-eš-ša-ri*, Dat.-Loc.sg. *e-eš-ša-ri* (Eski duktus), Instr. *e-eš-ša-ri-t=a-at=kán* (Kloekhorst, 2008: 260).

² Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 1.1.6.

³ Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 1.1.4.

KUB 3.94 Öy. II

10'

ALAM	ŠA-[-(A)]L-MU	e-eš-ri
------	---------------	---------

Hititçe *eš-ri*- kelimesinin çiviyazılı metinlerde kullanım alanlarını aşağıda inceledik:

1.1.1.1. Tasvir Anlamında Kullanımı

CTH 638; Telipinu İçin Yapılan Bayram Metni:

KUB 53.4 Öy.

11' [NA⁴ *hu-u-wa-ši-i*]-a-aš kat-ta-an ti-it-ta-nu-iz-z[i GUNNI-za ŠA ^DTe-li-pí-nu e-eš-ša-ri ta-ra-a-an-zi]

“Dikili taş aşıya koyar. Tanrı Telipinu’nun tasvirinin (durduğu) ocağa buyururlar”. Aynı metin grubuna ait başka bir metinde tasvir anlamında kullanım devam etmektedir:

KUB 53.8 Öy.

5' [] GIBIL-ma ^{GIŠ}e-ia-an⁴ NA⁴ *hu-u-wa-ši-i-a-aš*

6' [kat-ta-an] ti-it-ta-nu-an-zi GUNNI-za ŠA ^DTe-li-pí-nu

7' [e-eš-š]a-ri ta-ra-a-an-zi]

“Yenilenen eya ağacını ise dikilitaşın aşağısına koyarlar. Ocağa tanrı Telipinu’nun tasvirine buyururlar”.

CTH 412; Zuwi ritüeli ve efsanesine ait bir metin:

KUB 43.53 Öy. I

19' eš-ša-ri-še-et-ta e-eš-ša-ri GAL-li SAG.DU-ZU A-NA SAG.DU-Š[U GAL-li⁵]

20' [K]IR₁₄-ŠU A-NA KIR₁₄-ŠU GAL-li IGI^{HI.A}-ŠU A-NA IGI^{HI.A}-ŠU GAL-li

<GEŠTU^{HI.A} A-NA GEŠTU^{HI.A} -ŠU GAL-li>⁶

⁴ ^{GIŠ}eyan (n.): yaprak dökmeyen ağaç. Ritüellerde hastalıklardan kurtulmak amaçlı kullanıldığı düşünülür (Puhvel, 1984: 253-255). Daima yeşil kalan ağaç, önüne dikildiği evin vergiden muaf olduğunu gösteren ağaç; ardıç, çam, pınal, porsuk ağacı? (Ünal, 2016: 123).

⁵ GAL-li için bkz. (Giorgieri, 1992: 64).

⁶ <GEŠTU^{HI.A} A-NA GEŠTU^{HI.A} -ŠU GAL-li> için bkz. (Giorgieri, 1992: 64).

“Onun tasviri tasvirinden daha büyük, onun başı başından daha büyük, onun burnu burnundan daha büyük, onun gözleri gözlerinden daha büyük, kulakları kulaklarından daha büyük”.

CTH 820; Kral Labarna’nın Kutsanması ile ilgili bir metin:

KBo 21.22 Öy.

22’ *ḫa-a-aš nu ku-e-ez ú-wa-ši šu-up-pa-az-wa ú-wa-mi*

23’ *nu-wa ku-e-ez šu-up-pa-ia-az za-ḫa-ni-¹it¹-te-en-na-az-wa*

24’ *nu-wa ku-e-ez za-ḫa-ni-it-te-en-na-az^DUTU-wa-aš-ši É-az*

25’ *¹nu¹-wa ku-e-ez^DUTU-az ešri-še-et-wa GIBIL-an GABA-ŠU GIBIL*

26’ *[SAG]-ŠÚ-wa GIBIL-an LÚ-tar-še-et-wa ne-e-wa-an*

“Aç! Nereden geliyorsun? Ben saf bir yerden *zahanittenadan*⁷ geliyorum. Hangi *zahanittenadan*? Güneş tanrısının evinden. Hangi Güneş tanrısından? Onun tasviri yeni, onun göğsü yeni, başı yeni, erkekliği yeni(dir)”.

1.1.1.2. Kopya Anlamında Kullanımı

CTH 334; Hannaḫanna'nın ortadan kaybolması ve geri dönüşünü konu alan mitolojik metinde kurban yerine kullanılan bir kopya:

KUB 33.47 + 33.54 II

15’ *nu-uš-š[et-ta šu-u]k-šu-uk-ka-an [] hu-e-ez[-ta]*

16’ *UDU-uš-ma-ták-kán kat-ti-t[i (ar-ḫa pa)-iz-zi]*

17’ *[nu-uš-še-e]š-ta e-eš-ri [ḫu-e-ez-]ta*

“.....ve onu ense tüyünü çekersin. Koyun ise alttan aşağıya çekip gider. Ve kopyayı (koyunun) yolarsın !”⁸

1.1.1.3. Heykel Anlamında Kullanımı

⁷ *zahanittena-* kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemekle birlikte birkaç görüş şu şekildedir: Bir kült odası (Ünal, 2016: 600), Steitler bu mekânın Hititçe *hantezumna-* (c. / n.) “ön avlu” kelimesi ile aynı anlama geldiğini düşünmektedir: Bkz. (Steitler, 2017: 266).

⁸ Ayrıca bkz. (Hoffner, 1990: 29).

CTH 820 Kral Labarna'nın Kutsanması ile ilgili başka bir metin:

KUB 20.54 + KBo 13.122 Ay.

5' [U]M-MA^{MUNUS}ŠU.GI nu-wa-ra-aš GI[M-an^DUTU-uš]

6' e-eš-ri-iš-še-it-wa ne-e-u-wa-an GABA-ŠU-wa ne-e-[u-wa-an]

7' pí-iš-na-tar-še-it-wa ne-e-u-wa-an

“Yaşlı kadın şöyle (der): Güneş tanrısı nasıldır? Onun heykeli yenidir. Kulakları yenidir. Erkekliği yenidir”.

CTH 442; ^DIMIN.IMIN.BI / Süreyya yıldızı (Yedi tanrı) için yapılan ritüel metninde bir tanrının heykelinin yapılması:

KUB 9.28 Öy. Kol. I

10' [nu k]iš-an a-ni-ia-az-zi HUR.SAG-i šu-up-pa-i pí-di ku-wa-pí-it

11' [wa-]a-tar e-eš-zi nu DINGIR^{LIM}-aš e-eš-ri i-ia-zi

“ve aşağıdaki şekilde icra eder: Dağlarda su olan temiz bir yerde tanrı(nın) heykelini yapar”

§

IV

5' ta wa-a-tar DINGIR^{MEŠ}-aš e-eš-ri-ya

6' ku-it ki-it-ta-ti

7' na-at da-a-i na-at-ša-an tu-ik-ki-iš-ši

8' la-a-ḫu-u-wa-a-i

“Tanrılarının heykelinin yerleştirildiği (yerdeki) suyu alır ve vücuduna döker”

CTH 346; Kumarbi efsanesine ait fragman metninde tanrının tasvirlerini ifade ederken kullanılmıştır.

KUB 26.100 Ay. IV

x+2 -a]z DINGIR^{LIM} -ni e-eš-ri^{HI.A}

“Tanrının heykelleri”

CTH 458; Yakarı ritüellerine ait fragman metninde “ešri-ššet newaḥ” kalıbı ile karşımıza çıkmaktadır. Heykelin yenilenmesi ve heykelin sahibinin bu sayede gençlik kazanmasını anlatan bir kısmı şu şekildedir:

KUB 43.63 Öy.

12' [] nu la-ba-ar-na[an⁹

13' [] e-eš-ri-iš-še-et ne-wa-a-aḥ

14' [na-an EGIR-pa] ma-ya-an-ta-aḥ

“ve Labarna’yı ... heykelini yenile! Ve onu (Labarnayı) tekrar gençleştir!

1.1.2. šena- (Hititçe)

šena- / šina- (c.): 1. antropomorfik figürin, model, birisi ya da bir şey yerine kullanılan figür. 2. NINDA (=ekmek) determinatifi ile kullanıldığında antropomorfik bir ekmek, çeşidini ifade etmektedir.

Heykelcik, oyuncak bebek (Kloekhorst, 2008: 755). Figürin, kukla, yedek görüntü/vekil (Tischler, 2006: 1041). Büyücülükte kullanılan bir figür, insan yerine kullanılan model (Ünal, 2016: 475).

CTH 309; Hititçe bir kelime listesinde šena- / šina- kelimesinin Akk. ve Süm. karşılığıyla birlikte kaydedildiği görülür (CHD š: 370).

KBo 13.2 Öy. III

(Süm.) [ME.DÍM.MU] = (Akk.) [ŠAL-M]U = (Hit.) še-e-na-aš-me-iš

“Benim heykelim, vücut şeklim”.

⁹ labarna: Eski Hitit dönemi kral unvanı.

Hititçe *šena-* / *šina-* kelimesinin birinci anlamının “antropomorfik figürin, görüntü, heykel” çiviyazılı metinlerde kullanım alanını birkaç grupta inceledik.

1.1.2.1. İyi Büyü Ritüeli İçin Kullanımı

CTH 409; Tunnawiya Ritüelinde bir büyücüyü yok etmek için kullanılan insanımsı modelden bahsedilmiştir.

KUB 7.53 Öy. Kol. II

14 EGIR-ŠU-ma-aš-ši-ša-an ŠA DUḪ.LÀL ŠA ^{UZU}İ.UDU še-e-nu-uš še-er
15 e-ep-zi nu me-ma-i ku-u-un an-tu-uḫ-ša-an ku-i-e-eš
16 pa-ap-ra-aḫ-ḫi-iš-kir ki-nu-na ka-a-ša al-wa-ze-nu-uš 2 še-e-nu-uš
17 ḫar-mi

“Daha sonra ise ona balmumundan (ve) koyun iç yağından (yapılmış) modellerini uzatır ve (şöyle) der: İki modeli tutuyorum, onu büyüleyen bu kötü insanları aynı şekilde kirlensin!”

1.1.2.2. Model Anlamında Kullanımı

CTH 409; Tunnawiya Ritüeline ait başka bir metinde model anlamında kullanılmıştır:

KUB 12.58 Öy. Kol. II

38' I še-e¹-na-an IM-aš an-da up-pa-a-i nu-za še-e-na-an
39' [I]M-[aš] wa-ar-pu-u-wa-an-zi kat-ta-an GİR^{MEŠ}-aš da-a-i
40' nu-za še-er wa-ar-ap-zi

“(Bilge kadın) Bir kil modeli içeri gönderir. Ve (hasta) kil modeli ayaklarının altına yıkamak için yerleştirir ve (ayaklarını) yıkar.

CTH 416; Krali Çift İçin Dört Eski Hitit Ritüeli¹⁰:

KBo 17.1 Öy. I

3' [III]-i^š LUGAL-un MUNUS.LUGAL-an-na hu-ia-an-zi III-ki-ša-aš-ma-aš ši-i[-
na-]an 4' [pa-]ra-a e-ep-zi GUD-na-aš-ma-aš III-i^š pa-ra-a e-ep-zi LUGAL-uš
5' [III]-i^š GUD-un I ši-i-na-an-na al-la-ap-pa-ah-hi

“(Onlar) üç kere krala (ve) kraliçeye koşarlar. Üç kere modeli onlara öne doğru uzatır. Üç kere bir öküzü onlara öne doğru uzatır. Kral üç kere öküzün ve 1 modelin (üzerine) tükürür”.

§

Ay. IV¹¹

18 II[?] GIŠ[harp]a¹² TUR.TUR I-EN ši-i-na-an ú-i-il-n[(a-a)]š ša-lu-i-ni-it [
19 x x-it-ta a-ra-um-mi¹³

“ İki[?] küçük yığın (ve) 1 kilden (yapılmış) model çamur ile sıvanmış...”

Aynı metin grubuna ait başka bir metinde:

KBo 17.3 Ay. IV¹⁴

24 ú-ga ha-a-aḫ-ha-al ḫar-mi ši-i-na-an-na ḫar-mi
25 GIŠḫar-pa-ma I-an-ta LUGAL-aš GÌR-ši ki-it-ta MUNUS.LUGAL-ša I-an-ta
26' ki-it-ta ta ši-i-ni te-e-mi

“Ben çalı çırpıyı, modeli tutuyorum. Ve modele söylüyorum: Kederi, acıyı ve sıkıntıyı kral ve kraliçeden al”.

¹⁰ Ayrıca bkz. (Otten – Souček, 1969: 18).

¹¹ Bkz. (Neu, 1980: 11).

¹² Bkz. CHD §, 371.

¹³ *araummi-* ya da *arapmi-*. Anlamı bilinmiyor.

¹⁴ Bkz. (Neu, 1980: 17).

CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüelini konu alan bir metin:

KBo 15.2 Öy. I

6' *nu-kán še-e-na-an* GIŠ-ŠÍIGI^{HL.A} GUŠKIN GAR.R[(A)]

7' *HUP-PÍ^{HL.A} GUŠKIN-kán ki-it-ta-ri nu-uš-ši* I^{NU-TI}[^M TÚG LU(GAL-UT-TI)]

8' *wa-aš-ši-ya-an-zi*

“ve tahtadan (yapılmış) gözleri altınla kaplı, altından küpelerle ikame¹⁵ bir kopya. Bir dizi kraliyet cüppesi giymiş”¹⁶.

CTH 404; Kizzuwatna'dan Maštigga ritüellerini konu alan bir metin:

KBo 43.319 Ay.

10' *nu II še-e-ni-iš iš-na-aš PA-NI DINGIR^{LIM} x[]*

11' *pár-ši-ya-an-zi nu-uš PA-NI DINGIR^{LIM} []*

“ve 2 hamur modelini tanrının önüne parçalarlar ve onları tanrının önüne (koyarlar).

1.1.2.3. İşlevi Belirsiz Kullanımı

CTH 450; Ölü Ritüeline ait bir metinde:

KUB 39.12

17' [GIDIM-aš?] *ši-e-na-an li-la-u-wa-an-zi ħar-k[ir*

“Ölü ruhu (merhumu) yatıştırmak için modeli tutarlar”

CTH 760; MUNUS.ŠUGI Ritüeline ait metin:

KUB 35.48 Öy. II

8' [*nu-za* ^{MUNUS}ŠU.GI EGIR-an-da i]š-na-aš II *še-e-nu-uš da-a-i*

¹⁵ Bir başka şeyin yerine koyma, yerine kullanma.

¹⁶ Bkz. (Kümmel, 1967: 56-57).

9' *na-aš-kán* ^DUTU-i *me-na-ah-ha-an-da e-ep-zi*

“ve daha sonra yaşlı kadın hamurdan iki modeli alır ve onları Güneşimin huzuruna koyar”.

CTH 761; Büyük Ritüel (*šalli aniur*¹⁷) konulu bir metin:

KUB 35.45 Öy. II¹⁸

28 [(nu ^{MUNUS}ŠU.GI)] II [*ši-e-nu-u*]*š iš-na-aš A-NA EN SISKUR.SISKUR*

29 [(*ŠA-PAL* ^{GİR}MEŠ-Š)]*U da-a-i*

“Yaşlı kadın hamurdan iki modeli kurban sahibine onun ayaklarının altına koyar”.

1.1.2.4. Büyü Ritüelinde Kullanımı

CTH 292; Kanun metinlerine ait metin:

KUB 29.23 I

15 [*ta-ak-ku ši-i/še-e*]-ni *pu-ru-ut k[(uiški epari alwanzatar)]*¹⁹

“Eğer biri kilden şekillendirilmiş bir modele (içine) büyü yaparsa”.

1.1.2.5. Kült Obje Anlamında Kullanımı

CTH 698; Halep’in Teššob ve Hapat Kültü konulu metin:

KUB 27.15 Öy. I

5' [(X)]II NINDA.SIG ŠÀ.BA VI NINDA.SIG ŠA ^DHépat *še-e-na-a[š]*

6' VI NINDA.SIG ŠA ^DIšhara *še-e-na-aš KAŠ ta-pí-š[(a-ni-it)]*

7' DINGIR.MEŠ-aš *hu-u-ma-an-ta-aš A-NA AŠ-RI^{HL.A}-ia*

8' *hu-u-ma-an-ta-aš pí-ra-an ši-pa-an-ta-an-z[i]*

¹⁷ *šalli aniur* = Büyük büyü töreni (Ünal, 2016: 64,449).

¹⁸ Bkz. (Starke, 1985: 153)

¹⁹ Tamamlama için ayrıca Bkz. (CHD §/3: 372).

“6 ince ekmek dahil olmak üzere 12 ince ekmek, ^DHepat’ın modelleri (ve) 6 ince ekmek (ile birlikte) ^DIstar’ın modelleri, pişmiş toprak kapta bira ile hepsini tüm tanrıların ve kutsal yerlerin önüne kurban sunarlar”.

Aynı metin grubuna ait başka bir metin:

KBo 22.246²⁰

24’ II EZEN₄ *še-e-na-aš a-še-ša-nu-ma-an-z[i]*

“2 bayramda yerleştirilen modeller”

1.1.2.6. Materyal Yapımında Kullanımı

CTH 788; Šalašu Ritüeline ait bir metin:

KBo 11.19 Öy.

5 EGIR-*an-da-ma* KAR-*aš še-e-nu-uš i-ya-mi*

“Sonra ise buğday(dan) modeller yaparım”

CTH 495; Temizlik ritüelleri konulu bir metin:

KUB 46.42 Ay. IV

2’ [...] *še-e-nu-uš-ša* GIŠ-ŠÍ I LÚ I MUNUS *i-ya-zi*

“ve tahta modeller yapıyor bir kadın bir erkek”

Hititçe *šena-* / *šina-* kelimesinin ikinci anlamının “antropomorfik bir ekmek, heykelcik ekmeği” çiviyazılı metinlerde nasıl kullanıldığını aşağıda inceledik:

CTH 670; Bayram Ritüellerini konu alan bir metin:

KBo 44.144 Öy.

²⁰ Bkz. CHD ş: 372

6' URU A-li-ša-za V NINDA.GUR₄.RA I NINDA²¹še-e-na-aš-[a]

“Ališa kentinden [...] 5 kalın ekmek (ve) 1 figürin ekmek

CTH 409; Tunnawia Ritüeline ait bir metin:

KBo 21.1 Öy. II

15' L NINDA²¹še-e-nu-uš tar-na-aš L NINDA²¹ma-a-re-e-ēš²¹ x[...]

“50 figürin ekmek bıraktı 50 mari ekmeği”

CTH 500; Kizzuwatna bayram ve büyü ritüellerini konu alan bir metin:

KUB 55.40

4' I NINDA²¹še-e-na-aš PA-NI^D[...]

“Bir figürin ekmek^D[...]’nın önüne/huzuruna”

1.1.3. *himma-* (Hititçe)

himma- (c.)²² : 1. Taklit, model, minyatür (Friedrich – Kammenhuber, 2010: 596) ikame, kopya, oyuncak (Puhvel, 1991: 314), İmitasyon, kurbanlık yerine vekil (Tischler, 1983: 245), kopya, vekil, taklit (Ünal, 2016: 188).

Cansız şeyler ve hayvanlar için soyut anlamda taklit ve somut anlamda ikame amaçlı kullanılan bir kelime olduğu düşünülmektedir²³.

Kloekhorst bu kelimenin Lat. *imitor* “kopyalamak, taklit etmek”, *imâgō* “kopya” ve *aemulus* “rakip” kelimeleri ile bağlantılı olduğunu vurgulamıştır (Kloekhorst, 2008: 343).

Hititçe *himma-* kelimesinin çiviyazılı metinlerde görülen anlamlarını birkaç grupta inceledik.

²¹ NINDA²¹mari-: Bir çeşit ekmek ya da hamur işi (Ünal, 2016: 339; Tischler, 1990: 134; Puhvel, 2004: 66).

²² Çiviyazılı metinlerde geçen isim çekim formları: Nom. sg. *hi-im-ma-aš*, Nom. pl. *hi-im-mi-e[-eš]* Acc. sg. *hi-im-ma-an*, Acc. pl. *hi-im-mu-uš*, *hi-mu-uš*, Gen. sg. *hi-im-ma-aš* (Friedrich – Kammenhuber, 2010: 596-597; Puhvel, 1991:314).

²³ Bkz. (Oettinger, 1976: 61-64).

1.1.3.1. Model, Minyatür Anlamında Kullanımı

CTH 409; Tunnawiya Ritüeline ait bir metin:

KBo 21.1 Öy. I

10' L ^{NINDA} *ma-re-eš* ZÌ.DA ZÍZ TUR^{TIM} *tar-na-aš* II-ŠU IX NINDA UMBIN^{HI.A}
11' ZÌ.DA ZÍZ TUR^{TIM} *hi-im-ma-aš*

“Kızılca buğday unundan yapılmış 50 küçük mari ekmeği (ve) 2 kere kızılca buğday unundan 9 tırnak şeklinde yapılmış küçük ekmek modeli”

CTH 470; Ritüel metin grubuna ait metin:

KBo 34.86 Öy. II

4' *na-aš-ma* I TUKUL TUR *hi-im-m[aš]*

“ve 1 küçük minyatür aleti”

CTH 450; Ölü Ritüeline ait bir metin:

KUB 39.7 Öy. II

7' I-NA UD.13^{KAM} *na-aš-ta É-ri an-d[a]* *la-aḫ-ḫa-an-za-na-aš*^{MUŠEN}
8' *hi-mu-uš i-ya-an-zi nu ŠA* GIŠ^{HI.A} X *[l]a-ḫa-an-za*^{MUŠEN24} *i-ya-an-za*
9' *nu-uš IŠ-TU KÙ.BABBAR ḫa-liš-ši-ya-an-zi*

“13. Günde ve orada evde içinde lahhanza kuşu(nun) modellerini yaparlar ve 10 lahhanza kuşu tahtadan yapılmış ve onları gümüş ile kaplarım”

²⁴ *lahhant-, lahhanzai-, lahhanza-*^{MUŠEN} (c.): Bir kuş türü. Öneriler şu şekildedir: göçmen su kuşu (Puhvel, 2001: 8), Martı, leylek, ördek türü (Tischler, 1990: 12).

CTH 448; Yeryüzünün Güneş Tanrıçası İçin Yapılan Ritüeller konulu bir metin:

KUB 42.94

10' ^{GIŠ}BANŠU]R AD.KID *hi-im-ma-aš* TUR^{TIM}

“Hasırdan küçük minyatür masa(lar)”

1.1.3.2. Kopya, Vekil Anlamında Kullanımı

CTH 376; Arinna'nın Güneş Tanrıçasına Dualar ve Yakarışlar konulu metinden:

KUB 24.3 Öy. I

21' *nu tu-el ŠA* ^{DUTU} ^{URU}A-ri-in-na DINGIR^{LIM} -ia-tar I-NA KUR ^{URU}Ha-at-ti-pát
22' *na-ak-ki-ia-aḫ-ḫa-an nu-ut-tak-kán* ^mMur-ši-DINGIR^{LIM} -iš LUGAL-uš ÌR-KA
23' I-NA KUR ^{URU}KÙ.BABBAR-ti-pát *na-aḫ-ḫa-an-za nu tu-el ŠA* ^{DUTU} ^{URU}Arinna
24' *ḫi-im-mu-uš SÍSKUR*^{HLA} EZEN^{HLA} *i-ya-u-wa-an-zi*
25' *ša-ra-a ti-it-ta-nu-uš-kán-zi*

“Sen Arinna'nın Güneş Tanrıçası, tanrısallığın her zamanki gibi Hatti ülkesine şeref verir. Sadece Hatti ülkesinde size saygılı kral, hizmetkarınız Muršili vardır. Ey Arinna'nın Güneş tanrıçası, sizin (için) ritüeller ve bayramlar yapmak için vekilleri dikerler” (Singer, 2002: 51).

CTH 377; II. Muršili'nin Tanrı Telipinu'ya Duası ve Yakarışı konulu bir metin:

KUB 24.1 II

12' ... [*nu tu-el*]
13' [*ŠA* ^DTe-li-p]ínu *h[i-im-mu-uš SÍSKUR*^{HLA} EZEN^{HLA}]^A
14' [*i-ya-wa-an-z*]i

“ve (onlar) ^DTelipinu’nun vekilleri yerine kurban ritüelleri ve bayramlar yapmak için” (Singer, 2002: 55).

1.1.4. ALAM (Sümerce)

Sümerce ALAM, çiviyazılı metinlerde insan yapımı heykel, tasvir, şekil anlamlarında kullanılmıştır. Bazı metinlerde önüne aldığı determinatif eki ile eserin hangi malzemeden yapıldığı anlaşılabilmektedir. Örneğin, ^{GIŠ} ALAM ahşaptan yapılmış bir heykel, tasvir olduğu anlaşılan bir eseri ifade etmektedir. ALAM kelimesi, Hititçe de *esri*-,²⁵ Akk. *ŠAL-MU* kelimesi ile aynı anlama karşılık gelmektedir. Bossert bir çalışmada Süm. ALAM kelimesinin Luw. *daruṣ-* kelimesi ile aynı anlama geldiği görüşünü ortaya koymuştur. Bu bağlamda Luwi hiyeroglifi ile yazılmış stel ve kaya anıtlarındaki *daruša* kelimesinin ALAM olarak okunması gerektiğini, bu yazıtların birer heykel temsili olabileceğini öne sürmüştür (Bossert, 1959: 31-41).

ALAM logogramı kullanılarak kral heykellerinin en belirgin görüldüğü çiviyazılı metin grupları oldukça çeşitlidir. Söz konusu çiviyazılı metin gruplarında ALAM logogramının işlenişi aşağıdaki gibidir.

1.1.4.1. Kral Heykeli Anlamında Kullanımı

CTH 590; Rüya ve yeminler metin grubuna ait bir metinde *Urhi-Teššob*’a ait bir heykelden bahsedilmiştir:

KUB 48.123

Ay. III

x+9 MUNUS.LUGAL-za-kán *INA* ^{URU}[A-NA ^D *kiš-an IK-RU-UB*]

10’ *ma-an-kán* ^m*Tal-m*[*i*-^DU-up²⁶

²⁵ Bkz. *ešri*-

²⁶ KBo 16.22’de her iki ismin (Talmitešup, Urhitešup) de geçtiği yere göre, J. de Ross tarafından tamamlanmıştır. Talmitešup: Kargamış kralı. İnitešub’un oğlu. İnitešup’un III. Hattušili ve IV. Tuḫaliya ile çağdaş olduğunu bilinir. III. Hattušili belgelerinde III. Muršili, burada olduğu gibi prens adıyla geçmektedir. Prens adıyla bir heykelinin vaat edilmesi, bu belgelerin bir yansıması olabilir. Ayrıca bkz. (Bilgin, 2018: 54).

- 11' *nu* ¹ALAM¹ ^m *Ur-ḫi-^DU-u-[p²⁷*
- 12' *DÙ-an-te-eš ki-nu-na-ia* [
- 13' *ŠA KÙ.BABBAR DÙ-mi nu-kán* [

“Kraliçe ... şehrinde (aşağıdaki vaadi verdi). Eğer Talmitešup Ve Urḫitešup’un heykeli... yapılmış. ve şimdi ... gümüşünü yapacağım. ve...” (Ross, 2007: 218-223).

Aynı metin grubuna ait başka bir metinden pasaj’da;

KBo 13.80²⁸

- 6' [] ¹A¹-NA ^DUTU-ŠI [
- 7' []x-a A-NA^{1D1} [
- 8' []MU.KAM-ti [
- 9' []NU.GÁL MU [
- 10' [ALAM] LUGAL KÙ.BABBAR [
- 11' [] *te-eḫ-ḫi* [
- 12' []x-za [

6'-12' [...] *Güneşim*’e [...] tanrıya [...] yıldan yıla [...] orada mevcut değil (bir) yıl
[...] kralın gümüş heykelini [...] yerleştireceğim [...]

Aynı metin grubuna ait başka bir metinden pasaj’da:

KUB 31.69 Ay.²⁹

- 6' [MUNUS.LUGAL I-N]A ^{URU}U-da A-NA ^DIŠTAR ^{URU}[*la-wa-za-an-ti-ya kiš-an IK-
RU-UB*
- 7' [*ma-a-an* ^DU]TU-ŠI *ki-e-el* MU.KAM-aš GIG[?] X[
- 8' [*nu* A-NA DINGIR]^{LIM} I MU.KAM-aš KÙ.BABBAR I ¹ALAM¹ KÙ.BABBAR
¹LUGAL¹ [
- 9' [*k*]a-ru-ú MU ALAM LU[GAL] *na-[a-wi*

²⁷ III. Muršili’nin doğum adıdır (Laroche, 1966: 121).

²⁸ Transliterasyon için bkz. (de Roos, 2007: 143).

²⁹ Transliterasyon için bkz. (de Roos, 2007: 203).

6' – 9' Kraliçe Lawazantiya'nın Iştar'ına şu yemini etti: Eğer bu yılın hastalığı majesteleri için ise [...] tanrıya bir gümüş yıl (ve) kralın bir gümüş heykeli [...] zaten (verilmiş) yıl (ve) kralın heykeli henüz mevcut d[eğil

Aynı metin grubuna ait başka bir metinden pasaj'da:

KBo 64.338 Öy. ³⁰

10' [nu-za-kán MUNUS.LUGAL ŠĀ Û]-TI kiř-an IK-RU-UB ma-a-an-w[a

11' [^{DİŠ}]TAR ^{URU}la-wa-za-an-ti-ya 'ku-e' [

12' [] nu-wa-ra-at Iř-TU ^{NA4}mu-u[ř -nu-wa-an-ti-it?

13' [t]e-eġ-ġi TI₈ ^{MUŠEN.ĤIA}-ya-wa ku-'i'[-e-eř

14' [ŠĀ-PAL KA]P-PĪ ^{ĤIA}TI₈ ^{MUŠEN}ALAM L[UGAL-ya DÛ-mi]

10' – 14' ve kraliçe rüyada şu yemini etti: eğer [...] Lawazantiya'nın Iştar'ı hangi [...] ve sonra musnuwan taşı ile [...] koyacağım/yerleştireceğim. hangi kartallar [...] bir kartalın kanatları altında (ve) bir kral heykeli yapacağım

CTH 384; Puduġepa'nın Arinna'nın Güneş tanrıçasına duasını konu alan metindeki bir pasajda kraliçe Puduġepa eşi kral III. Ĥattuřili için dua etmekte Güneş tanrıçasına dua etmekte ve onun için şıfa dilemektedir. Bu dileği karşılığında ise kraliçe, Güneş tanrıçasına kral Ĥattuřuli'nin gümüş heykelini vaat etmektedir. Otobiyografisinden de bilindiği gibi kral Ĥattuřili doğduğu andan itibaren sağlık sorunları yaşanmaktadır. Kraliçe Puduġepa ise eşinin rahatsızlıkları konusunda endişe etmekte ve eşi için sürekli çeşitli yakarışlarda bulunmaktadır. Söz konusu duasında Puduġepa, yakarışta bulunduğu her tanrı ve tanrıça için özel bir hediye sözü vermektedir. Bu hediyelerden biri tanrıça Lelwani'ye Ĥattuřili'nin kendi boyutunda gümüş bir heykeldir (Singer, 2002: 103-104).

KBo 51.26 + KUB 21.27 + KBo 71.15 ³¹

³⁰ Transliterasyon için bkz. (de Roos, 2007: 309-310).

³¹ Ayrıca bkz. (Lebrun, 1980: 334).

x+36' nu-kán ma-a-an ^Dli-li-wa[-ni-i]š GAŠAN-IA [pá]r-ra-an-da
37' a-aš-šu me-ma-at-ti ÌR-KA ^mHa-at-tu-ši-li-in TI-nu-ši
38' MU^{HLA}-ši ITU.KAM^{HLA} UD^{HLA} da-lu-ga-e-eš pé-eš-ti
39' nu ú-wa-mi A-NA ^Dli-li-wa-ni GAŠAN-IA
40' ALAM KÙ.BABBAR ŠA ^mHa-at-tu-ši-li ^mHa-at-tu-ši-li-iš
41' SAG.DU-ZU ŠU^{MEŠ} -ŠU ŠA GUŠKIN i-ia-mi
42' ar-ḫa-ia-an-[m]a-kán kán-ga-nu-mi

“Tanrıçam Lelwani, eğer siz hizmetkarınız Hattušili için tanrılar ile iyi konuşursanız, onu hayatta tutacak, ona uzun yıllar, aylar ve günler vereceklerdir. İşte o zaman ben beyçem Lelwani için geleceğim ve ona Hattušili’nin kendisi gibi büyük, altından ayakları, elleri ve kafası ile birlikte Hattušili’nin gümüş bir heykelini yapacağım” (Singer, 2002: 104; Lebrun, 1980: 340).

CTH 612; AN.TAḪ.ŠUM^{SAR} bayramının 16. günün konu alan metin grubunun b versiyonunda, ^DZA.BA.BA tapınağında gerçekleştirilen birtakım eylemler anlatılmaktadır. Bu eylemler arasında kral I. Hattušili’nin heykeline yapılan bir sunudan bahsedilir. Hitit manevi dünyasında ilkbaharın gelişini simgeleyen ve adını çiğdem bitkisinden alan AN.TAḪ.ŠUM^{SAR} bayramı, 38 gün süren bir seramoniye içerir. Kralın kült gezilerinden oluşan bu seremoninin güzergahı, Hitit kült merkezleri idi.

Söz konusu bayramın 16. gününe ait çiviyazılı tablette kral I. Hattušili’nin bir heykelinin bahsi geçmektedir:

KBo 4.9 Ay. III³²

x+11' Û A-NA ALAM ^mHa-at-tu-ši-DINGIR^{LIM}
12' I-ŠU ši-pa-an-ti

13' LUGAL-uš a-ru-ua-iz-zi

³² Ayrıca bkz. (Badali – Zinko, 1989: 19).

14' ^{LÚ}ALAN.ZU₉ *me-ma-i*

15' ^{LÚ}*ki-i-ta-aš ħal-za-a-i*

16' LUGAL-*uš* GUB-*aš* II-*é e-ku-zi*

17' ^D*Ħal-ma-aš-šu-ut-tu*₄ ^DZA.BA₄.BA₄

18' LUGAL-*uš ħu-up-pár ši-pa-an-ti*

19' GIŠ ^DINANNA.TUR ^{LÚ.MEŠ}*ħal-li-ia-ri-eš* SÌR^{RU}

20' ^{LÚ}ALAN.ZU *me-ma-i*

“ 11' - 20' ve Ħattušili heykeline [...] 1 kere sunar. Kral eğilir. Soyтары konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Ayakta duran kral ^DHalmašuttu (ve) ^DZA.BA.BA'yı iki kere içer. Kral kadehi sunar. Kantor telli çalgı (ile) şarkı söyler. Soyтары konuşur”³³

AN.TAĦ.ŠUM^{SAR} bayramının 16. gününe ait olan bu seramoninin kral heykeli geçen bölümü için Badali-Zinko, kral heykeline tapınım yapıldığı görüşünü ortaya atmaktadır. 13 ile 20 satır aralığında anlatılan eylemler bayram ritüelinin bir parçası olarak kral heykeline tapınım olarak yorumlanmıştır (Badali – Zinko, 1989: 49).

CTH 4; I. Ħattušili'nin yıllıklarını konu alan metin grubunun Hititçe ve Akadca versiyonları mevcuttur. Hitit kralı I. Ħattušili icraatının kendisi tarafından (I. tekil şahıs) anlatıldığı söz konusu metinlerin günümüze ulaşan nüshaları MÖ 13. yüzyıla aittir. Kral Ħattušili'nin yıllıkları olarak bilinen söz konusu metinlerde Ħattušili, taht yıllarında/hüküm sürdüğü yıllarda komşu ülkeler ile yaptığı savaşlarda kazandığı başarıları anlatmıştır. Söz konusu metin grubunun Hititçe versiyonunda kendisinin altından bir heykelini yaptığını ve onu Arinna'nın güneş tanrıçasına sunduğunu dile getirmiştir.

KBo 10.2 Ay. III (İmparati, 1965: 52).

x+21' *nu-za ki-i* ALAM-*ia ŠA* GUŠKIN *i-ia-nu-^run'*

22' *na-at A-NA* ^DUTU URU^{TÚL}-*na GAŠAN-ia ti-it-ta[(-nu-nu-un)]*

33 Ayrıca bkz. (Klinger, 2008: 200).

23' *ku-ut-ta-an-na kat-ta-an ša-ra-zi(!)-ia*³⁴

24' *IŠ-TU KÙ.BABBAR ha-li-iš-ši-ia-nu-un*

21-24 “ve bu altın heykelimi yaptım ve onu beyiçem Arinna’nın Güneş tanrıçasına yerleştirdim Duvarı aşağıdan yukarı gümüş ile kapladım”.

CTH 121; II. Šuppiluliuma’nın Alaşiya Seferini konu alan metin grubundaki bir metinde IV. Tuthaliya’nın heykelinin yapılışından söz edilmektedir.

KBo 12.38 Öy. II³⁵

4' *'ki-i'-ma-za ALAM [A-BU-YA(?)]*

5' *^mTu-ut-ha-li-'ya'-aš U[L DÙ-at(?)]*

6' *ú-uq-qa-at ^mKÙG.GA.TÚ[L-aš LUGAL-GAL]*

7' *LUGAL KUR HAT-TI DUMU ^mTu-ut-h[a-li-ya]*

8' *LUGAL.GAL DUMU.DUMU-ŠÚ ŠA ^mHa-^rat¹-t[u-ši-li]*

9' *LUGAL.GAL Û DUMU.DUMU-ŠÚ ŠA ^mMur¹-ši-^rDINGIR^{LIM} LUGAL¹.GAL*

10' *'i-ya'-nu-an*

4' – 10' Bu heykeli [babam] Tuthaliya [yapmadı]; Ben, büyük kral Tuthaliya’nın oğlu, büyük kral Hattuşili’nin torunu ve büyük kral Mursili’nin torunu Hatti ülkesi kralı büyük kral Suppiluliuma yaptım.

CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli metin grubuna ait bir metinde yapılan birkaç günlük hazırlık söz konusudur. Yerine geçme ritüelini konu alan bu metinde kralın heykeli, tanrı heykellerinin bulunduğu küçük bir yapıya yerleştirilir:

KUB 43.49³⁶

8' *-zi] nu ^{LÚ}DUB.SAR EN^{MEŠ} A-WA-TI-ya*

9' *]x DÙ-an-zi nu III ^Ékip-pu-uš DÙ-an-z[i]*

³⁴ Transliterasyon için bkz. (Melchert, 1978: 20).

³⁵ Transliterasyon için bkz. (Torri – Barsacchi, 2018: 41; Güterbock, 1967:193).

³⁶ Transliterasyon için bkz. (Neu, 1999: 72).

10'] ALAM LUGAL ŠA GIŠ *a-ši-ša-nu-an-zi*

8' – 10' ve kâtip, beyler sözü [...] yerine getirirler 3 küçük dini yapıyı inşa ederler
[...] kralın ahşap heykelini (oraya) yerleştirirler/oturturlar

Tabletin tamamı okunamasa bile birkaç satırda kral heykeli okunabilen çiviyazılı
metinler mevcuttur³⁷.

ALAM logogramı ile kral ve kraliçe heykelinin birlikte görüldüğü bir metin örneği şu
şekildedir:

CTH 590; Rüya ve Yemin Metinleri konulu metin grubuna ait bir fragman:

+KBo 55.217 (1506/u) Sol. Kol.³⁸

4' [MUNUS.LUGAL-*za-kán* A-NA ^DIŠTAR] ^{URU}Ša-mu-*ḥa* kiš-an IK-RU-UB

5' [*ma-a-an-za* LUGAL M]UNUS.LUGAL-*ya* TI-an-te-eš nu-wa A-NA PA-NI

6' [DINGIR^{LIM} AL]AM^{HI.A} KÙ.BABBAR ŠA LUGAL MUNUS.LUGAL DÙ-*u-e-ni*

7' []x-ri IGI^{HI.A} -ŠU ŠU^{MEŠ} -ŠU GUŠKIN

4' – 7' Kraliçe Šamuḥa'nın Ištar'ına şu yemini etti: Eğer kral ve kraliçe hayatta
(kalırsa) tanrıça için kral ve kraliçenin gümüş heykelini yapacağız. [...] gözleri (ve)
elleri altın

ALAM logogramının Hitit krallarının isimleri ile kullanıldığı en detaylı metinler ise
şüphesiz CTH 660 Kraliyet Heykelleri İçin Kurban konulu metin grubuna aittir³⁹.

1.1.4.2. Kraliçe Heykeli Anlamında Kullanımı

Kraliçe heykelinin tek başına görüldüğü metinlerde mevcuttur:

**CTH 566; Arušna Tanrısı Kültü İçin Kehanet Konulu Metin Grubuna Ait Bir
Metin:**

KUB 22.70 Öy.⁴⁰

26 *na-at-kán* I-NA É ^{NA4}ḥékur ^DKAL ALAM MUNUS.LUGAL *an-da pí-e-te-ir*

³⁷ Bkz. CTH 527; Kült Envanterleri, KBo 26.201 Sağ Kol. x+4 “ALAM LUGAL”.

³⁸ Transliterasyon için bkz. (de Roos, 2007: 279).

³⁹ Bkz. Bölüm 2.

⁴⁰ Transliterasyon için bkz. (Ünal, 1978: 60).

“Koruyucu tanrının *hekur* yapısına kraliçenin heykeli getirildi”

CTH 523; Lokal Bayramların Düzenlenmesi / İyileştirilmesi Konulu Bir Metin:

VSNF 12.112 Öy. ⁴¹

1 []x GIŠ.BANŠUR ʾGUŠKINʾ A-NA DINGIR U ^{URU}Ne-r[i-ik]

[]x EGIR-pa ma-ni-ya-aḫ-ʾḫaʾ -an-zi

ʾALAMʾ MUNUS.LUGAL EGIR-pa ma-ni-ya-ʾḫaʾ -an-zi

1 – 3 [...] Neriğin Fırtına tanrısına altın, ahşap masa [...] sonra teslim ederler [...] sonra kraliçenin heykelini teslim ederler

CTH 590; Rüya ve Yemin Metinleri Konulu Metin Grubuna Ait Bir Metin:

KUB 56.23⁴²

Öy.

12 ^{URU}Ši-ya-at-at BÀD 20 ANŠE-ma? 3 ME NAM.RA a-še-š[a-nu-mi

13 ku-in-ták-kán x-pí-wa?-x [da]m-ma-a-iš-kán-zi [

14 [] x IŠ-TU KÙ.BABBAR GUŠKIN AN.BAR URUDU ZABAR ši?-[

15 [-ya]-at-ta-wa-ar-hu-u(-)x ALAM MUNUS.LUGAL x[

16 []-a kar-pa-an-zi [

12 – 15 Šiyatta kentinde sur (inşa edeceğim) 20 eşek, 300 NAM.RA⁴³ (orada) iskân edeceğim. Senin için kim [...] bastıracak [...] gümüş, altın, demir, bakır (ve) bronz ile [...] kraliçenin heykelini [...] teslim ederler

Aynı metin grubuna ait başka bir metinde:

⁴¹ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2002: 161).

⁴² Transliterasyon için bkz. (de Roos, 2007: 260).

⁴³ NAM.RA: Düşman bölgesinden kitle halinde Hatti'ye getirilen nüfus, savaş tutsağı, esir (Ünal, 2016: 367).

KUB 15.15 Öy. I⁴⁴

[A-NA] DU ^{URU}Ne-^{ri-ik}¹ *kiš-an* [IK-RU-UB

^{ri}A-NA¹ MUNUS.LUGAL-*kán* x []-*ra-a* [

šu-up-pa še-e-šu-^{ri}u-wa¹-[ar

I-NA UD.7.KAM ^D[IŠTA]R ^{ri}GAŠAN¹-IA

ALAM MUNUS.LUGAL-^{ri}ya¹-[

A-NA DINGIR^{LIM} *p[i-ih-hi*

2 – 7 Nerik'in Fırtına tanrısına şu yemini etti: kraliçeye [...] temiz (yatak) uyumak
[...] hanımım Iştar'ın 7. gününde [...] kraliçenin heykelini [...] tanrıya vereceğim

1.1.5. *puḫu* (m.) (Akadca): Yedek, vekil (Soden, 1965: 877). İkame, değiştirme (Roth v.d., 2005: 496). Kelimenin, birinin yerine başka birinin vekil olarak geçmesi ya da birinin yerine bir objenin vekilen geçmesi amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir.

1.1.5.1.Vekil Anlamında Kullanımı

Akadca metinlerde⁴⁵ “*šar puḫi*” kalıbı ile yedek kral anlamında kullanılmıştır (Roth v.d., 2005: 500).

Hititçe çiviyazılı metinlerde kullanımları aşağıdaki gibidir.

CTH 292; Kanun Metinlerine Ait Bir Metin:

KBo 6.26 Öy. II 1

9 *tak-ku LÚ EL-LAM ki-iš-du-wa-an-ti MU.KAM-ti ku-iš-ki*

10 *hu-iš-nu-zi ta PU-UH-ŠU pa-a-i tak-ku ARAD-ša X GÍN KÙ.BABBAR pa-a-i*

“Bir kimse, bir kıtlık yılında özgür bir insanın hayatını korursa, (kurtulan) kendisinin yerine bir vekil verecektir. Köle ise 10 şekel gümüş öder” (Hoffner, 1997: 138).

⁴⁴ Transliterasyon için bkz. (de Roos, 2007: 171).

⁴⁵ Akadca metinler için ayrıca bkz. “*puḫu*” State Archives of Assyria Online.

Aynı metin grubuna ait iki metinde daha aynı yasa kalıbı görünmektedir: KBo 6.13, KUB 29.38

CTH 163; III. Hattuşili ve II. Ramses’e ait mektupları konu alan metin:

KBo 8.14 Öy.

9’ [a-na ma-ḥa-ri ŠEŠ-ia i-na KUR U-pí]

10’ [um-ma a-na ŠEŠ-ia-ma ù ša LUGAL KUR ^DAšur i]š-pu-ra um-ma-a PU-UḪ-ŠU
<ša> LUGAL.GAL at-ta⁴⁶

“Kardeşimi Upi ülkesinde kabul etmek için, kardeşime şöyle söyle: ve Asur kralı ne yazdıysa aşağıdaki gibidir ‘Sen sadece büyük kralın vekilisin’.

CTH 258; Yasal İlişkileri İstikrara Kavuşturmak İçin I. Tuthaliya'dan talimatlar konulu bir metin:

KUB 13.9 Öy. II⁴⁷

1 na-aš-ta pa-ra-a Ú-UL tar-na-i nu-uš-ši EGIR-pa
PU-UḪ-ŠU a-pé-e-éš-šu-u-wa-da-an A.ŠÀ pa-a-i

“Onu serbest bırakmıyor ve sonra ona vekili böylece geri verecek”.

CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüelini konulu bir metin:

KUB 17.14 Kol. IV

15’ nu-kán a-pí-e-da-ni UD-ti LUGAL-uš kiš-an an-da me-ma-i
16’ ka-a-aš-wa-mu UGU-zi-iš TI-an-za PU-UḪ-ŠU ka-a-aš-ma-wa-mu še-e[(-na-aš)]
17’ kat-te-er-ra-aš PU-UḪ-ŠU nu-mu ma-a-an UGU-az-zi-iš DINGIR^{MEŠ}
18’ ku-ed-da HUL.LU ša-an-ah-?

⁴⁶ Transliterasyon için bkz. (Edel, 1994: 24).

⁴⁷ Ayrıca bkz. (Westbrook R. – Woodard 1990: 641-659).

“ ve o günde kral aşağıdaki şekilde içeride konuşur: ‘ biri beni üst tarafta canlı vekil (olarak) diğeri ise beni aşağıda model (olarak) (temsil etsin)...

1.1.6. *şalmu*⁴⁸(m.) (Akadca)

Heykel (yuvarlak içinde kaide), heykelcik (büyü ritüelinde kullanmak için), kabartma, çizim (Gelb v.d., 1962: 78). Heykel (Gelb, 1957: 244). Heykel, büst, görüntü⁴⁹

Kelimenin logografik yazımları ise ALAM ve NU’dur. Erken dönemde ise çoğunlukla ALAM ve DÜL versiyonları kullanılmıştır⁵⁰.

Hititçe çiviyazılı metinlerde *şalmu* kelimesinin kullanımına rastlanmamaktadır.

Akadca metinlerde ise *şalmu* kelimesinin kullanım amaçları şu şekildedir:

- Kral ya da tanrının heykelini ifade etmek⁵¹
- Gen. çekim formunda tanrılar ile⁵²
- Dini öneme sahip diğer heykelleri ifade etmek
- Kraliyet ailesine mensup birinin heykelini ifade etmek⁵³
- Bir kabartma ya da çizimi ifade etmek⁵⁴
- Büyü ve kült uygulamalarında kullanılan figürini ifade etmek⁵⁵

1.1.7. *zalmi* (Hurrite)

⁴⁸ pl. *şalmu* ve *şalmani* (Gelb v.d., 1962: 78).

⁴⁹ Bkz. RINAP ş: Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period (Online)

⁵⁰ Ayrıca bkz. (Gelb, 1953: 244).

⁵¹ UET 1 276 Kol. I (1) *ma-na-ma* (2) *şumi(mi)* (3) *na-ra-am-sin* (4) *da-nim* (5) *şar* (6) *ki-ib-ra-tim* (7) *ar-ba-im* (8) *u-sa-za-ku-ma* (9) *al KA* (10) *na-ra-am-sin* (11) *da-nim* (12) *şumi-su* (13) *i-sa-ga-nu-ma* (14) *şalmi (mi)-me* (15) *i-ga-bi-u* (16) *u LUGAL.LAM* (17) *na-ga-ra-am* (18) *u-kal-la-mu-ma* (19) *şumi-su-me* (20) *be-še-it-ma* (21) *şumi(mi)* (22) *su-gu-un* (23) *i-ga-bi-u* (24) ^D*sin* (25) *be-al* (26) *şalmi su-a* (27) *u DINGIR.DINGIR* (28) *an-nu-ni-tum* (29) *anu* (30) ^D*en-lil* (31) ^D*A-MAL* (32) ^D*sin* (?) (33) ^D*şamaš*.

“Her kim, dört bölgenin kudretli kralı Naram-Sin’in adına zarar verir ve adını kudretli Naram-Sin heykelinin üzerine koyarsa ve "Bu benim heykelim" der ve onu bir düşman krala gösterir, "Onun adını sil ve [üzerine] adımı yaz" derse, O heykelin efendisi ^D*Sin* ve ^D*Istar*, Anunitum, ^D*Anu*, ^D*Enlil*, ^D*A-MAL*, ^D*Sin*, ^D*Samas* olabilir (bkz. UET 1 276 Kol I).

⁵² *şalam i-<lí>-şu-nu ina iştati ikarruru* “Onlar (düşmanlar) tanrılarının heykellerini ateşe atacaklar” bkz. (Clay, 1923: BRM 50:19).

⁵³ *hurāša ana şa-lam şarrani ana şa-lam şa ummi şarri la iddin* “Kralın (ve) kralın annesinin heykeline (hiç) altın vermedi” (bkz. Saa 13.61: Öy. 3-5).

⁵⁴ *şa-lam-şu u ME-TE-MEŞ-şu la imur* “O (kral) kraliyet kıyafetiyle (şamaş’ın) çizimini bulamadı” (bkz. BBst. No.36 I 16,

⁵⁵ *murussu qat amelūti NU.MEŞ-şu şunullu* “Onun hastalığına (neden olan insanın) el figürinleri (onun yatağının altına) yatırıldı (Labat TDP 176:3).

Heykel, görüntü, tapınakta idol anlamlarına sahiptir. Hititçede *šena-* ve *ešri-*, Sümercede ALAM, Akadcada *šalmu* kelimelerine karşılık gelir (Richter, 2012: 347). Etimolojik kökeni Akk. *šalmu* kelimesine dayandırılır. Asur'un Anu-Adad tapınağında ^DIštar ile birlikte ibadet edilen ^DSalmu'nun Hurriceleştirilmiş bir formu olarak olduğu düşünülmüştür (Haas, 1994: 383).

1.1.8. *dāruš-*, *tāruš-* (Çiviyazısı Luwicesi)⁵⁶: Heykel. =ALAM-ŠA (Melchert,1993 :218).

Yukarıda incelenen kelimeler dışında kült objeleri oldukları bilinen *tarpalli*⁵⁷, *nakkuši*⁵⁸ ve *šuniyatar*⁵⁹ kelimelerini detaylı incelemesek de değinmek yerinde olacaktır. Söz konusu kelimeler, ritüel metinlerinde vekilen bir şeyi temsil eden insan ya da objeler için kullanırdı.

TABLO 1.1: İncelenen Kelimelerin Listesi

Kelime	Kelimenin Görüldüğü Metinler	Kullanım Amaçları
<i>ešri-/ eššari-</i> (n.) (Hititçe)	- CTH 638; Telipinu için yapılan bayram - CTH 412; Zuwi ritüeli ve efsanesi -CTH 820; Kral Labarna'nın Kutsanması - CTH 334; Hanaḥanna'nın ortadan kaybolması ve geri dönüşü - CTH 442; ^DIMIN.IMIN.BI / Süreyye yıldızı (Yedi tanrı) için yapılan ritüel - CTH 346; Kumarbi efsanesine ait fragman metni	%11 Kral Heykeli anlamı %77 Tanrı Tasviri anlamı %11 Kopya anlamı

⁵⁶ nom. acc. sg. *da-a-ru-uš-ša*, *ta-a-ru-uš-ša* [d/ta]-ru-uš-ša, Erg sg. *ta-ru-ša-an-ti-iš*, Erg pl. [ta-ru-ša]-an-ti-in-zi (Melchert,1993: 218).

⁵⁷ *tarpalli-*, ^{LU}*tarpalli-* (c.): bir kimsenin yerini tutan insan, vekil, temsilci (Ünal, 2016: 524), ritüellerde vekil, insan vekil . Ritüellerde kötülüğün bir vekilin içine aktarılması ve daha sonra onun aracılığı ile yok edilmesi için kullanılır (Tischler, 1993: 207).

⁵⁸ *nakkušši-*, ^{UDU}*nakkušši-*, *nakkušša-* (c.): vekil, birisinin yerine verilen obje, günah taşıyıcı (Ünal, 2016: 367; Puhvel, 2007: 55-56), yedek, vekil, ritüellerde günah taşıyıcısı (Tischler, 1991: 264).

⁵⁹ *šuniyatar-*, DINGIR^{LIM}-tar (n.): tanrı, tanrı heykeli, tanrıyı temsil eden heykel, figür veya obje (Ünal, 2016: 483), *šuniya-* Tanrı ile dolu olmak, coşku içinde olmak kelimesinden gelmektedir Kralı temsil eden her türlü obje için kullanır (Tischler, 2006 1088).

	- CTH 458; Yakarı ritüellerine ait fragman metni	
<i>šena- / šina-</i> (c.) (Hititçe)	- CTH 409; Tunnawiya Ritüeli - CTH 416; Krali Çift İçin Dört Eski Hitit Ritüeli - CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli - CTH 670; Bayram metinleri - CTH 450; Ölü Ritüeli - CTH 698; Halep'in Teššob ve Hepat Kültü - CTH 760; MUNUS.SUGI Ritüeli - CTH 295; Büyük Ritüel (<i>šalli aniur</i>) - CTH 788; <i>Šalašu</i> Ritüeli - CTH 495; Temizlik ritüeli - CTH 775; Tarihi ve Mitolojik metinler	%78 Kült Objesi anlamı %5 Vekil, Kopya anlamı %15 Figürin ekmek anlamı
<i>himma-</i> (c.) (Hititçe)	- CTH 409; Tunnawiya Ritüeli - CTH 450; Ölü Ritüeli - CTH 448; Yeryüzünün Güneş Tanrıçası İçin Yapılan Ritüeller - CTH 376; Arinna'nın Güneş Tanrıçasına Dualar ve Yakarışlar - CTH 377; II. Muršili'nin Tanrı Telipinu'ya Duası ve Yakarışı	%80 Model, Minyatür anlamı %20 Kopya, Vekil anlamı
ALAM (Sümerce)	- CTH 590; Rüyalar ve yeminler konulu metin - CTH 384; Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş tanrıçasına duası - CTH 612; AN.TAḪ.ŠUM^{SAR} bayramı - CTH 4; I. Ḫattušili'nin yıllıkları - CTH 660; Kraliyet Heykelleri İçin Kurban - CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli - CTH 121; II. Šuppiluliuma'nın Alaşiya Seferi - CTH 523; Lokal Bayramların Düzenlenmesi / İyileştirilmesi Konulu Bir Metin	%84 Kral Heykeli anlamı %15 Kraliçe Heykeli anlamı

	- CTH 566; Aruşna Tanrısı Kültü İçin Kehanet Konulu Metin Grubuna Ait Bir Metin - CTH 590; Rüya ve Yemin Metinleri Konulu Metin Grubuna Ait Bir Metin	
<i>puşu</i> (m.) (Akadca):	- CTH 292; Kanun metinleri - CTH 163; III. Hattuşili ve II. Ramses’e ait mektuplar - CTH 258; Yasal ilişkileri istikrara kavuşturmak için bir Tuşaliya'dan talimatlar - CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli	%100 Vekil anlamı
<i>şalmu</i> (Akadca)	?	- Kral ve tanrı heykeli anlamı - Kabartma ya da çizim anlamı -Kraliyet ailesi mensubu heykeli anlamı
<i>zalmi</i> (Hurrice)	?	- Heykel anlamı - Görüntü anlamı - İdol anlamı
<i>dāruř-</i> , <i>tāruř-</i> (iviyazısı Luwicesi)	?	- Heykel anlamı

Yukarıda incelediğimiz kelimeleri elde edilen veriler doğrultusunda bir tablo ile özetledik. Bu verilere göre şu sonuçlara ulaşabiliriz:

Hititçe *eşri-* / *eşşari-* kelimesi genellikle antropomorfik tasvirleri ve heykelcikleri ifade etmek için kullanılırken, bazı durumlarda ilahi ilahi heykelleri ifade etmek için kullanılmıştır. Aynı zamanda Sm. ALAM “heykel” logogramının Hititçe’de karşılık bulduğu kelime olduğu anlaşılmaktadır. ALAM logogramı Hitit metinlerinde

genellikle insan tasvirleri ile birlikte kraliyet ailesinin mensuplarına ait daha büyük boyutlu heykelleri ifade etmek için kullanılmıştır. Kùlt heykellerinin imgelediği şeyin gerçek boyutunda olması mecburiyeti olmadığından bu terimi, günümüz heykel kavramı ile karşılaştırmak doğru bir yaklaşım değildir. Fakat kullanım alanının *ešri-*, *šena-* ve *himma-* kelimelerinden ayrıldığı ve daha büyük kùlt heykellerini ifade etmek için kullanıldığı aşıkardır. Bu kelimelerden *šena-*, genellikle ritüel metinlerinde kullanılan antropomorfik figürinleri, modelleri temsil etmekte ve ikame amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca materyal yapımında da *šena-* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Akadca *puhu* kelimesi ile eşitlenir (Çilingir Cesur, 2020: 201). *puhu kelimesi* vekil, ikame anlamında bir kişinin ya da bir şeyin yerine geçmek amacı ile kullanılmıştır.

Hititçe *himma-* kelimesinin ise nesne ve hayvanlar için genellikle görüntü, model, minyatür anlamında kullanıldığı gözlenmektedir. Ritüellerde kullanılan hayvan modelleri de bu kelime ile ifade edilmektedir (Collins, 2005: 20-21).

Akadca *šalmu* kelimesi Akadca metinlerde heykel, büst, kabartma anlamlarında, kral, kraliyet ve tanrısal kişileri tasvir amacı ile kullanılmıştır. Anlamsal olarak Hititçe *ešri-*, Süm. ALAM, Hurrice *zalmi*, Luwice *dāruš-*, *tāruš-* kelimesi ile eşitlenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

CTH 660 Kraliyet Heykelleri İçin Kurban

2.1. CTH 660 Metin Grubuna Ait Tablet ve Fragmanlar

Boğazköy/Hattuša’da Büyükkale yapısında bulunan tablet ve fragmanları içeren CTH 660 metin grubunun konusu, Hitit kral heykellerine yapılan kurban sunularıdır⁶⁰. Farklı mekân ve etkinliklerde Hitit krallarının tasvir edildikleri heykellerin çeşitli nedenlerle yapıldığını destekleyen en geniş kapsamlı metinler CTH 660 metin grubuna aittir. Bu nedenle tez çalışmamızın konusu açısından oldukça önemlidir. Hititçe çiviyazılı metinler kataloğunda⁶¹ “Bayram ve Kült metinleri” kategorisinde yer alır. Söz konusu metin grubu toplam 30 Hititçe çiviyazılı tablet / 34 fragmandan oluşmaktadır. Bu tabletler ve fragmanların hepsinin kopyası farklı yıllarda, farklı KBo⁶² ciltlerinde yayınlanmıştır. Yayınlanan kopyaların transliterasyon ve çevirilerinin bir kısmı yapılmış, bir kısmı ise yapılmamıştır. Metin grubuna ait fragmanlardan ilk kez 1971 yılında Otten⁶³, “Die Genealogie Hattuşiliş III, nach KBo 6.28” isimli makalesinde bahsetmiştir. 16 fragmanın⁶⁴ transliterasyonu Groddek tarafından yayınlanmıştır ve içeriği kraliyet heykellerine kurban sunuları olarak yorumlanmıştır. 1 tablet transliterasyonu⁶⁵ Roszkowska-Mutschler tarafından yayınlanmıştır. 2008 yılında Torri, “Der Kult der königlichen Statuen in den hethitischen keilschriftlichen Quellen” isimli makalesinde bir Hitit krali heykel kültü olabileceğine değinmiş, CTH 660’daki kral heykellerini ise ölmüş krallar için yapılmış ve tapınaklara tanrı heykellerinin yanına adanmış kült objeleri olarak değerlendirmiştir (Torri, 2008: s. 173-189). Transliterasyonu yayınlanmayan tablet ve fragmanlar ise yapılan çalışmalarda yalnızca dipnotlarda bahsedilmiştir.

⁶⁰ Çalışmamızdaki tüm tarihlendirmeler Hitit Kral Listesine göre yapılmıştır (Bkz. Tablo 2.1.a: Hitit Kral Listesi).

⁶¹ Catalogue des Textes Hittites.

⁶² KBo: Keilschrifttexte aus Boghazköy.

⁶³ Ayrıca bkz. Otten H., 1971, “Die Genealogie Hattuşiliş III. nach KBo 6.28”, ZA 61: 233-238.

⁶⁴ KBo 39.86, KBo 38.120 + KBo 30.92, KBo 30.59, KBo 30.53, KBo 47.79, KBo 39.89, KBo 54.145, KBo 39.91, KBo 39.92, KBo 39.90, KUB 51.13, VSNF 12.2.

⁶⁵ KBo 44.236.

Söz konusu tablet ve fragmanların, kopya, transliterasyon ve çevirilerinin bir arada bulunduğu toplu olarak çalışıldığı bir yayın bulunmamaktadır. Bu durum CTH 660 metin grubunun tam olarak yorumlanması, Hitit krallarının heykellerinin ve onlara yapılan sunuların mahiyetinin anlaşılmasında eksiklik yaratmaktadır. Ayrıca CTH 660 metin grubunda dahil olmayan fakat içerik bakımından bu metin grubuyla alakalı olduğu düşünülen bazı metinler mevcuttur⁶⁶. Çalışmanın bu kısmında CTH 660 metin grubuna ait olan tüm tablet ve fragmanların kopyası, transliterasyon ve çevirilerine yer verilecek, yeniden metin edisyonu yapılacak, farklı metin grubunda yer alan ancak CTH 660 metin grubuna atfedilen çiviyazılı metinlerde yeniden değerlendirilecektir.

Tablo 2.1.b: CTH 660⁶⁷ Konkordanz Listesi

<u>Yayın</u>	<u>Envanter Numarası</u>	<u>Buluntu Yeri</u>	<u>Tarihlendirme</u>
KBo 24.89 KUB 51.13 KUB 10.11	2294/c + Bo 919 + Bo 5041	Büyükale E	Hitit İmparatorluk Dönemi Sonu
KBo 39.91	1190/z	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 39.86	770/ b	Büyükale A	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 38.120 KBo 30.92	1307/c + 634/c	Büyükale A	Orta Hitit Dönemi
KBo 55.262	1293/z	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 39.88 - - - - - - - -	194/rA +194/rB +194/rC +194/rD +194/rE +194/rF +194/rG +194/rH +194/rI	Büyükale K	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 39.92	Bo 68/25	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 30.53	2033/g	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi

⁶⁶ CTH 670: KBo 45.166, KBo 45.88, KBo 51.129; CTH 470: CHDS 3.142.

⁶⁷ Bu veriler Hethitologie Portal Mainz'den alınmıştır.

KBo 39.90	Bo 68/221	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 2.29	(+)Bo 29	Büyükkale E	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 2.30	(+)Bo 30	Büyükkale E	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 21.49 KBo 39.87	445/c + 452/d	Büyükkale A	Hitit İmparatorluk Dönemi
VSNF 12.2	VAT 7501	Hattuša	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 21.73	491/b	Büyükkale A	Orta Hitit Dönemi
KBo 47.79	177/w	Büyükkale D	Orta Hitit Dönemi?
KBo 39.89	694/z	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 52.132	942/u	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 44.236	253/m	Büyükkale G	Eski Hitit Dönemi? ya da Orta Hitit Dönemi
KBo 20.100	2367/c	Büyükkale A	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 30.59	817/f	Büyükkale D	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 54.144 ⁶⁸	1848/u	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 54.145	860/z	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 55.261	Bo 69/817	Tapınak I	Tarihlendirme Yapılması Mümkün Değil
KBo 52.133	1291/u	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 52.134	678/u	Tapınak I	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 43.68	13/k	Büyükkale A	Hitit İmparatorluk Dönemi
KBo 43.76	14/e	Büyükkale A	Tarihlendirme Yapılması Mümkün Değil
KBo 45.151	580/t	Hattuša	Hitit İmparatorluk Dönemi
-	Bo 5261	Hattuša	Hitit İmparatorluk Dönemi
-	Bo 5111	Hattuša	Orta Hitit Dönemi?

⁶⁸ Hethitologie Portal'da (CTH 627) KILAM bayramına ait bir fragman olarak yer almaktadır. Fakat içeriği sebebiyle CTH 660 metin grubunda değerlendirilmiştir.

Transliterasyon ve çeviri kısmına geçmeden önce yöntem konusunda bilgi vermek gerekirse; öncelikle çiviyazılı metinlerin KBo, KUB, VSNF serilerinde yayınlanmış kopyaları ve <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de> web sitesindeki fotoğrafları üzerinden transliterasyon yapılmış ve Türkçeye çevrilmiştir. Varsa daha önce yapılmış olan edisyonlar ile karşılaştırma yapılmış, ortak görüşler ve yeni düşünceler ilave edilerek yeniden yorumlanmıştır. Tüm transliterasyonlar Türkçeye çevrilmeden önce ikincil kaynaklar ile desteklenmiştir.

2.1.1. KBo 24.89 + KUB 51.13 + KUB 10.11 (2294/c + Bo 919 + Bo 5041)⁶⁹

Transliterasyon ve Çeviri⁷⁰

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi Sonu

Bağlantılar :

Duplikat : KBo 39.89

KBo 24.89⁷¹

Sol Kol.⁷²

x+1[(*na-an-kán*^{DUG}i)]*š-pa-an-du-uz-zi*[(*-aš*
2' [*É.ŠÀ-ni an*)]-*da ú-wa-te-ez-z*[(*i*
3' [(*LÚ*SANGA^D)]*LAMMA-ma IŠ-TU QA-TI ma*²-[
4' [(*II*^{DUG}*kat-ta-*)]*ku-ra-an-d*]u-uš KÙ.BABBAR
5' [*ša-a-an-na-pí-la-a-uš*)] *har-zi*

⁶⁹ Bkz. Resim 2.1.1: KBo 24.89 + KUB 51.13 + KUB 10.11 (2294/c + Bo 919 + Bo 5041) Fotoğrafı.

⁷⁰ Join olan fragmanların birbirini tamamladığı yer tam olarak anlaşılamadığından ayrı ayrı çalışılmıştır.

⁷¹ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

⁷² 1'-7' satır aralığı duplikatından tamamlanmıştır. Bkz. Duplikat: KBo 39.89 (694/z) Ay. V x+1 [*na-an-kán*^{DUG} *iš-pa-an-du-z*]i-aš, 2' [*É.ŠÀ-ni an-da u-wa-*]te-ez-zi, 3'^{LÚ} SANGA^D LAMMA-ma IS-T]U, 4' [*II kat-ta-ku-ra-an-d*]u-uš KÙ.BABBAR, 5' [*ša-a-an-na-pi-la-a-uš*] *har-zi*, 6' [*nu*^{LÚ} SANGA^D LAMMA *ha-a*]n-te-ez-zi pal-ši, 7' [*I kat-ta-ku-ra-an-ta-an*] KÙ.BABBAR, 8' [*x x x x pa-ra-a e-ep-zi*

6' [(nu^{LÚ}SANGA)]^DLAMMA *ḥa-an-te-ez-zi pal-ši*

7' [(I^{DUG}kat-ta-)]*ku-ra-an-ta-an* KÙ.BABBAR

8' [x x x x] *pa-ra-a é-ep-zi*

9' [x x x x x (^{DUG}ka)]*t-ta-ku-ra-an-ti-aš* x

10' [x x x x x] *da-a- i* [

11' [x x x x x x] x x x ^{GIŠ}GIDRU

12' [x x x x x x (^{DUG}kat-t)]*a-ku-ra-an-ta-an-ta-az*[

13' [x x x x x (^{DUG}ḥar-ši-ia)]*-al-la-az* [x

14' [x x x x x x] x- i [

Sağ Kol.⁷³

x+2 *na[(m-ma GUNNI ta-pu-uš-za I-ŠU)*

3' A-NA[(ALAM^m ^{GIŠ}GIDRU- DINGIR^{LIM} I-ŠU)

4' A-N[(A ALAM^m *Du-ut- ḥa-li-ia I-ŠU)*

5' A-[(NA ALAM^m *Šu-up-pí-lu-li-u-ma)*

Sol Kol.

x+1 [ve onu li]basyon kabı[nın ...

2' [mabet(in) iç]ine getiri[r

3' [Rahip koruyucu t]anrı(nın) eli ile ise[

4' [2 gümüş] kase

5' boşları] tutar

6' [ve rahip] koruyucu tanrı ilk seferde

73 Büyük ölçüde kırık olan kısım duplikatından tamamlanmıştır. Bkz. Duplikat: KBo 39.89 (694/z) Ay. IV 6' A-NA ALAM^m ^{GIŠ}GIDRU DINGIR^{LIM} I-ŠU, 7' A-NA 'ALAM¹ ^mDu-ut-ḥa-li-ia I-ŠU, 8' A-NA 'ALAM¹ ^mŠu-up-pí-lu-li-u-ma.

7' [1 gümü]ş kaseyi
8' [x x x x] öne doğru tutar
9' [x x x x x k]ase
10' koyar

11' [x x x x x x x x] asa
12' [x x x x x x x kase]den
13' [x x x x x x x erzak kabı]ndan
14' [x x x x x] x- i [kırık

Sağ Kol.

x+2 so[nra ocak yanı başına 1 kere

3' [ᵐḪattušili heyke]line 1 kere
4' ᵐDut[ḫaliia heykeline 1 kere
5' ᵐŠuppílu[liuma heykeline 1 kere

KUB 51.13 (Bo 919)⁷⁴

x+2 [x x x x x]-ra-az-ma GİŠ ŠUKUR-iš [
3' [x x A-NA] GİŠ ŠUKUR GUŠKIN-ma-aš-ša-
4' [x x x] GİŠ šu-ru-uḫ- ḫa-aš GİŠ GIDRU-an ḫar-k[an-zi

5' [x x x] BELU^{MEŠ} -ma-kán DUMU^{MEŠ} É.GAL Û^{LÚ}.[^{MEŠ} MEŠEDI]
6' [x x x] ku-i-e-eš LUGAL-i me-na-aḫ-ḫa-an-[da
7' a-ra-an-da-ri na-at LUGAL-i [
8' EGIR-an-pát i-ia-an-ta -ri [

9' na-aš-ta LUGAL-uš KÁ É^Ēpar-ku-wa[-aš
10' pa-ra-a ti-i-iz-zi na-aš-[ta

⁷⁴ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 20); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

11' [x x] x [x] x [x] x x x [

x+2 [x x x x x]-ra-az-ma ahşap mızrak [

3' [x x x x] altın mızrağa [

4' [x x x x] ahşap/odun (ve) asayı tutar[lar

5' [x x x] beyler saray nazırları ve saray mu[hafızları]

6' [x x x] karşısındakiler k[raldan

7' dikilirler ve onlar kraldan [

8' arkasından yürürler [

9' ve kral yapısı(nın) kapı(sından)

10' dışarı çıkar ve o

11' [xx] x [x] x [x] x x x [

KUB 10.11 (Bo 50.41)⁷⁵

Öy. I⁷⁶

x+4 ka-ru-ú ħa-an-da[-

5'[ŠU.NÍGIN XII] NINDA.KUR₄.RA GAL[

6' ku-u-un-ma-an-za-an NINDA.KUR₄.RA[

7' LUGAL.GAL ^mŠu-up-pí-lu-l[i-u-ma

8' [A-NA ^DIM] A-NA KAŠKAL ^{URU}A[r-zawa]

9' še-er IK-RU-UB [x

10' ma-aĥ-ħa-an-ma-kán LUGAL-uš[

11' IŠ-TU KÁ ^Épár-ku-wa-aš ú-iz-z[i

⁷⁵ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

⁷⁶ Öy. I 5'-9' satır aralığı için bkz. (Archi, 2007: 53).

12' [LÚ^{MEŠ} GIŠ^{BANŠUR}] NINDA.KUR₄.RA^{HLA}

13' *kar-pa-an- zi*

14' LÚ^{MEŠ}ALAN.ZU₉ *a-ḫa-a ḫal-zi-an-zi*

15' LÚ *pal-wa-tal-la- aš*

16' *pal-wa-iz- zi*

Öy. II

x+4 [x x x x x -] *zi-pát nu-za- kán LUGAL[-*

5' [*túḫ]-ḫu-i-šar túḫ-uḫ[-ša*

6' GAL DUMU^{MEŠ} É.GAL LUGAL-*i*

7' GADA-*an pa-ra-a é-ep-[zi*

8' *nu-za LUGAL-uš QA-TI-ŠU [*

9' II DUMU^{MEŠ} É.GAL-*ma ku-i-[e-eš]*⁷⁷

10' LUGAL-*i pé-ra-an ḫu-[ia-an-teš]*

11' [na]-*at- kán I-NA É^DIŠKUR]*

12' [pí]*ra-an pa-ra-a-[an]-da*

13' [pa]-*a-an-zi na-at PA-NI*

14' [tar-]*ša-zi-pí kat-ta-tan ti-an-zi*

15' *na-aš-ta LUGAL-uš I-NA É^DIM*

16' *an-da pa-iz-zi na-aš A-NA DINGIR^{LIM}*

17' UŠ-*KE-EN ta ḫa-a-li-ia*

18' *ta nam-ma UŠ-KE-EN*

19' LÚ^{MEŠ}ALAN.ZU₉ *me-ma-i LÚ^Lki-ta-aš*

20' [ḫal-]*za-i LÚ^Lpal-wa-tal-la-aš*

77 Öy. II 9'- 14' satır aralığı için bkz. (Gonnet,1983: 77).

21' [pal]-wa-a-iz -zi

Öy. III

x+2 I NINDA.KUR₄.RA-ma [
3' da-a-i I NINDA.KUR₄.RA [
4' na-an GUNNI iš-tar-na[
5' da-a- i [

6' I NINDA.KUR₄.RA-ma ^{NINDA}har-za-zu-un
7' i-ia-an- zi
8' I ^{NINDA}par-šu-ul-li ^{GIŠ}DAG-ti
9' da-a- i

10' I ^{NINDA}par-aš-šu-ul-li ^{GIŠ}AB-ia
11' da-a-i I ^{NINDA}par-šu-ul-li
12' ^{GIŠ}GIDRU DINGIR^{LIM} da-a-i

13' [NINDA.]KUR₄.RA par-ši-ia na-an
14' [PA-NI]I ^{GU⁴}Še-ri da-a-i
15' I NINDA.KUR₄.RA par-ši-ia
16' na-an PA-NI ^{GU⁴}Hu-ur-rida-a-i
17' I NINDA.KUR₄.RA par-ši-ia
18' na-an VI ^{NINDA}har-z[a-z]u-un i-ia-an-zi

19' ^{NINDA}par-aš-šu-ul-li PA-NI ^{GIŠ}TUKUL
20' da-a-i I ^{NINDA}par-aš-šu-ul-li
21' PA-NI ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA da-a[-i]
22' [x x x] ^{NINDA}par-aš-šu-ul-li
23' ha-at-tal-wa ^{GIŠ}-i da-a-i
24' I ^{NINDA}par-aš-šu-ul-li nam-ma

25' GUNNI *ta-pu-uš-za da-a-i*

26' ^{NINDA}*par-aš-šu-ul-li*

27' A-NA ALAM ^mGIŠGIDRU - DINGIR^{LIM} *da-a-i*

28' [I ^{NINDA}*par-aš-*]*šu-ul-li*

29' A-NA ALAM ^m*Du-ut-ḫa-li-ia*

30' *da-a-i*

Ay. IV

x+1 I ^{NINDA}*par-aš-šu-ul-li*

2' A-NA ALAM ^m*Šu-up-pí-lu-l[i-u-ma*

3' *da-a-i EGIR-an-da-ma*

4' NINDA.KUR₄.RA^{HI.A} GAL *par-ši-ia-an[-zi*

5' *na-an PA-NI ZAG.GAR.RA*

6' *ti-an- zi*

7' UGULA ^{LÚ.MEŠ} MUḪALDIM *me-ma-a[l*

8' ZAG.GAR.RA-*ni pí-ra-an*

9' III-ŠU *šu-uḫ-ḫa-a-i*

10' ^D*Dam-na-aš-sa-ra-aš-ša*⁷⁸

11' *pí-ra-an I-ŠU*

12' ^D*Šu-wa-li-ia-at-t[i*

13' I-ŠU GUNNI *iš-tar-na*

14' *pí-e-di I-ŠU* ^{GIŠ}DAG-ti I-ŠU

15' ^{GIŠ}AB-ia I-ŠU

16' ^{GIŠ}GIDRU DINGIR^{LIM} I-ŠU

17' ^{GU₄}Še-ri I-ŠU ^{GU₄}Ḫu-ur-ri

18' ^{GIŠ}TUKUL ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA I-ŠU

19' *ḫa-at-tal-wa-aš* ^{GIŠ}-i I-ŠU

⁷⁸ Ay. IV 10'. satır için bkz. (Melchert, 2001: 153).

20' [x x x x x] GUNNI *ta-pu-uš-za* I-ŠU

21' [A-N]A ALAM ^mGIŠ GIDRU DINGIR^{LIM} I-ŠU

22' [A-NA] ALAM ^mDu-ut-ḥa-li-ia I-ŠU

23' [A-]NA ALAM ^mŠu-up-pí-lu-li-u-ma

24' I-ŠU šu-uḥ-ḥa-a-i

25' LUGAL-uš ^{DUG}ḥar-ši-ia-al-li-ia-aš

26' É.ŠA-na pa-iz-zi

27' [x x x] DUMU^{MEŠ} É.GAL pí-ra-an

28' [ḥu-u]-ia-an-te-eš

29' [x x x DUMU^M]ÉŠ É.GAL GAL LÚ.GEŠTIN

30' [x x x x x] x x x

Ay. V

1' IŠ-TU GAL KÙ.BABBAR

2' ^{DUG}ḥar-ši-ia-al-la-az GEŠTIN

3' ša-ra-a III-ŠU kar-ap-zi

4' kat-ta-ia III-ŠU la-a-ḥu-i

5' [D]^{UG}GÌR.KAN-ma ^{LÚ}ZABAR.DIB

6' [A-N]A PA-NI ^{DUG}iš-pa-an-tu-zi-ia

7' k[a-r]u-ú ḥa-an-da-a-an-zi

8' na-aš-ta GAL DUMU^{MEŠ} É.GAL

9' ^{DUG}iš-pa-an-tu-uz-zi-az GEŠTIN-an

10' ša-ra-a [x x x x]aš-ma V-ŠU

11' ḥa-a-ni nu[]-da?

12' ^{DUG}GÌR.KAN []-iz-zi

13' nu ^{DUG}iš-pa[-an-du-zi -a]ḥ-nu-zi

14' GAL LÚMEŠEDI [] x
15' TÚG š-ek-nu-u[n -] zi
16' na-an-kán x[]x
17' É.ŠA-ni an[-da
18' LÚSANGA x[
19' II kat-ta[
20' ša-a-an

Ay. VI⁷⁹

1' UGULA LÚ.MEŠ MUḪALDIM 10 UDU^{HI.A} 2 GU₄.MAḪ NIGA
2' ^D IŠKUR-ni ḫa-aš-ša-aš ta-pu-uš-za
3' ku-er-zi UGULA LÚ.MEŠ MUḪALDIM GAL KÙ.BABBAR
4' ú-da-i

5' nu UDU^{HI.A} -aš e-eš-ha-ni kat-ta-an
6' ap-pí-iš-ki-iz-zi nu ZAG.GAR.RA[-ni]
7' e-eš-ḫar pí-ra-an ši-pa-an-za-ki-iz-z[i]
8' LÚpal-wa-tal-la-aš pal-wa-iz-z[i]

9' nu ma-aḫ-ḫa-an UGULA LÚ.MEŠ MUḪALDIM ŠA UDU^{HI.A}
10' e-eš-ḫar iš-pa-an-du-wa-an -zi
11' ir-ḫa-a-ez-zi

12' [x x x]-ma A-NA II GU₄MAḪ ŠE
13' ŠA GU₄MAḪ^{HI.A}
14' [x x x x] -i

15' ŠA GU₄MAḪ^{HI.A}
16' e-eš]-ḫa-ni kat-ta e-ep-zi

⁷⁹ 1-7 satır aralığı için bkz. (Beckman, 2011: 100-101).

17' [x x x x] *e-eš-ḫar*
18' *pí-r]a-an ši-pa-an-ti*
19' ^{LÚ}*pal-wa-tal-la-aš pal-wa-iz-zi*
20' [x x x x x] SAG.DU^{HI.A}-*ŠUNU*
21' [x x x x x] ZAG.GAR.RA-*ni*

22' x x

Öy. I

x+4 bir zamanlar *ḫa-an-da[-*
5' [toplam 12] kalın ekmek [
6' bu (miktar) kalın ekmeği [
7' büyük kral ^m*Šuppilul[iuma*
8' [Fırtına tan]rısına Ar[zawa yoluna
9' (onun seferi uğruna) vaat etti [

10' aynı şekilde kral[
11' bronz evin kapısından geli[r
12' [sofracılar] kalın ekmekleri
13' teslim eder ler

14' Soytarılar ahaa! (diye) bağırlar
15' rezitasyon rahibi
16' rezitasyon yapar

Öy. II

x+4 [x x x x x x -] *ve kral[-*
5' [temizlik malzeme]sini böl[er

6' Saray nazırlarının başı kraldan

7' keten kumaşı öne doğru tutar

8' ve kral elinin [

9' – 10' 2 saray nazırı ise kralın önüne koşarlar

11' -12' [son]ra Fırtına tanrısı tapınağında [ön]ce içeri

13' – 14' [gi]rerler [tapınak içinde] bir yere aşağıya inerler

15' ve kral Fırtına tanrısı tapınağından

16' içeri girer. ve o tanrı'ya

17' reverans yapar. ve avluya

18' ve sonra reverans yapar

19' Soyтары konuşur, konuşmacı rahip

20' [bağı]rır, rezitasyon rahibi

21' [re]zitasyon yapar

Öy. III

x+2 1 kalın ekmek ise [

3' koyar. 1 kalın ekmek [

4' ve onu ocağa ortaya [

5' koyar [

6' 1 kalın ekmeği (ve) ufalanmış ekmeği ise

7' yapar.

8' 1 parçalanmış ekmeği tahta

9' koyar

10' I parçalanmış ekmeği pencereye

11' koyar I parçalanmış ekmeği

12' tanrının asası(na) koyar

13' [1 kalın] ekme(ği) böler ve onu

14' [] Šerri'nin önüne koyar

15' 1 kalın ekmeği böler

16' ve onu Hurri'nin önüne koyar

17' 1 kalın ekmeği böler

18' ve onu 6 ufalanmış ekmek yaparlar

19' ufalanmış ekmeği silahın önüne

20' koyar. 1 ufalanmış ekmeği

21' yük arabasının önüne koy[ar]

22' [x x x] 1 ufalanmış ekmek

23' kapı sürgüsüne koyar

24' 1 ufalanmış ekme(ği) sonra

25' ocağa yanı başına koyar

26' ufalanmış ekme(ği)

27' ^mHattušili heykeline koyar

28' [1 ufalanmış] ekmeği

29' ^mTuthalia heykeline

30' koyar

Ay. IV

x+1 1 ufalanmış ekme(ği)

2' ^mŠu-up-pí-lu-l[i-u-ma'nın heykeline

3' koyar. Daha sonra ise

4' büyük kalın ekmekleri parça[larlar

5' ve onu sunak önüne

6' yerleştirir ler

7' Aşçıların başı, iri öğütölmüş bul[guru
8' sunağa önüne
9' 3 kere döker
10' Damnaşşara
11' önüne 1 kere
12' ^DŠuwaliyat[a
13' 1 kere ocağa ortaya
14' yere 1 kere tahta 1 kere
15' pencereye 1 kere
16' tanrının asasına 1 kere
17' Šerri'ye 1 kere Hurri'ye
18' silah, yük arabası 1 kere
19' kapı sürgüsü 1 kere
20' [x x x x x] ocağa yanı başına 1 kere

21' [^mHattu]şili heykeline 1 kere
22' [^mTut]halia'nın heykeline 1 kere
23' [^mŠup]píluliuma'nın heykeline 1 kere
24' 1 kere döker
25' kral erzak kabının
26' mabe(de) gider
27' [x x x] saray nazırı önden
28' [ko]şarak
29' [x x saray na]zırı, şarap büyüğü
30' [x x x x] x x x

Ay. V

1' gümüş bardak ile
2' erzak kabından şarap
3' 3 kere yukarı kaldırır
4' 3 kere aşağı döker

5' [D]^{UG} GÌR.GÁN kabı ise bronz çanak tutan adam

6' [önü]ne içki sunma kabını

7' es[ki] düzene sokarlar

8' ve orada saray nazırlarının başı

9' içki sunma kabından şarabı

10' aşağı [x x x x]aş ise 4 kere

11' kepçeyle alır ve [x x x]-da?

12' ^{DUG}GÌR.GÁN kabı [x x x x x]-iz-zi

13' ve libasyon[kabını -a]h-nu-zi

14' Saray muhafızlarının başı [] x

15' giysi[yi -] zi

16' ve onu x[]x

17' mabede iç[ine

18' ^{LÚ}SANGA x[

19' 2 kere[

20' ša-a-a[n

Ay. VI

1' Aşçıların başı 10 koyun II sığır, tahıl

2' Fırtına tanrısı ocağının yanı başında

3' keser. Aşçıların başı gümüş bardağı

4' alıp getirir

5' ve koyunların kanı(nı)

6' aşağıya tutar. Ve sunağa

7' kanı önden sun[ar]

8' rezitasyon rahibi re[zisasyon yapar]

9’- 10’ ve aşçılarının başı koyunların kanını sunduğu zaman

11’ sona erer

12’ []-ma II sığıra, tahıla

13’ sığırların

14’ [] -i

15’ sığırların

16’ kan]ı(nı) aşağıya alır

17’[x x x x] kanı

18’ ön]den sunar

19’ rezitasyon sahibi rezitasyon yapar

20’ [x x x x x] onların başları

21’ [x x x x x] sunağa

22’ x x

2.1.1.1. Filolojik Yorum

KBo 24.89 (2294/c)

Sol kol. 1’ ^{DUG}*iš-pa-an-du-uz-zi-aš*: (n.) ^{DUG}*išpantuzzi-* kökünden gelen isim belirleyici determinatifi (=DUG Süm. “kap”) ile kullanıldığında “libasyon kabı” anlamına gelir. Belirleyici determinatifi olmadan kullanıldığında ise “libasyon yapma” eylemini ifade eder. Söz konusu kap ismi “libasyon yapmak, sıvı sunuda bulunmak” anlamına gelen *išpand-/šipand* fiiline -uzzi son ekinin gelmesi ile isim haline gelmiştir (Puhvel, 1984: 437; Tischler, 1983: 415). Metinde *iš-pa-an-du-uz-zi-iš* nom. sg. isim çekim formundadır. Çiviyazılı metinlerde Eski Hitit duktusunda en yaygın kullanılan formudur. Diğer isim çekim formları şu şekildedir: acc. sg. c. *iš-pa-an-du-uz-zi-in*, gen. sg. *iš-pa-an-tu-uz-zi-aš*, *iš-pa-an-du-uz-zi-aš*, *iš-pa-an-tu-zi-aš*, *iš-pa-an-du-zi-aš*, dat.-loc. sg. *iš-pa-an-tu-uz-zi*, *iš-pa-an-tu-uz-zi-a*, abl. *iš-pa-an-tu-uz-zi-az*, instr. *iš-pa-an-du-uz-zi-it*, gen. pl. *iš-pa-an-tu-uz-zi-a-aš* (Kloekhorst, 2008: 405).

Sol kol. 2' ú-wa-te-ez-zi: *uwate-* / *uwat-* kökünden gelen fiil “getirmek (birisinin bulunduğu yere), taşımak” anlamına sahiptir. Metinde pres. sg. 3 (act.) fiil çekiminde *úwatezzi* karşımıza çıkmaktadır. Genellikle bu form Eski Hitit duktusunda karşımıza çıkmaktadır (Kloekhorst, 2008: 935). *úwatezzi* formunun görüldüğü bazı metinler şu şekildedir: KUB 14.3 I 9; KUB 43.22 Ay. 12.

Sol kol 5' ša-a-an-na-pí-la-a-uš: šannapí- “yayılmış, tek, münferit” zarfından türemiş olan *šannapíli-* sıfatı, “boş, yalnız, tek başına” anlamlarına sahiptir. *šannapí-* zarfı sonuna sıfat yapan *-li* ekinin gelmesi ile *šannapíli-* sıfatı oluşmuştur (Kloekhorst, 2008: 719). *šannapílauš-* acc. pl. c. isim çekim formu ile karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin Akadcası *RIQU*'dur. Çiviyazılı metinlerde görülen diğer çekim formları şu şekildedir: nom. sg. c. *šannapíliš*, nom-acc. n. sg. *RIQA*, *RIQAM*, dat- loc. sg. *šannapíli*, instr. sg. *šannapílit*, nom. acc. n. pl. *šannapíla*, *šannapíli*, acc. c. pl. *šannapílauš*, *šannapíliuš* (Ünal, 2016: 445; Tischler, 2004: 812).

Sol kol. 4' ^{DUG}kat-ta-ku-ra-an-du-uš: (c.) ^{DUG}kattakurant(a)- kökünden gelen isim bir kap çeşidini ifade etmek için kullanılır. Etimolojik olarak *katta* (aşağı, dip, altı) zarfı ile *kuer* (kesmek, kesip koparmak) fiilinin partizip haliyle (=kurant) birleşmesinden oluştuğu düşünülür. *kattakurant-* “dibi kesik, dibi kesilmiş” olarak çevrilmektedir. Süm. DUG (=kap) determinatifi alması ile “dibi kesik kap” olarak tanımlanmaktadır. Anadolu'da libasyon (= sıvı sunu) yaparken kullanılan kaplardan biri olduğu düşünülmektedir (Puhvel, 1984: 437; Tischler, 1983: 542-543). Metinde *kattakuranduš* nom. pl. isim çekim formudur. Diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom. sg. *kattakurantaš*, acc. sg. *kattakurantan*, *kattakurandan*, instr. *kattakurantit*.

Sol kol 6' ḥa-an-te-ez-zi pal-ši: Hem zarf hem sıfat olabilen *ḥantezzi- ḥantezziya-*, “ön taraf, cephe” anlamındaki *ḥanti-* isminden türemiştir. *ḥantezzi-* tek başına “ilk, en başta, en önde, bir şeyin önünde” anlamına gelmektedir. Metinde dat-loc. sg. formunda bulunmaktadır. Bu form daha çok Eski Hitit duktusunda kullanılmıştır (Kloekhorst, 2008: 292).

(c.) *palša-* / *palši-* (=KASKAL) ismi “yol, yolculuk, kez, kere” anlamlarına sahiptir. *palši* dat. -loc. sg. formda çekimlenmiştir. *ḥantezzi palši* sıfat tamlamasıdır ve

gramatikal olarak isim ile sıfat arasında *kongurenz* mevcuttur. *ḫantezzi palši* “ilk seferde, ilk önce” olarak çevrilmiştir (Puhvel, 2011: 69-72); Tischler, 1983: 155).

Sol kol. 13 ^{DUG}*ḫar-ši-ia-al-la-az: (n.)* ^{DUG}*ḫaršiyalli-* kökünden gelen isim çoğunlukla “erzak küpü, pithos, saklama kapı” anlamında kullanılır. *ḫaršiyalli* kelimesi *ḫarši-/ḫaršai-* ‘den türemiştir. *ḫarši* “kalın ekmek, yüksek ekmek” anlamına gelir. Çiviyazılı metinlerde ^{NINDA}*ḫarši* Süm. NINDA.GUR₄.RA’nın fonetik yazılışı olarak kabul edilmektedir. Söz konusu ekmeğin özel bir ekmek sunucusu vardır (Puhvel, 1991: 194), Çiviyazılı metinlerde ^{LÚ}*ḫaršiyalli-* (c.) kelimesi ile karşıma çıkar.

DUG determinatifi ile kullanıldığında yüksek kap anlamından *pithos*, *erzak küpü* olarak çevrilmiştir.

Metinde *ḫar-ši-ia-al-la-az* abl. sg. isim çekim formunda bulunur. Diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom. acc. sg. *ḫaršiyalli-*, *ḫaršiyalli-*, gen. sg. *ḫaršiyalliyaš*, *ḫaršiyalliaš*, *ḫaršiyalaš*, dat. - loc. sg. *ḫaršiyalliya*, nom. acc. pl. *ḫaršialli*, *ḫaršiyalli-*, dat.- loc. pl. *ḫaršiyalliya*, *ḫaršialliaš* (Kloekhorst, 2008: 315) .

KUB 51.13 (+ Bo 919)

4’ ^{GIŠ}*šu-ru-uḫ-ḫa-aš: šuruḫḫa-* kökünden gelen isim “ahşap, odun” anlamına sahiptir. Çiviyazılı metinlerde görülen, ^{GIŠ}PA “asa” anlamına gelen sümerogram ile benzer bir objeyi kastettiği düşünülmektedir. Ancak bazı metinlerde yan yana görülmesi sebebiyle tam olarak aynı obje olmadıkları anlaşılmaktadır. Metinde gen. sg. ^{GIŠ}*šuruḫḫaš* isim çekim formu ile karşımıza çıkmaktadır. Genellikle ritüel metinlerinde kullanılan malzemeler arasında sayılır ve gen. isim çekimi formundadır (Popko, 1978: 98; Tischler, 1983: 1210). Diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom. sg. *šuruḫḫuš*, acc. sg. *šuruḫḫan*, gen. sg. ^{GIŠ}*šuruḫḫaš*, *šuruḫaš*.

8’ **EGIR-an-pát i-ia-an-ta-ri: ie/a-** (=DU) kökünden gelen fiil “gitmek, ulaşmak, yola çıkmak, yürümek” anlamlarına sahiptir. Metinde medio-passive pres. pl. 3 *iyantari* fiil çekiminde bulunmaktadır. Bu çekim formu Orta Hitit duktusunda sıklıkla kullanılmıştır (Kloekhorst, 2008: 380). EGIR-an lolografik yazımının Hititçe karşılığı, “arkada, tekrar, sonra, bundan sonra” anlamlarına gelen *appan*’dır (Ünal, 2016: 69).

EGIR-*an*’dan sonra gelen -*pát* hecesi ise eşitleme, belirleme partikeli olarak kullanılmıştır. *appan iya-* “arkasına düşmek, arkasından yürümek” anlamına gelmektedir (Tischler, 2008: 66).

EGIR-*an-pát iyantari* “arkadan yürürler” şeklinde çevrilmiştir. Benzer bir örneği KUB 2.6 III metninde görmekteyiz: 39’- 41’ LUGAL-*uš paizzi nu-šši DUMU*^{MEŠ} É.GAL^{LÚ.MEŠ} *MEŠEDI* EGIR-*an iyantari* “Kral gelir. Ve saray nazırları/oğlanları (ve) saray muhafızları onun arkasından yürürler”. *iyantari* / *iyandari* formu farklı metinlerde de görülmüştür: KBo 4.9 IV 28’ - 29’; KUB 10.3 II 27’ ; KUB 1.13 III 36’ ; KUB 27.70 II 24’ (Puhvel, 1984: 332).

10’ *pa-ra-a ti-i-ez-zi: tiie/a-* kökünden gelen fiil “girmek, adım atmak, çıkmak, durmak, dikilmek” anlamlarına sahiptir. Metinde pres. sg. 3 act. *tiezzi* fiil çekiminde bulunmaktadır. Bu çekim formu genellikle Orta Hitit duktusunda görülmektedir (Kloekhorst, 2008: 879). “Öne, öne doğru, öteye” anlamlarındaki *para* yer zarfı ile kullanıldığında anlam değişime uğrar. *para tiezzi* “dışarı çıkmak” anlamına gelmektedir (Ünal, 2016: 540; Tischler, 2008: 198).

KUB 10.11 (+ Bo 5041)

Öy. I x+4 *ka-ru-ú: karū* kökünden gelen zarf “eskiden, önceden, bir zamanlar, şimdiye kadar” anlamlarına sahiptir. Özellikle eski bir kural ya da gelenek belirtilirken eskiye ithaf etmek için kullanılmıştır. Eski Hitit duktusunda yazımı *ka-ru-ū*’dur (Kloekhorst, 2008: s. 458; Puhvel, 1997: 112-113).

Öy. I 5’ **NINDA.KUR4.RA**: Kalın bir ekmek çeşidi, somun. Bu ekmeği sunan, temin eden özel bir kişi bulunmaktadır. Bu kişi çiviyazılı metinlerde ^{LÚ}NINDA.KUR4.RA adı ile geçer (Ünal, 2016: 376).

Öy. I 8’ ^{DIM}: Fırtına Tanrısının sümerogram ile yazılış versiyonlarından biridir. Fırtına tanrısının çiviyazılı metinlerde Süm. ^{Dİ}ŠKUR, ^DU yazılmış versiyonları da karışımına çıkabilmektedir. Hatticesi *taru-*’dur (Van Gessel, 1998: s. 449). Hititçe ve Luwice ismi temel forma dayanır: *Tarḫu(a)nt-* veya *Tarḫant-*’dır. Hurricesi Teššob’dur (Haas, 1994: 308, 309). Hitit imparatorluk döneminde, Fırtına Tanrısı genellikle, eşi Arinna’nın Güneş Tanrıçası, *Zippalanda* ve *Nerik*’in fırtına tanrısı, *Mezulla* ve *Zintuḫi* ile geçtiği görülmektedir (Arıkan, 1998: 47).

Öy. I 11' ^Épár-ku-wa-aš: párkui- sıfatı, 1. saf, temiz, kirlilik içermeyen, 2. Ritüelik anlamda temiz ve açık, 3. MaSüm anlamlarına sahiptir. Süm. SAG.Í[L]'dir. párkui-(n.) ismi ise olası bir bronz, muhtemel bir metaldir. ^Épárkuwa(ya) bir yapı ismidir ve párkui- ismi, sıfatı ile ilişkilendirilmektedir. Metinde gen. pl. isim çekim formu ile geçer (CHD P: 162). ^Épárkuwa için “temiz ev, bronz ev” anlamları önerilmiştir. Bazı metinlerde temiz ev ve bronz ev anlamında Fırtına tanrısı ile birlikte geçtiği görülür: KUB 51.13 9 – 10. *Sonra kral temiz evin kapısından çıkar*⁸⁰. KBo 10.20 III 4 – 6 *Ertesi gün kral bronz evin parlayan Fırtına tanrısına tapar, kraliçe ise sarayın içindeki Arinna'nın güneş tanrıçasına tapar*⁸¹(Tischler, 2001: 482; Puhvel, 2011: 147).

Öy. I 13' 3' ša-ra-a kar-pa-an-zi: karp- / karap- kökünden gelen fiil “kaldırmak, teslim etmek, görevini yerine getirmek” anlamlarına sahiptir. pres. pl. 3 act. fiil çekim formu kar-pa-an-zi'dir. Bu fiil çekim formu çivi yazılı metinlerde Eski Hitit duktusunda kar-pa-an-zi, kar-pí-an-zi, kar-ap-pí-an-zi formlarında yazılmıştır. Hitit imparatorluk dönemi duktusunda ise kar-pí-ia-an-zi, kar-ap-pí-ia-an-zi, kar-pa-a-an-zi formlarında yazılmıştır (Kloekhorst, 2008: 453). šara prepositionu “yukarı, yukarıda” anlamına sahiptir. šara karpanzi'nin “yukarı kaldırmak, yerden kaldırmak, toplamak, kaldırmak” anlamlarında çevrildiği görülmüştür. Benzer örnekleri bazı metinlerde görmekteyiz: KUB 15.31 I 13'- 14' ve II 6' - 7' nu ^{GIŠ}BANŠUR^{HLA} ša-rä kar-pa-an-zi “ve masaları(ı) toplarlar”; III 6' ve 57' nu DINGIR^{MEŠ} ša-rä kar-pa-an-zi “ve tanrılar(ı) kaldırırılar” (Puhvel, 1997: 94; Tischler, 2008: 81).

Öy. I 14' a-ḫa-a: Özellikle bayram ve kült metinlerinde zamansal ve mekânsal olarak kullanımı değişen hattice (=aḫaa!)⁸² bir sesleniş olduğu düşünülmektedir (Tischler, 2008: 11; Friedrich, 1952: 17). Haas, Eski Hitit kültüründe rezistanyonların sadece Hattice, nadiren Luwice ve Palaca yapıldığını, Orta Hitit kültüründen itibaren ise bu dillere Hurrice ve ara sıra Babilce eklendiğini; fakat MÖ. 2. Binyılın ortalarından

⁸⁰ Bkz. KUB 51.13 9' v.d. *našta LUGAL-uš KÁ É páркуwayaş pará tiezzi*.

⁸¹ Bkz. KBo 10.20 III 4 – 6 *lukkattimazakán LUGAL-uš É páркуwayaş DU pihaššaššin iyazi MUNUS.LUGAL-mazakán DUTU URUArinna ŠÁ É halentuwaš iyazi*.

⁸² aha seslenişinin görüldüğü çivi yazılı metinler: KUB 39.7 III 16 “a-ḫa-az”, KBo 8.119 4'-6' // ; KUB 10.3 I 14', 16'; KBo 10.23 II 35'; KBo 11.60 I 12'; KBo 17.75 I 56', 83', II 13'; KBo 21.54 10'; KUB 20.48 I 6'; KUB 28.95 III 2'; KUB 41.40 I 16'; KUB 4 21'- 41', 5 12'; KUB 10.87 7'; IBoT 1.12; IBoT 1.27; IBoT 1.36; IBoT 2.76 (Friedrich J. – Kammenhuber, 1975-1984: 46).

itibaren yaygın kullanılan kült dillerinin Hattice ve Palaca olduğunu belirtmiştir (Haas, 1994: 681).

Bayram metinlerinde genellikle ^{LÚ}ALAMZU₉ “Soytarı” ile görülmekte olup, onların bu seslenişte bulunduklarına çokça rastlanmaktadır.

aḥa seslenişinin Hattice *waah-* fiilinden geldiği düşünülür. Fiil *waah-a* ya da *waah-aḥ-a* olarak analiz edilir (Soysal, 2004: 878). KUB 1.17 IV 20’ metninde geçen *wa-a-aḥ-a* fiil çekimi imp. formu olarak değerlendirilmiş ve “olumlu emir ver, emir ver!” anlamında çevrilmiştir. Anlamı itibarıyla komut işlevi mevcuttur (Neu, 1983: 323; Schuster, 1974: 132). HW₂ de ise Friedrich ve Kammenhuber bu görüşe katılmayarak, bunun bir yanlış yazım olduğunu belirtmiştir (Friedrich J. – Kammenhuber, 1975-1984: 46).

Girbal’e göre ise “o içine koydu” anlamına sahip olan Hattice *a-antaha* fiili ile ilişkilidir. Fiilin analizinde *a-* yön belirtici partikel, *ta-* “içinde, içine”, *ha-* “koymak” fiilinin gövdesidir. Hititçe “anda daiš” kalıbı ile eşitlenir. Hitit Bayram Metinlerinde geçen *aḥa* seslenişinin, burada geçen *-ha* gövdesinde özdeştiği düşünüldüğünde *a-ḥa* “onu koy!”⁸³ olarak çevrilmiştir (Girbal, 1986: 17 v.d.).

Öy. I 14’ *ḥal-zi-an-zi: ḥalzai- / ḥalzi-*: “çağırarak, bağırarak, bağırarak ilan etmek, ağlamak, haykırmak” anlamlarına gelmektedir. *ḥalzianzi* pres. pl. 3 act. fiil çekim formu ile karşımıza çıkmaktadır. *ḥal-zi-an-zi* fiil çekim formu Orta Hitit Dönemi duktusunda sıklıkla kullanılmaktadır. Bayram metinlerinde ve ritüel metinlerinde *aḥa* seslenmesi ile birlikte görülmektedir (Kloekhorst, 2008: 276; Puhvel, 1991: 57).

Öy. I 15’ ^{LÚ}pal-wa-tal-la-aš: *palwai-* fiilinin nomen agentis eki *-a(t)alla* alması ile oluşmuştur⁸⁴. Fiilin part. formu *palwant-*; iter. *palwešk-*’dir. ^{LÚ/MUNUS} *palwat(t)alla-* (c.) “kült görevlisi” olarak metinlerde karşımıza çıkmaktadır. “haykıran, çığlık atan, alkış tutan” kişi olarak çevrilmektedir. Rezitasyon sahibi, rahip ya da rahibe olarak da yorumlandığı metinler bulunmaktadır (Tischler, 2008: 132). CHD’de ^{LÚ/MUNUS} *palwatalla-* için bayramlarda ağlayan, haykıran kişiler tanımı yapılmıştır (CHD: 83). Alp’e ve Van Brock’a göre ise bu kelime, ezberden okuyan “Rezitasyon görevlisi/rahibi”ni ifade etmektedir (Alp, 1940: 77-79). Görevlinin cinsiyeti erkek ya

⁸³ Kelimesi kelimesine “buraya koy!”.

⁸⁴ Bkz. *palwaizzi*.

da kadın olabiliyordu. ^{LÚ/MUNUS} *palwat(t)alla-* isiminin çekim formları şu şekildedir: nom. sg. c. *pal-wa-at-tal-laš*, *pal-wa-tal-la-aš*, *pal-wa-tal-aš*, *pal-wa-a-at-tal-la-aš*, *pal-lu-wa-tal-la-aš*, dat. sg. c. *pal-wa-at-ta-al-li*, *pal-wa-tal-li*, *pal-wa-at-ta-li*, nom.pl. *pal-wa-at-ta-al-le-eš*, *pal-wa-at-tal-le-eš*, *pal-wa-at-tal-le-e-eš*, *pal-wa-tal-le-e-eš*, *pal-wa-tal-la-aš*, acc.pl. *pal-wa-tal-la-aš*, *pal-wa-tal-lu-uš*, *pal-wa-a-tal-la*, *pal-wa-tal-la* (Kloekhorst, 2008: 623; Ünal, 2016: 390).

Öy. I 16’ *pal-wa-iz-zi*: *palwai-* kökünden gelen fiilin anlamı için birkaç farklı öneri bulunmaktadır. Kült eylemi olduğu ve müziğin ritmini belirleyen “haykırmak, rezitasyon yapmak, alkış tutmak” eylemlerini barındıran bir fiil olduğu düşünülür (Kloekhorst, 2008: 623; Tischler, 2008: 132). Ünal’a ve Haas’a göre *palwai-* fiilinin anlamı “haykırmak, el çırpma” tır (Ünal, 2016: 390; Haas, 1970: 33). CHD’de de ise bu fiil, “ağlamak, sevinçli bir şekilde haykırmak, yüksek sesle okumak?” anlamlarında yorumlanmıştır. Büyük bir mesafeden duyulabilir ve insanları bir meclise çağırmak için kullanılabilir bir eylem olduğu belirtilmiştir (CHD P: 80). pres. sg. 3 act. fiil çekimi *pal-wa-iz-zi*’dir. *palwai-* fiili çiviyazılı metinlerde kült görevlileri ile sıklıkla görülür: ^{LÚ/MUNUS} *palwatalla*, ^{LÚ} ALAN.ZU₉, ^{LÚ} NAR. Bu kült görevlilerinden en dikkat çeken *palwai-* fiilinden türeyen ve bu fiili gerçekleştiren kişi olarak da yorumlanan ^{LÚ/MUNUS} *palwatalla*⁸⁵’dır :

KBo 4.9 III 19’- 22’ ^{LÚ.MEŠ} *ħalliyareš* ^{SİR^{RU}} ^{LÚ} ALAN.ZU₉ *memai* ^{LÚ} *palwatallaš* *pawaizzi* ^{LÚ} *kitaš* *ħalzai* / Kantor şarkı söyler. Soytaı konuşur. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar.

KBo 2.8 II 1 ^{MUNUS} *palwatallaš* I-ŠU *palwaizzi* / Rezitasyon rahibesi 1 kere rezitasyon yapar.

KUB 1.17 VI 17’ – 19’ *maħħanmakán* ^{LÚ} NAR *ŠUM-MI* LUGAL *weriyazi* ^{LÚ} ALAN.ZU₉ *memai* ^{LÚ} *palwatallaš* *pawaizzi* / Kral müzisyenin adını andığı zaman soytaı konuşur. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar.

⁸⁵ Bkz. ^{LÚ} *pal-wa-tal-la-aš*.

KUB 41.44 V 4' – 5' LÚ^U*palwatallaš paluwaizzi*; IBoT 2.96 V 15' *paluwatallaš paluwaizzi*, V 20' *pa]luwaizzi*; benzer şekilde KBo 13.194 Ay. 3' – 4', KBo 21.94 IV 10'; KUB 2.6 IV 24' (Puhvel, 2011: 79-80; Tischler, 2001: 403-405).

Öy. II 5' *túh-ḫu-i-šar túh-uḫ-ša: túh-ḫu-i-eš-šar:* (n.) *túḫḫueššar*'ın ritüelde kullanılan kültürel bir temizlik maddesi olduğu düşünülmektedir. Kelimenin *taḫ*-hecesi ile de okunduğu görülmüştür. *taḫḫueššar*- olarak da karşımıza çıkması mümkündür. Ancak muhtemelen *túḫš*- fiili ile etimolojik bağlantısı olması sebebiyle *túḫḫueššar*- olarak kullanımı daha yaygındır. Bir görüşe göre “sünger” olduğu öne sürülür (Kloekhorst, 2008: 892).

Bir görüşe göre katı bir temizlik maddesidir (Tischler, 2008: 202). Başka bir görüşe göre ise reçine olduğu öne sürülür (Ünal, 2016: 545).

Kelime, bir kült işlemi öncesinde yapılan temizlik ile ilgili olmalıdır (Badali – Zinco 1989: 65-66). Alp' göre bu madde, tütsü losyonuna benzeyen kültürel bir temizlik malzemesidir ve bu madde ile yapılan kültürel temizlik seremonisini Hristiyanlık dinindeki vaftiz törenleri ile karşılaştırır. Ayrıca bu maddenin kullanımından sonra eller ve dudaklar siliniyorsa sıvı, bir bezin üstüne konulup kullanılıyorsa katı halde olabileceğini öne sürmüştür (Alp, 1983: 211).

Metinde nom. – acc. sg. *túḫḫueššar* isim çekiminde kullanılmıştır. Diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom. – acc. sg. *túḫḫueššar*, abl. sg. *túḫḫuišnaz*, instr. *túḫḫuišnit*. Çiviyazılı metinlerde “kesmek, bölmek, bitirmek” anlamlarına gelen ve isim-fiil olarak *túḫḫueššar*'dan türediği düşünülen *túḫš*- / *túḫḫuš*- fiili ile birlikte sıklıkla görülmektedir⁸⁶. (Tischler, 1994: 415-417; Friedrich, 1952: 227). *túḫš*- fiilinin farklı varyasyonları mevcuttur. Eski Hitit Dönemi metinlerinde daima *tú-uḫ-š*, *túḫ-š*, *túḫ-úḫ-š* ve *túḫ-ḫu-š* görülmektedir. Orta Hitit Döneminden itibaren ise *túḫ-ḫu-uš* ve *túḫ- uḫ-ḫu-uš* formları eklendiği söylenebilir (Kloekhorst, 2008: s. 890).

Öy. II 14' *tar-ša-zi-pí:* (c.) *taršanzepa*- kökünden gelen isimin tam olarak anlamı bilinmemekle beraber tapınağın içinde bir yeri, bir bölümü ifade ettiği düşünülmektedir (Tischler, 1993: 229). Kelimenin *tarsa*- + *ze/ipa*- kavuşumu şeklinde bir araya gelerek oluştuğu, Eski Hitit döneminde *-zepa* olan ekin daha sonra *-zipa*

⁸⁶ Bkz. KBo 4.13 II 7, KUB 44.8 + KUB 58.22 Öy. I 14', KUB 10.11 II 5.

olarak değiştiği iddia edilmektedir (Kloekhorst, 2008: 849; Friedrich, 1952: 216). Metinde *tarřazipí* dat. sg. isim çekim formunda karşımıza çıkmaktadır. Diğer isim çekim formları şu şekildedir: gen. sg. *tar-şa-an-ze-pa-aş*, abl. sg. *tar-şa-an-ze-pa-az*, dat.sg. *tar-şa-an-zi-pí*, *tar-şa-zi-pí*.

Öy. III 6’ ^{NINDA}*şar-za-zu-un*: (n./c.) *şarzazu-*, *şarzaşu-* kökenli isim için çeviri önerileri: ufalanmış ekmek (Ünal, 2016 :170); ekmek kırıntısı ya da ekmek hamuru (Puhvel, 1991: 206). acc. sg. c. isim çekim formu *şarzazun*’dur.

Öy. III 8’ ^{NINDA}*par-şu-ul-li*: “parçalamak, ufalamak, bölmek, kırmak” anlamına gelen *par(a)ř-*, *parşiya-* fiilinden türemiştir. ^{NINDA}*parşulli* parçalanmış ekmek, ekmek parçası anlamına gelmektedir (Puhvel, 2011: 160; CHD P: 192-193). nom. – acc. sg. isim çekim formu *parşulli*’dir (Kloekhorst, 2008: 643).

Öy. III 23’ *şa-at-tal-wa* **GIş-i: 6’** *şattalu-/ hattalwant-*: Hititçe kapı sürgüsü anlamına gelen kelime bu satırda, dat-loc. pl. çekim formunda kullanılmıştır. Ahşap anlamına gelen GIş logogramı ile birlikte yazıldığı (= *hatalwaş GIş-ru*) bilinmektedir (Friedrich, 1952: 491; Ünal, 2016: 171). Yazım şeklinden ve aynı metin grubu içerisindeki bazı metinlerden⁸⁷ yola çıkılarak kırık kısım *şa-at-tal-wa-aş* *GIş-ru* olarak tamamlanmıştır.

Hitit tapınaklarının kutsal kült odalarında bulunan kapı sürgülerinin bir kült objesi olduğu ve onlara dunu yapıldığı çiviyazılı metinlerden bilinmektedir (Popko, 1987: 42-43).

Ay. IV 9’ *şu-uş-şa-a-i*: *řuřhaⁱ-şuşş* kökünden gelen fiil “dökmek, boşaltmak, serpmek” anlamlarına sahiptir. *işşuwai-* / *işşui-* fiili ile hemen hemen aynı anlamdadır. Duplikat metinlerde birbirlerinin yerine kullanıldıkları görölmüştür. Metinde görölen pres. sg. 3 act. fiil çekim formu *şu-uş-şa-a-i*’ dir ve Eski Hitit ile Orta Hitit dönemi metinlerinde sıkça görölür. Bu fiil bayram metinlerinde kült kaplarından “dökme eylemi” olarak yorumlanır (Tischler, 2008: 174). Diğer fiil çekim formları: pres. pl. 3 act. *şu-uş-şa-an-zi*, pret. sg. 1 act. *şu-uş-şa-aş-şu-un*, pret. sg. 3 act. *şu-uş-şa-aş*, pret. pl. 3 act. *şu-uş-şa-er*, part. *şu-uş-şa-an-t* (Kloekhorst, 2008: 773).

⁸⁷ Bkz. KBo 39.86 (770/b) Öy. II x+1’, 9’; KBo 21.49 + KBo 39.87 Öy. I 11’, 6’; KBo 38.120 + KBo 30.92 Öy. II 2’; VSNF 12.2 (VAT 7501) Öy. I 7’.

Ay. IV 12' ^DŠu-wa-li-ia-at-t[i]: Tanrı *Šuwaliyatti*'nin adı Eski Hitit ve Orta Hitit belgelerinde görülmektedir. *Šuwaliyatti* isminin belgelenen çekim formları: nom. sg. ^Dšū-wa-li-ia-az, gen. ^Dšū-wa-li-ia-at-ta-aš, acc. ^Dšū-wa-li-ia-at-ta-an, dat. ^Dšū-wa-li-ia-at-ti (van Gessel 1998: 419-420). Hititçe ismin etimolojisi incelendiğinde *Šuwaliyat*, isminin muhtemelen Hititçe *šūwa(i)*- “doldurmak” fiilinden türetildiği sonucuna varılmıştır. Tanrı *Šuwaliyatti*, Hitit toplumunda doğa, bitki örtüsü ve tarımla ilgili olduğu düşünülen bir tanrıdır. Hurri – Hitit kült bayramlarındaki rolüne bakıldığında, Hurri'nin fırtına tanrısı Teššob'un kardeşi ve veziri olduğu bilinen Tašmišu ile özdeşleştiği düşünülür.

Hurri-Hitit kurban listelerinde de yine tanrı *Šuwaliyatti* ile *Tašmišu* denk düşmektedir (Schwemer, 2011: 249-250; 258).

Ay. V 4' la-a-ḫu-i: *laḫḫuwai-*, *laḫḫu-* kökünden gelen fiil “dökmek, akıtmak” anlamına sahiptir. Metal bir kaptan dökülen bir şeyi ifade etmek için kullanılır. Akk. *LAHTANU*'dur. pres. sg. 3 act. fiil çekim formu *laḫui*' dir (Puhvel, *la-a-ḫu-i* formunun belgelendiği metinlerden örnekler şu şekildedir: KBo 17.1 I 17' na-at *ḫurtiyaliya laḫui* / ve onu döker. KUB 15.31 I 25' – 26' nam-ma GEŠTIN *ši-pa-an-ti nu-uš-šan ša-ni-iz-zi iš-ḫu-wa-i* YÀ.DÜG.GA-ya-ššan *še-er la-ḫu-i* / Sonra sarap sunar, ve onları lezzetli yiyeceği döker, iyi yağı üstüne döker. KUB 9.22 II 25'-26 YÀ.DÜG.GA-ya-šši-ššan SAG.DU-ŠU *la-ḫu-i* / iyi yağı onun kafasına döker. KBo 21.33 I 21'-22' nu wa-tar ANA DINGIR^{LIM} *me-na-ah-ha-an-da la-hu-i* / ve tanrı önünde su döker. KBo 11.51 IV 11' ^{LÚ}SÌLA.ŠU.DU₈.A *la-ḫu-wi* / Kadeh tutucu döker (Puhvel, 2001: 16; Tischler, 1990: 15).

Ay. V 7' ka-rú-u ḫa-an-da-a-an-zi: *ḫandai-* / *ḫantai-* kökünden gelen fiil, “düzenlemek, katılmak, kehanetle belirlemek, hazırlamak” anlamlarına sahiptir (Tischler, 2008: 43; Puhvel, 1991: 96). Metinde pres. pl. 3 *ḫandanzi* fiil çekim formu ile karşımıza çıkmaktadır. Sümerce ideografik yazımı SİxSÁ'dır. *ka-rú-u* edatı ile birlikte kullanılması anlamının belirlenmesinde etkili olmuştur. *karú ḫandanzi* “zaten tespit edilmiş, önceden belirlenmiş” şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı kalıba doğum ritüelinde rastlanmakta ve doğmamış bir bebeğin cinsiyetinin önceden belirlenmesi ile ilgili durum bildirilmektedir:

KBo 17.62' + 63' I 15 DUMU-an *píran karú ḫandanzi* / Çocuğu zaten önceden belirlerler (Beckman, 1983: 32-33).

Ay. V 15' TÚG *š-ek-nu-un*: (c./n.) *šeknu-/ šeknau-* kökünden gelen isim “pelerin, pardesü, ceket” anlamına gelir. Çiviyazılı metinlerde çoğunlukla “elbise” anlamına gelen *TÚG* determinatifi ile kullanılır. Seyrek olarak ise “yün” anlamına gelen *SÍG* determinatifi ile de kullanıldığı bilinir. Metinde acc. sg. *šeknun* isim çekiminde görülmektedir. Diğer çekim formları şu şekildedir: acc. sg. c. *še-ek-nu-u(n)= š-ša-an, ši-ik-nu-un*; nom. acc. sg. n. *še-ek-nu-u=š-me-et, ši-ik-nu-u=š-ši-it, ši-ik-nu-u=š-še-et*; gen. sg. *še-ek-nu-uš, še-ek-nu-wa-aš*; dat.-loc. sg. *še-e-ek-na-u-i-i=š-mi, še-ek-nu-i=ši-ši*; abl. sg. *ši-ik-nu-az*; acc. pl. c. *še-ek-nu-uš-uš, ši-ik-nu-uš* (Kloekhorst, 2008: 743; Tischler, 2006: 980).

Ay. VI 3' ku-er-zi: *kuer-* kökünden gelen fiil “kesmek, ayırmak, koparmak, sakatlamak” anlamlarına sahiptir. pres. sg. 3 fiil çekim formu Orta Hitit dönemi duktusunda *ku-e-er-zi*, Eski Hitit duktusunda *ku-er-zi*'dir. Bilinen diğer fiil çekim formları: pres. sg. act. 1 *ku-er-mi*, pres. pl. 1 act. *ku-e-ru-e-ni*, pres. pl. 3 act. *ku-ra-an-zi*, pret. sg. 1 act. *ku-e-ru-un*, pret. sg. 3 act. *ku-e-er-ta*, pret. pl. 3 act. *ku-e-re-er*, imp. sg. 3 act. *ku-e-er-du, ku-er-du*, imp. pl. 3 act. *ku-ra-an-du*; part. *ku-ra-an-t*. (Kloekhorst, 2008: 486). Çiviyazılı metinlerde sıklıkla *arḫa* yer zarfıyla birlikte görülmektedir. *arḫa kuerzi* “ikiye ayırmak, kesip ayırmak” anlamında yorumlanır (Puhvel, 1997: 212).

Ay. VI 5' – 6' kat-ta-an ap-pí-iš-ki-iz-zi: *appiškizzi* fiilinin kökü, “tutmak, kavramak, yakalamak” anlamındaki *ep-/ap-* fiilidir. Sümerce ideografik karşılığı DIB, Akadografik karşılığı *ŠABATU*'dur. *ap-* = *appešk-* iter. (-š*k*) formudur. Fiilin sürekliliğini ifade eder. iter. pres. sg. 3 fiil çekimi *appiškizzi*'dir (Tischler, 2008: 35) *kattan appiškizzi*: (sürekli olarak) “aşağıya almak, yerinden almak, indirmek” olarak çevrilir. *kattan appiškizzi* kalıbının görüldüğü başka bir metin: KUB 10.11 VI 5'-6' *nu UDU^{HLA}-aš ešḫani kattan appiškizzi / ve koyunların kanlarını aşağıya alır* (Puhvel, 1984: 281).

Ay. VI 7' pí-ra-an ši-pa-an-za-ki-iz-zi: *išpand-/ šipand-* kökünden gelen fiil “sunmak, dökmek, adamak” anlamlarına sahiptir. Fiilin en eski kullanılan versiyonu *išpant-*'tır. Latince *spondeō* “vaad etmek, söz vermek” fiili ile köken olarak bağdaştırılmıştır (Kloekhorst, 2008: 486). Sümerce ideografik yazımı BAL'dır. İter. (=sk) formu *spantsk-* (fonetik)'dir. Eski Hitit döneminde *išpanzak-*'dir. *išpanzakizzi- / šipanzakizzi-*

iter. pres. sg. 3 fiil çekim formudur. (Friedrich, 1952: 194; Tischler, 2006: 1059)
Çiviyazılı metinlerde belgelenen benzer örnekleri şu şekildedir: KBo 20.37 I 3' *iš-pa-an-za-ki-zi*; KUB 32.46 9' "D^DIM -an URU D^DZA-BABA *išpanzakizzi*; KUB 4.1 III 9' nu ZAG.GAR.RA *ešhar péran šipanzakizzi*; IBoT I 29 Ay. 32' *si-pa-an-za-ki-zi=ma kūš* DINGIR.MAḪ^{HLA} (Tischler, 2006: 1059).

Fiilin sk- formunda "bağışlamak" anlamında gelmektedir (Ünal, 2007: 637; Tischler, 2006: 1061) *péransipanzakizzi* "önce bağışlar" şeklinde çevrilmiştir.

Ay. VI 10' *iš-pa-an-du-wa-an-zi*: bkz. *pí-ra-an ši-pa-an-za-ki-iz-zi. šipānt-/šippant-* kökünden gelen fiilin inf. yani master hali *išpanduwanzi* ya da *šipanduwanzi*'dir. Süm. ideografik yazımı BAL-uwanzi'dir. Benzer bir formu bakşa bir metinde görmeyiz: KUB 1.1 + 11 81' BAL-u-wa-an-zi *iyahḫaḫat / feda etmeye, adamaya gitti* (Tischler, 2006: 1061).

2.1.2. KBo 39.91 (1190/z)88 Transliterasyon⁸⁹ ve Çeviri⁹⁰

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar :

Duplikat : IBoT 4.76 III; KUB 20.6

Öy. I

x+1 [x x x x x]x

2' [x x x x x x x x]

3' [x x x x x x x x] x

4' [x x x x x pa-a-]i

5' [x x x x x a-a]n -ši

⁸⁸ Bkz. Resim 2.1.2: KBo 39.91 (1190/z) Kopyası.

⁸⁹ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 122-125).

⁹⁰ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

- 6' [x x x x x x x x] x-aš-ša-an
 7' [x x x x x x x x] ḥar-zi
 8' [x x x x x x x x t] úḥ- ḥu-eš-šar
 9' [x x x x x x x x] x LUGAL
 10' [x x x x x x x x LÚSA]NGA D^LLAMMA
 11' [x x x x x x x x] LÚSANGA D^LLAMMA-ma
 12' [x x x x x x x x GA]L ME-ŠE-DI-ma-an
 13' [x x x x x x x-z]i -pát
 14' [nu-za-kán LUGAL-uš tuḥ-ḥu-eš-šar tuḥ-uḥ-ša
 15' [GAL DUMU É.GAL LUGAL-i GADA-a]n pa-a-i
 16' [nu-za LUGAL-uš QA-TI-ŠU a-an] -ši
-
- 17' [na-aš-ta LUGAL-uš I-NA ÉDINGIR]x an-da
 18' [pa-iz-zi na-aš A-NA DINGIR^{LIM} U]Š-KE-EN
 19' [ta ḥa-a-li-ia ta nam-ma UŠ-KE-]EN
 20' [LÚALA]M.ZU₉ me-ma-i LÚ ki-i-ta-aš ḥal-za-]a-i

Ay. II

- x+1 ANA ALAM^m GiŠ^Š GIDRU D[INGIR^{LIM}
 2' A-NA ALAM^m Du-ut- ḥa-li-ia
 3' A-NA ALAM^m Šu-up-pí-lu-li-u-[ma
-
- 4' nu III UDU.NÍTA I GU⁴MAḤ ŠA.BA I UDU.N[ÍTA]
 5' I GU⁴MAḤ D^UU-ni ši-pa-an-ti I UDU.NÍ[TA A-NA]
 6' GU⁴Še-ri GU⁴Hur-ri ši-pa-an-ti na-a[š]
 7' PA-NI D^UU ku-ra-an-zi UGULA LÚ.MEŠ [MUḤALDIM]
 8' ŠA II UDU.NITA^{MEŠ} Û ŠA I GU⁴MA[Ḥ e-eš- ḥar
 9' IŠ-TU GAL KÙ.BABBAR iš-ta-na-n[i pé-ra-an]
 10' III-ŠU ši-pa-an [-ti]
-

11' *a-ap-pa-ma* GU⁴ *Še-ri* GU⁴ *Ḫur-r[i*

12' *nu ku-it-ma-an* UGULA L[^{Ú.MEŠ}MUḪALDIM

13' *ku-it-ma-an ta-w[a-li-it wa-al-ḫi-it*²

14' GEŠTIN-it DINGIR^{MEŠ} *ir-ḫ[a-e-ez-zi*

15' *a-ḫa-a* ḫal[-

16' UGULA ^{LÚ.MEŠ}MUḪALDIM *ta-wa-[al LUGAL-i]*

17' *pa-ra-a e-ep-zi*

18' UGULA ^{LÚ.MEŠ}MUḪALDIM LU[GAL-i

19' *ši-pa-an-t[i*

20' I-Š[U

21' UGULA L[^{Ú.MEŠ}MUḪALDIM

Ay. V

x+1 GA[L ME-ŠE-DI

2' *e-e[p-zi ... tuḫ-ḫu-eš-šar]*

3' LUGAL-i [pa-ra-a e-ep-zi LUGAL-uš]

4' *túḫ-uḫ-š[a GAL DUMU É.GAL LUGAL-i]*

5' ŠA ^{GIŠ}ŠU[KUR GUŠKIN GADA-an pa-a-i LUGAL-uš]

6' *pu-u-ri-uš* [a-an-ši]

7' LUGAL-uš-kán an-da x[

8' *a-ap-pa UŠ-KE-EN* ^{LÚ}[ALAN.ZU₉ me-ma-i]

9' ^{LÚ} *ki-i-ta-aš* [ḫal-za-a-i]

10' LUGAL-*uš iš-ta-na-ni pé-r[a-an*
 11' UGULA LÚ^{GIŠ} BANŠUR I^{NINDA} *ta-an-[na-an-da-an LUGAL-i]*
 12' *pa-a-i LUGAL-uš par-ši-ia pe[-*
 13' IŠ-TU É.GAL U^{[RU}
 14' *na-at iš-ta-na-ni pé-r[a-an A-NA DINGIR.MAH]*
 15' ^D*Gul-ša-aš-ša da-a-i GAL DUMU É.GAL*
 16' *ta-pi-ša-na-an GIR₄ GEŠTIN-it šu-w[a-an-da-an]*
 17' LUGAL-i *pa-a-i LUGAL-uš iš-ta-na-ni pé-ra-a[n]*
 18' I-ŠU *ši-pa-an-ti* ^D*Gul-aš-ša-aš pé-ra-a[n]*
 19' III-ŠU *ši-pa-an-ti LUGAL-i-kán GAL DUMU É.GAL*
 20' *ta-pi-ša-na-an e-ep-zi LUGAL-uš*
 21' UŠ-KE-EN^{LÚ} ALAN.ZU₉ *me-ma -i*
 22' ^{LÚ} *ki-ta-aš ḫal-za-a -i*

23' LUGAL-*uš-kán IŠ-TU É DINGIR.MAH* *ú-iz -z[i]*
 24' *na-aš I-NA É* ^{DU} *pa-iz-zi II DUMU^{MEŠ} É[.GAL]*
 25' I^{LÚ} *ME-ŠE-DI LUGAL-i pé-ra-an ḫu-i-ia-an-[te-eš]*
 26' [G]AL DUMU É.GAL-*ma I-NA É* ^D*Ka-at-t[ah-ḫa]*
 27' *pa-iz-zi na-aš ḫa-an-te-ez-zum-[ni ti-ia-zi]*

28' *nu-uš-ši* ^{LÚ} *ta-ḫi-ia-la-aš ME-E [QA-TI*
 29' *[pe]-e-da-i n[a- x x x x x] x x [*

Ay. VI

x+1 [x x x x x x x x]-*kán*
 2' [x x x x x x x x x]
 3' [x x x x x x x x x]-*ul*
 4' [x x x x x x x x x x]-*pát*

5' [x x x x x x x x x É].GAL ^{URU}Šah-pí-na
 6' [x x x x x x x x x LÚ^{MEŠ G}]IŠ BANŠUR-ia
 7' [x x x x x x x x x] LUGAL-uš
 8' [x x x x x x x x x] II NINDA.GUR₄.RA ^{HI.A}
 9' [x x x x x x x x x NINDA.GUR₄.RA^{HI.A}-ma-kán
 10' [x x x x x x x x x x x x x x x] da-a-i

11' [x x x x x x x x x] x-wa-az ti-an-zi

12' [x x x x x x x x x x x x x x] x-an -da
 13' [x x x x x x x x x x x x x GE]ŠTIN a-ap-pa
 14' [x x x x x x x x x x x x x ^DDam-na-aš-ša-]ra-aš II-ŠU
 15' [^DŠu-wa-li-ia-at-ti I-ŠU GU]NNI-i I-ŠU
 16' [^{GIŠ}DAG-ti I-ŠU ^{GIŠ}AB-ia I-ŠU ^{GIŠ}]GIDRU^{HI.A} -aš I-ŠU
 17' [x x x x x x x x x x x x] x-pát ŠA UDU
 18' [x x x x x x x x x x x] da-a-i

19' [x x x x x x x x x x]-i I-ŠU
 20' [x x x x x x x x x x I]-ŠU da-a-i
 21' [x x x x x x x x x x x] x da-a-i
 22' [x x x x x x x x x x x] x I-ŠU
 23' [x x x x x x x x x x x] I-ŠU

24' [x x x x x x x x x x x] QA-TAM-MA
 25' [x x x x x x x x x x x x] x x x

Öy. I

x+4 [x x x x ver]ir

5' [x x x x sil]ip temizler

6' [x x x x x x]x-aš-ša-an

7' [x x x x x x x] tutar

8' [x x x x x x x t]emizlik maddesi

9' [x x x x x] kral

10' [x x x x x x Ra]hip, koruyucu tanrı

11' [x x x x] Rahip, koruyucu tanrı ise

12' [x x x x x sa]ray muhafızlarının başı

13' [x x x x x x x-z]i -pát

14' [ve kral temizlik malzemesini b]öler

15' [saray nazırlarının başı keten kum]aşı kral(a) verir

16' [ve kral onun elini silip te]mizler

17' [ve orada kral tapınak]ta içeri

18' [gider. Ve o tanrı(ya) reverans] yapar

19' [ve diz çöker. ve sonra sana reverans] yapar

20' [Soytarı konuşur. Konuşmacı rahip bağı]rır

Ay. II

x+1 ^mHattušiliye [heykeline

2' ^mTuthaliya heykeline

3' ^mSuppîluliuma heyke[line

4' ve üç koç, 1 boğa içinde k[oç]

5' 1 boğa Fırtına tanrısına sunar. 1 koç

6' Hurri (ve) Şerri çiftine sunar. Ve o[(nu)]
7' Fırtına tanrısı önünde keserler. Aşçılar[ın başı]
8' iki koç ve 1 sığır[ın kanını]
9' gümüş kadeh ile sunağ[a önüne]
10' 3 kere sun[ar]

11' sonra ise Hurri ve Şerri boğ[a çifti]

12' ve bunu takiben aşçıların [başı]
13' bunu takiben taw[al içkisi (ve) walhi içkisi ile]
14' şarabı tanrılara sırasıyla su[nar]
15' aha ! ħal[-

16' aşçıların başı tawa[l içkisini krala
17' uzatır.
18' aşçıların başı kr[ala
19' sunar
20' 1 kere

21' aşçı[ların başı]

Ay. V

x+1 Sa[ray muhafızlarının başı]
2' tu[tar ... temizlik malzemesini]
3' kral[a uzatır] Kral
4' tutar. Saray nazırların başı krala
5' onun ahşap mı[zrağını, altını, keten kumaşını verir. Kral]

6' dudağını [silip temizler]

7' Kral içine [...]

8' sonra reverans yapar. [Soytarı konuşur]

9' Konuşmacı rahip [çağırır]

10' Kral sunağa ön[üne]

11' sofracıların başı 1 şekillendi[rilmiş ekme(ği), krala]

12' verir Kral parçalar pe[-

13' tapınak ile ^U[RU

14' ve onu sunağa ön[üne ana tanrıçaya]

15 kader tanrıçasına koyar. Saray nazırlarının başı

16' şarap ile doldurulmuş pişmiş toprak kab(ı)

17' krala verir. Kral sunağa ön[üne]

18' 1 kere sunar kader tanrıçasına önü[ne]

19' 3 kere sunar. Krala saray nazırlarının başı

20' pişmiş toprak kabı tutar Kral

21' reverans yapar Soytarı konuşur

22' konuşmacı rahip bağırır

23' kral ana tanrıça tapınağına gel[ir]

24' ve o Fırtına tanrısı tapınağından geçer II saray na[zırı]

25' 1 saray muhafızı krala önüne ko[şarak]

26' saray nazırlarının başı ise tanrıça Katahha tapı[nağından]

27' geçer ve o ön avluya g[irer]

28' ve onlara temizlikçi el [yıkama suyu]

29' taşır n[a-x x x] x x [x x

Ay. VI.

x+1 [x x x]-kán

2' [x x x]

3' [x x -]ul

4' [x x]x-pát

5' [x x x sar]ay Šahpína kenti

6' [x x sofra]cılar

7' [x x x] kral

8' [x x x x] II kalın ekmek

9' [x x kalın ekmekler ise

10' [x x x] koyar

11' [x x x] x-wa-az girer

12' [x x] x-an-da

13' [x x x şa]rap tekrar

14' [x x x ^DDamnaşsa]r tanrılarına 2 kere

15' [^DŞuwalıyat'a 1 kere ocağa 1 kere

16' [tahta 1 kere pencereye 1 kere] asalara 1 kere

17' [x x x] x-pát koyunun

18' [x x x] koyar

19' [x x x] 1 kere

20'[x x] 1 kere koyar

21' [x x x] koyar

22' [x x x x] 1 kere

23' [x x x] 1 kere

24' [x x x] aynı şekilde

25' [x x x x] x x x

2.1.2.1. Filolojik Yorum

Ay. II 13' *ta-wa-li-it*: (n.) *tawal*- kökünden gelen isim ritüellerde kullanılan bir kült içkisi olarak tanımlanır. Tischler'e göre alkollü bir kült içkisidir. (Tischler, 1993: 278) Friedrich ise yalnızca kült içkisi olarak bahsetmiştir. *tawalit* instr. sg. isim çekim formudur (Friedrich, 1952: 219). Diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom. – acc. sg. *tawal*, gen. sg. *tawalaš*, dat. – loc. *tawali*'dir. Çiviyazılı metinlerde sıklıkla özel bir bira çeşidi olan KAŠ.GEŠTIN, ritüel içkisi olan *walhi* ve *tawal* içkisi ile görülmektedir: KUB 20.99 II 21' EGIR-ŠU TA KAŠ.GEŠTIN *tawalit* AŠ-RI^{HI.A} *irhaizzi* / Daha sonra kutsal yerlerine (tanrıların) özel birayla beraber *tawal* içkisi ile sırasıyla kurban sunar. KBo 21.1 I 16' *nam-ma-kán* KAŠ.GEŠTIN *limman tawal anda šipanti* / Sonra özel birayı, *limma* içkisini, *tawal* içkisini içinde sunar. KUB 59.44 Öy. 14' nu KAŠ.GEŠTIN *tawal walhi IŠ-TU*^{DUG} *KUKUBI*^{HI.A} *šipanti* / ve özel birayı, *tawal* içkisini, *walhi* içkisini ibriklerde sunar (Tischler, 1993: 278-279).

Ay. V 11' ^{NINDA}*ta-an-na-an-da-an*: *dannaš*- kökünden gelen kelime Friedrich'e göre bir çeşit hamur işi yiyeceğidir (Friedrich, 1952: 209). Ünal'a göre bir ekmek çeşididir (Ünal, 2016: 510).

Ay. V 15' ^D*gul-ša-aš*: Hititçe *gulš*- fiili çizmek, kaydetmek ve kader tespit etmek anlamları mevcuttur. Bu fiille ilişkili olan ^D*Gulša* kelimesi “kader tanrıçası” olarak yorumlanmıştır. Nom. sg. isim çekim formu ^D*gul-ša-aš*'dir (Tischler, 1983: 627). Süm. DINGIR.MAḪ ile birlikte de görülmektedir. (Van Gessel, 1998: 250, 251). Luwice karşılığı “kopya, taslak, gravür” anlamına gelen *gulza*-, *gulzi*- (c.)'dir (Puhvel, 1997: 242-243).

Ay. V 16' ^(DUG) *tapišana/i-* (c.): bir kap, bir tür kavanoz⁹¹ (Tischler, 1991: 129; Friedrich, 1952: 212). Süm. karşılığının GİR.KÁN olduğu düşünülür (Neu, 1983: 188; Ünal, 2016: 516).

Ay. V 26' ^DKa-at-taḥ-ḥa: ^DḤataḥḥa/ ^DḤataḥga/ ^DḤatagga/ ^DKataḥga yazılış formları da olduğu bilinir. Hitit kültüründe bulunan Hatti kökenli bir tanrıdır⁹¹ (Sosyal, 2004: 145). Çiviyazılı metinlerde Ankuwa kenti ile ilişkili olabileceği görülmektedir: KUB 32.92 Öy. 6' ^{URU}Ankuwa ^DKataḥḥa, KBo 5.3 I 55'; KBo 20.70 II 6', KUB 21.1 IV 18'; KUB 23.77 Öy. 7'; KUB 26.39 IV 19'; KUB 41.10 Ay. 5' ^{URU}Ankuwaš ^DKataḥḥa, KBo 1.1 Ay. 49', KBo 5.9 IV 5' ^DKataḥḥa ŠA ^{URU}Ankuwa. Söz konusu tanrıya özel rahip ve rahibe bulunmaktadır: ^{LÚ}SANGA ^DKataḥḥa, ^{MUNUS}SANGA ^DKataḥḥa (Van Gessel, 1998: 231-232).

Ay. V 28' ^{LÚ}ta-ḥi-ia-la-aš: (c.) tahiya- kökünden gelen isim “temizlikçi, süpürgeci, berber, hamamcı başı” anlamlarına sahiptir. Süm. ^{LÚ}ŠU.I logogramına karşılık gelir (Tischler, HEG 1991: s. 16). Çiviyazılı metinlerde belgelenmiş formları şu şekildedir: ^{LÚ.MEŠ}ta-ḥi-ia-la-aš, ^{LÚ.MEŠ}ta-ḥi-ia-li-eš (Ünal, 2016: 500).

Ay. VI 5' ^{URU}Šaḥ-pí-na: Hitit Anadolu'sunda bir kült merkezi olduğu bilinir. Kent, Fırtına tanrısı ile ilişkilidir (del Monte – Tischler, 1978: 328).

Ay. VI 14' ^Ddam-na-aš-ša-ra-aš: *damnaššara-* kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemekle birlikte bazı görüşler mevcuttur. Ünal, bu kelime için Sfenksler? Tanımını yapmıştır (Ünal, 2016: 510), Tischler, sfenkler ya da hayvan formunda bir tür tanrı heykelini ifade ettiğini ve ritüel metinlerinde geçtiğini öne sürmüştür (Tischler, 1991: 85). Kelime genellikle metinlerde çoğul formda ve tanrı determinatifi (D) ile karşımıza çıkmaktadır. -ššara- son eki kelimenin kadın tanrılara, muhtemelen Hurrice tanrı *Šuwaliyat* ile olan ilişkilerine atıfta bulunduğunu düşündürür. Schwemer kelimeyi *tanrıçalar* olarak çevirmiştir (Schwemer, 2011: 253). Melchert, bu kelimenin kapılar ile ilişkili olduğu bu yüzden de kapı korucusu sfenkler olarak tanımlanabileceği görüşünü desteklemez. Ona göre bu kelime büyük ihtimalle iç

⁹¹ Detay için bkz. (Groddek, 1997: 123-124).

mekânlar ilgili bir grup tanrıça ya da tanrıyı ifade eder. *damnaššar* tanrıça/tanrılarına tapınaklarda veya evlerde, söz konusu iç mekânda yapılacak olan ritüelden önce tapınıldığı gözlenmiştir. Bu sayede ritüel öncesi iç mekân dinsel olarak arındırılırdı. Bu işlevi ile *damnaššar* tanrıça/tanrılarını Roma'nın *penātēs*'i⁹² ile karşılaştırılmaktadır (Melchert, 2001: 150-157). Birçok metinde ^Ddamnaššar'a ve sonrasında ^D*Šuwaliyat*'a yapılan sunuları, iç mekânda bulunan ocağa, tahta ve pencereye yapılan sunular takip etmektedir.

2.1.3. KBo 39.86 (770/b)⁹³ Transliterasyon⁹⁴ ve Çeviri⁹⁵

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar : -

Duplikat : -

Öy. II

x+1 [x x x x x x *ha-at-tal-wa-aš* GIŠ-r]u-i

2' [x x x x x x x x] *da-a-i*

3' [x x x x x x x x *ši-*]pa-an-ti

4' [x x x x x x *ši-p*]a-an-ti

5' [x x x x x x]x I-ŠU

6' [x x]x-ia an-^rda¹ *šu-up-pí-ia-aḫ-ḫi*

7' UGULA ^{LÚ.MEŠ}MUḪALDIM GUNNI I-ŠU ^{GIŠ}DAG-ti I-ŠU ^{GIŠ}AB-ia

8' I-ŠU ^{GIŠ}GIDRU^{HIA} -aš I-ŠU ^{GIŠ}TUKUL MAR.GÍD.DA I-ŠU ^{GU4}Še-ri I-ŠU ^{GU4}Hur-ri I-ŠU

⁹² Bkz. *penātēs*: “Roma’da yurdu ve aile evini koruyan tanrıdır. Her evde Vesta ve Lares tanrılarıyla birlikte Penatlara da tapıldığı gibi, kültleri kamu alanına yayılmış, köylerden şehirlere kadar her yerin Penates tanrıları olmuştur” (Erhat, 2001: 241).

⁹³ Bkz. Resim 2.1.3: KBo 39.86 (770/b) Öy. II, III, Ay. V. Kopyası.

⁹⁴ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 112-114).

⁹⁵ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

9' *ḥa-at-tal-wa-aš* GIŠ-i I-ŠU *nam-ma* GUNNI

10' *ta-pu-uš-za* I-ŠU *ši-pa-an-ti*

11' A-NA ALAM ^m*Ḥa-at-tu-ši-li-ia* I-ŠU

12' A-NA ALAM ^m*Du-ut-ḥa-li-ia* I-ŠU

13' A-NA ALAM ^m*Šu-up-pí-lu-li-u-ma* I-ŠU

14' UGULA ^{LÚ.MEŠ}MUḤALDIM *wa-al-ḥi-ia-aš iš-ḥa-ru-^{ṛuḥ}* L[UGAL-i]

15' [p]a-^{ṛa} -a e-ep-zi LUGAL-uš QA-TAM d[a-a-i]

16' [UGULA ^L] ^{Ú.MEŠ}MUḤALDIM *iš-ta-na-ni pé-ra[-an*

Öy. III⁹⁶

x+1 [x x x x] x [x

2' [x x x x] x GADA-a[n-x

3' LUGAL-uš-kán [x

4' a-ap-pa a-ru[-wa-a-i-zi ^{LÚ}ALAN.ZU

5' me-mai-i ^{LÚ}k[i-i-ta-aš ḥal-za-i]

6' ta-aš ḥa-a-li[-ia ta nam-ma

7' a-ru-wa-a-iz-z[i ^{LÚ}ALAN.ZU₉ me-ma-i]

8' ^{LÚ}ki-i-ta-aš [ḥal-za-i

9' pé-ra-an ti[-i-e-ez-zi

10' III ^{NINDA}ta-an-na[-an-da-an LUGAL-i pa-a-i

11' LUGAL-uš par-ši-ia x[

12' PA-NI x[

⁹⁶ Öy. III 10'. 11'. 14'.ve 15'. satırların transliterasyonu için paralel metinden yararlanılmıştır. Bkz. KBo 39.91 (1190/z) Ay. V 11'I ^{NINDA}ta-an-[na-an-da-an LUGAL-i], 12' pa-a-i LUGAL-uš par-ši-ia pe[-, 15' ^DGul-ša-aš-ša da-a-i GAL DUMU É.GAL, 16' ta-pi-ša-na-an GIR₄ GEŠTIN-it šu-w[a-an-da-an]

13' LÚ.MEŠ_x[

14' GAL DUMU^{ME}[Š É.GAL *ta-pi-ša-na-an* GIR₄ GEŠTIN-it

15' š[u-wa-an-dan-an

Ay. V

1' [GAL DUMU^{MEŠ} É.GAL] LUGAL-i *ta-pí-ša-na-an* [GEŠTIN-it]

2' [š]u-u-wa-an-da-an *pa-a-i* LUGAL-uš *iš-ta-na-[ni pé-ra-an]*

3' I-ŠU *ši-pa-an-ti* LUGAL-i-kán GA[L] DUMU^{MEŠ} É.[GAL]

4' *ta-pi-ša-na-an da-a-i* LUGAL-uš UŠ-KE-EN [x x x]

5' LÚALAN.ZU₉ *me-ma-i* LÚki-i-ta-aš *ḫal-za-a-i*

6' *na-aš-ta* LUGAL-uš IŠ-TU É DINGIR.MAḪ *pa-ra-a ú-iz-z[i]*

7' II DUMU^{MEŠ} É.GAL I ME-ŠE-DI LUGAL-i *pé-ra-an ḫu-ia-a[n-te-eš]*

8' LUGAL-uš I-NA É ^{DÉ}A *pa-iz-zi*

9' *na-aš-kán* Éḫi-i-li ti-i-e-zi GAL ME-ŠE-DI

10' LÚSANGA ^{DÉ}A ^{TUG}ši-ik-nu-un *e-ep-zi*

11' [LÚS]ANGA ^{DÉ}A *túḫ-ḫu-i-eš-šar ḫar-zi*

12' [LÚSANG]A ^{DÉ}A *túḫ-ḫu-i-eš-šar* LUGAL-i *pa-ra-a*

13' [e-ep-z]i LUGAL-uš-kán *túḫ-uḫ-ša*

14' [x x x x x]x ŠA ^{GIŠ}ŠUKUR GUŠKIN GADA-an

15' [LUGAL-i *pa-a-i* LUGAL-u]š *pu-u-ri-uš a-an-ši*

16' [x x x x x x x x]x-zi *iš-ta-na-ni*

17' [x x x x x x x x LÚALA]M.ZU₉ *me-ma-i*

18' [x x x x x x x x LUGAL-u]š *iš-ta-na-ni*

19' [x x x x x x x x x ^{GI}]ŠBANŠUR

Ay. VI

x+1 [x x x x x x x x x x x]x

...

y+1 [x x x x x x x x x]x

Öy. II

1' [x x x x x kapı sür]güsü

2' [x x x x x x x] alır

3' [x x x x x s]unar

4' [x x x x x sun]ar

5' [x x x x] 1 kere

6' [x x x x] -ia içinde kutsar

7' aşçıların başı, ocağa 1 kere ahşap tahta, pencerede

8' 1 kere asa(ya) 1 kere silah(a) yük arabası(na) 1 kere Šerri 1 kere Hurri('ye) 1 kere

9' kapı sürgüsü(ne) 1 kere sonra ocağa

10' yanı başına 1 kere sunar

11' ^mHattušili heykeline 1 kere

12' ^mTuthaliya heykeline 1 kere

13' ^mSuppiluliuma heykeline 1 kere

14' aşçıların başı walhi içkisini iš-ḫa-ru-uh⁹⁷ k[rala]

15' [ö]ne doğru tutar kral el(ini) ko[yar]

16' [aşçıların ba]şı sunağa önüne

⁹⁷ Kelimenin anlamı bilinmiyor. Bazı öneriler şu şekildedir: Hititçe *i/ešḫar-* (n.) “kan” kelimesinden türeme pek çok isim mevcuttur. *i/ešḫaruil-* (n.) (kan kırmızısı, kan kefareti) dışında, *išḫaruant-* (kana bulanmış), *ešḫaruahḫ-* (kan kırmızısı yapmak), *išḫaruatar-* (n.) kan kırmızısı, *išḫarueške-*² kelimeleri *i/ešḫar* kelimesinin arkasına -u- hecesi eklenerek türemiştir. *i/ešḫaru-* kelimesi için de aynı durum geçerli olmalıdır. kan kırmızısı, kan kefareti anlamındaki *i/ešḫaruil-* (n.) kelimesinden gelmiş olabilir. Detaylı bilgi için bkz. (Rieken, 1999: 483; Neu, 1968: 32).

Öy. III

x+1 [x x x] x [x x

2' [x x x] x x keten kuma[şı

3' kral [..

4' tekrar reve[rans yapar Soytarı

5' konuşur. Ko[nuşmacı rahip bağırır]

6' ve o diz çö[ker sonra

7' eğili[r Soytarı konuşur]

8' konuşmacı rahip [bağırır

9' öne çı[kar

10' 3 tannadan ekm[eği krala verir

11' kral parçalar

12' önünde

13' LÚ.MEŞ_x[

14' saray oğlanlarının başı pişmiş toprak kabı şarap ile

15' dol[durulmuş

Ay. V

1' [saray oğlanlarının başı] krala pişmiş toprak kabı [şarap ile]

2' [do]ldurulmuş verir. kral suna[ğa önüne]

3' 1 kere sunar. krala sa[ra]y oğlanla[rının başı]

4' pişmiş toprak kabı koyar kral reverans yapar [.....]

5' soytarı söyler konuşmacı rahip bağırır

6' ve orada kral ana tanrıça tapınağından öne doğru g[el]ir

7' 2 saray oğlanı 1 saray muhafızı krala önden ko[şanlar]

8' kral tapınaktan gider

9' ve o avluya girer. Saray muhafızlarının başı

10' rahip tapınak(ta) giysiyi alır

11' rahip tapınak(ta) temizlik maddesini tutar

12' rahip temizlik maddesini krala öne doğru

13' tutar kral böler

14' [(kralın)] mızrağını altınını keten elbisesini

15' [krala verir kral] dudak kenarını temizler

16' [x x x x x]-zi sunağa

17' [x x x x x soy]tarı konuşur

18' [x x x x x kra]l sunağa

19' [x x x x x ahşap] masa

Ay. VI

x+1 [x x x x x] x x çeviri yapılamıyor

....

y+1 [x x x x x] x x çeviri yapılamıyor

2.1.3.1. Filolojik Yorum

Öy. II 6' *anda šu-up-pí-ia-aḫ-ḫi*: *šuppiyah-* kökünden gelen fiil, “temizlemek, arıtmak, kutsamak” anlamlarına sahiptir. Burada daha çok tinsel bir temizlik söz konusudur. Ritüel metinlerinde genellikle “temizlemek, kutsamak” anlamında kullanılır. medio-passive formda ise “(kendini) temizlemek; temizlenmek” anlamında kullanılmıştır. Önüne *anda* edatı olarak kullanıldığında ise “(bir şeyin içine, içinde) kutsamak” anlamına geldiği düşünülmektedir. Metinde, *šuppiyahhi*, pres. sg. 3 akt. fiil çekimi ile karşımıza çıkmaktadır (Friedrich, 1952: 199, Tischler, 2008: 176). Bazı Eski Hitit dönemi metinlerinde de pres. sg. 3 fiil çekimi formunda görülmektedir: KBo 10.10 + KBo 24.59 I 11 “(11') *ta LUGAL-un šu-up-pí-ia-aḫ-ḫi w[a]tar* (12') *išparnuzi*

malti / ve kralı kutsar, 3 kere su serper, terennüm eder”. KBo 17.11 + KBo 20.12 + KUB 43.26 I 40 “(10’) *šara šu-up-pí-ia-aḫ-ḫi* / yukarı doğru kutsar” (Tischler, 2006: 1193, 1194). Çiviyazılı metinlerde görülen diğer fiil çekim formları şu şekildedir: pres. sg. 1 *šuppiyahmi*, pres. pl. 3 *šuppiyahhanzi*, pret. sg. 1 *šuppiyahhun*, pret. sg. 3 *šuppiyahhaš*, pres. mid. sg. 3 *šuppiyahhati*, imp. sg. 3 *šuppiyah*, imp. mid. sg. 3 *šuppiyahhut*, iter. *šuppiyahhišk-* (Ünal, 2016: 493).

Öy. II 14’ wa-al-ḫi-ia-aš: (n.) *walḫi-* / *walahi-* kökünden gelen isim, “içki” anlamına sahiptir. Kült uygulamalarında kullanılan bir içki türü olduğu bilinmektedir. Metinde *walḫiyaš* gen. sg. çekimli hali ile görülmektedir. Çiviyazılı metinlerde görülen diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom. - acc. sg. *walḫi-*, instr. sg. *walḫit*. Söz konusu içkiyi sağlayan kişiler bulunmaktadır. İsim, “adam, insan” anlamına gelen LÚ determinatifi ile kullanıldığında (= LÚ *walḫiyala-* / *walaḫḫiyala-*) “walḫi içkisi sağlayan/ sunan kişi” anlamına gelmektedir (Tischler, 2008: 2017; Ünal, 2016: 579).

Öy. III 2’ GADA-an: Sümerce GADA logogram olarak kullanıldığında “keten kumaş, keten elbise” anlamına gelir. Aynı zamanda determinatif olarak keten kumaşlardan önce de kullanılıyordu. GADA determinatifli dokumalar şu şekildedir: *aḫlipakki-*, *alalu-*, *ḫuwantar(a)-*, *intana-*, *išpandaš*, *kartawaš*, *ginuwaš*, *lakkušan-zani-*, *lattağa-*, *lupanni-*, *parna-*, *tanipu-* (Tischler, 2008: 250 – 251).

Öy. III 4’ a-ap-pa a-ru-wa-a-iz-zi: *aruwai-* / *arwai-* kökünden gelen fiil “eğilmek, saygı göstermek, tapınmak, revezans yapmak” olarak birden fazla anlama sahiptir (Tischler, 2008: 28; Friedrich, 1952: 34). Metinde, *aruwaizzi*, pres. sg. 3 fiil çekiminde ve *appa* (=EGIR “arkada, tekrar, sonradan”) prev. ile birlikte kullanılmıştır *appa aruwaizzi* “tekrar saygı göstermek / tekrar reverans yapmak” anlamına gelmektedir. Bir başka görüş ise bir kült eylemi olarak direkt “reverans yapmak” anlamına geldiğidir. Kral ve aile üyelerinin tanrılara ve tanrısallaştırdıkları bazı nesneleri onurlandırmak amacı ile önlerinde reverans yaptıkları bilinmektedir. Tespit edilen diğer fiil çekim formları şu şekildedir: pres. pl. 3 *aruwanzi*, *aruwaenzi*, *arwanzi*, pret. sg. 1 *arwanun*, pret. sg. 3 *aruwait*, pret. pl. 3 *arwair*, imp. pl. 3 *aruwaiddu*, ortaça *aruwant-*, inf. *aruwanzi*, *aruwauwanzi*, *aruwawanzi*, iter. *arušk-*, *aruwaišk-* (Ünal, 2016: 87).

Fiilin Hititçe eş anlamlısı *hink-* ‘dir. *hink-* fiili çiviyazılı metinlerde genellikle önüne *appa* zarfı alarak kullanılmıştır. Bu şekli ile (= *appa hink-*) “tekrar reverans yapar”

şeklinde çevrilmektedir (Ünal, 2016: 188). Fiilin Akadcası *ŠUKENU(M)*’dur. Akadca sözlükte bu fiil, “kendini (tanrıların ya da kendinden yüksek rütbeli kişilerin) önünde yere atmak, secde etmek, göstermek” anlamında bulunur. Tespit edilmiş fiil çekim formları şu şekildedir: pres. sg. 3 *UŠKEN / USKIEN*, pres. pl. 3 *UŠKENNU / UŠKIENNU* (Gelb v.d., 2004: 214-15; Edel, 1994: 1263).

Öy. III 5’ ^{LÚ}*ki-i-ta-aš hal-za-i*: ^{LÚ}kita - kökünden gelen isim, kült görevlisi olan ve genellikle yüksek sesle dua okuyan bir rahip olarak tanımlanır. Çiviyazılı metinlerde genellikle diğer kült görevlileri⁹⁸ ile birlikte görülürler. ^{LÚ}*kitaš isminin görüldüğü* metinler şu şekildedir: *IBoT* 1 36 III 75 nom. sg. *ki-i-ta-aš*, IV 4, 6; acc. pl. *ki-i-du-uš* KUB 2.6 IV 11; KUB 2.6 4 IV 11 acc. pl. *ki-i-du-uš* (Tischler, 1983: 596).

Metinde nom. sg. *kitaš* çekiminde olduğunu ve *halzai-* fiili ile birlikte kullanıldığını görmekteyiz.

halzai- / halziya-: “çağırarak, bağırarak ilan etmek, zikretmek” anlamlarına gelmektedir. *halzai* pres. sg. 3 fiil çekim formu ile karşımıza çıkmaktadır. ^{LÚ}*kitaš halzai* “Kita rahibi bağırır” anlamında çevrilmiştir. ^{LÚ}*kitaš halzai* eyleminin görüldüğü bazı metinler şu şekildedir: KUB 2.5 VI (10’) ^{LÚ}*kitaš halzai*, KBo 27.42 IV 5-6 ^{LÚ}*kitaš halzai*, KBo 4.9 III 22’ ^{LÚ}*kitaš halzai* (Puhvel, 1997: 139-140, 200-201).

Öy. III 9’ *pé-ra-an ti-i-e-ez-zi*: *tiya-* kökünden gelen fiil “girmek, ayak basmak, yürümek, dikilmek” anlamlarına gelmektedir (Tischler 1994: 357 – 358; Ünal, 2016: 540). Metinde pres. sg. 3 fiil çekiminde kullanılmıştır. Önüne *péran* (“ön, önde, ilk”) prev. alması ile anlamı biraz değişmiştir. *péran tiezzi* “ileri adım atmak, öne çıkmak” anlamına gelmektedir ve metinde bu anlamı ile çevrilmiştir. (Tischler, 2008: 198; Friedrich, 1952: 224).

Öy. III 11’ *par-ši-ia*: *parš-* / *parši-* / *paršiya-* kökünden gelen fiili “kırmak, parçalamak, bölmek, sınırlamak” anlamlarına sahiptir. Metinde mid. pres. sg. 1 *pár-ši-ia* formu ile karşımıza çıkmaktadır. *pár-ši-ia* formunun görüldüğü diğer çiviyazılı metinler şu şekildedir: KBo 17.35 III? 10, 14, 15; KBo 20.10 II 17; KBo 20.25 I? (1); KBo 25.61 III? 11, 18; KBo 20.39 Sol Kol. 4, 13; KBo 25.149 Öy. 1, KBo 13.165 III 3, 7, KBo 17.74 IV 25, KBo 15.33 II 26, KUB 12.19 III 18, KUB 15.34 I 26, 28, KBo 25.72 Sol Kol. 9, KBo 7.37 Öy. 6, 7, KBo 14.91 5, KBo 25.189 II 5, KBo 25.190 Öy.

⁹⁸ ^{LÚ}ALAN.ZU₉ “Soytarı”, ^{LÚ}*halliyara* “kantör”, ^{LÚ}*palwatallaš* “rezitasyon rahibi”.

25, 27, KUB 45.47 III 7, 9, VBoT 117: 5, KBo 6.26 I 46, KBo 17.75 III 15, 39, 46, KBo 19.161 I 2, KUB 33.40 I 6, 10, KBo 2.9 IV 1, 3, KBo 15.24 III 29, KUB 27.67 II 44, 45, 46, KBo 2.14 III 8, 13, KBo 5.1 III 18, KBo 26.151 I 3, KUB 12.26 II 20, KUB 30.41 V 19, KUB 46.21 Öy. I, VBoT 128 II 5, 11, KUB 6.45 IV 9 (CHD: 180; HW: 163).

Ay V 6' *pa-ra-a ú-iz-zi*: *uwa-* kökünden gelen fiil “gelmek, ulaşmak” anlamına sahiptir. *úizzi* pres. sg. 3 fiil çekiminde çekimlenmiş halidir. *para uwa-* “dışarı çıkmak” anlamına gelmektedir. *para úizzi* ise anlam değişikliğine uğrayarak “içinde bulunulan yıl / bu yıl” (= *kuiš* MU.KAM-*za*) anlamına gelmektedir (Tischler, 2008: 213; Ünal, 2016: 572). *para úizzi* formunun görüldüğü bazı metinler şu şekildedir: KUB 11.32 IV 4; IBoT II 7 Ay. I 2 (Tischler, 2010: 154,155).

Ay V 7' *pé-ra-an hu-ia-an-te-eš*: *huwai-/ huya-* kökünden gelen fiil “koşmak, yetişmek” anlamına gelmektedir. Partizip çekimi *huyant-* dır. Partizip formda nom. Pl. c. çekiminde çekimlenmiştir (= *huyanteš*). Prev. hali *péran huwai-* “önden gitmek, yol göstermek” anlamına gelmektedir (Puhvel, 1991: 421; Tischler, 2008: 63). *péran huyanteš* “önden koşanlar” olarak çevrilmiştir.

Ay V 9' ^É *hi-i-li*: (c.) *hila-* / *hela-* kökünden gelen isim, “avlu, ağıl, hale” anlamlarına gelir. Metinde *hili* dat-loc. sg. isim çekimi ile karşımıza çıkmaktadır. Bir mekân ya da mekânın parçası olduğunu ifade etmek için ^É determinatifi kullanılmıştır.

hili formunun görüldüğü bazı metinler şu şekildedir: KUB 33.19 III 6 ^É *hili-kán*; IBoT 3.69 I 15-16 ^É *hili-ya-aš*; KBo 10.45 I 13 *para* ^É *hili*; KBo 4.9 V 32-33 *GAL MEŠEDI* ^É *hili para*; IBoT I 36 IV 31-32 ^{LÚ} *MEŠEDI* ^É *hili*; KUB 43.24 II 11 *paít hili*; KBo 22.189 II 12; ^É *hili tiyezi*; KBo 4.9 II 11-12 ^É ^{DZA.BA4.BA4} *hili*; IBoT 1.36 IV 29-30 ^É *hili* katta, KUB 10.21 II 7, VSNF 12.3 I 8 ^É *hi-i-li*; KBo 19.145 II 44, KUB 33.24 II 11 *hi-i-li*; KUB 55.21 VI 2 ^É *hi-e-li*; KUB 45.39 II 18 ^É *hi-li* Çiviyazılı metinlerde görülen diğer isim çekim formları şu şekildedir: nom sg. *hilaš*, acc sg. *hılan*, gen. sg. *hilaš*, dat-loc. sg. *hili*, *hielli*, *hiyelli* (Puhvel, 1991: 306).

Ay 10' ^{TUG} *ši-ik-nu-un ep-zi*: (c. / n.) *šeknu-/ šiknu-* kökünden gelen isim “pelerin, pardesü, ceket” anlamına gelir. Çiviyazılı metinlerde çoğunlukla “elbise” anlamına gelen ^{TUG} determinatifi ile kullanılır. Seyrek olarak ise “yün” anlamına gelen ^{SÍG} determinatifi ile de kullanıldığı bilinir. Metinde acc. sg. *šiknun* isim çekiminde

görülmektedir. Bu metinde olduğu gibi pekçok metinde *ep-* (=tutmak, kavramak, almak, yakalamak) fiili ile görülmektedir. *epzi* pres. sg. 3 fiil çekim formudur.

^{TÜG}*šiknun epzi* formunun görüldüğü bazı metinler şu şekildedir: KBo 30.58 II 26; KBo 39.86 V 10 (Tischler, 2006: 981; Friedrich, 1952:190).

Ay 15’ *pu-u-ri-uš a-an-ši*: (c.) *puri-* kökünden gelen isim “dudak, kenar, sınır” anlamlarına gelmektedir. Metinde acc. pl. c. isim çekiminde karşımıza çıkmaktadır. Diğer isim çekim formları: nom. sg. *puriš*; acc sg. *purin*; dat-loc. *puri*, nom. pl. *purieš*, dat-loc pl. *puriyaš*, abl. pl. *puriyaz*, instr. *purit*. *Puri-* ismi kült uygulamalarında genellikle *anš-/anaš-/anšiya-* (= silmek, temizlemek, yıkamak) fiili ile birlikte görülmektedir. Metinde pres. sg. 3 fiil çekimiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda *puriuš anši* “dudakları siler/siliyor” anlamına gelmektedir. Bir kült hareketi olan *puriuš anši*, bazı metinlerde şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: KBo 21.54 + 30.174, 27] *túhša nu-za puriuššuš anši* / ... ve o dudaklarını siler/siliyor ; IBoT 4.76 III 9 +10 [GAL DUMU.^M]^{EŠ} É.GAL LUGAL-*i* GAD-*an pai* [LUGAL-*uš*] *puriuš anši* / Saray nazırlarının başı krala bez verir, Kral dudakları(nı) siler; KBo 19.128 I 34 LUGAL-*uš-kán túhša puriš anši*. Benzer kontexe sahip pek çok metin bulunmaktadır: KBo 39.86 V 15, KUB 58.20 3, KUB 20.59 I 17-18, KBo 21.98 II 8, KBo 39.18 7-10 (Puhvel, 2013: 129-130; Tischler, 2001: 657-658).

2.1.4. KBo 38.120 + KBo 30.92 (1307 c / 634 c)⁹⁹ Transliterasyon¹⁰⁰ ve Çeviri¹⁰¹

CTH : 660

Tarihlendirme : Orta Hitit Dönemi

Bağlantılar : +KBo 38.120

Duplikat : KBo 40.208 (+)[?] KBo 21.49 + KBo 39.87; KBo 20.100

KBo 38.120 + KBo 30.92

Öy. II

⁹⁹Bkz. Resim 4: KBo 38.120 + KBo 30.92 (1307 c / 634 c) Fotoğrafı.

¹⁰⁰ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2002: 131).

¹⁰¹ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

x+1 [GİŞGIDRU^{HLA} -aš pé-e]-ra-an I-ŠU^a

2' [GİŞ ha-at-tal-wa-a]š GİŠ-ru-i I-ŠU

3' [ha-aš-ša-aš t]a-pu-uš-za I-ŠU

4' [ši-pa-an-] -ti

5' [wa-al-ḫi] 'Ü ' KAŠ.GEŠTIN QA-TAM-MA

6' [ir- ḫa-a-e]-'ez' - zi

7' [LÚSA.GI DUMU-l]i a-ku-wa-an-na

8' [ú-da-i] 'II-e e-ku-uz-zi

9' [DIM Ü^DWa-a-š]i-iz-zi-li

Ay. III

1' 'LÚMUḪALDIM 'UZU^a NÍN.GIG iš-ta-na-na-aš II-ŠU

2' da-a- i

3' [x x] 'Dª Dam-na-aš-ša-ru-'uš^a pé-e-ra-an I-ŠU

4' [DŠ^au-wa-li-ia-at[-ti] I-ŠU

5' [DḪu-u]r-t[a-li-aš] I-ŠU

6' [ha-aš-ši-i] I-ŠU

7' [DḪal-ma-aš-šu-it-ti] I-ŠU

8' [GİŠlu-ut-ti-ia-š] I-ŠU

9' [GİŞGIDRU^{HLA} -aš pé-e-ra-an] I-ŠU

10' ḫa-at-tal-la-wa-aš GİŠ-ru-i] I-ŠU

11' ḫa-aš-ša-aš ta-pu-uš-za I-ŠU d]a-a-i

Öy. II

-
- x+1 [asalara ön]e 1 'kere'
2' [kapı sürg]üsüne 1 kere
3' [ocağın y]anıbaşıda 1 kere
4' [sun]ar
-

- 5' [walhi içkisi] 've' bira(yı) aynı şekilde
6' [sırasıyla] bi'ti'rir
-

- 7' [sakî çocu]ğu içmeye
8' [getirir] '2' kere içer
9' [fırtına tanrısı ve ^DWaaš]izzili
-

Ay. III

- 1' 'aşçı kara'ciğer(i) sunağ(a) 2 kere
2' koyar
-

- 3' [.....] ^D Damnaššar tanrıları önüne 1 kere
4' [^DŠ]uwaliyat[ti] 1 kere
5' [^DḪu]rt[aliaš] 1 kere
6' [ocağa] 1 kere
7' [taht tanrı]sına 1 kere
8' [pencerelere] 1 kere
9' [asalara] 1 kere
10' kapı sürgülerine] 1 kere
11' ocağa yanı başına 1 kere koyar

2.1.4.1. Filolojik Yorum

Öy. II 7' a-ku-wa-an-na: (c.) *aku-* / *eku-* kökünden gelen fiil içmek anlamına sahiptir. Metinde geçen form *akuwanna* infinitive çekimdir (Tischler, 1983: 11). Burada bahsedilen içme eylemi, fiilen bir şeyi içmek anlamında değil ritüelin bir parçası olarak ifade edilen sembolik bir içme eylemidir. Hititçe fiilin Süm. karşılığı NAG, Akadca karşılığı ise *šatu*'dur (Rüster – Neu, 1989: 339; Friedrich, 1952: 313). Çiviyazılı metinlerde belgelenen diğer fiil çekim formları şu şekildedir: pres. sg. 1 *ekumi*, pres. sg. 2 *ekuši*, *ekušši*, pres. sg. 3 *ekuzi*, *ekuzzi*, pres. pl. 1. *ekuweni*, *akuweni*, *akkueni*, pres. pl. 2 *ekuteni*, *ekutteni*, pres. pl. 3 *akuwanzi*, *akuanzi*, *ekuenzi*, *ekuwanzi*, pret. sg. 1 *eku*, pret. sg. 2 *ekutta*, pret. sg. 3 *eukta*, *ekutta*, pret. pl. 1 *ekuen*, pret. pl. 3 *ekueir*, *ekuir*, imp. sg. 2 *eku*, imp. sg. 3 *ekuddu*, imp pl. 2 *ekutten*, *ekuten*, *ekuttin*, iter. *akkušk-*, ortaç *akuwant-*, verbal sub. *akuwatar* dır (Kloekhorst, 2008: 236).

Infinitive formunun görüldüğü bazı çiviyazılı metinler şu şekildedir: IBoT II 73, 4-5 *nu akuwanna wekz[i...]* “ve içmek is[er...]”; KBo 28.8 Öy. 17 LUGAL-uš *akuanna wekzi* “Kral içmek ister”; KUB 17.5 I 8' *nu-wa adanna akuwanna ehu* “yemeğe (ve) içmeğe gel !”; KBo 3.34 II 33' *man LUGAL-waš piran šieskanzi kuiš hazzizzi nu-uš-še GEŠTIN-an akuwanna pianzi* “Kral dinlendiği zaman önünde müzik çalanlar ona, içmek için şarap verirler”(Puhvel, 1984: 264).

Öy. II 9' ^DWa-a-ši-iz-zi-li: Hitit kültüründe bulunan Hatti kökenli bir tanrıdır (Soysal, 2004: 154).

Ay III 5' ^DHu-ur-ta-li-aš¹⁰²: *hurtali-* kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemekle birlikte Eski Hitit döneminde saygı duyulan bir kült objesidir. Bu kült objesi daha sonra tanrı determinatifi (D) ile kullanılmaya başlanmıştır. Belirleyici bir tanrı olmadan meydana gelmiştir. (Popko, 1978: 25 -128).

Ay III 7' ^DHal-ma-aš-šu-it-ti: Hititçe *halmašuit-* (= ^{GIŠ} DAG) kelimesi taht anlamına gelir. ^D*Halmašuit* taht tanrısı olarak tanımlanır. (Ünal, 2016: 144; Friedrich – Kammenhuber, 2007: 65) ^D*Halmašuitti* dat-loc. isim çekim formudur (Van Gessel,

¹⁰² Bkz. ^D*Hu-ur-ta-li-aš*: (Van Gessel, 1998: 163).

1998: 77). ^D*Halmašuitti*, Hattice taht tanrıçası olan ^D*Hanwašuit*'un Hititçe versiyonudur (Sosyal, 2004: 144). Hitit dilinin en eski yazılı belgesi olan Anitta metninde söz konusu kelime taht tanrıçası olarak geçmektedir ve metinde kendisine bir tapınak adanmıştır¹⁰³.

2.1.5. KBo 55.262 (1293/z)¹⁰⁴ Transliterasyon ve Çeviri

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar :

Duplikat :

KBo 55.262 (1293/z)¹⁰⁵ Çeviri için uygun değildir.

x+1 [x x x x x x x]

2' [x x x x x x x] ^{GIŠ}AB-ia [

3' [x x x x x x x] ^{m GIŠ}MAR.GÍD.D[A

4' [x x x x x x x] x ^{GU⁴}*Hur-ri* I-Š[U

5' [x x x x x x x] *nam-ma* [

6' [x x x x x x x] *ne-* [x

2.1.6. KBo 39.88 (194/rA)¹⁰⁶ Transliterasyon ve Çeviri¹⁰⁷

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar :

Duplikat :

¹⁰³ Bkz. Anitta Metni (CTH 1), Kuššara kralı Anitta ve Pithana'nın Hattuşada hakimiyet kurmasını anlatan metinde, Hattuşanın şehir tanrıçası ^D*Hanwašuit*'tir ve şehri Anittaya teslim eder. Anitta, şehri Fırtına tanrısı laneti altında yeniden nüfuslandırarak şehrin kutsallığını ilan eder (Haas, 1994: 11).

¹⁰⁴ Bkz. Resim 2.1.5: KBo 55.262 (1293/z) Kopyası.

¹⁰⁵ Transliterasyon tarafımdan yapılmıştır.

¹⁰⁶ Bkz. Resim 2.1.6: KBo 39.88 (194/rA) Öy. II Sol kol. ve Sağ kol. Kopyası. Söz konusu tabletin aynı envanter numarasına sahip 8 fragmanı daha bulunmaktadır. Fakat bu fragmanlar okunacak durumda değildir: +194/rB, +194/rC, +194/rD, +194/rE, +194/F, +194/rG, +194/rH, +194/I.

¹⁰⁷ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 117); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

Sol Kol.

x+1 [-t]i?
2' []-i

Sağ Kol.

- x+3 [x x x x x x] x x x [
- 4' [GİŞ^GGIDRU^H]^A -aš I-ŠU^G^{U4}[Š]e-e-ri I-ŠU^G^{U4}Hu-ur-ri I-ŠU]
- 5' GİŠ^TTUKUL^T -ŠU ha-at-tal-wa-aš GİŠⁱ I-Š[U]
- 6' nam-ma^G GUNNI^T ta-pu-uš-za I-Š[U]
- 7' A-NA^T ALAM^T mHa-at-tu-ši-li-ia I-ŠU []
- 8' A-NA^T ALAM^T mDu-ut-ha-li-ia I-ŠU []
- 9' A-NA^T ALAM^T mŠu-up-pí-lu-li-u-ma I-ŠU ši-p[a-an-t]i
-
- 10' LUGAL-uš GUB-aš II-é ir-ha-a-iz-zi^D Ta-pár-wa-šu
- 11' ^DWa-ši-iz-za-šu-ú LUGAL-uš hu-up-pa-ri ši-pa-an-ti
- 12' [GİŠ^DIN]ANNA TUR^{LÚ.MEŠ} hal-ia-ri-eš SîR^{RU}
- 13' [^{LÚ}SA.G]I.A iš-ga-ru-ḫi-it še-er e-ep-zi
-
- 14' [x x x^{LÚ.M}]^{EŠ} MUḪALDIM^{UZU} Níg.GIG IZI-it
- 15' [za-nu-uš-kán-zi]x x[

Sol Kol.

x+1 [-t]i? çeviri yapmak mümkün değildir
2' []-i çeviri yapmak mümkün değildir

Sağ Kol.

x+4 [asal]ar(a) 1 kere [Š]erri(ye) 1 kere [Ḫurri(ye) 1 kere]

- 5' silah(a) 1 kere kapı sürgüsüne 1 k[ere]
6' sonra 'ocağ(a)' yanı başına 1 k[ere]
7' ^m Hattušili 'heykeli' (ne) 1 kere []
8' ^m Duthaliya 'heykeli' (ne) 1 kere []
9' ^m Šuppiluliuma 'heykeli' (ne) 1 kere s[una]r

-
- 10' Kral ayakta durur. 2 kere sırasıyla kurban sunar. ^DTapárwašu
11' ^DWašizzašuú(ya) kral kadehte sunar
12' [büyük telli ça]lgı (ile) müzisyenler şarkı söyler
13' [sak]i kurban kabı ile yukarı kaldırır

-
- 14' [.....aşçı]lar karaciğer(i) ateş ile
15' [pişirirler (sürekli olarak)] .. [

2.1.6.1. Filolojik Yorum

Sağ Kol. 10' ^DTa-pár-wa-šu: Fırtına tanrısı ile ilişkili bir tanrı² Hattice/Hititçe yazılışı *Tabárwa* olan ismin Palaca *Zabarwa* ile ilişkili olabileceği öne sürülmüştür (RHA, 1973: 85).

Sağ Kol. 11' *hu-up-pa-ri*: ^{DUG}*hup(p)ar* (n.), ^{DUG}*hup(pa)ra*- (c.) tencere, çanak², kase², *hu-up-pa-ri* dat.-loc. sg. isim çekim formudur (Friedrich – Kammenhuber, 2010: 732). Kase, tencere, fiçı (Puhvel, 1987: 387;). Hurrice benzer anlamdaki *huprušhi*- kelimesi ile ilişkili olduğu düşünülür (Tischler, 1983: 291). Bu kabın materyali çiviyazılı metinlerde çoğunlukla altın ya da gümüş olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁸. Nadir olarak materyali kil olan *huppar* kabı da mevcuttur. Kabın kullanım alanları, libasyon, içecek ikramı, çeşitli sıvıları toplamak, el suyu taşınması, ölü ritüelinde ince yağ konmasıdır (Friedrich – Kammenhuber, 2010: 733).

Sağ Kol. 13' *iš-ga-ru-ḫi-it*: (n.) ^{DUG}*iškaruḫ*-/ *iškariḫ*-/ *iškariuḫ*- kökünden gelen isimin, kurban kabı (Ünal, 2016: 232), libasyonda kullanılan metal bir kap (Puhvel,

¹⁰⁸ Bkz. KUB 30.15 + 39.19 Öy. 3'; KBo 4.9 I 16'; KBo 25.40; KUB 30.15 + KUB 39.19 Öy. 4'-5'; KBo 11.38 I 12'-15' (Puhvel, 1991: 390).

1984: 419). *išgaruhit* inst. sg. isim çekim formudur. Eski metinlerde demir sunu kaplarına rastlansa da bu kabın materyalinin basit bir malzeme olmadığı altın ya da gümüş olduğu bazı metinlerde görülmüştür¹⁰⁹ (Neu, 1970: 37). Bir kap olmasına rağmen, çiviyazılı metinlerde sıklıkla DUG “kap” determinatifi olmadan karşımıza çıkar. *-ḫ* bitimli nadir bir kelimedir. Bu durum başka bir dilden alınmış olabileceğini düşündürür. (Tischler, 1983: 400).

2.1.7. KBo 39.92 (Bo 68/25)¹¹⁰ Transliterasyon ve Çeviri¹¹¹

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Duplikat : KBo 2.30

x+1 [x x x x x] x x [

2' [x x x x x x] x UGULA LÚ.MEŠ MUḪALDIM i[š-ta-na-ni]

3' [III-ŠU] da-a -i [x x x x]

4' [^DDam-n]aš-ša-ra-aš II-ŠU [x x x]

5' [^DŠu-wa-]li-ia-at-ti I-Š[U]

6' [GUNNI] iš-tar-na pe-di I-Š[U]

7' [^{GIŠ}DAG-t]i I-ŠU ^{GIŠ}AB-ia I[-ŠU da-a-i]

8' [x x x x x x] ^{GIŠ}GIDRU^{HLA}-aš I[-ŠU]

9' [x x x x x x] ^{GU4}Še/ Hur-r)i I-ŠU [

10' [x x x x x x]-li -[

x+1 [x x x] x x [

2' [x x x] x x aşçıların başı su[nağa]

¹⁰⁹ Bkz. KBo 17.75 IV 22'; KBo 20.61 I 24'.

¹¹⁰ Bkz. Resim 2.1.7: KBo 39.92 (Bo 68/25) Kopyası.

¹¹¹ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 126); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

3' [3 kere] koyar [x x x x]

4' [^DDamn]aşsar tanrılarına 2 kere [x x x x]

5' [^DŠuwa]liyatti 1 ke[re]

6' [ocağa] orta yere 1 ke[re]

7' [tah]ta 1 kere pencereye 1[kere koyar]

8' [x x x x] asalara 1 [kere]

9' [x x x x Še/Hur-r]i 1 kere [

10' [x x x x x]-li -[

2.1.8. KBo 30.53 (2033/g)¹¹² Transliterasyon ve Çeviri¹¹³

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Öy. I

x+1 [x x x x x] I ^{NINDA}da¹-an-na-aš pá^r- 'ši¹ -[ia]

2' [x x x x x] na-at ha-aš-ši-i

3' [x x x x x] iš-tar-na pédi da-a-i

4' [x x x x x] ^{NINDA}da-an-na-aš-ma

5' [pár]- 'šu¹ -ul-li i-ia-an-zi

6' [ŠÀ.B]A I ^{NINDA}pár-šu -ul-li

7' [^{GIŠ}DAG-t]i da-a-i

8' [I ^{NINDA}pár-š]u -ul-li ^{GIŠ}AB-ia 'da-a-i]

9' [I ^{NINDA}pár-šu -]ul-li ^{GIŠ}GIDRU^{HI.A}-aš

10' [x x x x x x -a]n da-a-i

¹¹² Bkz. Resim 2.1.8. KBo 30.53 (2033/g) Kopyası.

¹¹³ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2002: 66); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

11' [x x x x x x ^{GIŠ}B]ANŠUR I ^{NINDA}da-an-na-aš

12' [x x x x x x ^G]U⁴Še-ri-ia-aš 'pé-ra-an]

13' [x x x x x]- 'i] da-a-i [x x x x]

14' [x x x x x x x] x [

x+1 [x x x x] 1'dalannaš ekmeğini bö'le' [r]

2' [x x x x] ve onu ocağa

3' [x x x x x] orta yere koyar

4' [x x x x x] dannaš ekmeğini ise

5' [ekmek] 'kí'rığ'ı yaparlar

6' [bundan] 1 ekmeğin parçası

7' [tah]ta koyar

8' [1 ekmeğin par]çası pencereye 'koyar'

9' [1 ekmeğin par]çası asalara

10' [x x x x x x -a]n¹¹⁴ koyar

11' [x x x x x mas]a(ya) 1 dannaš ekmeği

12' [x x x x x x x x] Šerri 'önü](ne)

13' [x x x x x x x x] x x koyar [x x x x x]

14' [x x x x x x x] x x [

2.1.9. KBo 39.90 (Bo 68/221)¹¹⁵ Transliterasyon ve Çeviri¹¹⁶

¹¹⁴ *péran ya da tapışanan* olabilir

¹¹⁵ Bkz. Resim 2.1.9: KBo 39.90 (Bo 68/221) Kopyası.

¹¹⁶ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 120-121); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Öy. II

x+1 [x x x x x x]x

2' [x x x x x x x x]

3' [x x x x x x x x x]x

4' [x x x x x x x x]

5' [x x x x x x x x ^{LÚ}ALAN.ZU₉]

6' [x x x x x x x x]-i

7' [x x x x x x x x x x UŠ-KE-]EN

8' [x x x x x x x x x]

9' [x x x x x x x x x]

10' [x x x x x x x x x -]zi

11' [x x x x x x x x x -]i

Öy. II

x+1-4' çeviri için uygun değil

5' [x x x x x soytarı]

6' [x x x x]-i

7' [x x x x x reverans] yapar

8' [x x x]

9' [x x x]

10' [x x x -]zi

11' [x x x -]i

Öy. III

x-1 [x x x x x] x [

2' ta ku-e-d[a-ni

3' nu-uš-ši IŠ-TU SA[G

4' I MA.NA KÙ.BABBAR pe-e-[da-a-i]

5' ta UGULA LÚ.MEŠ MUḪALDIM e-e[š-¹¹⁷

6' Û ŠA GU⁴MAḪ

7' ta iš-ta-na[-ni

8' III-ŠU la[-a-ḫu-u-wa-i]

9' A-NA PA-NI ^DT[e-li-pí-nu[?]]

10' I-ŠU la-a[-ḫu-u-wa-i]

11' UGULA LÚ.MEŠ MUḪALDIM ta-p[í-ša-na-an]

12' LUGAL-i pa-ra-[a e-ep-zi

Öy. III

x+1 [x x x] x x [

2' ki on[a

3' ve onları IŠ-TU SA[G

4' 1 mana gümüş alıp [götürür]

5' – 8' ve aşçıların başı kanı[nı

6' boğa[nın

¹¹⁷ Metin grubuna ait bir fragmana göre tamamlanmıştır. Bkz. KBo 39.91 Ay. II (8') ŠA II UDU.NITA^{MEŠ} Û ŠA I GU⁴ MA[H e-eš-har (9') IŠ-TU GAL KÙ.BABBAR iš-ta-na-n[i pé-ra-an]

7' ve suna[ğa

8' 3 kere ak[ıtır]

9' ^DT[e-li-pí-nu²]'ya önünde

10' 1 kere akıtır

11' aşçılardan başı pişmiş toprak kabı

12' krala öne doğru [tutar

Ay. IV

x+1 [pa-r]a-^ra e¹ -e[p-zi

2' UGULA ^{LÚ.MEŠ} M[UHALDIM

3' III-ŠU [

4' šu-uh-h[a-i

5' ^{GIŠ}AB-ia

6' ^{GIŠ}TUKUL ^{HI.^rA¹} -a[š

7' ha-aš-ši-i x[

8' ^{GIŠ}ha-at-tal-u[a-aš] ^{GIŠ}[-i

9' ^rHUR¹.SAG^{MEŠ} -aš I-^rŠU¹ šu[-uh-ha-i

10' [EGI]R-ŠU ^rA-NA ŠUM^{HI.A} LUGAL^{M[^{ES}}

11' [A-NA] ALAM ^mHa-at-tu-ši-l[i]

12' [LÚ ^{URU}K]u^r -uš-šar¹ I-ŠU A-N[A

13' []x[

Ay. IV

x+1 [öne] doğru tu[tar

2' aşçıların başı
3' 3 kere [
4' dök[er
5' pencereye
6' silahla[ra
7' ocağa ..[
8' kapı sürgüsüne
9' dağlar(a) 1 kere dö[ker

10' Bundan sonra kralların isimlerine [
11'-12' Kuşşaralı adam [^mHattušil[i] heykeline 1 kere
13' []x[

Ay. V

x+1 []x-^rki'
2' [-z]i-la-za
3' []x
4' [-]ia-ad-du
5' [] ZAG-an
6' [-m]a-aš

2.1.9.1. Filolojik Yorum

Öy. III 9' ^DTe-li-pí-nu: Bitki örtüsü ve tarım tanrısı (Laroche, 1966 :287). Hatti kökenli Fırtına tanrısı Taru'nun oğlu Telipinu'nun kült merkezleri *Tawiniya*, *Durmitta*, *Hanḫana*'dır. II. Murşili'nin Telipinuya dua metninde¹¹⁸, ^DTelipínu krallığın koruyucu tanrısı özelliğiyle karşımıza çıkar (Arıkan, 1998: 48).

¹¹⁸ Bkz. CTH 377.

2.1.10. KBo 2.29 (Bo 29)¹¹⁹ Transliterasyon ve Çeviri¹²⁰

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar : KBo 39.88 (Paralel)

Öy.

x+5 [x x I] NINDA *par-šu-ul-l[i* A-N]A GIŠTÚG *da-a-i*

6' I NINDA *par-šu-ul-li [ḫa-]at-tal-wa-aš* GIŠ-i

7' *da-a-i* I NINDA *par-šu-ul-li*

8' GUNNI *ta-pu-uš-za [d]a-a-i*

9' I NINDA *par-šu-ul-li*

10' A-NA ALAM ^m*Ḫa-at-tu-ši-li*

11' II NINDA *par-šu-ul-li*

12' A-NA ALAM ^m*Šu-up-pí-lu-li-u-ma*

13' I NINDA *par-šu-ul-li*

14' A-NA ALAM ^m*Mu-ur-ši-li da-a-i*

15' EGIR-ŠU-ma *me-ma-al-li-it*

16' [AŠ-RI]^{HL.A121} *ḫu-u-ma-an-[d]a*

17' [ir-ḫ]a-iz- zi

18' [x x x x x]-ta LUGAL

19' [x x x] x ^{HL.A} *še-e*

20' [x x x x x]- ti

Ay.

¹¹⁹ Bkz. Resim 2.1.10. KBo 2.29 (Bo 29) Kopyası.

¹²⁰ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

¹²¹ AŠ-RI^{HL.A}: Akadca “yer, bölge, yerleşme, kutsal yer” anlamlarına gelen *ašaru, išru* (m. / f.) kelimesine dayanır. Hitit metinlerinde genellikle kutsal yerleri ifade etmek için kullanılmıştır, bkz. Gelb v.d., 1968: 456-459.

x+1 [x x x x] *hu-u-m[a-an*
2' [*ir-ḥ*]a-a-ez-zi []
3'] GİŞ BANSUR-ma-aš-š[i
4' *šu-up-pí-aḥ-ḥi-iš-ki-iz-zi*

5' [LUGAL-u]š GUB-aš II-e
6' [x x e-]ku-zi
7' [x x ^D]ta-par-ua-šu-ú
8' [x x ḥ]u-u-up-pa-ri
10' [š]i-ip-pa-an-ti
11' [i]š-ga-ru-ḥi-it
12' e-ep-zi

13' [GİŞ ^DIN]ANNA TUR SİR^{RU}

14' *ku-it-ma-an-ma*
15' LÚ.MEŠ [MUḤALDIM]¹²² UZU NÍG.GIG
16' *za-nu-uš-kán-zu*

17' LUGAL-uš-ma-kán
18' IŠ-TU É ^DU
19' *pa-ra-a ú-iz-zi*
20' [x x x x x x x]-zi

Öy.

x+5 [x x 1] parçalanmış [ekmeği şimşir] ağacına koyar

6' 1 parçalanmış ekmeği [kapı] sürgüsüne

122 Parelel? metinden yararlanılarak tamamlanmıştır. Bkz. KBo 39.88 (194/rA) Sağ Kol. 14'[x x x LÚ.M]EŠ MUḤALDIM UZU NÍG.GIG IZI-it.

7' koyar 1 parçalanmış ekmeği

8' ocağ(a) yanı başına [ko]yar

9' 1 parçalanmış ekmeği

10' ^mHattušili heykeline

11' 2 parçalanmış ekmeği

12' ^mŠupíluliuma heykeline

13' 1 parçalanmış ekmeği

14' ^mMuršili heykeline koyar

15' daha sonra ise öğütülmüş tahıl ile

16' [kutsal] yerlere hep[si]ni

17' [sırasıyla] kurban sunar

18' [x x x x]-ta kral

19' [x x x] x^{HL.A} še-e

20' [x x x x x]- ti

Ay.

x+1 [x x x x] hepsi[ni]

2' [sırasıyla] kurban sunar [x x

3'] masay[1

4' temizler (sürekli olarak)

5' [kra]l ayakta duran 2 kere

6' [x x iç]er

7' [x x x x ^D]ta-par-wa-šu-ú

8' [x x x kade]hi

10' [š]unar

11' [kur]ban kabı ile

12' tutar

13' [büyük telli] çalgı (ile) şarkı söyler

14' bundan sonra

15' aşç[ılar] karaciğer(i)

16' pişirirler

17' kral ise

18' Fırtına tanrısı tapınağından

19' öne doğru gelir

20' [x x x]-zi

2.1.11. KBo 2.30 (Bo 30)¹²³ Transliterasyon ve Çeviri¹²⁴

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar : KBo 39.88 (Paralel)

Öy.

1' ^D*Dam-na-aš-ša-ra-aš* [I-ŠU]

2' ^D*Šu-wa-li-ia-at-t[i I-ŠU]*

3' *ha-aš-ši-i I-ŠU* ^{GIŠ}*DAG-ti* [I-ŠU]

4' ^{GIŠ}*lu-ut-ti-ia* [I-ŠU]

5' ^{GIŠ}*GIDRU*^{HI.A} *-aš* [I-ŠU]

6' *A-NA* ^{GU4}*Še-ri* ^{GU4}*Hur-r[i*

7' *a-pí-e-el ŠA* ^{UDU} ^{UZ}*[U*

8' *pí-ra-an* [

9' *A-NA* ^{GIŠ}*TUKUL I-ŠU*[

10' *ha-at-tal-wa-aš* ^{GIŠ}*-ru-i*[

¹²³ Bkz. Resim 2.1.11: KBo 2.30 (Bo 30) Kopyası.

¹²⁴ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

11' *nam-ma* GUNNI *ta-pu[-uš-za*
12' [A-NA] ALAM ^m *Ha-at-tu-ši[-li*
13' [A-NA] ALAM ^m *Du-ut-ha-l[i-ia*
14' [A-NA]ALAM ^m *Šu-up-pí-l[u-li-u-ma*
15' [A-NA] ALAM ^m *Mu-ur-ši[-li*
16' x

17' [x x x x x] x x x x [x x x x]

Ay.

x+1 [x x x] x x [

Öy.

1' ^DDamnaaşsar tanrılarına [1 kere
2' ^DŠuwaliyat'a 1 kere
3' ocağa 1 kere tahta [1 kere
4' pencereye [1 kere
5' asaya 1 kere

6' Šerri'ye Hur[ri'ye
7' o koyunların ^{UZ}[^U
8' ön tarafına [
9' silaha 1 ke[re
10' kapı sürgüsüne [
11' [so]nra ocağa yanı [başına
12' [^mH]attušili heykel[ine 1 kere
13' [^mTu]thal[iya heyke[line 1 kere
14' [^mŠu]ppíl[uliuma heyke[line 1 kere
15' [^mMu]rši[li heyke[line 1 kere
16' [x x x] [

17' [x x x x] x x x [x x x x]

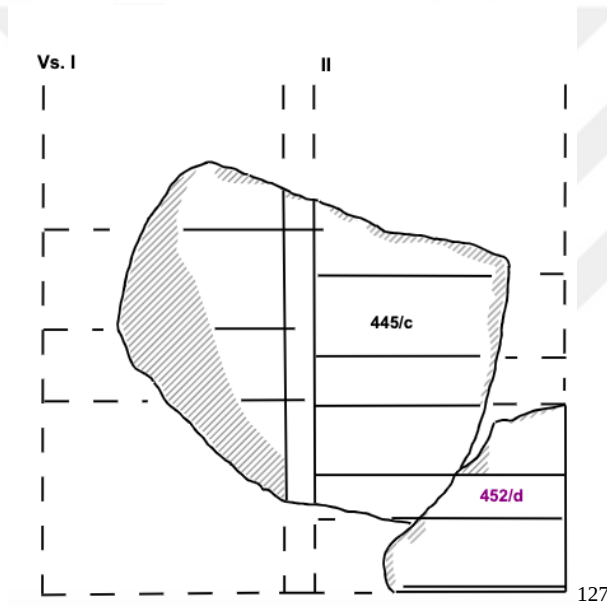
2.1.12. KBo 21.49 + KBo 39.87¹²⁵ (445/c + 452/d) Transliterasyon ve Çeviri¹²⁶

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar : + KBo 21.49 (+) KBo 40+208

Duplikat : KBo 20.100; KBo 30.92 + KBo 38.120

KBo 21.49 + KBo 39.87

Öy. I

x+1 [x x x x x š]e-e[-er

2' [x x x x x x]-at-ta-aš [

¹²⁵ Bkz. Resim 2.1.12: KBo 21.49 + KBo 39.87 (445/c + 452/d) Kopyası.

¹²⁶ KBo 21.49 (445/c) transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır. İki ayrı fragman join olan yerden birleştirilmiştir (KBo 21.49 + KBo 39.87).

¹²⁷ Birbiri ile join olan iki fragmanın birleştirilmesi, Görsel <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/>'dan alınmıştır.

3' [x x x x x NI]NDA ^DHu-ur-ta-li-aš[

4' [x x x x x x x] da-a-i

5' [x x x x x x] ^{NINDA}har-za-šu-un

6' [x x x x x x] pí-iš-ki-iz-zi

7' [x x x x x] da-a-i

8' [x x x x x x]-ma

9' [x x x x x k]ar-i

10' [x x x x x x] ^{GIŠ}GIDRU^{HI.A} -aš

11' [x x x x x x] har-at-tal-wa-aš

12' [x x x x x] har-aš-ša-aš

13' [k]ar-i

14' []^{LÚ}MUḪALDIM

Öy. II

x+1 I[x

2' pé-e-ra[-an

3' ^DHal-ma-aš-šu-it-t[i

4' ^{GIŠ}lu-ut-ti-ia I-ŠU

5' ^{GIŠ}GIDRU^{HI.A}-aš pé-ra-an I-Š[U

6' ^{GIŠ}har-at-tal-wa ^{GIŠ}-ru-i I-ŠU

7' har-aš-ša-aš ta-pu-uš-za I-ŠU

8' ši-pa-an- ti [

9' wa-al-ḫi Û KAŠ.GEŠTIN x[

10' ir-ha-a-e-ez- zi [

11' LÚSAGI DUMU-li a-ku-wa[-an-na]¹²⁸

12' ú-da-i II-e e-ku-u[z-zi]

13' ^DIM Û ^DWa-ši-[iz-zi-li]

14' LÚMUḪALDIM ^{UZU}NÍG.GIG iš-ta-na-na-aš

15' II-]ŠU da[-a-i

16' [^DDam-na-aš-ša-]ra-aš pé-ra-an

17' [I-ŠU ^DŠu-u]a-li-ia-at-ti I-ŠU

18' [^DHu-ur-t]a-li-aš I-ŠU

Ay. III

x+1 ḫa-aš-ša-aš ta-p[u-uš-za]

2' LÚMUḪALDIM iš-pa-an-du-iz-z[i-aš

3' DUMU-li pa-ra-a e-e[p-zi]

4' DUMU-aš QA-TAM da-a-i[

5' LÚMUḪALDIM iš-ta-na-na-aš pé-e-[ra-an

6' III-ŠU ši-pa-an-ti[

7' ^DDam-na-aš-ša-ra-aš I-ŠU [

8' ^DŠu-wa-li-ia-at-ti pé-ra-an [

9' I-ŠU LÚ ^{GIŠ}BANSUR-aš ša-ra-a

10' šu-up-pi-ia-aḫ- ḫi [

11' ^DHu-ur-ta-li-ia-aš pí-ra-an

¹²⁸ Öy. II 11-18 satır aralığı join tamamlaması için Groddek'in transliterasyonundan yararlanılmıştır: bkz. (Groddek, 2004:115).

- 12' I-ŠU *ḫa-aš-ši-i pí-ra-an* I-ŠU
 13' ^DḪal-ma-aš-šu-it-ti I-ŠU
 14' ^{GIŠ}lu-ut-ti-ia I-ŠU
 15' ^{GIŠ}GIDRU^{HLA} -aš *pí-ra-an* I-ŠU
 16' ^{GIŠ}ḫa-at-tal-[wa-aš ^{GIŠ}ru-i I-[ŠU]
 17' [ḫa-aš-ši]-i I-ŠU¹²⁹
 18' [^DḪal-ma-aš-š]u-it-ti I-ŠU
 19' [^{GIŠ}lu-ut-ti-i]a-aš I-ŠU
 20' [^{GIŠ}GIDRU^{HLA} -aš I-ŠU
 21' [ḫa-]a[t-tal-wa-aš ^{GIŠ}r]u-i I-ŠU
 22' ḫa-aš-ša-aš ta-pu-u-uš-za I-ŠU da-a-i

-
- 23' ^{LÚ}MUḪALDIM *iš-pa-an-du-uz-zi-ia-aš-šar*
 24' DUMU-li *pa-ra-a e-ep-zi*
 25' DUMU-aš QA-TAM da-a-i
-

- 26' ^{LÚ}MUḪALDIM *iš-ta-na-na-aš pé-e-ra-an*
 27' III-ŠU *ši-pa-an-ti*

Ay. IV¹³⁰

x+2 *ir-]ḫa-a-e-ez-zi*

-
- 3' ^{LÚ}SAGI DUMU-l]i *a-ku-wa-an-na*
 4' *ú-da-i*] II-e *e-ku-uz-zi*
-

¹²⁹ Ay. III 17-27 satır aralığı join tamamlaması için Groddek'in transliterasyonundan yararlanılmıştır: bkz. (Groddek, 2004:115).

¹³⁰ Ay. IV 3' ve 4' satır tamamlaması şu metinlerden yararlanılarak yapılmıştır. Bkz. KBo 21.49 + KBo 39.87 Öy II (11') ^{LÚ}SAGI DUMU-li *a-ku-wa[-an-na*, (12') *ú-da-i* II-e *e-ku-u[z-zi*; KBo 38.120 + KBo 30.92 Öy. II 7' [^{LÚ}SAGI DUMU-l]i *a-ku-wa-an-na*, 8' [*ú-da-i*] II-e *e-ku-uz-zi*

- 5' x] Û ^DWa-ši-iz-zi-li
 6' L]UGAL UŠ-KE-EN na-aš-ta
 7' -r]a-a ú-wa-an-zi
 8' h]a-an-te-ez-zi-ia-aš ši-wa-a-at
 9'] DUB II-KAM
 10' x] ^mTatiganna
 11' PA-N]I ^mŠi-ip-pa-LÚ IŠ-TUR

Öy. I¹³¹

- x+1 [x x x x y]uka[rıda
 2' [x x x x]-at-ta-aš [
 3' [x x x ekm]eği ^DHu-ur-ta-li-aš[
 4' [x x x x x] koyar
-
- 5' [x x x x] ufalanmış ekmeği
 6' [x x x] verir (sürekli olarak)
 7' [x x x x] koyar
 8' [x x x]-ma
 9' [x x x x k]ar-i

-
- 10' [x x x x] asalara
 11' [x x x x x] sürgünün
 12' [x x x] ocağın
 13' [k]ar-i
 14' [x x x] aşçı

Öy. II

¹³¹ Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

x+1 I[x

2' ön [taraf

3' ^DHalmaššuit [

4' pencereye 1 kere

5' asalara ön tarafa 1 ke[re

6' kapı sürgüsüne 1 k[ere

7' ocağın yanı başında 1 ke[re

8' sunar [

9' walḥi içkisi ve bira(yı) ..[

10' sırasıyla sunar [

11' sakî çocuğu DUMU-li içmeye

12' getirir 2 kere iç[er

13' ^DIM Û ^DWa-ši-[iz-zi-li

14' aşçı karaciğer(i) sunağ(a)

15' 2] kere ko[yar

16' [^DDamnašša]r tanrıları önü(ne)

17' [1 kere ^DŠu]waliyatti(ye) 1 kere

18' [^DHurt]aliyaš(a) 1 kere

Ay. III

x+1 ocağın yanı [başına

2' Aşçı libasyon k[abının

3' çocuğa öne do[ğru tutar

4' çocuk el(ini) koyar [

5' aşçı suna(ğa) ön[tarafa

6' 3 kere su[nar

7' ^DDamnaššar tanrıları 1 kere [

8' ^DŠuwaliatti önü(ne) [

9' 1 kere suna(ğa) yukarı(sını)

10' temizler [

11' ^DHurtaliyaš önü(ne)

12' 1 kere ocağa önü(ne) 1 kere

13' ^DHalmaššuitti 1 kere

14' pencereye 1 kere

15' asalara önü(ne) 1 kere

16' kapı sürgü[süne 1 kere

17' [oca]ğa 1 kere

18' [^DHalmaš]uitti 1 kere

19' [pencere]lere 1 kere

20' [asalara 1 kere

21' [kap]ı [sürgüs]üne 1 kere

22' oca(ğa) yanı başına 1 kere koyar

23' aşçı libasyon kabını

24' çocuğa öne doğru uzatır

25' çocuk el(ini) koyar

26' aşçı suna(ğa) ön tarafa

27' 3 kere sunar

Ay. IV

x+2 sırasıyla sunar

-
- 3' sakî çocu]ğu içmeye
4' getirir] 2 kere içer
5' x] ve ^DWa-ši-iz-zi-li
6' k]rala reverans yapar ve orada
7' -r]a-a ulaşırlar
8' i]lk günde
9'] ikinci tablet
10' x] ^mTatiganna
11' önün]de ^mŠi-ip-pa-LÚ yazdı

2.1.12.1. Filolojik Yorum

Öy. II ^DIM=^DIŠKUR: Fırtına tanrısı Teššob'un yazılış biçimlerinden biri (Van Gessel, 1998: 642).

Ay IV 10' ^mTatigganna: ^mTatigganna bir kâtiptir. Bu kâtip ismi bir anlaşma metninde ve bir bayram metninde daha görülmüştür¹³². Çiviyazılı metinlerde ^{LÚ}DUB.SAR olarak karşımıza çıkan katipler, Hitit toplumunda önemli bir statüye sahipti. Süm. DUB.ZU.ZU “öğretmen/usta” ve Süm. GÁB.ZU.ZU “öğrenci” kelimelerinden anlaşıldığı üzere öğretmen-öğrenci, usta-çırak ilişkisine sahip olan kâtipler, Süm. É(^{LÚ}.MEŠ)DUB.SAR isimli dönemin kâtip evlerinde eğitim almaktaydı. Belli bir hiyerarşik düzen ile çalışan kâtipler için en yüksek mertebe, başkâtip ya da kâtiplerin başı olarak bilinen GAL DUB^{SAR}'dır. Daha düşük rütbeli katiplerin eğitim ve denetim sorumluluğuna sahip olan başkâtiplerin, eğitimi henüz tamamlamamış olan kâtiplere tablet yazımı aşamasına gözcülük ettiğini de yine çiviyazılı tabletlerin kolofon

¹³² KBo 3.3 IV 14': Anlaşma metninde kâtip ^mTatigganna olarak kayda geçmiştir ; KBo 11.16 + KUB 10.21 VI 4': Bayram metninde kâtip ^mTatigganna'dır. Ona gözcülük eden kâtip ise ^mAnuwanza olarak kayda geçmiştir (Laroche, 1966: 181).

kısımında verilen bilgilere dayanarak bilmekteyiz. Söz konusu tabletimizde kâtip ^mTatigganna iken ona gözcülük eden kâtip ise ^mŠippaziti'dir¹³³.

Ay. 11' ^mŠi-ip-pa-LÚ: = ^mŠippaziti, ¹Armadatta'nın oğlu, Kâtip olarak çiviyazılı metinlerde kayda geçmiştir (Laroche, 1966: 163).

2.1.13. VSNF 12.2 (VAT 7501)¹³⁴ Transliterasyon ve Çeviri¹³⁵

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Öy. I

x+1 [x x x x x x x x] x x [

2' [^DŠu-wa-l]i-ia-ti I-ŠU t[i-an-zi]

3' [ḫa-aš-š]i-i iš-tar-na pé-di I-ŠU¹ []

4' [^{GIŠ} DAG-]ti I-ŠU ^{GIŠ} AB-ia I[-ŠU]

5' [^{GIŠ} GIDR]U DINGIR^{LIM} I-ŠU ^DŠe-e-ri I[-ŠU]

6' [^DḪ]ur-ri I-ŠU ^{GIŠ} TUKUL DINGIR^{LIM} I-ŠU

7' [^{GI}Š MAR.GÍD.DA-aš I-ŠU ḫa-at-tal-wa-aš GI[Š-i I-ŠU]

8' nam-ma ḫa-aš-ši-i ta-pu-uš-za I[-ŠU]

9' A-NA ḪUR-SAG^{MEŠ} I-ŠU ti-an-zi [x x x x]

10` A-NA ALAM ^mḪa-at-tu-ši-li [I-ŠU]

11` A-NA ALAM ^mTu-ut-ḫa-li-ia [-ŠU]

12` A-NA ALAM ^mŠu-up-pi-lu-li-u-ma I-Š[U]

13` A-NA ALAM ^mʿMu-ur¹ -ši-li [I-ŠU]

¹³³ Detaylı bilgi için bkz. Doğan-Alparslan, 2013: 376-392.; Özer, 2020: 52-58.

¹³⁴ Bkz. Resim 2.1.13: VSNF 12.2 (VAT 7501) Öy. I, Ay VI. Fotoğrafi.

¹³⁵ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2002: 4-5); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

14` 'UGULA' LÚ^{MEŠ} GIŠ BANSUR III ^{NINDA}LA-AB-KU XXX-iš pár-ši-i[a]

15` [n]a-at -kán A-NA ^DU iš-ta-na-ni

16` pé-ra-an da-a-i II ^{NINDA}LA-AB-KU-ma-aš-ša-an

17` ŠAL-MU-TIM ^{GIŠ}kar-na-ši ^{I^{EN}}ZAG-az

18` ^{I^{EN}}-ma GÜB-la-az da-a-i

19` [GAL ME-ŠE-D]I ^{GIŠ}DAG-ti ar-ta

20` [LUGAL-i] GEŠTIN-aš iš-pa-an-du-zi-aš-šar

21` [pa-ra-a] e-ep -zi

22` [x x x x x iš-ta-n]a-ni

23` [x x x x x ši-pa-a]n-ti

Öy. I

x+1 [x x x] x x [

2' [^DŠu-wa-l]i-ia-ti 1 kere yerleşti[rirler]

3' [oca]ğa orta yere 1 ke^rre¹ []

4' [tah]ta 1 kere pencereye 1 k[ere]

5' [tanrı]nın esasına 1 kere ^DŠerri 1 kere

6' [^DḪ]urri 1 kere tanrının silahına 1 kere

7' [yük] arabasına 1 kere kapı sürgüsüne 1 kere

8' sonra ocağa yanı başında 1 [kere]

9' dağlara 1 kere yerleştirirler [x x x x]

10' ^mḪattušili heykeline [1 kere]

11' ^mTuthalia heykeline 1 [kere]

12' ^mŠuppiluliuma heykeline 1 ke[re]

13' ^m Mur¹ šili [1 kere]

14' ^rsofracılların başı 3 yaş ekmeği 30 (parçaya) böl[e]r

15' [ve] onu ^DU'ya sunağa

16'- 17' öne koyar iyi durumdaki 2 yaş ekmeği ise sepet(e) 1 kere sağdan

18' 1 kere ise soldan koyar

19' [saray muhafızı] tahta ulaştı

20' [krala] şarap (ile dolu) libasyon kabını

21' [öne doğru] tutar

22' [sun]ağa

23' [x x x x x sun]ar

Ay. VI

x+1 LUGAL-*u*š IGI^{HLA} -*it i-ia-zi*

2' LÚ.MEŠŠU.I-*kán da-ga-an-zi-pu-uš*

3' *ša-an-ḥa-an* -*zi*

4' DUMU^{MEŠ} É.GAL A-NA LUGAL MUNUS.LUGAL

5' ME-E QA-TI IŠ-TU *ḥu-up-pár* GUŠKIN

6' *pé-e-da-an* -*zi*

7' GAL DUMU^{MEŠ} É.GAL ^{GADA} *ta-ni-pu-un pa-a-i*

8' QA-TI ŠU-NU *a-an-ši-an-zi*

9' GAL ME-ŠE-DI LUGAL-*i da-wa-al*

10' *tar-kum-mi-ia-iz* -*zi*

11' [t]a-at pa-ra-a [a]p-pa-an-zi

12' []x x *šar-ra-an-zi*

13' [DUB.n^{KAM}] *Ú-UL QA-TI*

14' [] EZEN₄ AN.TAḪ.ŠUM^{SAR}

15' [G]U⁴MAḪ^{HI.A}

Ay. VI

x+1 kral gözler ile işaret verir

2' temizleyiciler² yerleri

3' temizler

4' saray nazırı kral (ve) kraliçe(ye)

5' el yıkama suyunu altın huppar kabından

6' taşırlar

7' saray nazırlarının başı keten kumaşı verir

8' onlar ellerini silip temizler

9' saray muhafızlarının başı krala içki

10' söyler

11' [ve] onlar ön tarafa doğru [son]a erdirirler

12' [....] sökerler

13' [tablet] bitmemiştir

14' [...] AN.TAḪ.ŠUM bayramı

15' [...] bo]ğalar

2.1.13.1. Filolojik Yorum

Öy. I 14' ^{NINDA}LA-AB-KU: Akk. LABKU, LABGA yaş, nemli, ıslak anlamına gelen bir sıfattır. ^{NINDA}LABKU ıslak, yaş, taze ekmek anlamına gelmektedir (Ünal, 2016: 309; Civil, 1973: 33).

Öy. I 17'ŠAL-MU-TIM: (f. *šalimtu, šalintu, šalindu*) Akk. sıfat “sağlıklı, iyi durumda” anlamlarına sahiptir (Gelb v.d., 2004: 456; Ünal, 2016: 450). Hititçe metinlerde Akkadogram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.14. KBo 21.73 (491 / b)¹³⁶ Transliterasyon ve Çeviri¹³⁷

CTH : 660

Tarihlendirme : Orta Hitit Dönemi

Bağlantılar : -

Duplikat : -

Sol Kol.

x+1 [x x x x x] x x x x

2' [x x x x ^{LÚ}] ^{MEŠ} ne-šu-me-né-eš

3' [x x x -w]a-at-tar-wa-aš še-e-er

4' [x x x x x x x -z]i ^{SİR^{RU}}

5' [x x x x x x x]-ra pa-a-an-zi

6' [x x x x x x x -z]a ^{DINGIR^{MEŠ}}

7' [x x x x x x x -]e-la-mu-uš

8' [x x x x x x x -r]e-eš pa-a-an-zi

9'[x x x x x x x] ti-an-zi

¹³⁶ Bkz. 2.1.14. KBo 21.73 (491 / b) Sol. Kol., Sağ Kol. Kopyası.

¹³⁷ Transliterasyon ve Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

10' [x x x x x]-tu-u-ri *ḫar-zi*

11' [x x x x] -zi

12' [x x x x -r]e-eš^{LÚ.MEŠ}UR.BAR.RA

13' [x x x x x] GAL^{ḪI.A} GIŠ^DINANNA.GA[L

Sağ Kol.

x+1 x[-

2' *ḫar-* x[x

3' UGULA^{LÚ.MEŠ}MU[ḪALDIM

4' ^D*Dam-na-aš-[/šar*

5' *ku-ut-ta-aš* [

6' *ḫa-at-tal-w[a-aš* GIŠ^D-ru

7' *nam-ma* ḫ[a-aš-ši

8' UGULA^{LÚ.MEŠ}MUḪ[ALDIM

9' *da-a-i* [x

10' LUGAL-uš

11' *pé-r[a-an*

12' ŠU [

13' x[

Sol Kol.

x+1 [x x x] x x x x

2' [x x x Neş]alılar

3' [x x x x kay]nağın üstü

4' [x x x şa]rkı söylerler

5' [x x x] verirler

6' [x x x x] tanrılar

7' [x x x x x x -]e-la-mu-uš

8' [x x x x x] verirler

9' [x x x] girerler

10' [x x x x] tutar

11' [x x x x] -zi

12' x x x x -r]e-eš kurt adamlar

13' [x x x x x] kadehler, büyük Inanna enstrü[manı

Sağ Kol.

x+1 x x [

2' ħar- x[x

3' aşçılar[ın başı

4' ^DDamnaš[şar tanrıları

5' duvarlara [

6' kapı sürgüle[rine

7' sonra oc[ağa

8' aşçıların başı [

9' koyar [

10' kral

11' ön[üne

12' el [

13' x x [

2.1.14.1. Filolojik Yorum

Sol Kol. 2' ^{LÚ} *nešumena*:- “Neša kentinden olan insan, Neşalı” anlamına gelmektedir. Neša (= Kaneš). Bu satırda, ^{LÚ.MEŠ} *ne-šu-me-né-eš* = pl. nom. formunda çekimlenmiştir. İsim çekimi ile uyumlu olarak çoğul eki olan Sümerce =MEŠ determinatifi almıştır. Bu terim kült uygulamalarında çoğunlukla şarkıcı olarak

görülmektedir (Otten, 1973a: 26). Bazı bayram ve ritüel metinlerinde aynı çekim formu ile geçtiği tespit edilmiştir¹³⁸ (CHD L – N : 454; Ünal, 2016: 372).

Sol Kol. 3' watarwaš: *wattaru-* ismi “kaynak, pınar, çeşme” anlamına gelmektedir. Bu satırda gen. sg. çekim formunda çekimlenmiştir (Ünal, 2016: 590; Friedrich, 1952: 250).

Sol Kol. 4' SİR: Sümerce isim ve fiil anlamı olan logogram “müzik yapmak, şarkı söylemek; müzik parçası” anlamlarına gelmektedir. Cinsiyet belirten determinatif (erkek = LÚ, kadın = MUNUS/SAL) ile kullanıldığında “erkek şarkıcı ya da kadın şarkıcı” anlamına karşılık gelir. Akadcası *zamāru-*‘dur. Bu satırda SİR “şarkı söylemek” fiili olarak kullanılmış, Akadca prs. pl. 3 (= -RU) çekim eki ile çekimlenmiştir (Friedrich, 1952: 292; Ünal, 2016: 434, 437).

Sol Kol. 12' LÚ.MEŠ UR.BAR.RA: Sümerce “kurt adamlar” anlamına gelen logogram, çoğunlukla bayram ve kült metinlerinde görülmektedir. Kurt adamlar, kültürel işleve sahip olduğu bilinen sembolik görevlilerdir (Friedrich, 1952: 299; Tischler, 2008: 294).

Sol Kol. 13' GIŠ DİNANNA.GAL: Sümerce “Büyük Inanna enstrümanı” anlamına gelen bir müzik aletidir (Tischler, 2008: 294). Hitit metinlerinde küçük ve orta boyu da olduğu da bilinen enstrüman Tanrıça Iştar’a (=INANNA) ithaf edilmektedir.

Sağ Kol. 7' ḥašša- Hititçe “ocak, ateş yeri” anlamına gelen kelimenin kırık kısmı aynı metin grubu içerisindeki bazı metinlerden tamamlanmıştır¹³⁹. Bu satırda “ḥ[a-aš-šr]” dat-loc. sg. isim çekiminde kullanıldığı düşünülmektedir. Sümerce logogram formu GUNNI’dir (Tischler, 2008: 50; Ünal, 2016: 171).

ḥašša- kelimesi çiviyazılı metinlerde kült objesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Popko, 1978: 48-52).

2.1.15. KBo 47.79 (177/w)¹⁴⁰ Transliterasyon ve Çeviri¹⁴¹

CTH : 660

¹³⁸ Bkz. KBo 20.10, KBo 21.70, KBo 7.38, KBo 21.71, KBo 30.80.

¹³⁹ KBo 30.59 (817/f) Öy. II 3'; KBo 30.53 (2033/g) Öy. I 2'; KBo 44.236 (253/m) 5'; KBo 2.30 Öy. III; KBo 47.79 (177/w) Öy. II 6'; KBo 39.90 (Bo 68/221) Ay IV. 7'; KBo 55.261 Sol Kol. 7'.

¹⁴⁰ Bkz. Resim 2.1.15: KBo 47.79 (177/w) Öy. I, II ve Ay. IV, V Kopyası.

¹⁴¹ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2011: 73-75); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

Tarihlendirme : Orta Hitit Dönemi²

Bağlantılar : Öy II par. KBo 39.86¹⁴² Öy. II; Ay. V KBo 46.218¹⁴³, KBo 4.9¹⁴⁴

Duplikat :

Öy. II

x+1 [x x x x x x x] I[-ŠU

2' [x x x x x x x] I[-ŠU

3' [x x x x x x x I-Š]U^{GIŠ}TUKUL I-ŠU

4' [x x x^{GIŠ}MAR.GÍD.D]A-ia I[-ŠU

5' [ḫa-at-tal-wa-aš GI]Š-ru-i I[-ŠU

6' [nam-ma ḫa-aš-ši t]a-pu-uš-za I-ŠU

7' [A-NA ALAM^mḫa-at-tu-ši-l]i I-ŠU Û A-NA ALAM

8' [^mDu-ut-ḫa-li-ia I-ŠU] Û A-NA ALAM

9' [^mŠu-up-pí-lu-li-u-ma] I-ŠU da-a-i

10' [x x x iš-pa-an-t]u-uz-zi-aš-šar

Öy. III

x+1 x [

2' nu [

3' x [

4' nu LÚ^{MEŠ} [

5' I-NA É^{DINGI}[^R

6' ú [-d]a -i [x x x]

¹⁴² Bkz. KBo 39.86 (770/b)

¹⁴³ Bkz. CTH 670: 122/r.

¹⁴⁴ Bkz. CTH 612: VAT 7492.

7' I DUG.KA.GAG GE₆ [

8' I DUG.KA.GAG S[A₅

9' *ti-it-ta[-nu-*

10' *nu-uš* GAL LÚ.M[^{EŠ}

11' *IŠ-TU* [

12' ^{GIŠ} *al[-*

13' Û [

14' x[

Ay. IV

x+1 *na[-*

2' *pa-ra-[a*

3' *na-aš* x[

4' *nu ša-x[*

5' ^É *hi-i-l)a-*

6' *ha-aš-ša-an* [

7' *na-aš-ta* BE-LU^{MEŠ} [

8' DUMU^{MEŠ} É.GAL [

9' *hu-u-ma-an-t[e-eš*

10' *me-na-aḥ-[ha-an-da*

11' *ta* L[UGAL-

12' ^É x[

Ay. V

x+1 [x x x x x x]-zi

2' [x x x x x x x x]x pa-a-an-zi

3' [x x x x x I-N]A É^DIM

4' [x x x x x x] ħa-an-ti MUNUS.L[UGAL]

5' [x x x x x x] -zi

6' [x x x x x x x x]^{LÚ}SANGA^DLAMMA

7' [x x x x x x x x pa-ra]-a e-ep-zi

8' [^{LÚ}SANGA^DLAMM]A-ma túħ-ħu-i-šar

9' [x x x x x x x x]x GAL ME-ŠE-DI

11' [x x x x x x x x]x-i

12' [x x x x x x x L]UGAL-i

13' [x x x x x x] ME-ŠE-DI A-NA^{LÚ}SANGA^DLAMMA

14' [x x x x x EGI]R-pa pa-a-i

15'[x x x x x x x x x x] x x [

Öy. II

x+1 [...] 1 [kere

2' [...] 1 [kere

3' [... 1 ke]re aletle(re) bir kere

4' [.... yük arabasına] 1 [kere

5' [kapı sür]güsüne 1 [kere

6' [sonra ocağa yanı] başına 1 kere

7' [Ḫattušili heykeli]ne 1 kere ve heykele

8' [Tuthaliya heykeline 1 kere] ve heykele

9' [Šuppíluliuma] heykeline 1 kere koyar

10' [... libasyon ka]bını

Öy. III Çeviri için uygun değildir.

Ay. IV Çeviri için uygun değildir.

Ay. V

x+1 [...]-zi

2' [...].. giderler

3' [... Fır]tına tanrısı tapınağında

4' [...] ayrıcalıklı krali[çe]

5' [...] -zi

6' [...] rahip, koruyucu tanrı

7' [... öne d]oğru tutar

8' [rahip, koruyucu tan]rı ise temizlik malzemesini

9' [...].. saray muhafızı

11' [...]x-i

12' [... kra]la

13' [...] saray muhafızı rahibe, koruyucu tanrıya

14' [... geri] verir

15' [....] ... [

2.1.16. KBo 39.89 (694/z)¹⁴⁵ Transliterasyon ve Çeviri¹⁴⁶

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Duplikat : KUB 10.11 + KBo 24.89

Öy. III

x+1 [x x x x x x x]x

2' [x x x x x x x x]-a-i

3' [x x x x x x x x -i]a

4' [x x x x x x x x x]

5' [x x x x x x x x] x x

Ay. IV

x+1 ^{GIŠ} [GIDRU DINGIR^{LIM} I-ŠU]

2' ^{GU4} Š[e-ri I-ŠU [^{GU4}Hu-ur-r]i I-ŠU

3' ^{GIŠ} TUKUL [I-Š]U ^{GIŠ} MAR.GID.DA I-ŠU

4' ^{GIŠ} ḫa-a[t-tal-]wa-aš ^{GIŠ}-i I-ŠU

5' nam-ma G[U]NNI ta-pu-uš-za I-Š[U]

6' A-NA ALAM ^m ^{GIŠ}GIDRU DINGIR^{LIM} I-ŠU

7' A-NA 'ALAM ^{'m} Du-ut-ḫa-li-ia I-ŠU

8' A-NA 'ALAM ^{'m} Šu-up-pí-lu-li-u-ma

¹⁴⁵ Bkz. Resim 2.1.16: KBo 39.89 (694/z) Öy. II, III, ve Ay. IV, V Kopyası.

¹⁴⁶ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2004: 118 v.d.). Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

9' [I-ŠU šu-uḫ-]ḫa-a -i

10' [LUGAL-uš^{DUG}ḫar-ši-ia-al-li-ia-aš

11' [É.ŠÀ-na pa-i]z-zi II DUMU^{MES} É.GAL

12' [pé-ra-an ḫu-u-i]a-an -te-eš

13' [GAL DUMU^{MES} É.GAL] GAL^{LÚ}GEŠTIN

14' [x x x x x x x -an] i-ia-an-tari

15' [x x x^{DUG}ḫar-ši-i]a-al-li

16' [x x x x^{G1}]Š BANŠUR

17' [x x x x x x] x x [

Ay. V

x+1 [na-an-kán^{DUG}iš-pa-an-du-z]i-aš

2' [É.ŠÀ-ni an-da u-wa-]te-ez-zi

3'^{LÚ}SANGA^DLAMMA-ma IS-T]U QA-TU-ŠU

4' [II kat-ta-ku-ra-an-d]u-uš KÙ.BABBAR

5' [ša-a-an-na-pi-la-a-uš] ḫar-zi

6' [nu^{LÚ}SANGA^DLAMMA ḫa-a]n-te-ez-zi pal-ši

7' [I kat-ta-ku-ra-an-ta-an] KÙ.BABBAR

8' [x x x x x pa-ra-a e-ep] -zi

Öy. III Çeviri yapmaya uygun değildir.

Ay. IV

x+1 tanrı[nın esasına 1 kere]

2' [Šerri(ye) 1 kere [Ḫurr]i(ye) 1 kere

3' silaha [1 ke]re yük arabasına 1 kere

4' kap[ı sürg]üsüne bir kere

5' sonra o[ca]ğa yanı başına 1 ke[re]

6' tanrının hükümdar esasına 1 kere

7' Tuthaliya heykeline 1 kere

8' Šuppiluliuma 'heykeli' ne

9' [1 kere dök]er

10' [kral küplere

11' [mabede yür]ür 2 saray nazırı

12' [önden ko]şanlar

13' [saray nazırları]nın başı, şarap büyüğü

14' [... -an] giderler

15' [... kü]pe

16' [... ma]sa

17' [...] ... [

Ay. V

x+1 [ve onu libasyon] kabı(nı)

2' [mabedin içine ta]şır

3' rahip (ve) koruyucu tanrı ise eli ile

4' – 5' [2 gümüş] b[oş] kaseyi tutar

6' [ve rahip ile koruyucu tanrı en]önde yola

7' [1 gümüş ka]seyi

8' [... öne doğ]ru tutar

2.1.16.1. Filolojik Yorum

Ay. V 6' ^DLAMMA: Koruyucu tanrı. ^DKAL okunuşu ile de çiviyazılı metinlerde karşımıza çıkar. (Van Gessel, 1998: 68).

2.1.17. KBo 52.132 (942/u)¹⁴⁷ Transliterasyon ve Çeviri¹⁴⁸

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Sol kol.

x+2 [x x x x pa-]ra-a e-ep-zi LUGAL-uš

3' [x x x x -d]a-a-i nu UGULA ^{LÚ.MEŠ}MUḪALDIM ZAG.GAR.RA-ni

4' [x x x x x] ši-ip-pa-an-ti ^DDam-na-aš-ša-ra-aš

5' [x x x x] ^DŠu-wa-li-ia-at-ti I-ŠU [

6' [x x x x x] ^{LÚ.MEŠ}GIŠBANSUR UGULA ^{LÚ.MEŠ}MUḪALDIM an-da[

7' [x x x x x] u-up-pi-ia-a-aḫ-ḫa-an-zi nu UGULA ^{LÚ.MEŠ}[MUḪALDIM

8' [x x x ḫ]a-aš-ši-i iš-tar-na pí-di I-ŠU ši-i[p-a-an-ti

9' [x x x x x x x] ^{GIŠ}AB-ia I-ŠU [x

x+2 [... ön]e doğru tutar kral

3' [... ko]yar ve aşçıların başı sunağa

4' [...] sunar ^DDamnaššaraš tanrılarına

5' [...] ^DŠuwaliatta 1 kere [

6' [...] sofracı, aşçıların başı içinde [

7' [... te]mizlerler ve aşçılar[ın başı

8' [... oca]ğa orta yere 1 kere su[nar

9' [...] pencereye 1 kere [..

¹⁴⁷ Bkz. Resim 2.1.17: KBo 52.132 (942/u) Sol kol. Kopyası.

¹⁴⁸ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

2.1.18. KBo 44.236 (253/m)¹⁴⁹ Transliterasyon ve Çeviri¹⁵⁰

CTH : 660

Tarihlendirme : Eski Hitit/Orta Hitit Dönemi

Bağlantılar :

Duplikat :

x+1 [LÚMUḪALDIM UZU NÍG.GI]G i[š? -ta-na-aš II- ŠU

2' [da-a-i (?) DDa]m- 'na' -a[š-ša-ru-uš]

3' [pé-e-ra-an] I - ŠU x[

4' [DŠu-wa-li-]ia-at- 'ta' [-aš pé-ra-an]

5' [I-ŠU DHu-u]r-ta-li[-ia-aš pé-ra-an I-ŠU ḫa-aš-ši-i]

6' [pé-ra-an] I – ŠU D[Ḫal-ma-aš-šu-it-ti I-ŠU

7' []x [

x+1 [aşçı karaciğe]r(i) su[na(ğa) 2 kere

2' [koyar? DDa]m'na'[š-ša-ru-uš]

3' [önüne] 1 kere ..[..

4' [DŠuwali]iat'ta' [aş önüne]

5' [1 kere DHu]rtali[iaş önüne 1 kere ocağa]

6' [önüne] 1 kere tah[t tanrısına 1 kere

7' []x [

2.1.19. KBo 20.100 (2367/c)¹⁵¹ Transliterasyon ve Çeviri¹⁵²

¹⁴⁹ Bkz. Resim 2.1.18: KBo 44.236 (253/m) Kopyası.

¹⁵⁰ Transliterasyon için bkz. (Roszkowska – Mutschler, 2007: 229-230), Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

¹⁵¹ Bkz. Resim 2.1.19: KBo 20.100 (2367/c) Öy.I , Ay. I Kopyası.

¹⁵² Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Duplikat : KBo 30.92¹⁵³

KBo 20.100 (2367/c)¹⁵⁴

Öy. I

1' [LÚSAGI DUMU-*li a-ku-*]wa-an-na

8' [ú-da-i 'II]-e e]-ku-uz-zi

9' [DIM Û DWa_a-š]i-iz-zi-li

1' [sakî çocuğu içmeye

8' [getirir '2]-kere içer

9' [Fırtına tanrısı ve Û DWa_aš]izili

Ay. I

1' [D_DDam]-na-aš-ša-ru-uš

2' [pé-e-ra-an] I-ŠU D_Šu-wa-li-ia-at-ti

3' [D_Hu-ur-ta-li-ia-aš I-ŠU

4' [ha-aš-ši-i] I-ŠU []

5' [D_Hal-ma-aš-šu-]it-ti I-ŠU

6' [GIŠ lu-ut-ti-ia]-aš I-ŠU

7' [GIŠGIDRU H^{II.A}-aš pé-]-ra-an I-ŠU

¹⁵³ Bkz. KBo 30.92 (634/c).

¹⁵⁴ Metin tamamlaması için paralel metninden yararlanılmıştır. Bkz. Paralel metin: KBo 38.120 + KBo 30.92 (634/c) Ay. III 3' [x x] ^DDam-na-aš-ša-ru-uš pé-e-ra-an I-ŠU, 4' [^DŠ]u-wa-li-ia-at[-ti] I-ŠU, 5' [^DHu-u]r-t[a-li-aš] I-ŠU, 6' [ha-aš-ši-i] I-ŠU, 7' [^DHal-ma-aš-šu-it-ti] I-ŠU, 8' [GIŠ lu-ut-ti-ia-š] I-ŠU, 9' [GIŠGIDRU H^{II.A}-aš pé-e-ra-an] I-ŠU, 10' ha-at-tal-la-wa-aš GIŠ-ru-i] I-ŠU, 11' ha-aš-ša-aš ta-pu-uš-za I-ŠU d]a-a-i.

8' [ḥa-at-tal-la-wa]-aš GIŠ-ru-i I-ŠU

9' [ḥa-aš-ša-aš ta-p]u-uš I-ŠU da-a-i

10' [x x x x iš-pa-an-tu-uz]-zi-ia-aš-šar

11' [x x pa-ra-a e-e]p-zi

1' [D^DDam]naššar tanrılarına

2' [önüne] 1 kere D^DŠuwaliatti

3' [D^DH]urtaliaš 1 kere

4' [ocağa] 1 kere []

5' [taht tan]rısına 1 kere

6' [pencere]lere 1 kere

7' [asalara önü]ne 1 kere

8' [kapı sür]güsüne 1 kere

9' [ocağın yanı başında] 1 kere koyar

10' [... libasyon] kabını

11' [... öne doğ]ru tutar

2.1.20. KBo 30.59 (817/f)¹⁵⁵ Transliterasyon ve Çeviri¹⁵⁶

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Öy. I Çeviri yapılmaya uygun değil.

x+1 [x x x x x x x x x x]-¹zi¹

2' [x x x x x x x x x x-i]a-an-te-eš

3' [x x x x x x x x x]

¹⁵⁵ Bkz. Resim 2.1.20: KBo 30.59 (817/f) Öy. II, Ay. III Kopyası.

¹⁵⁶ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2002: 82-83); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

4' [x x x x x x x x x x]x

Öy. II

1 [x x x x x x] x x [

2' [I- ŠU] ^{'D'}Hu^rur^lta-li(-)

3' [I- ŠU] ha-aš-ši-i I- Š[U ^DHal-ma-aš-šu-it-ti]

4' I- ŠU lu-ut-ti-ia-aš [I- ŠU ^{GIŠ}GIDRU^{HI.A} -aš]

5' pé-ra-an I- ŠU ha-a[t-tal-wa- aš]

6' ^{GIŠ}ru I- ŠU nam[-ma ha-aš-ši-i ta-pu-uš-za]

7' I- ŠU šu-uḫ-ha-a[i]

8' LÚ ^{GIŠ}BANSUR ^{LÚ}MUḪALDIM x[

9' iš-ta-na-na-az x[

10 'nu^l-uš-ša-an UDU^{HI.A} [

11 [-t]a tar-na-an[-

12 []x iš-x[

13 []x[

1' [..] .. [

2' [1 kere] ^{'D'}H^rur^ltali

3' [1 kere] ocağa 1 ker[e taht tanrısına]

4' bir kere pencerelere [1 kere asalara]

5' önüne 1 kere ka[pı]

6' sürgüsüne 1 kere son[ra ocağa yanı başında]

7' 1 kere döke[r]

8' *sofracı, aşçı* ..[

9' *sunaktan* x[

- 10' 've' onları koyunlar [
11' [-t]a tar-na-an[-¹⁵⁷
12' []x iş-x[
13' []x[

Ay. III

- x+1 x[
2' UZU_x[
-

- 3' LÚS[A.GI
4' DUMU-li 'a]-[ku-wa-an-na
5' ma-a-an DUM[U-aš
6' A-NA x[
-

- x+1 ..[..
2' UZU_x [
-

- 3' saki
4' çocuğu 'içl[meye
5' eğer çoc[uk
6' A-NA x[
-

2.1.21. KBo 54.144 (1848/u)¹⁵⁸ Transliterasyon ve Çeviri¹⁵⁹

¹⁵⁸ Bkz. Resim 2.1.21: KBo 54.144 (1848/u) Kopyası.

¹⁵⁹ Transliterasyon için bkz. (Groddek, 2010: 109), Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Duplikat : KBo 54.145¹⁶⁰

x+1 [x x x x x x] ^{DUG} GİR.GAN KÙ.BABBAR]

2' [x x x x x x x x]x [x x x x -zi]

3' [x x x x x x GEŠ]TIN ša-ra-a III-ŠU [x x x]

4' [kar-ap-zi kat-ta-ia] III -ŠU la- ħu-wa-a-i n[am-ma]

5' [GAL GEŠTIN iš-pa-an-t[u-uz-zi-ia ħa-ni-i[š-ki-u-wa-an]

6' [da-a-i ^{DUG}G]İR.GAN KÙ.BAB[BAR

x+1 [...]gümüş GİR.GAN kabı]

2' [...] [... -zi]

3' [... şara]bı yukarıya 3 kere [...]

4' [kaldırır aşağıya] 3 kere döker s[onra]

5' [şarap büyüğü libas[yon kabını kaşıkla[mak için]?

6' [yerleştirir gümüş G]İR.GAN kabı

2.1.22. KBo 54.145 (860/z)¹⁶¹ Transliterasyon ve Çeviri¹⁶²

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar :

Duplikat : KBo 54.144 (1848/u) x+1-6' (Ay. 3'-10')

¹⁶⁰ Bkz. KBo 54.145 (860/z).

¹⁶¹ Bkz. Resim 2.1.22: KBo 54.145 (860/z) Öy.ve Ay. Kopyası.

¹⁶² Transliterasyon için ayrıca bkz. (Groddek, 2010: 103-104). Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

Öy. Çeviri yapmaya uygun değildir.

x+ [x x x x x]x

2' [x x x x x x x -a]n ti-an-zi

3' [x x x x x x h]ar-za-zu-ta

4' [x x x x x x x] -zi

5' [x x x x x GU]NNI

6' [x x x x x GUNN]I da-a-i

7' [x x x x x x] x x

Ay.

x+1 [x x x x x x x] x [

2' [x x x x x x LÚZA]BAR.DAB¹⁶³ x[

3' [x x x x x x DUGGÌR.]GAN KÙ.BABBAR x x[

4' [x x x x x x x] x -zi

5' [GEŠTIN] ša-ra-a III -ŠU

6' [kar-ap]-zi kat-ta-ia III -ŠU

7' [la-ḫu-w]a-a-i nam-ma GAL GEŠTIN

8' [iš-pa-a]n-tu-zi

9' [ḫa-ni-i]š-ki-u-wa-an da-a-i

10' [x x DUGGÌ]R.GAN KÙ.BABBAR

11' [x x x x x x] x-a-i

12' [x x x x x x -z]i

13' [x x x kat-ta-k]u-ra-an-du-uš

¹⁶³ Ünal bu kelimeyi, kâseci, şarap tutucu, kilerci başı olarak çevirmiştir (Ünal, 2016: 599). Bronz çanak tutan adam (Rüster – Neu, 1989: 360). Kraliyet görevlisi, şarap tutucu (Neu, 1983: 279).

14' [x x x x]x NA₄-i

15' [x x x x] da-a-i

16' [x x x x]x

x+1 [...] .. [...

2' [... şarap] tutucu x[

3' [... gümüş GİR.]GAN kabı x x[

4' [...] x -zi

5' [... şarabı] yükseğe 3 kere

6' [kal]dırır aşağıya 3 kere

7' [dö]ker sonra şarap

8' [libasyon kabı]nı

9' [kaşıkla]mak için yerleştirir

10' [x x x gümüş GİR.]R.GAN kabı

11' [x x x] x-a-i

12' [x x x -z]i

13' [x x x ka]seler

14' [x x x] x x taş

15' [x x suna]ğa yerleştirir

16' [x x] x

2.1.23. KBo 55.261 (Bo 69/817)¹⁶⁴ Transliterasyon ve Çeviri¹⁶⁵

CTH : 660

¹⁶⁴ Bkz. Resim 2.1.23: KBo 55.261 (Bo 69/817) Kopyası.

¹⁶⁵ Transliterasyon tarafımdan yapılmıştır.

Tarihlendirme: Tarihlendirme Yapılması Mümkün Değil

KBo 55.261 (Bo 69/817) Çeviri yapmaya uygun değildir.

Sol kol.

x+2 NINDA *ḫar*[-

3' *tu-uš*[-

4' *pé-ra-a*[n

5' GAL LÚ.MEŠ[

6' ^D*Dam-n*[*a-aš-sa-ar*

7' *ḫa-aš-ši*[-i-

8' *ḫa-at*[-*tal*-

9' *ti*[-

2.1.24. KBo 52.133 (1291/u)¹⁶⁶ Transliterasyon ve Çeviri

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Bağlantılar : KUB 51.13 (Bo 919) 4'-7'(paralel)

KBo 52.133 (1291/u)¹⁶⁷ Çeviri yapmaya uygun değildir.

x+1 [*x x x*] *ki-iš-ša-a*[n

2' *ḫar-zi* *a-nu-u*[t

3' *an-da* *šu-ru*[-

¹⁶⁶ Bkz. Resim 2.1.24: KBo 52.133 (1291/u) Öy. I Kopyası.

¹⁶⁷ Transliterasyon tarafımdan yapılmıştır.

4' *BE-LU^{MEŠ}-ma-kán* [¹⁶⁸

5' *ku-i-e-eš* LUGAL-i[

6' *'a-l-ra-an-'da-ri]* x-x[

7' x [

8' [x x

2.1.25. KBo 52.134 (678/u)¹⁶⁹ Transliterasyon ve Çeviri¹⁷⁰

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

x+2 [x x x] ^DNIN.É[GAL

3' [x x x x] DINGIR^{MEŠ} A-BI[

4' [x x x x] ^{NA4}NUNUZ Ú-NU- [

5' [x x x x] DINGIR^{MEŠ} URU^{LIM} DINGIR^{MEŠ} [

6' [x x x x] *ta-ra-an-za* [

7' [x x x x] ^D*He-pát ku-i-e*[

8' [x x x x] ^{NINDA}*tu-ḫu-ra-i* [

9' [x x x x] *nam-ma*-[

10' [x x x x] *ta* I NINDA.GUR₄.RA GAL [

11' [x x x x]x VI ^{NINDA}*ḫar-za*-[zu-un

12' [x x x x] ^{NINDA}*par-šu-u*[l-li

x+2 [x x x] ^DNIN.É[GAL

3' [x x x] tanrılar ...[

¹⁶⁸ 4' – 7' satır aralığı transkripsiyonu için paralel metinden yararlanılmıştır: Bkz. KUB 51.13 (Bo 919).

¹⁶⁹ Bkz. Resim 2.1.25: KBo 52.134 (678/u) Kopyası.

¹⁷⁰ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

4' [x x] NUNUZ taşı Ú-NU-[

5' [x x x] tanrılar, kentin tanrıları [

6' [x x x] söylemesi [

7' [x x x] ^DHe-pát ku-i-e[

8' [x x x] tuḫurai ekmeği [

9' [x x] sonra [

10' [x x x] ve 1 kalın ekmek[

11' [x x] x x 5 ufalan[mış ekmek

12' [x x x] ekmek kır[ıntısı

2.1.25.1. Filolojik Yorum

x+2 ^DNIN.É.GAL: Anlamı tam olarak bilinmemektedir. NIN.DINGIR ile ilişkili olabilir. NIN.DINGIR rahibe anlamına gelir (Rüster – Neu, 1989: 341). *Purulliyaş* bayramında “Tanrının kız kardeşi” şeklinde yorumlanmıştır (Sir Gavaz, 2012: 76).

4' ^{NA4}NUNUZ: Bir taş olduğu bilinen Sümerce kelimenin Hititçe karşılığı *kunnan-/kuwannan-* (n.)¹⁷¹ kelimesidir. Değerli bir taş olduğu düşünülür Önerilen anlamlar: değerli taş (Friedrich, 1952: 289), bakır (URUDU), süs taşı, boncuktur. (Ünal, 2016: 293; Puhvel, 1997: 308-309). Akadcası *ERIMMATU*¹⁷²’dur. Haas, yumurta biçimli bir amulet olabileceğini, taş, metal ve ahşaptan yapılan örneklerinin bulunduğunu öne sürmüştür (Haas, 2003: 768).

7' ^DHe-pát: Hurri kökenli Güneş tanrıçası, Fırtına tanrısı Teššob’un eşidir. Fırtına tanrısı ve *Hepat* kültünün varlığı eski Babil döneminden beri belgelenmiştir. I Hattuşili’nin Kuzey Suriye seferi sırasında Ḫassuwa’da ele geçirdiği *Hepat* heykelini ülkesine getirmesiyle *Hepat* kültünün Hitit pantheonuna eklendiği bilinmektedir. III. Hattuşili döneminde ise *Hepat* kültü ön plana çıkarak Hitit devletinin en yüksek mertebeye sahip tanrıçası, Arinna’nın güneş tanrıçası olmuştur (Haas, 1994: 383-386).

¹⁷¹ İsim çekim formları: nom. – acc. n. sg. *kunnan*, *kuwannan*, *kunnanan*, acc. ya da gen. sg. *kuwannanaš*, *kunnaš*, *kunnanaš*, instr. sg. *kunnani*, abl. sg. *kuwannanaza*, acc. pl. *kuwanna*, gen. pl. *kunnan*, dat. – loc. pl. *kuwannanaš* bkz. (Puhvel, 1997: 308-310, Tischler, 1983: 688-690).

¹⁷² *ERIMMATU* (m.): Yumurta biçimli kolye, boncuk bkz. (Gelb v.d., 1958: 294).

8' NINDA *tu-ḫu-ra-i*: (n.) NINDA *tuḫurai-* kelimesinin anlamı için öneriler: hamur işi, (Tischler, 1994: 420; Friedrich, 1952: 227), bir ekmek çeşidi veya pasta (Ünal, 2016: 546).

2.1.26. KBo 43.68 (13/k)¹⁷³ Transliterasyon ve Çeviri¹⁷⁴

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

Öy. I?

x+2 GIŠ A]B-ia I-ŠU [

3' I-ŠU ḫa-aš-ša-aš[

4' LÚ MUḪALDIM iš-pa-an-tu[-uz-zi

5' ti-an-zi nu-kán[

6' LÚ MUḪALDIM-aš iš-pa-an-tu[-uz-zi

7' [DU]MU-li pa-ra[-a

8' [DUMU-aš QA-TAM [da-a-i

9' [i]š-ta-na-na p[i-ra-an

x+2 pencere]ye 1 kere [

3' 1 kere ocağın 1 kere [

4' aşçı libasyon] kabı (ile)

5' dikilir ve [

6' aşçı libasyon ka[bı

7' [çocu]ğa öne d[oğru

8' [çocuk eli(ni)] [koyar

¹⁷³ Bkz. Resim 2.1.26: KBo 43.68 (13/k) Öy. I Kopyası.

¹⁷⁴ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

9' [sunağ]a ö[n tarafa

2.1.27. KBo 43.76 (14/E)¹⁷⁵ Transliterasyon ve Çeviri¹⁷⁶

CTH : 660

Tarihlendirme : Tarihlendirme Yapılması Mümkün Değil

Bağlantılar : KBo 21.49 + KBo 39.87 (445/c +452/d) (paralel)

x+1 [x x x x x x x x] x [

2' [x x x x x x x x x x] x [

3' [x x x x x x x] III-ŠU ši-pa-an-ti [

4' [x x x x x x] ša-ra-a šu-up-pi-i[a-aḥ-ḥi

5' [DḤu-ur-ta-li-ia-aš pé-ra-an] I-ŠU DḤal-ma[-aš-šu-it-ti I-ŠU

6' [x x x] GIŠ ḥa-wa-tal-[

x+1 [x x x] x x [

2' [x x x x x] x x [

3' [x x x] 3 kere sunar [

4' [x x x] yukarıda arı[tır

5' [DḤurtaliaš ön tarafa] 1 kere DḤalma[šuitti 1 kere

6' [x x x] sürgü[ye

2.1.28. KBo 45.151 (580/t)¹⁷⁷ Transliterasyon ve Çeviri¹⁷⁸

CTH : 660

Tarihlendirme : Hitit İmparatorluk Dönemi

¹⁷⁵ Bkz. 2.1.27: KBo 43.76 (14/E) Kopyası.

¹⁷⁶ Transliterasyon ve çeviri tarafımdan yapılmıştır.

¹⁷⁷ Bkz. Resim 2.1.28: KBo 45.151 Ay. Kopyası.

¹⁷⁸ Transliterasyon için bkz. (Roszkowska – Mutschler, 2005: 200); Çeviri tarafımdan yapılmıştır.

Bağlantılar : KBo 43.116 Öy. I 8' v.d. (dupl.)

Ay.

X+1 [LUGA]L-*uš* I-NA ^{É1}[*pár-ku-wa-aš*]

2' *pa-iz-zi* ^{GIŠ}a[*r-kam-mi*]

3' GUL-*an-ni-iš-ká*[*n-zi*]

4' LUGAL-*uš* KÁ ^É*pár-k*[*u-wa-aš a-ri*]

5' *nu-uš-ši* DUMU É.GAL[

6' GAL DUMU^{MEŠ} É.GAL-*ma-aš*[-*ši*]

7' LUGAL-*uš* ŠU^{MEŠ}-ŠU^ra'[-*ar-ri*]

8' LUGAL-*uš-kán an-da*[

9' DINGIRU? X x x [

Ay.

x+1 [Kra]l temiz ev/bronz [evden]

2' girer. Müzik a[letini]

3' vurmak i[için]

4' Kral temiz ev/bronz ev'in kapısına varır/ulaşır.

5' ve ona saray nazı[rı]

6' Saray nazırlarının baş[ı]

7' Kral onun ellerini temizler

8' Kral içeride[

9' Fırtına tanrısı? [

2.1.29. Bo 5261

Henüz yayınlamamış bir tablet olması sebebiyle değerlendirme yapılamamaktadır.

2.1.30. Bo 5111

Henüz yayınlamamış bir tablet olması sebebiyle değerlendirme yapılamamaktadır.

2.1.31. Ritüel Metninin İçerik Açısından Yorumlanması

Hitit kral heykellerine yapılan kurban sunularını konu alan metin grubuna ait tüm tablet ve fragmanlar Hitit Başkenti Hattuşa'da bulunmuştur. Hattuşa'da bulunan 1 No'lu tapınak ve Büyükkale yapısında bulunan tabletlerin büyük çoğunluğu Orta Hitit Dönemi ve Hitit İmparatorluk dönemine tarihlendirilir.

1 No'lu Tapınak'da bulunan metinler: KBo 39.91, KBo 55.262, KBo 39.92, KBo 30.53, KBo 39.90, KBo 39.89, KBo 52.132, KBo 54.144, KBo 54.145, KBo 55.261, KBo 52.133, KBo 52.134.

Büyükkale A yapısı: KBo 39.86, KBo 38.120 + KBo 30.92, KBo 21.49 + KBo 39.87, KBo 21.73, KBo 20.100, KBo 43.68, KBo 43.76,

Büyükkale E yapısı: KBo 24.89 + KUB 51.13 + KUB 10.11, KBo 2.29, KBo 2.30,

Büyükkale D yapısı: KBo 47.79, KBo 30.59,

Büyükkale G yapısı: KBo 44.236,

Büyükkale K yapısı: KBo 39.88,

Hattuşa: Bo 5261

Metinlerde kullanılan zamanlar karışık biçimde verilmemiş, ritüel metinlerinde olması gerektiği gibi tüm ritüel boyunca geniş zaman (presens) kullanılmıştır. Ritüele rahip eşliğinde mevcut kral ve kraliçenin de katılım gösterdiği, zaman zaman kralın ritüelin işleyişini ele aldığı görülmektedir.

Ritüel, birkaç gün süren bir seramoniye içermektedir. Muhtemelen ritüel, her gün başlatılıp sona erdirilmekteydi. Ritüelin ilk günü, ikinci tabletini ^m *Tatiganna* önünde ^m *Šippaziti* yazmıştır¹⁷⁹. Ancak fazlasıyla kırık bir tablet olduğu için kâtip isimleri dışında net bir bilgi edinmek güçtür.

Ritüel zamanlaması tam olarak tespit edilemese bile ritüelin başında kralın hazırlandığı bir kısımdan söz etmek mümkündür. Kral, kurban sunularına başlamadan önce temiz giysisini giyiyor, temizlik malzemesi ile temizleniyordu. Krala söz konusu temizlik maddesini ve giysisini uzatan kişi rahiptir¹⁸⁰. Ritüel, tapınağa giren kralın, tanrılara reverans yapması ve diz çökmesi ile devam eder. Daha sonra soytarı konuşur, konuşmacı rahip bağırır.

¹⁷⁹ Bkz. KBo 21.49 + KBo 39.87.

¹⁸⁰ Bkz. KBo 39.91 Öy. I 14'- 16'; Ay. V 2'- 6', KBo 39.86 Ay. V 10'- 15'.

2.1.32. Metinlerde Geçen Hitit Kralları İçin Görüşler

Tablo 2.1.32: Tüm metinler içinde kral heykellerinin geçtiği fragmanlar

VSNF 12.2 Öy. I 10'-13'	KBo 2.29 Öy. 10' – 14'	KBo 2.30 Öy. 12' – 15'	KBo 39.86 Öy. II 11' – 13'	KBo 39.89 Ay. IV 6' – 8'	KBo 39.91 Ay. II x+1' – 3'	KUB 10.11 Öy. III 27'-29' Ay. IV 2', 21' – 23'
ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m GIŠGIDRU- DINGIR ^{LIM}	ALAM ^m GIŠGIDRU- DINGIR ^{LIM}	ALAM ^m GIŠGIDRU – DINGIR ^{LIM}
ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Šuppilulium a	ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Tuthaliya
ALAM ^m Šuppiluliuma	ALAM ^m Muršili	ALAM ^m Šuppilulium a	ALAM ^m Šuppilulium a	ALAM ^m Šuppiluliuma	ALAM ^m Šuppiluliuma	ALAM ^m Šuppiluliuma
ALAM ^m Muršili		ALAM ^m Muršili				
KBo 24.89 Sağ Kol.	KBo 39.86 Öy. II 11' – 13'	KBo 39.88 Sağ Kol. 7' – 9'	KBo 39.90 Ay IV 11'	KBo 47.79 Öy. II 7' – 9'		
ALAM ^m GIŠGIDRU- DINGIR ^{LIM}	ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m Hattušili	ALAM ^m Hattušili		
ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Tuthaliya	ALAM ^m Tuthaliya		ALAM ^m Tuthaliya		
ALAM ^m Šuppilulium a	ALAM ^m Šuppilulium a	ALAM ^m Šuppilulium a		ALAM ^m Šuppiluliuma		

Bu tabloya göre kral isimlerinin hangi Hitit krallarına ait olduğu konusuna değinmek yerinde olacaktır. Bu konuda şimdiye kadar iki görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki, ölü kralların heykellerine kurban sunusu yapılmasıdır. Bu gelenek Hititlerde ata kültü¹⁸¹ olarak adlandırılmaktadır. Hititler çivi yazılı metinlerde bir kralın ölümünü “tanrı olduğunda” şeklinde yorumlamıştır. CTH 450 ölü ritüeline göre,

¹⁸¹ Ata kültü: Kraliyet ailesine mensup bir kişi öldüğünde, kraliyet ailesinin merhum üyesi için Hattuša'da *šalliš waštaiš* adı verilen ve yaklaşık 14 gün süren bir seremoni düzenlenirdi. Bu seramoni içerisinde merhumu temsil eden bir heykel dikilir ve mevcut kral atalara yani mevta büyük krallara

ALAM ^mHattušili heykeli ile anılan kral *Hattušili*, tabloda da görüldüğü üzere sekiz metinde ^mHattušili, dört metinde ise ^mGIŠGIDRU- DINGIR^{LIM} (= ^mGIŠPA- DINGIR^{LIM}) isim yazılışı ile karşımıza çıkmaktadır. ^mGIŠGIDRU- DINGIR^{LIM} kral *Hattušili*'nin isim yazılışlarından biridir. Kral I. *Hattušili*'nin çiviyazılı metinlerde, Kuššara kralı ve ^mLabarna ünvanlarıyla anıldığı görülmektedir. (Laroche, 1966: 65-66). CTH 660 metin grubumuzda kurban sunulan *Hattušili* heykelinin I *Hattušili*'ye ait olduğunu KBo 39.90 numaralı metinde beyan edilmesiyle anlamaktayız: KBo 39.90 Ay IV 11' *Bundan sonra kralların isimlerine [] Kuššaralı adam ^mHattušili heykeline 1 kere []...*

Ritüel metinlerinde olay anlatım sıralamasından da anlaşıldığı gibi ritüelin ilerleyen bölümlerinde sırasıyla belli kralların isimlerine ve onları temsilen heykellerine kurbanlar sunulmaktadır. Hiç şüphesiz ki bu krallar Hitit devletinin kahraman kralları olmalıydı.

Torri, Popko ve Gilan, metinlerde geçen krallar konusunda hemfikirdir: I. Hattušili, I. Tuthaliya, I. Šuppiluliuma ve II. Mursili. Hitit Devleti'nin kahraman kralları olarak tanımladıkları bu dört kraldan I Hattušili devletinin kurucusu ve öncüsü olarak bilinir. Aynı zamanda Kuzey Suriye politikası I. Hattušili ile başlamıştır.

I/II. Tuthaliya devletin İmparatorluk Dönemi'ni başlatan, yeni bir kültürel ve dini ortam yaratan kral olarak değerlendirilmektedir. I. Šuppiluliuma İmparatorluğu dağılmaktan kurtaran, Kuzey Suriye'de egemenliği yeniden kuran, Hitit Devletini'ni çağının en güçlü devleti yapan kral olarak anılmaktadır. II Muršili ise en kudretli krallardan biridir ve ayrıca Hitit tarih yazıcılığına önemli katkı sunmuştur (Torri, 2008: 175-176; Popko, 2002: 78-79) Gilan bu kralların Halep'in Fırtına Tanrısı ile ilişkisini Halep kentine¹⁸² bağlamıştır. Kanımızca bu görüşün, CTH 660 metin grubunda heykeli yapılan krallar için doğruluk payı mevcuttur. I. Hattušili Kuzey Suriye politikası ile kendisinden sonra tahta geçen I. Muršili'nin Halep krallığını ele geçirmesine zemin hazırlamıştır. I. Tuthaliya, Kizzuwatnayla yaptığı Šunaššura antlaşmasıyla Kuzey Suriye'deki Hitit politikasını devam ettirmiş, I. Šuppiluliuma

sunular sunardı. Kraliyet ailesinin merhum üyesi sıradan bir şekilde gömülmezdi. Merhumun bedeni yakılır, "taş ev" olarak yorumlanan É.NA₄ yapısına getirilirdi. Bu yapıların, bakımını yapmakla sorumlu özel personeli ve arazileri vardı. (Schwemer, 2013: 445-446; van den Hout, 1994: 37-75).

¹⁸² Halep kentinin Hitit Kuzey Suriye Politikası'ndaki yeri için ayrıca bkz. (Yiğit, 2011: 365-384).

Halep'in yönetimini yeniden ele geçirmiş ve yönetimine oğullarından birini oturtmuştur. II. Murşili'nin Halep kralı olarak atadığı Talmi-Šarruma ile yaptığı antlaşma ise Kuzey Suriye bölgesindeki Hitit politikasını garanti altına almıştır. (Gilan, 2014: 85-101).

2.1.33. Ritüelin Gerçekleştiği Mekân

Ritüel metinleri Hitit başkenti Hattuša'nın Büyükkale¹⁸³ bölgesinde ve 1 No'lu tapınakta¹⁸⁴ bulunmuştur. Ritüel boyunca üç tapınak adı zikredilmekte ve birinden çıkıp diğerine girildiği görülmektedir. Muhtemelen bu tapınaklar Hattuša'da gerçekleştirilen ritüelin sınırlarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bahsi geçen tapınaklar Fırtına Tanrısı tapınağı, Ana tanrıça tapınağı ve Katahha tapınağıdır¹⁸⁵. Fragmanlar çok kırıklı olduğundan tapınakların kullanım sırası belirsizdir. KUB 10.11 metni ritüelin atfedildiği tapınağı ve ritüeli yöneten mevcut kralı anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Metinde büyük kral unvanıyla ^mŠuppiluliuma belgelenmiştir:

KUB 10.11 Öy I 5'-9' [toplam 12] *kalın ekmek [bu (miktar) kalın ekmeği [*
büyük kral ^mŠuppilul[iuma [Fırtına tan]rısına Ar[zawa yoluna (onun seferi uğruna)
vaat etti [

Burada kral I. Šuppiluliuma'nın Arzawa kenti seferi için kalın ekmek sunusunda bulunma vaadi söz konusudur. Bu vaadi verdiği tanrı ise Fırtına tanrısıdır.

Šuppiluliuma'dan büyük kral unvanı ile bahsedilmiştir. Metnin devamında büyük kral Šuppiluliuma Fırtına tanrısı tapınağından içeri girer ve tanrıya reverans yapar: Öy. II 15'-18' ve krali fırtına tanrısı tapınağından içeri girer. Ve o tanrı'ya reverans yapar. ve avluya ... ve sonra reverans yapar. Aynı metnin Ay. VI 1'- 7'. Satırlarında Aşçıların

¹⁸³ Büyükkale: Hattuşadaki saray kompleksi olduğu bilinen yapı 250x140 m boyutlarındadır. Engebeli düzlükte bulunan yapının dört bir tarafı sarp kayalık yamaçlar ile korunur. Bu komplekste bulunan A, D, E, K yapılarının bir bölümünün arşiv olarak kullanıldığı ele geçen çiviyazılı belge ve *bulla* buluntularından anlaşılmıştır (Schachner, 2019: 117).

¹⁸⁴ Büyük Tapınak/ I No'lu Tapınak: Boğazkale/Hattuša'nın Aşağı Şehir bölgesinde yer alır. Hattuša'nın en büyük yapı kompleksidir. Çevresini saran depo odalarıyla birlikte 14.500 m²'lik bir alanı kaplar. Tapınak alanının üç ayrı bölümü bulunur: Ana tapınak binası, tapınak depoları, iş evi. Bu yapıda çiviyazılı bir arşiv bulunmuştur (Seeher, 1999: 10).

¹⁸⁵ Bkz. KUB 10.11 Öy II. 14' – 17'; KBo 39.91 Ay. V 23' – 27; KBo 39.86 Ay. V 6' – 8'; KBo 2.29 Ay. V 17'-19'; KBo 47.79 Ay. V 3'.

başı, Fırtına Tanrısının ocağının yanında koyun ve sığır kurban ettiği görülmektedir. Muhtemelen Fırtına Tanrısı tapınağında bulunan bir ocak olmalıdır: Ay. VI 1’-7’ “Aşçıların başı 10 koyun II sığır, tahıl Fırtına Tanrısı ocağının yanı başında keser. Aşçıların başı gümüş kadehi alıp getirir ve koyunların kanı(nı) aşağıya tutar. Ve sunağa kanı önden sun[ar]”.

KBo 39.91 metninde yine Fırtına tanrısına ve onun atribütlerinden olan boğa çiftine kurban sunulmaktadır: Ay. II 4’ – 10’ “ve üç koç, 1 boğa içinde k[oç] 1 boğa Fırtına tanrısına sunar. 1 koç Hurri (ve) Şerri çiftine sunar. Ve o[(nu)] Fırtına Tanrısı önünde keserler. Aşçılar [ın başı] iki koç ve 1 sığır [ın kanını gümüş kadeh ile sunağ [a önüne] III defa sun[ar]”.

Metnin devamında kralın Ana tanrıça tapınağından ve Fırtına Tanrısı tapınağından geçerek Katahna tapınağına geldiği, oradan ise avluya çıktığı görülür: Ay. 23’- 27’ “kral ana tanrıça tapınağına gel[ir] ve o Fırtına Tanrısı tapınağından geçer II saray na[zırı] 1 saray muhafızı krala önüne ko[şarak] saray nazırlarının başı ise tanrıça Katahha tapı[nağından] geçer ve o ön avluya g[irer]”.

Aynı olay şeması şu metinlerde de görülmektedir: KBo 2.29 Ay 17’-20’, VAT 7501 Öy. I 14’ – 18’.

Ay. V 23’ – 27; Devamında ise kralın ritüele devam ettiği görülür. Söz konusu satırlar şu şekildedir: KUB 10.11 Öy I 10’-16’ aynı şekilde kra [...] parkuwa yapısı kapısından gelir. Sofracılar kalın ekmekleri teslim ederler. Soyтары ahaa! diye bağırırlar. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar. Kral temizlik malzemesi ie temizlenir, giysisini giyer ve tapınağa gider. Daha sonra ise sunumlar başlar.

Bazı metinlerde Fırtına Tanrısı’na ait farklı kült nesnelere ve koruyucu hayvanına sunu yapıldığı görüyoruz: KUB 10.11 Öy. III, Ay. IV; KBo 39.86 Öy. II; KBo 2.30 Öy.; KBo 39.90 Ay. IV; VAT 7501 Öy. I; KBo 47.79 Öy II; KBo 39.89 Ay. IV. Bu sunu sırası şu şekildedir: Tanrının Asası’na, Hurri ve Şerri’ye, silahına, yük arabasına. Burada sunu yapılan nesneler şüphesiz Fırtına Tanrısı ile ilgilidir (Haas, 1994: 803-806).

Tüm bu ipuçları ritüelin Fırtına Tanrısı tapınağında gerçekleştiğini anlamamıza yol açmaktadır. Peki Fırtına tanrısı tapınağı Hattuša’nın neresinde yer alıyor olabilir.

Bugün pek çok tapınak yer aldığını bildiğimiz başkent Hattuša'da Fırtına tapınağı ile ilgili olabilecek iki lokasyon mevcuttur. Bu lokasyonlar bizim söz konusu metin grubumuzun tüm tablet ve fragmanlarının bulunduğu Büyükkale ve Büyük Tapınak yapılarında yer almaktadır.

Hitit dünyasında her tanrıya bir tapınım mekânı yapıldığını biliyoruz. Metin grubuna ait olan tabletlerin büyük bir kısmının Hattuša Büyük Tapınak yapısında ortaya çıkarıldığını biliyoruz. Bu yapıda iki adet *adyton*¹⁸⁶ bulunmaktadır. *adyton* Hititçede *halentuwa* adına karşılık gelen “iç saray” yapısıdır. Ayrıca iki adet *cella* da bulunur ve bunlar birbirine paralel olarak yerleştirilmiştir. Bu durum burada tapınım gören tanrıların aynı seviyede olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Büyük Tapınak, büyük taş levhalarla döşeli sokak, bunun gerisinde yer alan bir grup magazin yapısıyla kentin geri kalanından ayrılır. Ayrıca tapınağın iç düzenlemesine bakılacak olursa, tapınağın doğu *cella*'sında bulunan büyük kaidenin her iki yanında birer pencere yer alır ve bu pencerelere kült heykellerinin yerleştirildiği düşünülür. Yazılı kaynaklardan bilinen kült heykelleri, yalnızca tanrı ya da tanrıçaya ait olmamakla birlikte kralların heykellerini de barındırmaktadır. Bununla birlikte planı itibarıyla tapınağın, birbirine eşit öneme sahip iki farklı kült sistemini tek bir yapıda birleştiriyormuş izlenimi verir. Tüm bu veriler, Büyük Tapınakta Hitit pantheonunun baş tanrı ve tanrıçası olan Teššob ve Hepat tanrı çiftine adanmış olabileceği düşüncesini doğurur. Hattuša kazı başkanı Schachner'e göre yapının kapladığı geniş alan, teknik özellikleri ve bu biçimiyle sadece Hattuša'da görülen çifte *cella*'ya sahip olması, bu mekânın Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıça'sına adanmış olduğuna işaret eder. Kazı başkanı bu görüşün, Teššob ve Hepat için çifti için hazırlanan ve diğer tanrıların sırasıyla isimlerini de içeren adak listelerinin bu görüşü, desteklediğini öne sürmektedir (Schachner, 2019: 151).

Popko'ya göre bu kült uygulamasının yeri Büyükkale'deki kraliyet sarayında yer alıyordu. Popko bu mekânı Halep'in Fırtına tanrısı Teššob'a ait olduğunu öne sürmektedir. Bu yapının 13. Yüzyılın ikinci yarısında III. Hattušili tarafından yapıldığını daha sonra IV. Tuthaliya tarafından Teššob tapınağının yeniden inşa edildiğini öner süren Popko, bu yapıyı ETMGAL yapısı ile eşitlemektedir (Popko, 2002: 80). Buna karşın *MEŠEDİ* metni adında saray muhafızları ile ilgili bir belge

¹⁸⁶ Eski Yunan ve Roma Tapınaklarında en kutsal oda.

Büyükale hakkında bize az da olsa bilgi vermektedir. Orta Hitit duktusunda yazılmış olan bu belge, MÖ. 15 – 14 yy. tarihlendirilmiştir. Metne göre saray kompleksi iki büyük avlu ve bu avluların etrafında gruplaşmış yapılardan oluşmaktadır. Bu anlatım arkeolojik veriler ile de uyusmaktadır. Büyükale Aşağı ve Yukarı Avlu olarak düzenlenmiştir. *MEŠEDİ* metnine göre Aşağı Avlu adli davaların görüldüğü, ziyaretçilerin kabul edildiği, saray muhafızları, askerler ve memurların bulunduğu sarayın halka açık olan kısmıydı. Yukarı Avlunun etrafında ise sarayın iç kısmı, doğal kaya çıkıntısının oluşturduğu bir teras ve bunun üzerinde bulunan basamaklı giriş yer alıyordu. *hıllamar* isimli avlular, birden fazla sütunlu galeri ile çevriliydi. Bu galerilerin işlevi kesin olarak bilinmemekle birlikte dini törenlere ev sahipliği yaptığı düşünülmektedir. Metne göre sarayın giriş kısmında ayrıca kutsal mekanların bulunduğu bilinmektedir. Fakat arkeolojik buluntuların yetersizliği sebebiyle buradaki kutsal alanların bir tapınak ile eşleşmesi mümkün olmamıştır.

Buna karşın Büyükale’de erken döneme ait IVb-a yapı tabakasında E evi tespit edilmiştir. Burada Hitit pantheonunun baş tanrısı Teššob’un sembolü olan, iki boğa heykeli bulunmuştur. Bu boğa çifti üzerinde çalıştığımız metinlerden de bildiğimiz Hurri ve Şerri’dir. Söz konusu buluntu üzerine bu alanın dini amaçlı kullanılmış olan bir alan olduğu düşünülmektedir. Benzer bir buluntu Kuşaklı/Şarišša’da Orta Hitit Dönemine tarihlendirilen ve Şarišša’nın Fırtına Tanrısına ait olduğu tespit edilen C yapısında da bulunmuştur. Schachner bu durumu, Büyükale’nin Orta Hitit Dönemine tarihlenen erken evresinde dini işlevli yapıların var olduğu şeklinde yorumlamıştır (Schachner, 2019: 118-120).

2.1.34. Ritüelde Kullanılan Sunu Malzemeleri

Ritüel boyunca sunu yapılırken kullanılan iki grup malzeme görülmektedir: kaplar ve ekmekler. Metin grubunda en fazla metinde geçen, içki sunmak, kurban sunmak anlamındaki *šipant-* fiilinden gelen *išpantuzzi* kabı, libasyon kabı olarak çiviyazılı metinlerde kullanılır. Metinde, aşçı ve şarap büyüğü tarafından içki sunmak için kullanıldığı görülmektedir.

Dibi kesik bir kap olan *kattakurant(a)-* metinde gümüşten bir kap olarak, rahip ve koruyucu tanrı ^DLamma ile birlikte geçmektedir.

“kalın ekmek, yüksek ekmek” anlamına gelen ^{NINDA}*harši*’den türeyen *haršiyalli-*’nin yüksek bir saklama kabı olduğu düşünülür. Metinde erzak küpü olarak karşımıza çıkar. Kurban kabı olduğu bilinen *iškaruḥ-* kabı ise metinde hayvan kurbanı sırasında saki tarafından kullanılmaktadır. Muhtemelen metal bir kaptır.

ḥup(p)ar kabının materyalinin metinde altın olduğu görülür. Altından yapılan bir kabın özel bir işlevi olduğu açıktır. Metinde bir pasajda tanrı Waššizili’ye bu kap ile sunu yapılmıştır. Başka bir pasajda ise el yıkama suyunun altın *ḥuppar* kabı ile taşındığı görülür. Daha sonra kral ve kraliçenin eli bu su ile silinip temizlenir. Söz konusu pasajda kap, arınma uygulamasının bir parçasıdır¹⁸⁷.

Pişmiş toprak bir kap olarak karşımıza çıkan şarap dolu *tapišana-* kabını, kralın reverans yaptığı sırada kullandığı metinden anlaşılmaktadır. Bu kap, bazı çalışmalarda Süm. GİR.GÁN kabı ile eşitlenir. Her iki kapta sıvı sunu işlevinde kullanılır.

Süm. GAL “kap, barda, kadeh” anlamına gelir. Hititçe karşılığının *tešummi-* ya da *zeri-* olduğu düşünülür (Ünal, 2016: 535-606; Tischler, 1994: 341). Metinde bir pasajda¹⁸⁸ gümüş materyale sahip olduğu belirtilmiştir ve bu gümüş kadeh ile kurban kanı libasyonu yapıldığı görülür. Süm. DUG.KA.GAG (A.) kabı kalitesiz bira konulduğu düşünülen bir kaptır. Söz konusu kabı geçtiği metin çok kırıktır ve metin içindeki işlevi anlaşılamamaktadır. Metinler içerisinde geçen kaplar ve özet bilgilerini içeren tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.1.34: Ritüel Metninde Geçen Kaplar

DUG<i>išpantuzzi-</i> (n.) “libasyon kabı” Kullanım amacı: Sıvı sunu	KBo 24.89 Sol Kol. x+1 KUB 10.11 Ay. V 6’, 9’ 13’ KBo 20.100 Ay. I 10’ KBo 54.144 5’ KBo 54.145 Ay. 8’ KBo 21.49 + KBo 39.87 Ay. III 2’, 23’ VAT 7501 Öy. I 20’ KBo 2.15 Öy. II 10’ KBo 39.89 Ay. V x+1 KBo 43.68 Öy. I 6’, 4’
---	---

¹⁸⁷ Bkz. VAT 7501 Ay. VI 5’.

¹⁸⁸ Bkz. KUB 10.11 Ay. V 1’, Ay. VI 3’

^{DUG}kattakurant(a)- (c.) “dibi kesik, düz taban bir kap, kase” Materyal: Gümüş Kullanım amacı: Sıvı sunu	KBo 24.89 Sol Kol. 4’, 7’, 9’, 12’ KBo 39.89 Ay. V 4’, 7’ KBo 54.145 Ay. 13’
^{DUG}haršiyalli- (n.) “pithos, erzak küpü” Kullanım amacı: Öğütülmüş bulgur sunusu için	KBo 24.89 Sol Kol. 13’ KUB 10.11 Ay. IV 25’; Ay. V 2’ KBo 39.89 Ay. IV 10’, 15’
^{DUG}iškaruḥ-/ iškariḥ-/ iškariuḥ- (n.) “kurban kabı” Materyal: Metal Kullanım amacı: Hayvan kurbanı sırasında	KBo 39.88 Sağ Kol. 13’ KBo 2.29 Ay 11’
^{DUG}ḥup(p)ar (n.), ^{DUG}ḥup(pa)ra- (c.) “kase, tencere, fiçi” Materyal: Altın Kullanım amacı: El yıkama	KBo 39.88 Sağ Kol. KBo 2.29 Ay. 8’ VAT 7501 Ay. VI 5’
^{DUG}tapišana- / tapišant- (c.) = ^(DUG)GİR.GÁN? “pişmiş toprak kap” Materyal: Kil Kullanım amacı: Şarap sunu	KBo 39.90 Öy. III 11’ KBo 39.91 Ay. V 16’, 20’ KBo 39.86 Ay. V 1’, 4’, Öy. III 14’
GAL KÙ.BABBAR “gümüş bardak, kadeh” Materyal: Gümüş Kullanım amacı: Kurban kanı libasyonu	KUB 10.11 Ay. V 1’, Ay. VI 3’
GAL “bardak kadeh” Kullanım amacı: Sıvı sunu?	KBo 21.73 Sol. Kol. 13’
DUG.KA.GAG (A.) “bira doldurulan bir kap” Kullanım amacı: Sıvı sunu?	KBo 47.79 Öy. III 7’, 8’
^(DUG)GİR.GÁN ^{(= ^{DUG}tapišana- / tapišan-t)?} “bir kap” Materyal: Kil? Kullanım amacı: Sıvı sunu	KUB Ay. V 5’, 12’ KBo 54.144 x+1, 6’ KBo 54.145 Ay. 3’, 10’

Metin grubundaki ikinci sunu malzemesi ekmeklerdir. Tüm metin grubu boyunca, NINDA.KUR₄.RA (Kalın ekmek, somun), ^{NINDA}harzazu- (ekmek kırıntısı), ^{NINDA}paršulli- (parçalanmış ekmek), ^{NINDA}dannaš- (bir çeşit hamur işi), ^{NINDA}LA-AB-KU (yaş, taze ekmek), ^{NINDA}tuḫurai- (hamur işi, pasta) ekmekleri kullanılmıştır. Temelde dört çeşit ekmek bulunur (NINDA.KUR₄.RA, ^{NINDA}dannaš-, ^{NINDA}tuḫurai-, ^{NINDA}LA-AB-KU). Bu dört çeşit ekmek ritüel içerisinde belirsiz bir sıra ile bölünür ve bir kısmı ile parçalanmış ekmek bir kısmı ile ise ekmek kırıntısı elde edilir ve ekmek sunuları tanrılara, tahta, pencereye, tanrının asasına, Hurri ve Şerri'ye, silaha, yük arabasına, kapı sürgüsüne, ocağa, kral heykellerine, sunu olarak gerçekleşir. Tanrılara, heykellere ve iç mekâna yapılan sunular arasında ekmekler birinci sırada yer alır.¹⁸⁹

Metinler de yer alan görevliler, ritüel ve bayram metinlerinde sıkça görülen görevliler arasında yer alır: LÚSA.GI.A (Saki), LÚSANGA (Rahip), DUMU^{MEŠÉ}.GAL (Saray nazırları/Saray oğlanları), GAL DUMU^{MEŠÉ}.GAL (Saray nazırlarının başı/Saray oğlanlarının başı), LÚ.MEŠ^{MEŠEDI} (Saray muhafızları), GAL MEŠEDI (Saray muhafızlarının başı), LÚ^{MEŠ.GIŠ}BANŠUR (Sofracılar), LÚ.MEŠ^{ALAN.ZU₉} (Soytarılar), LÚ^{palwatala-} (Rezitasyon rahibi), LÚ^{kita-} (Konuşmacı rahip), UGULA LÚ.MEŠ^{MUḪALDIM} (Aşçıların başı), GAL LÚ.GEŠTIN (Şarap büyüğü). Bu görevlilerden LÚ.MEŠ^{ŠU.I-kán}¹⁹⁰ = LÚ^{taḫialaš}¹⁹¹ (Temizleyiciler), LÚ.MEŠ^{UR.BAR.RA}¹⁹² (Kurt adamlar), LÚ^{ZABAR.DAB}¹⁹³ (şarap tutucu, bronz çanak tutan adam) görevlileri ile ise çok sık karşılaşmamaktadır. Temizleyiciler ve şarap tutucu görevlilerinin kraliyet görevlisi olduğu bilinir. Kurt adamlar isimli görevliler ise sembolik olarak genellikle kült törenlerinde yer alır ve kültüel işlemlerde bulunur.

Metin grubuna ait tüm tablet ve fragmanları okunmuş, analiz edilmiş ve ritüelin rekonstrüksiyonu yapılmaya çalışılmıştır.

Ritüelin varsayılan öyküsü şu şekildedir:

¹⁸⁹ Bkz. KUB 10.11 Öy. I 5' – 12', Öy. III x+1' – 30', Ay. IV 4'; KBo 39.91 Ay. V 11', Ay. VI 8'-9'; KBo 39.86 Öy. III 19'; KBo 2.29 Öy. x+5' – 20'; KBo 30.53 Öy. I x+1' – 13'; KBo 21.49 Öy. I 5'; KBo 52.134 8' - 12'.

¹⁹⁰ Bkz. VAT 7501 Ay. VI 2'.

¹⁹¹ Bkz. KBo 39.91 Ay. V 28'.

¹⁹² Bkz. KBo 21.73 Sol. Kol. 12'.

¹⁹³ Bkz. KBo 54.145 Ay. 2'.

[...] Ahşap mızrağı, altın mızrağı, ahşabı ve asayı tutan beyler, saray nazırları ve saray muhafızları [...] karşısındakiler kraldan [...] dikilirler ve onlar kralın arkasından yürürler. Ve kral temiz ev/bronz evin kapı(sından)¹⁹⁴ dışarı çıkar ve o [...] ¹⁹⁵ [...] Bir zamanlar ... büyük kral *Šuppiluliuma* toplam 12 kalın ekmeği *Arzawa* seferi uğruna Fırtına tanrısına vaat etti [...] Kral, temiz ev/bronz evin kapısından gelir. Sofracılar ekmekleri teslim eder. Soytarılar ahaa! diye bağırır. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar. Koruyucu tanrı ^D Lamma'nın rahibi temizlik maddesini böler. Saray muhafızlarının başı [...] (Muhtemelen temizlik maddesini krala uzatır) Kral temizlik maddesini böler. Saray nazırlarının başı keten kumaşı krala verir. Ve kral onun elini silip temizler. İki saray nazırı/oğlanı kralın önünden koşar. Sonra Fırtına Tanrısı tapınağına önce girerler. İçerde tapınakta aşağıya bir yere inerler ve kral Fırtına Tanrısı tapınağından içeri girer. Ve o tanrıya reverans yapar. Ve avluya [...] sonra reverans yapar. Soyтары konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar. [...] Tanrılara 1 kere ekmek sunusu yaparlar.

(Daha sonra mekânın iç öğelerine sunular başlar) 1 (kalın) ekmek ocağa orta yere konur. 1 (kalın) ekmek parçalanır. Ufalanmış ekmek parçaları ocağa bir kere, tahta bir kere, pencereye bir kere, kapı sürgüsüne, tanrının esasına bir kere *Hurri* ve *Šerri*'ye bir kere, tanrının silahına bir kere konur/sunulur. Daha sonra dağlara 1 kere koyarlar. *Ḫattušili* heykeline 1 kere *Tuthalia* heykeline 1 kere, *Šuppiluliuma* heykeline 1 kere [sunu yapılır]. Daha sonra sofracıların başı 30 (yaş) ekmeği 30 parçaya böler. Ve onu Fırtına tanrısına sunağa yerleştirir¹⁹⁶.

Aşçıların başı iri öğütülmüş bulguru sunağın önüne üç kere döker. ^DDamnaşşar'ın önüne bir kere ^DŠuvaliyat'ın önüne bir kere, ocağa orta yere bir kere, tahta bir kere, pencereye bir kere tanrının esasına bir kere *Hurri* ve *Šerri*'ye bir kere, silaha, yük arabasına bir kere, kapı sürgüsüne bir kere, ocağa yanı başına bir kere, ^mḪattušili heykeline 1 kere, ^mTuthaliya'nın heykeline 1 kere ^mŠup[p]iluliuma'nın heykeline 1 kere döker¹⁹⁷. Kral erzak kabını [...] Mabede gider. Saray nazırı önden

¹⁹⁴ É *parkuwa*.

¹⁹⁵ KUB 51.13.

¹⁹⁶ Pasaj bu fragmanlardan rekonstrüksiyon edilmiştir: Bkz. KUB 10.11 Öy. I, Öy. II, Öy. III KBo 30.53 Öy. I; KBo 21.49 + KBo 39.87 Öy. I; VSNF 12.2 Öy. I; KBo 39.91 Öy. I; KBo 20.100 Öy. I; KBo 39.86 Öy. II; KBo 52.132; KBo 45.151 Ay.

¹⁹⁷ Bkz. KBo 39.92; KBo 47.79 Öy. II

koşarak (gelir)¹⁹⁸ [...] Gümüş bardak ile erzak kabından şarap üç kere yukarı kaldırılır, 3 kere aşağıya dökülür. Şarap büyüğü libasyon kabını kaşıklamak için yerleştirir [...] Bronz çanak tutan adam GİR.GÁN kabını [...] önüne içki sunma kabını [...] eski düzenine sokarlar. Orada saray nazırlarının/oğlanlarının başı içki sunma kabından şarabı aşağı [...] dört kere kepçeyle alır [...] GİR.GÁN kabını ve libasyon kabını [...] Saray muhafızlarının başı, giysiyi [...] Mabede içine [...] ¹⁹⁹ Libasyon kabını mabetin içine getirir. Rahip koruyucu tanrının eli, 2 gümüş boş kaseyi, erzak kabı ile birlikte öne doğru tutar [...] *Hattušili heykeline Tuthaliya heykeline Suppîluliuma heykeline* (bir kere sunar)²⁰⁰.

Aşçıların başı on koyun, iki sığır, ve tahılı, Fırtına tanrısı ocağının yanı başında keser. Aşçıların başı gümüş kadehi alıp getirir. Ve koyunların kanını aşağıya tutar. Ve sunağa önden sunar. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar. Aşçıların başı koyunların kanını sunduğu zaman sona erer. [...] İki sığıra, tahıla [...] sığırların kanını aşağıya tutar. Ve sunağa önden sunar. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar [...] ²⁰¹

[...]

Ritüelin devamı şu şekildedir:

İki (yaş) ekmeği sepete sağdan ve soldan koyar. Saray muhafızı tahta ulaşır. Kral şarap ile dolu libasyon kabını öne doğru tutar. Walhi içkisi ve birayı sırasıyla sunar. Aşçı libasyon kabı ile dikilir ve (libasyon kabını) çocuğun önüne doğru tutar. Saki çocuğu içmeye getirir [çocuk] iki kere içer. Fırtına tanrısı ve ^D*Waššizili* [huzurunda]. Krala reverans yapar ve orada [...].

Aşçı karaciğeri sunağa 2 kere öne doğru koyar [...] ^D*Damnašsar tanrıları önü(ne) 1 kere* ^D*Šuwalıyattiye 1 kere* ^D*Hurt}aliyaš(a),* ^D*Halmaššuitti 1 kere* (sunulur). Ocağa, taht tanrısına, pencerelere, asalara, kapı sürgüsüne, ocağın yanı başına bir kere konur/sunulur²⁰². Aşçı libasyon kabını çocuğa öne doğru uzatır. Çocuk elini koyar

¹⁹⁸ Bkz. KUB 10.11 Ay. IV.

¹⁹⁹ Bkz. KUB Ay. V. KBo 54.145 Ay.; KBo 54.144.

²⁰⁰ KBo 24.89 Sol. Kol., Sağ Kol.; KBo 39.89 Ay. IV, Ay. V

²⁰¹ Bkz. KUB 10.11 Ay. VI.

²⁰² Bkz. KBo 38.120 + KBo 30.92 Öy. II, Ay. III; KBo 21.49 + KBo 39.87 Öy. II; KBo 44.236; KBo 30.59 Öy. II, Ay. III.

[kırık] Aşçı sunağa ön tarafa 3 kere (bir şey) sunar. Saki çocuğu [...] içmeye getirir. [çocuk] iki kere içer. Fırtına tanrısı ve ^D*Waššizili* (huzurunda). [...] krala reverans yapar. [...]

İlk günde [...] İkinci tablet(i) ^m*Tatigganna* ^m*Šippaziti* önünde yazdı²⁰³.

(Muhtemelen ritüelin ilk günü bitmiştir)²⁰⁴.

Ritüelin devamı şu şekildedir:

[...] Kral ayakta durur. İki kere sırasıyla kurban sunar.

Aşçıların başı walhi içkisini krala öne doğru tutar. Kral elini koyar. Aşçıların başı sunağa önüne [...] Aşçıların başı (kurban) kanını boğanın [...] sunağa doğru 3 kere akıtır. ^D Telipinu'ya önüne 1 kere akıtır. [...] 1 kere asalara, 1 kere *Hurri* ve *Šerri*'ye, 1 kere silaha, 1 kere kapı sürgüne 1 kere ocağa yanı başına, 1 kere dağlara döker. Bundan sonra kralların isimlerine Kuşşaralı adam *Hattušili* heykeline 1 kere²⁰⁵ *Tuthaliya* heykeline 1 kere *Suppîluliuma* heykeline 1 kere (devamında yalnızca üç metinde *Muršili*'ye 1 kere²⁰⁶) sunar. Aşçıların başı pişmiş torak kabı krala öne doğru tutar²⁰⁷. Kral ayakta durur. İki kere sırasıyla kurban sunar.

^D*Tapárwašu* ^D*Wašizzašuú(ya)* kral kadehte sunar. Neşahılar [...], kurt adamlar [...]²⁰⁸ Büyük telli ça]lgı (ile) müzisyenler şarkı söyler. Saki kurban kabını yukarı kaldırır [...] aşçılar karaciğeri ateşte pişirirler²⁰⁹.

[...]

²⁰³ KBo 21.49 + KBo 39.87 Öy. I, Ay. III, Ay. IV; KBo 43.68 Öy. I.

²⁰⁴ Ritüelin ilk gününün ikinci tabletinin sonunda kolofon kısmı mevcuttur. Kolofonlar, tablet hakkında özet bilgi veren ve birkaç satırdan oluşan künyelerdir. Söz konusu tabletin kolofon kısmında, ilk günün ikinci tabletinin bittiği bilgisi ve bu tableti hazırlayan katiplerin bilgisine ulaşıyoruz. Bu bilgiler doğrultusunda ilk günün ritüel eyleminin iki tabletten oluştuğu ve ilk günün ritüel eyleminin sona erdiği çıkarımına varabiliriz. Bkz. KBo 21.49 + 39.87 Ay. IV.

²⁰⁵ Bkz. KBo 39.90 Ay. IV.

²⁰⁶ Bkz. VSNF 12.2 Öy. I; KBo 2.29 Öy.; KBo 2.30 Öy.

²⁰⁷ Bkz. KBo 39.90 Öy. III

²⁰⁸ KBo 21.73 Sol Kol.

²⁰⁹ KBo 39.88 Sağ Kol., KBo 2.29; KBo 2.30.

Üç koç, bir boğa içinde koç [kırık] 1 boğa Fırtına tanrısına sunar. 1 koç Hurri (ve) Şerri'ye sunar. Ve [kurbanı] Fırtına tanrısı önünde keserler. Aşçıların başı iki koç ve sığırın kanını gümüş kadeh ile sunağa 3 kere sunar. Sonra Hurri ve Şerri'ye (sunar). Daha sonra aşçıların başı tawal içkisi ve walhi içkisi ile şarabı tanrılara sırasıyla sunar. ^DDamnaššar tanrıları önü(ne) 1 kere ^DŠuwalıyattıye1 kere ^DHurt}alıyaš(a), ^DHalmaššuitti'ye 1 kere²¹⁰. Aşçıların başı tawal içkisini krala uzatır. [...]

Saray muhafızlarının başı temizlik maddesini krala uzatır. Kral onu tutar. Saray nazırlarının başı krala onun ahşap mızrağını, altını, keten kumaşını verir. Kral dudağını silip temizler. Kral [muhtemelen bir yerden içeri girer] ve reverans yapar. Soytarı konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Kral sunağın önüne gider. Sofracıların başı bir şekillendirilmiş ekmeği krala verir. Kral onu böler, parçalar. [...] onu sunağa önüne ana tanrıçaya, Kader Tanrıçasına koyar. Saray nazırlarının başı şarap ile doldurulmuş pişmiş toprak kabı krala verir. Kral sunağa bir kere sunar. Kader Tanrıçasına üç kere sunar. Kral reverans yapar. Soytarı konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Kral Fırtına Tanrısı Tapınağından geçerek ana tanrıça tapınağına gelir. İki saray nazırı/oğlanı ve bir saray muhafızı kralın önünden koşar. Saray nazırlarının başı ise tanrıça Katahha Tapınağından geçer ve ön avluya girer. Temizlikçi onlara el yıkama suyunu taşır²¹¹. Kral gözleri ile işaret verir. Temizlikçiler yerleri temizler. Saray nazırı/oğlanı kral ve kraliçeye ey yıkama suyunu altın huppar kabından taşır. Saray nazırlarının/oğlanlarının başı keten kumaşı verir. Onlar ellerini silip temizler. Saray muhafızlarının başı krala içki söyler. Ve onlar ön tarafa doğru sona erdirirler [...]²¹²

Muhtemelen ritüel sona erer²¹³.

²¹⁰ KBo 43.76; KBo 39.91 Ay. II

²¹¹ KBo 39.91 Ay. V.

²¹² VSNF 12.2 Ay. VI.

²¹³ KBo 52.134 metni ritüel metni içinde bir yere yerleştirilememiştir. Bu metin grubuna ait olmayabilir. KBo 54.144 metni ritüel içerisine yerleşmektedir. Bu metin CTH 660 metin grubunda değerlendirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİTİT GÖRSEL SANATINDA KRAL HEYKELLERİ İLE İLGİLİ VERİLERE GENEL BİR BAKIŞ

3.1. Hitit Kral Tasviri Bulunan Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları

Hitit kültürü, çeşitli etnik kökenlere sahip birçok ögenin kaynaşması ile oluşmuş bir kültür mozağıdır. Hitit dini, dili, mitolojisi, sanatı gibi ögeler, ayrı ayrı bu kültür mozağının her bir parçasını oluşturmaktadır. MÖ II. Binyıl Orta Anadolu coğrafyasında büyük bir imparatorluk kurmuş olan Hititlerin sanata bakış açısı, çağdaşları Mısır, Mezopotamya ve Akdeniz toplumları ile karşılaştırıldığında oldukça sadedir. Bugün Hitit sanatına dair ele geçen arkeolojik buluntular, Hitit sanatını yorumlamak için az sayıdadır. Bu az materyale rağmen, Hititlerin kendilerine özgün bir sanat anlayışına sahip oldukları rahatça anlaşılır.

Hitit sanatı terimi ilk kez 20. yüzyılın başında Anadolu Hiyeroglif yazıtlı kaya anıtlarının Anadolu’da keşfi ile kullanılmaya başlanmıştır. 20. yy. sonlarında ise Geç Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi’ne ait buluntuların artması, Hitit sanatı literatürünü geliştirmiş konu ve kompozisyonları açıklık kazanmış, Hitit üslubu terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Ekrem Akurgal, “*Eski Anadolu’nun yerli halkı Hattiler ile, buraya göçlerle gelmiş Hint-Avrupalıların kültürlerinin uyumlu kaynaşmasından Hitit sanatı gelişmiştir*” ifadesiyle Hitit sanatını tanımlamıştır (Darga, 1992: 26).

Boğazköy kazı başkanı Schachner ise Hitit sanatının ana hatlarını şöyle tanımlamıştır: “*Gerek merkezi yönetim tarafından belirlenen, kendi içerisinde*

bütünlük gösteren bir üslup ve ikonografyaya sahip ve büyük ölçüde Orta Anadolu'yla sınırlı kalmasına rağmen ele geçen buluntuların yoğunluğu dolayısıyla baskın olduğu anlaşılan anıtsal sanatlarda; gerek özel şahıslara ait mühürler ile sivil ve dini içerikli, küçük ölçekli sanat eserlerinde, Hitit Devleti'nin resmi üslubunun ve homojen bir betim dilinin etkili olduğu görülmektedir” (Schachner, 2019: 300).

Kanımızca, her iki tanım da doğrudur. Hint Avrupa kökenli Hititler, Anadolu'ya gelişleriyle birlikte Anadolu'da mevcut Hatti kültürünü benimsemiş, Asur Ticaret Kolonileri dönemindeki siyasi ve etnik çeşitliliğin içinde yoğurulmuştur. Kendi sanatını ancak 16. yy. ve sonrasında Hitit devletinin siyasi kimlik kazanma sürecinde ortak bir kimlik bilincinde üslup olarak standartlaşmaya başlaması ile oluşturduğunu söyleyebiliriz. Tez çalışmasının konu kapsamı Hitit krallarının heykelleri olduğundan, Hitit sanatında Hitit krallarının arkeolojik malzemede nasıl, ne şekilde ve hangi amaçla tasvir edildiğini incelemek gereklidir.

Hitit krallarının ikonografik özelliklerini arkeolojik ve filolojik veriler sayesinde bilmek mümkündür. Söz konusu arkeolojik malzemelerin en güçlüleri Hitit kaya anıtları ve Hitit mühürlerindeki kral tasvirleridir. Hitit kral tasvirlerine bakıldığında özellikle kaya anıtlarında kralın özel bir giysi içerisinde bulunduğu ilk göze çarpan durumdur. Bazen tanrı ile aynı kıyafeti de paylaşabilen kral, bu özel kıyafeti başrahip²¹⁴ olarak görev aldığı sırada kullanmaktadır ve tasvir sanatına bu şekilde yansıyarak günümüze ulaşmıştır. Hitit kralı başrahiplik görevinde iken kullandığı elbise uzundur ve bol hatlara sahiptir. Kral, tapınaklara girmeden önce gündelik kıyafetini çıkartır ve bu uzun ritüel elbisesini giyerdi. Hitit kralının bu ritüel elbisesinin Hititçe çiviyazılı metinlerde geçen ismi Hititçe ^{TUG}kušiši (n.) ya da ^{TUG}adupli/atupli (n.), “uzun elbise/bayram elbisesi”dir (Goetze, 1955: 57; Puhvel, 1997: 295-296). Çiviyazılı metinlerde bu kelimenin Sümerce formu için ise ^{TUG}NİG.LAM kullanılmıştır (Ünal, 2016: 373). Öyle ki bir kış bayramı için Hitit kralının ^{TUG}NİG.LAM BABBAR-TIM “beyaz bayram elbisesi” giydiği bilinmektedir (Goetze, 1955: 52). Hitit kralı için bayram ya da dini bir seramoniye hazırlanırken yalnızca uzun elbise giymesi yeterli değildir. İki temel objeyi de üzerinde taşımak zorundadır.

²¹⁴ Başrahiplik, Hitit krallarının üç önemli görevinden biridir. Başrahip olan kral, Hitit resmi tanrı ve tanrıça topluluğundaki tanrı ve tanrıçalar için yıl içerisinde belli periyotlarda dini bayramlar düzenlemek, kurban sunularını aksatmamak ve tapınakların bakımını sağlamak ile yükümlüydü.

Bunlar: ^{GIŠ} GIDRU “*lituus*” olarak bilinen hükümdar asası ve KUŠ.E.SIR “Ayakkabı”dır. Ayrıca HUB.BI adı ile bilinen bir çeşit küpe de taşıdıkları bilinir (Goetze, 1947: 177). Hükümdar asası uzundur ve ucu spiral şeklinde kıvrık olarak tasvir edilmektedir. KUŠ.E.SIR ayakkabısının ise daha çok bir çarık olduğu ucunun yukarı doğru kalkık olduğu Hitit kaya anıtlarındaki kral tasviri örneklerinde görülebilmektedir. II. Muvattalli’nin tasvirinin bulunduğu Sirkeli kaya anıtı ve Yazılıkaya A galerisinde yer alan IV. Tuthaliya tasvirine bakıldığında söz konusu yukarıda bahsedilen giyim kuşam ikonografisi açıkça görülebilmektedir²¹⁵. Konunun ilerisinde Hitit kral tasviri içeren Kaya anıtları ayrıca değineceğiz.

Hitit dini törenlerinde ve bayramlarda başrahip olarak bulunan kral, uzun elbise giymek, asasını ve ayakkabısını üzerinde taşımak suretiyle, tanrılara yaklaşırken sembolik bir saflık elde etmekteydi.

Hitit metinlerinde Hitit krallarının giyim kuşam tarzı ile ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Sümerce “kapı yapısı, Pazar yeri anlamına gelen KI.LAM kelimesi, Hititler tarafından kullanılan önemli bir bayramdı. Hitit başkenti Hattuša, Zippalanda ve Arinna kentlerinde kutlanan bayramın yağmur yağması ile ilgili bir seramonisi olduğu düşünülmektedir (Doğan – Alparslan, 2009: 122). KI.LAM bayramına ait bir metinde²¹⁶, kralın sepahe adında kalın kumaştan bir elbise ve yakasız bir gömlek giydiği, kulağına altın küpeler taktığı, siyah ayakkabı giydiği ve kraliyet simgelerini elinde taşıdığından bahsedilir (Singer, 1984: 9-15).

KBo 15.15 Ay. 3-7

“Kralın heykeli [] krallığın bayram kıyafetlerini giyer, başında ise kalot başlık vardır. Kulaklarında küpe vardır. Ve o ayaklarına Hatti stilinde ayakkabılar giyer.” (Kümmel, 1967: 136-137).

Hitit krallarının tasvirinde, Hitit kralları başlarında iki farklı başlık ile görülebilmektedir: koni biçiminde başlık taşıyan krallar ve takke formunda başlık taşıyan krallar (van den Hout, 1995: 548; Yiğit, Özcan, Kıymet, 2016: 146-148). Başlık stili ile ilgili kralın ölmüş olması ya da hayatta olması tartışma konusudur.

²¹⁵ Bkz: Sirkeli Kaya Anıtı.

²¹⁶ KBo 10.23 (+) 22 + KBo 11.67.

Kralların koni biçimli başlık taşıması her zaman bu kralın ölmüş olabileceği anlamına gelmez. Bu noktada Hitit kaya anıtları ve Hitit kral mühürlerine bakıldığında tüm veriler değerlendirilmeli, genel tasvir kompozisyonu, mekânın işlevi veya tarihlendirme gibi hususlar baz alınmalıdır. Önemli bir kaya anıtı olan Fraktin kaya anıtında²¹⁷ Hitit kralı III. Hattuşili boynuzlu koni biçimli bir başlık giymektedir. Dinsel bir libasyon sahnesinin tasvir edildiği bu sahnede III. Hattuşili'nin hayatta olup olmadığı tam olarak bilinmese de aynı konik biçimli başlığı hayattayken kullanan Hitit kralları da mevcuttur. Öte yandan Hitit krallarının ritüel sırasında tanrı kıyafetleri giydiği bilinmektedir (Güterbock, 1993: 225-226).

MÖ 2. Binyılın ikinci yarısında, Hititlere özgü bir sanat dalı olarak geliştiğini gördüğümüz Hitit kaya anıtları, yaklaşık MÖ 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Hitit başkenti Hattuşa'dan başlayarak Orta Anadolu, Güney Anadolu ve Batı Anadolu'ya kadar yayılan Hitit kaya anıtları çoğunlukla ülkenin önemli yol güzergahları ve kutsal sayılan su kaynaklarının yakınında bulunan kaya yüzeylerine işlenmişlerdir²¹⁸. Düşük yükseklikte kabartma olarak yapılan anıtların üzerinde tanrı ve tanrıçalar, Hitit Büyük Kralları ve imparatorluğa bağlı devletlerin yerel kral tasvirlerinin yanı sıra Anadolu Hiyeroglif yazısı kullanılmıştır. Söz konusu anıtların yapılmaları yalnızca bir amaca bağlı değildir. Hitit Büyük Kralları'nın kültür ve toprak açısından zengin güney ülkelerine inme siyaseti sonucu bu bölgede sayılarının arttığını gördüğümüz anıtlar sadece Hitit çekirdek ülkesinde değil ayrıca Batı Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya da yayılmıştır. Anıtlar üzerinde betimlenen tasvirler ile birlikte zaman zaman yer alan hiyeroglif yazıtlar, kaya anıtının tarihlendirilmesi ve özellikle kabartmada betimlenen kral ve kraliçenin tespit edilebilmesi açısından oldukça önemlidir (Yiğit, Özcan, Kıymet, 2016: 7-12).

Kaya anıtları üzerinde tek bir figür ya da dinsel töreni anlatan çoklu sahnelerde görülmektedir. Çoğunlukla su kenarları ve sınır bölgelerinde bulunan Hitit kaya anıtlarının dinsel özelliğinin yanında, Hititler siyasi gücünü ve egemenliğini kayalar üzerinde dile getirerek bazen bir sınır göstergesi bazen de kralın güç unsuru olarak

²¹⁷ Bkz. Franktin Kaya Anıtı.

²¹⁸ Bkz. Harita 3.1: MÖ 2. Binyıl Anadolu Coğrafyasında Yer Alan Hitit Kaya Anıtları (Hittite Monuments).

kullanmıştır. Bunu yaparken Hitit halkının bildiği düşünölen Anadolu Hiyeroglifi kullanılmış, böylece halk üzerindeki otorite kontrol altında tutulmak istenmiştir (Gelb, 1939: Hawkins, 2013: 96-97). Yapılış amaçları yukarıda değinildiğı gibi birden fazla olan ve daha çok bölgedeki siyasi politikaya göre şekillenen Hitit kaya anıtlarını, Hitit çekirdek ülkesi, Ankara-Konya çevresi, Batı Anadolu, Güneydoğı Anadolu gibi çeşitli coğrafi bölgelere ayırmak mümkündür (Yiğit, Özcan, Kıymet, 2016: 9).

Hitit sanatında önemli bir yere sahip olan Hitit kaya anıtları kompozisyon olarak çeşitlilik gösterir. Bu kompozisyonları şu şekilde sıralayabiliriz: Hitit kralı ve kraliçe tasvirleri, prens tasvirleri, Hitit tanrı ve tanrıça pantheonu, kutsal hayvanlar, vassal krallar, tören sahneleri ve libasyon sahneleri. Elbetteki bizi ilgilendiren kısım kral tasvirlerini içeren grup olacaktır.

Hitit kral tasviri bulunan Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları, Sirkeli kaya anıtı, Yazılıkaya A ve B Galerisi, Karabel kaya anıtı, Fraktın kaya anıtı, Hatip kaya anıtı² ve Alaca höyük kaya anıtıdır.

3.1.1. Sirkeli Kaya Anıtı:

Anadolu Hiyeroglifi ile yazılmış anıtsal taş yazıtlardan biridir. Adana Ceyhan İlçesi, Sirkeli Köyü yakınında Ceyhan Nehri'ne bakan dik bir kayalık üzerine yapılmıştır. Hitit kaya anıtlarında Hitit kralı tasvirini ilk kez Sirkeli kabartması ile görmekteyiz²¹⁹. Burada Hitit kralı II. Muwattalli'nin başında takke görünümlü bir başlık, belirgin yüz hatları, kulağında küpe, sol elinde lituus, sağ elini ise yukarı kaldırmış bir pozisyonda resmedilmiştir. Üzerinde boyundan yere kadar uzanan bir kıyafet mevcuttur. Bu kıyafetin bir tören kıyafeti olduğu düşünülmektedir. Hitit krallarının üç ana görevi²²⁰ olduğunu, bunlardan birinin ise başrahiplik²²¹ olduğunu yazılı belgelerden bilmekteyiz (Dinçol, 2009: 105). Diğer krallarda da görüleceğı gibi II. Muwattalli kabartmasındaki bu kıyafet, muhtemelen bir rahip kıyafeti olmalıdır (Goetze, 1947: 176-184.) Sağ kol yukarıda sol kol lituus tutar vaziyetteki duruş stili ise bir dua pozisyonu olmalıdır. Bu duruş stili ile ilgili çiviyazılı kaynaklarda bazı bilgilere rastlamak mümkündür:

²¹⁹ Bkz. Resim 3.1.1: Sirkeli Kaya Anıtı.

²²⁰ Başrahiplik, başkomutanlık ve başyargıçlık.

²²¹ Bkz. Dipnot 216.

KBo 3.4 Öy. I 19-22²²² (II. Muršili'nin Annalleri)

19 *ma-ah-ha-an-ma-za-kán* ^DUTU^{ŠI} A-NA ^{GIŠ}GU.ZA A-BI-YA e-eš-ha-at nu-mu a- ra-
ah-zé-na-aš KUR.KUR ^{LÚ}KÚR

20 *ku-i-e-eš ku-u-ri-ya-ah-hi-ir nu A-NA KUR ^{LÚ}KÚR na-wi ku-it-ma-an ku-e-da-ni-
ik-ki*

21 *pa-a-un nu A-NA ŠA ^DUTU ^{URU}A-ri-in-na-pít GAŠAN-YA SAG.UŠ-aš A-NA
EZEN^{HI.A} EGİR-an ti-ya-nu-un*

22 *na-aš-za i-ya-nu-un nu A-NA ^DUTU ^{URU}A-ri-in-na GAŠAN-YA ŠU-an ša-ra-a e-
ip-pu-un*

23 *nu ki-iš-ša-an AQ-BI ^DUTU ^{URU}A-ri-in-na GAŠAN-YA*

19 “Ben, Güneşim; babamın tahtına oturduğum zaman, bana düşmanlık

20 eden çevredeki düşman ülkelerinden hiçbirine

21 gitmeden evvel; beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın düzenli bayramları ile
ilgilendim

22 ve onları kutladım. Beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na elimi kaldırdım

23 ve şöyle dedim: Arinna'nın Güneş Tanrıçası, beyçem!” ...

Elin Yukarı Kaldırılması ile İlgili Diğer Metinler:²²³

CTH 341 / KUB 8.62 (Gılgameş Destanı)

CTH 627 / KBo 10.23 (KI.LAM Bayramı)

CTH 682 / KUB 2.1 (Tüm Koruyucu Tanrıların Bayramı)

CTH 419 / KUB 24 (Hitit Kralının Süstitüsyon Ritüeli)

Kabartmadaki tasvirin hemen arkasındaki hiyeroglif yazıt:

*TAURUS MU(WA)TALI REX MAGNUS HEROS FILIUS MURŠILI REX MAGNUS
HEROS FILIUS TARI(?)*

“Büyük Kral kahraman Muwatalli, büyük kral kahraman Muršili'nin oğlu,
[Šuppiluliuma(?)]'nın oğlu”.

²²² Transliterasyon için bkz. (Goetze, 1933: 20).

²²³ Ayrıca bkz. (Doğan-Alparslan, 1999: 54-59).

3.1.2. Yazılıkaya A Galerisi:

Boğazköy'ün 2 km kuzeydoğusunda bir açık hava tapınağı olan Yazılıkaya'nın tanrılar ve tanrıçalar galerisi olarak adlandırılan A galerisinde, baş tanrı ve eşi olan tanrıçanın tasvir edildiği ana sahnenin hemen karşısında bir Hitit kralının tasviri yer almaktadır²²⁴. IV Tuthaliya olduğu belirlenen kral, takke başlıklı, dirsekten bükülmüş sol elinde lituus sağ elini ise metinlerde dua pozisyonu denilen duruşta uzatmış vaziyette, üzerinde ise uzun tören kıyafeti, pullarla kaplı iki dağ konisi üzerinde durur vaziyette tasvir edilmiştir. Kralın sol elinin üstünde ise hiyeroglif yazısı ile isminin yer aldığı aedícula mühür baskısı bulunmaktadır (Ehringhaus, 2005: 25-26).

3.1.3. Yazılıkaya B Galerisi:

Boğazköy'ün 2 km kuzeydoğusunda bir açık hava tapınağı olan Yazılıkaya'nın B galerisinde Şarruma ve Hitit Kralı IV. Tuthaliya'nın birlikte kabartması yer almaktadır. IV. Tuthaliya'nın koruyucu tanrısı olan Şarruma'nın sol kolu ile kralı sarmış ona yol göstermekte olarak tasvir edilmiş olan bu kabartmada kral ile tanrıyı ikonografik olarak ayırmak mümkündür. Tanrı Şarruma, Hitit kralından daha büyük boyutta, üzerinde tanrılara özgür etekli bir elbise ile ve en önemlisi başında tanrılık mertebesini ifade eden boynuzlu koni biçimli başlık ile tasvir edilmiştir. Ayağında ucu kıvrık ayakkabıları mevcuttur. Sağ kolunu dirsekten bükülmüş vaziyette Şarruma ismini işaret eder şekilde yukarı kaldırmıştır. Kral ise takke biçimli başlıklı, dirsekten bükülmüş sol elinde lituus, sağ elini ise metinlerde dua pozisyonu denilen duruşta uzatmış fakat Şarruma tarafından bileğinden tutulmuş vaziyette, üzerinde uzun tören kıyafeti ve ucu kıvrık ayakkabısı ile tasvir edilmiştir²²⁵. Tanrının başının hemen arkasında ise, hiyeroglif yazısı ile kralın isminin yer aldığı aedícula mühür baskısı bulunmaktadır (Yiğit, Özcan, Kıymet, 2016: 69-70; Seeher, 2011: 159).

Kabartmanın yakınında heykel kaidesi olduğu düşünülen bir taş blok yer almaktadır ve bunun kralın heykeline ait olabileceği düşünülmektedir. Yazılıkaya açık

²²⁴ Bkz. Resim 3.1.2: Yazılıkaya A Galerisi, IV Tuthaliya Kaya Kabartması.

²²⁵ Bkz. Resim 3.1.3: Yazılıkaya B Galerisi Tanrı Şarruma ve IV Tuthaliya.

hava tapınağı IV. Tuthaliya zamanında başlamış olup II. Suppiluliuma döneminde son bulmuştur. Tuthaliya'nın oğlu olduğu bilinen II. Suppiluliuma ise çiviyazılı bir belgede, babasının anılacağı bir mabed “ebedi *hequr*” yaptırdığı ve içine babasının heykelini koydurduğundan bahsetmektedir (Seeher, 2011: 160). Bu durumda Yazılıkaya A galerisinde bulunan IV Tuthaliya kabartması kralın kendisi tarafından hayatta iken yaptırıldığı, B galerisindeki kabartmasının ise kralın ölümünden sonra oğlu tarafından yaptırıldığı ve bir heykelinde bu alana yerleştirildiği düşüncesi doğru olmalıdır.

KBo 12.38 Öy. II 4 – 21²²⁶

“Bu heykeli [babam] Tuthaliya [yapmadı]; Ben, Hatti ülkesi kralı [büyük kral] Şuppiluliuma, büyük kral Tuthaliya'nın oğlu, büyük kral Hattuşili'nin torunu ve büyük kral Mursili'nin torununun oğlu yaptım. Ve tıpkı babam büyük Kral Tuthaliya'nın gerçek bir kral olduğu gibi, ben de aynı şekilde icraatlerini²²⁷ oraya yazdım. (Hiçbir şeyi) ihmal etmedim (ve) (hiçbir şeyi) saklamadım. Bir ^{NA4}*hekur* SAG.UŞ yapısı inşa ettim. Heykeli yaptım. Ve onu ^{NA4}*hekur* SAG.UŞ yapısının içine taşıdım. Onu yerleştirdim (ve) memnun ettim”.

3.1.4. Karabel Kaya Anıtı:

Anadolu'da Hititler'e ait en Batı'daki kaya kabartmasıdır. Kemalpaşa-Torbalı yolu üzerinde bulunan Karabel bölgesinde Karabel geçidinde yer almaktadır. Yüksek bir kayanın Güney cephesine işlenmiş olan eser, Mira kralı Tarkasnawa'yı tasvir etmektedir. Tasvir sanatı bakımından bir vassal kralın nasıl tasvir edildiği konusunda örnek oluşturabilecek bir arkeolojik veridir. Mira kralı, başında tek boynuzlu koni biçimli bir başlık, kısa kollu kısa etekli bir kıyafet içinde görülmektedir. Sağ eli ile omuzuna asılı yayı tutmakta, sol eli ile uzun bir mızrak tutmaktadır. (Güterbock, 1967: 63-68).

Başı ile mızrak arasındaki boşlukta ise hiyeroglif yazıt yer almaktadır²²⁸:

²²⁶ Transliterasyon için bkz. (Güterbock, 1997: 193).

²²⁷ Kelimesi kelimesine “erkekçe işlerini”

²²⁸ Bkz. Resim 3.1.4: Karabel Kaya Anıtı Çizimi ve Fotoğrafi.

1 REX TARKASNA-wa/i REX mi+ra/i-a
2 AVIS-li REX mi-ra/i-a REGIO [INFANS]
[...]x REX mi+ra/i-a REGIO NEPOS
1(Kral) Tarkasnawa, Mira (ülkesi) kralı,
2 Mira Ülkesi Kralı BIRD-li(?)’nin (oğlu),
Mira Ülkesi Kralı (...)’nın torunu (Hawkins, 1998: 4).

Mira ve Šeha ülkeleri arasında sınır belirten bir işaret olarak yorumlanmıştır. Hatip kaya anıtı Karabel ile benzer ikonografiye sahiptir. Sola dönük vaziyette tasvir edilen erkek figürü ileri doğru adım atmış konumdadır. Tasvirin sağ elinde yay bulunmakta, sol eli ise ileri doğru uzanmaktadır²²⁹.

3.1.5. Fraktin Kaya Anıtı:

Kayseriye 78 km mesafede bulunan Fraktin kaya anıtı üç temel sahneden oluşmaktadır. Birinci sahnede aralarında bir sunak bulunan iki erkek figürü, ikinci sahnede aralarında sunak bulunan iki kadın figürü, üçüncü sahnede ise hiyeroglif yazıt bulunmaktadır²³⁰.

Birinci sahnede başının önünde hiyeroglifle ismi yazılı olan Hitit kralı III. Hattuşili’dir. Hiyeroglif yazılı kısımda “Büyük Kral Hattuşili Büyük Kral” yazmaktadır. Burada kral, başında tek boynuzlu konik biçimli bir başlık, üzerinde kısa etekli bir kıyafet, ucu yukarı kıvrık ayakkabılar, sol omuzunda bir yay, sağ elinde ise bir kaptan başka bir kaba sıvı sökmektedir. Kral Hattuşili’nin tam karşısındaki erkek figürü ise tanrı Teşşob’tur ve kral ile aynı şekilde giyinmiş vaziyettedir. Kral Hattuşili burada tanrı Teşşob’a libasyon yapmaktadır ve muhtemelen ölmüş durumdadır. Kral Hattuşili’nin tanrı Teşşob ile aynı giyim kuşam özelliklerine sahip olması sebebiyle bu sahnede ölmüş ve Hitit inancına göre tanrısallaşmış bir Hitit kralı tasviri görmek mümkündür. Başka bir görüş ise kralın ölmediği törensel kıyafet giydiği yönündedir.

²²⁹ Konya iline yaklaşık 16 km mesafede bulunmaktadır. Savaşçı karakterli bir tanrı tasviri olduğu ya da bir krala ait olduğu düşünülmektedir. Tasvirin sol kısmındaki hiyeroglifli yazıtta Kurunta ismi okunur: “Büyük kral, Kahraman [Muwa]talli’nin oğlu, Büyük kral [Kahraman], Kurunta”

²³⁰ Bkz. Resim 3.1.5: Fraktin Kaya Anıtı (Yiğit, Özcan, Kıymet, 2016: 146; Ehringhaus, 2005: 102).

Alaca höyük ortostadında yer alan sunak önündeki kral tasvirinin hangi krala ait olduğu bilinmemekle birlikte Hitit kral ikonografisine sahip olduğu görülür. Başında takke formunda başlığı, üzerinde uzun giysisi, kulağında küpesiyle birlikte sol eli yukarıda sağ elinde ise krâliyet asasını taşımakta olan bir kral tasvir edilmiştir. Burada Fraktin kaya anıtından farklı olarak bir kraliçe, kralın arkasında tasvir edilmiştir. Sunağın arkasında bulunan boğa heykeli nedeniyle, kral ve kraliçenin tanrıyı temsil eden boğa heykeline tapınma sahnesi olarak yorumlanmıştır²³¹

3.2. Hitit Mühürlerinde Bulunan Hitit Kral Tasvirleri

Hititçe çiviyazılı metinlerinde Sümerce ^{NA4}KIŠIB, Akadça *kunukku-*, Hititçe *šiyatar-* kelimeleri mühür anlamına gelmektedir (Darga, 1992: 202). Mühür yapım malzemesi olarak Hititler, hematit, diyorit, serpantin / yılan taşı , alabaster / kaymak taşı, steatit / sabun taşı gibi çeşitli taşlar kullanmıştır. Asur Ticaret Kolonileri etkisiyle geçiş dönemi ve erken dönemlerde hem silindir hem damga mühür kullanan Hititler daha sonra yalnızca damga mühür kullanır hale gelmiştir. Silindir mühür ise Mezopotamya kökenli olup kullanımı daha çok Kuzey Suriye ve Kilikya ile sınırlı kalmıştır. Hititçede mühürlemek ve mühür kelimelerinin, Hititçe *šai-/šiya-* “bastırmak” fiilinden türemesi de bastırılarak kullanılan damga mührün Hititler tarafından benimsenmiş olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Hitit kültüründe mühürlerin üç ana işlevi mevcuttu: güvenlik garantisi, onama ve tasdik etme, mülkiyet göstergesi. Mühür baskılı kil topaklara ise arkeoloji literatüründe “bulla” denmektedir. Hitit mühürlerine uygulanan yazı ise Eski Babil çiviyazısı ve Anadolu hiyeroglif yazısıdır (Dinçol – Alparslan, 2013: 394-395). Çiviyazısı yalnızca krâli mühürlere uygulanırken memur ve halka ait mühürlerde yalnızca Anadolu hiyeroglif yazısı kullanılmıştır. Mühür sahipleri krali ailenin dışında, memurlar, unvan sahipleri veya sadece cinsiyetleri belirtilmiş kimseler de olabiliyordu. Mühür sahiplerinin çeşitli görevlerde bulunduklarını söyleyebiliriz: saray görevlisi, saray muhafızı, general, arabacı, kâtip, saki, çoban, mühür kazıyıcı, ülke beyi gibi. Mühürler, bir kap bir paket ya da bir mekânın güvenliği söz konusu ise güvenlik amaçlı kullanılırdı. Onama ve tasdik amaçlı mühür kullanımı ise günümüzdeki ile eşdeğerdir. Mülkiyet göstergesi olarak ise mühür, herhangi bir kap

²³¹ Ayrıca bkz. (Yiğit, Özcan, Kıymet, 2016: 78; Ehringhaus, 2005: 6,8).

üzerine ya da kil parçasına basılarak bir sepete, pakete ya da nesneye bağlanırdı. Böylece bu baskı sayesinde nesnenin kime, hangi kuruma ait olduğu bilinirdi (Dinçol – Dinçol, 2002: 82-83)

Hitit mühürcülüğü, görsel sanatlar açısından oldukça zengindir. Kaya kabartmaları, küçük buluntu eserler, ortostadlar v.b. dışında mühürler, Hitit maddi kültürü ile ilgili bilgiler vermektedir. Anadolu Hiyeroglifi, çiviyazısı veya hem Anadolu Hiyeroglifi hem de çiviyazısı kullanılan mühürlerde, yalnızca dil ve yazı zenginliği açısından değil tasvir sanatı açısından da Hititli dünyasından kareler yansıtılmıştır. Mühürlerde, insan ve hayvan tasvirlerinin yanı sıra ritüel uygulamaları, keramik kap, mobilya eşyası gibi detaylı kompozisyonlar işlenebilmekteydi. Tıpkı kaya kabartmalarında olduğu gibi bazı mühürlerde de kral tasvirlerine rastlamaktayız. Hitit kral mühürleri, anonim Tabarna mühürleri, Tabarna unvanlı kral mühürleri, salt çiviyazılı mühürler, kral adlarının hiyeroglifle yazıldığı mühürler, aedacula mühürler, kucaklama sahneli mühürler, Labarna ünvanlı mühürler olarak kendi içinde tarihsel ve biçimsel bir gelişime sahiptir (Dinçol, 2002: 77-93).

Hitit kral tasvirleri, mühürlerde en erken kucaklama sahneli mühür tipinde görülmüştür. Kucaklama sahneli mühürler, Hititoloji’de sıkça kullanılan Almanca terminoloji ile *Umarmungssiegel* olarak isimlendirilen bir mühür tipidir (Beran, 1967: 79). Bu mühür tipinde, mührün orta sahnesinde bir tanrı tasviri kendinden daha küçük tasvir edilmiş olan kral tasvirine sağ kolu ile boynundan sarılmış, kralın yukarı kaldırdığı sol elini ise tutar vaziyettedir. II. Muwattalli döneminde²³² kullanılmaya başlamış olup aedacula mühürlere kral tasvirinin eklendiği bir kompozisyona sahiptir. Bu mühür formunun kendine özgü bir kompozisyonu bulunmaktadır. II. Muwatalli döneminden sonra da, kucaklama sahneli mühürler, III. Murşili, III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya tarafından da (Ras-Şamra’da bulunan bir Ugarit mührü) kullanılmıştır.

Hitit kral tasviri içeren kucaklama sahneli mühürler:

II. Muwatalli : **Nişantepe Arşivi Kat. 37-45**

III. Murşili / Urhi-Teşşob : **Nişantepe Arşivi Kat. 53 1-3**
(Rekonstruksiyon)

²³² Bkz. Kral Listesi.

3.2.1. II. Muwattalli Umarmungssiegel

Umarmungssiegel mühür tipinin en erken Hitit kralı II. Muwattalli döneminde kullanıldığı bilinmektedir. Boğazköy – Nişantepe arşivinde ele geçen ve kucaklama sahneli mühür olarak tanımlanan *Umarmungssiegel* mühürlerinin ortak özelliği, orta alanda kucaklama sahnesinin bulunmasıdır.

II. Muwattalli'ye ait *Umarmungssiegel*²³³'e baktığımızda, söz konusu tasvir sahnesinin işlendiğini ve tanrının ileri doğru uzattığı elinin altında aedícula²³⁴ lejantın yer aldığını görmekteyiz. Lejantın hemen içinde kralın doğum adı olan *Šarri-Teššop*'un hiyeroglifleri vardır. Elin üzerinde ise Gökyüzü'nün Büyük Fırtına Tanrısı olarak okunan hiyeroglif işaretler bulunmaktadır. Figürlerin arkasında Büyük kral Muwattalli adı görülmektedir. Burada Hitit kralı II. Muwattalli'nin tıpkı Sirkeli kaya anıtında²³⁵ görüldüğü gibi, başında takke görünümlü bir başlık, belirgin yüz hatları, kulağında küpe, sol elinde lituus, sağ elini ise yukarı kaldırmış bir pozisyonda tavsir görülmektedir. Üzerinde boyundan yere kadar uzanan bir kıyafet mevcuttur. Kral sağ elini ise çiviyazılı metinlerde geçen dua pozisyonunda kaldırmış ve tanrı tarafından boynundan kucaklanmış sağ bileğinden tutulmuş şekilde kompoze edilmiştir²³⁶.

Herbordt'a göre II. Muwattalli *Umarmungssiegel* mühürlerinin en eski örneğine sahiptir. Çünkü kucaklama sahneli mühürlerinden bir tanesinde çiviyazılı çerçevenin dışında orta alanda dikey olarak işlenmiş bir çiviyazısı bulunmaktadır (Herbortd – Bawanypeck – Hawkins, 2011: 55).

²³³ Bkz. Resim 3.2.1.a: Hitit Kral Mühürleri: Aedícula Mühürler.

²³⁴ Aedícula mühürleri, Hitit İmparatorluk Dönemi kraliyet soyundan olan I. Suppiluliuma döneminde, kral mühürlerinin orta alanının en üstüne, değişmez bir unsur olarak “kanatlı güneş kursu” eklenmesi ile oluşur. Bu motif çiviyazılı tabletlerde ^DUTU-ŠI “güneşim/ majestem” unvanına karşılık gelmektedir (Beran, 1967: 70).

²³⁵ Bkz. Sirkeli Kaya Anıtı

²³⁶ Bkz. Resim 3.2.1.b: II. Muwattalli İsmi Taşıyan Mühür Baskısı

a

Muwattalli'ye ait *Umarmungssiegel*, Boğazköy-Nişantepe Arşivi, a: Kat. 42.1-2 (Herbortd – Bawanypeck – Hawkins, 2011: 54).

II. Muwattalli *Umarmungssiegel* mühürlerinde işlenen kral ve tanrı tasvirlerine bakıldığında, kral giysilerinin Hitit kaya anıtlarında işlenen tasvirlerle ve Hititçe çiviyazılı metinlerinde betimlenen anlatımlarla aynı olduğu görülür. Tasvir edilen tanrı başlıklarındaki boynuz sayılarının ise değişmesi dikkat çekicidir.

b

c

d

e

f

II. Muwattalli'ye ait *Umarmungssiegel*, Boğazköy-Nişantepe Arşivi, b: Kat. 41.1-3; c: Kat 44.1;

d: Kat. 43.1; e: Kat. 39.1-11 (Rekonstruksiyon); f: Kat. 40.1-9 (Rekonstruksiyon) (Herbortd – Bawanypeck – Hawkins, 2011: 54).

3.2.2. III. Muršili / Urhi-Teššob *Umarmungssiegel*

II. Muwattali'den sonra tahta geçen III. Muršili kucaklama sahneli mühür kullanmaya devam etmiştir. III. Muršili'ye ait kucaklama sahneli mühürde Muwattalli mührünün devamı niteliğindedir. Kullanılan ikonografik unsurlar birbirine oldukça benzerdir. Mühür, çiviyazılı bir çerçeve içerisine oturtulmuş ana sahneden oluşmaktadır. Ana sahnede sağda ve solda “büyük kral” anlamına gelen MAGNUS.REX hiyeroglif işaretleri ortasında Fırtına tanrısı Teššob, kendisinden çok daha küçük tasvir edilen kralın boynuna sağ koluyla sarılmış ve onun yukarı kaldırdığı sol elini tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Tanrının kaldırdığı elin üzerinde ve altında hiyeroglif işaretler istiflenmiş durumdadır. Kral uzun tören giysisi, konik biçimli başlığı ve ucu kıvrık ayakkabısı ile karakterizedir.

III. Muršili / Urhi-Teššob kucaklama sahneli başka bir mühür türü daha kullanmıştır. *Tuhkanti*- adı verilen bu mühür tipi, *veliaht/asil kan* anlamına gelen *tuhkanti*²³⁷ kelimesinden adını almaktadır. *Tuhkanti*- mühürlerinde tasvir edilen tanrı motifi tıpkı II. Muwattalli'de olduğu gibi tanrı Šarruma değil fırtına tanrısı Teššob'tur.

²³⁷ *tuhkanti*- kelime anlamı: veliaht, asil kan (Friedrich, 1952: 227; Ünal, 2007: 730).

3.3.Hitit Plastik Sanatında Kral Tasvirleri

Hitit imparatorluk dönemi ile birlikte Hitit sanatında, insan tasvirlerinin üretilmesinde yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren süregelen ve Eski Hitit Dönemi'nde de devam eden plastik eser anlayışı, iki boyutlu, basit yüz hatlarına sahip, çoğunlukla dini inancın bir yansımasını oluşturacak biçimde kutsal hayvan, ana tanrıça ve tanrı tasvirleri içeren heykel ve figürinlerden oluşmaktaydı. Hitit İmparatorluk Döneminde ise tanrı ve tanrıçalar ve kutsal hayvanların yanı sıra kral, kraliçe, prensler ve devletin ayrıcalıklı sınıfından kimseler tasvir edilmeye başlanmıştır. Üç boyutlu ve detaylı insan tasviri içeren bu eserlerde Asur Ticaret Koloni Çağı tasvir sanatı devam etmiş olup yeni birtakım kalıplar eklenmiştir. Tanrı ve kral tasvirini yansıtan eserler kendilerine özgü aynı kalıplarda yapılmıştır. Tanrı ve tanrıçalarla birlikte tasvir edilen insanlar daha küçük, tanrı ve tanrıçalar daha büyük boyutlu tasvir edilmiştir.

Tanrı tasvirleri, genellikle hareket eder pozisyonda ayakta, başlarında külah biçiminde sivri bir başlık ve başlıkta tanrının mertebesine göre sayısı belirlenen boynuzlar, üzerinde kısa etek ve eteğe entegre şekilde kabza ucu hilal biçimli bir hançer ile tasvir edilmiştir. Yüz uzuvları irice ve surat mimikleri tebessüm eder şekildedir. Aksesuar olarak ise küpe kullanılmaktadırlar.

Kral tasvirleri, uzun bir elbise, başlarında konik biçimli bir başlık, ellerinde hükümdarlık simgesi olan asaları lituus, ucu kıvrık ayakkabılar, kulaklarında küpe ile tasvir edilmişlerdir (Bittel, 1976: 141-142; Bilgi, 2013: 409-410).

Bu tanımlar doğrultusunda Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ele geçen üç boyutlu insan tasvirli heykelcikleri yorumlayacak olursak tanrı heykelcikleri, tanrıça heykelcikleri ve diğer insan tasviri içeren heykelcikler olarak üç grupta değerlendirmemiz gerekecektir.

3.3.1. Tanrı ve Tanrıça Heykelcikleri

Tanrı heykelcikleri, külah biçimli sivri bir başlık, kısa giysili, genellikle bir ayakları önde yürür pozisyonda, bir el yumruk yapılmış, diğer kol ise yukarı doğru kaldırılmış olarak esere yansıtılmıştır. Tanrı heykelcikleri yapımında kullanılan

malzeme kil, maden, dağ kristali ve fil dişi olmak üzere çeşitlilik gösterebiliyordu²³⁸. Boğazköy/Hattuša ve Ortaköy/Şapinuva’da ele geçen buluntulardan madenden yapılan heykelcikler için döküm kalıplarının kullanıldığını bilmekteyiz. Söz konusu maden tanrı heykelciklerinin en iyi temsilcileri olarak Hasanoğlu heykelciği²³⁹, Amasya – Doğantepe heykelciği²⁴⁰ ve Dövk heykelciği²⁴¹ örnek gösterebiliriz. Tanrıça heykelleri, tanrıçalar uzun kollu bir elbise içerisinde tahtta oturur vaziyette, başında disk biçimli bir başlık taşımak suretiyle, kucaklarında bir çocuk ile tasvir edilmiştir²⁴².

3.3.2. İnsan Tasviri İçeren Heykelcikler

Tanrı ya da tanrıça olmayan diğer insan tasvirlerinde erkek tasvirli heykeller kendi içinde özgündür ve tanımlanmakta zorlanılan kısım olmuştur. Bunlardan iki tanesi oturur vaziyette konumlanmıştır. İlki oturmuş erkek bir çocuğu tasvir eden heykelciğin bir eli dizinin üzerinde diğer eli ile çapraz omzuna dokunmaktadır. Uzun giysili, saçları taranmış, gözleri siyah bir dolgu maddesi ile doldurulmuştur²⁴³.

İkinci oturan üç boyutlu erkek tasviri ise başında hayvan tüyünden yapılmış bir başlık, uzun etekli bir elbise, gözler siyah ve beyaz bir madde ile doldurulmuş, kolları ileri doğru uzatılmış vaziyettedir. Ayakları da dahil olmak üzere tüm uzuvları belirgin olarak tasvir edilmiştir.²⁴⁴.

Belirgin yüz hatlarına sahip başka bir erkek tasviri Ahurhisar’da ele geçmiştir. Başında kral tasvirlerinde görülen konik bir başlık taşıyan eserin kolları yoktur. Kısa eteği ve bir bacağı ileri atar pozisyonundaki duruşu ile tanrılaşmış kral olarak yorumlanmıştır (İlâşlı, 1993: s. 301-308). Hitit kralları öldükten sonra tanrı olduğundan bu yorum kabul görmüştür. Ahurhisar heykelciğinin önemi, tunç

²³⁸ Bkz. Resim 3.3.1.a: Tanrı heykelcikleri, a: Ayakta altın tanrı heykelciği, Londra, British Museum. b: Konya’da bulunmuş bronz tanrı heykelciği.

²³⁹ Bkz. Resim 3.3.1.b: Hasanoğlu Heykelciği, MÖ. 2100-2000, Anadolu Medeniyetler Müzesi - Hasanoğlu mezar buluntusu. Gümüş kadın heykeli, y. 24.4 cm. Baş ve boyun bölümü ile göğüsleri ve üst gövdedeki şeritler altından yapılmıştır. Hatti sanatının bir ürünü olduğu düşünülen heykelin saçları, Hatti kaplarındaki bezemeler ile aynı olduğu gözlenmiştir (Bittel, 1976: 46-47).

²⁴⁰ Bkz. Resim 3.3.1.c: Amasya- Doğantepe heykelciği, y. 21,5 cm. Doğantepe höyüğünde bulunmuştur. Sivri başlığıyla tasvir edilen tanrının kolları ve bacakları günümüze ulaşmamıştır.

²⁴¹ Bkz. Resim 3.3.1.d: Dövk Heykelciği, Sivas’da bulunmuştur. y. 11.4 cm.

²⁴² Bkz. Resim 3.3.1.e: Tanrıça Heykelcikleri.

²⁴³ Bkz. Resim 3.3.2.a: Oturan çocuk heykeli.

²⁴⁴ Bkz. Resim 3.3.2.b: Oturan erkek heykeli.

malzemenin çifte kalıp tekniği ile döküm yapılarak yapılmış olmasıdır²⁴⁵. Birinci bölümde değindiğimiz tasvirler için kullanılan geniş terminolojiye ve Hitit heykeltıraş sanatındaki eserlerin boyut çeşitliliğini göz önünde bulunduracak olursak Hititler için heykel tanımı günümüzdeki devasa heykel tanımından farklıdır. Boyutu ne olursa olsun bir şahsın tasvirini yansıtmak amacıyla yapılan heykellerin boyutu değişebilmekteydi. Büyük boyutlu heykel olarak elimizde fazla örnek bulunmamasına karşın ünik bir tane Alaca Höyükte 1964 yılında açığa çıkartıldığını bilmekteyiz. Alaca Höyük kazısında bulunan heykelin başı yoktur, kalkerden gövde kısmına ulaşılmıştır. Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen heykelin uzunluğu 2.10 m., genişliği ise 100 cm'dir. Heykel, uzun bir elbise ile donatılmış olup, kolları öne doğru uzanır ve bir asa tutar şekilde tasvir edilmiştir.²⁴⁶ Başka bir yerden sökülüp getirildiği anlaşılan heykel, Hitit anıtsal heykel anlayışını kanıtlayan somut bir buluntudur (Koşay, 1973: 19). Bu heykelin bir tanrı ya da bir krala ait olduğu düşünülmektedir. Başı olmayan ama giyim kuşamı ile bilgi fikir veren bu heykelin çiviyazılı metinlerde de geçen kral heykellerinden biri olduğu kanısındayız.

Tanrı, tanrıça tasvirine sahip heykeller dışında insan tasvirlerine sahip oldukça az eser bulunmaktadır. Bu eserlerin büyük bir kısmı ise ikonografik olarak tanımlanamayacak durumda olup muhtemelen çiviyazılı metinlerde geçen majik ritüellerde kullanılmak şartı ile üretilmiştir. Tanımlanamayan insan tasvirli eserlere Boğazköy'den çıkan bir buluntu ile örnek verebiliriz. 2008 yılında Sarıkale'nin batısında Orta Hitit Dönemi tabakasında pişmiş topraktan bir erkek heykelciği bulunmuştur²⁴⁷. İkonografisi tanımlanamayan basit kabaca şekil verilmiş bu heykelciğin gövde kısmında ise kesiği andıran bir tür majik ritüel uygulaması olabilecek izler gözlenmektedir. Pişmiş topraktan yapılmış tek parça olarak ele geçen tek eser olması açısından önemlidir. (Schachner, 2010: 286). Çalışmamızın birinci kısmında değindiğimiz ritüellerde kullanılan tasvirlere bir örnek oluşturabilmesi açısından büyük önem teşkil etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi tanımlanamayan insan tasviri çok olmakla birlikte tanımlanabilen ve kral tasviri olabileceği düşünülen buluntular oldukça azdır. Yine Boğazköy/Hattuša kazısında

²⁴⁵ Bkz. Resim 3.3.2.c: Ahurhisar heykelciği.

²⁴⁶ Bkz. Resim 3.3.2.d: Alaca Höyük Heykeli.

²⁴⁷ Bkz. Resim 3.3.2.e: Erkek Heykelciği.

Sarıkale'nin batısındaki vadide bulunmuş olan iki ünük eser bu açıdan oldukça önemlidir. İlki 2006 yılında Boğazköy/Hattuša çalışmalarında Sarıkale'nin batısında gün yüzüne çıkmıştır. Pişmiş toprak erkek heykelciğine ait bir baş formu olan buluntu 6.2 cm'dir. Ağzı, Tüm yüz hatları belirgin olan ve başında konik biçimli kral tasvirlerinde görülen bir başlık bulunan üç boyutlu eserin, bir kral tasvirine ait olabileceği düşünülmektedir²⁴⁸. Kanımızca bu doğru bir tanımlamadır.

İkincisi ise 2007 kazı sezonunda bulunan, pişmiş topraktan bir erkek heykelciğine ait boyutu 8.2 cm olan gövde kısmıdır²⁴⁹. Tıpkı kabartmalarda gördüğümüz Hitit kral ikonografisinin tasvir unsurlarının üç boyutlu olarak işlendiği bir buluntu olması açısından çalışmamızın konusu için oldukça önemlidir. Uzun dökümlü bir elbise, elbisenin altından sol kolu yukarı kaldırılmış pozisyonda, sağ elinde ise ucu arka tarafta tutulan bir mızrak ile tasvir edilmiştir. Boğazköy/Hattuša kazı başkanı Andreas Schachner, söz konusu heykel gövdesinin Hitit kralı IV. Tuthaliya ya da Güneş tanrısı tasviri olabileceğini düşünmektedir (Schachner, 2008: 127-128). Yazılıkaya B odasından bildiğimiz IV. Tuthaliya kaya kabartması tasviri ile söz konusu heykel gövdesinin duruş pozisyonu aynı şekildedir²⁵⁰.

²⁴⁸ Bkz. Resim 3.3.2.f: Erkek Heykel Başı.

²⁴⁹ Bkz. Resim 3.3.2.g: Erkek Heykel Gövdesi.

²⁵⁰ Bkz. Yazılıkaya B Galerisi.

SONUÇ

Çalışmamız, çiviyazılı belgelerden yola çıkarak Hitit krallarının heykellerini ve Hitit kral heykelleri için yapılan uygulamaları konu edinmiştir. Konu, filolojik ve arkeolojik bir bakış açısıyla incelenmiş olup, üç bölüm halinde çalışılmıştır. Bu bağlamda, kraliyet heykeli bir kült mü yoksa bir kültün parçası mı? anlaşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu tez çalışması ile Hitit dili terminolojisine ve Hitit dini kült anlayışına katkıda bulunmak, Hitit Arkeolojisi açısından ilgili arkeolojik buluntuların yorumlanmasına yardımcı olmak ve tüm bunların ışığında Hitit tarihi rekonstrüksiyonuna yeni bir çıkarım kazandırmak amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmanın birinci bölümü, “Hititçe Çivi Yazılı Belgelerde Hitit Kral Heykelleri ile ilgili Filolojik Veriler” başlığı altında toplanmıştır. Bu bölümde terminoloji çalışması yapılmış, Hititçe, Sümerce, Akadca, Hurrice ve Luwice kelimeler, birden fazla anlamı ve çiviyazılı metinlerdeki kullanımıyla birlikte incelenmiştir. Buna göre,

1. Hititçe *ešri-* / *eššari-* kelimesi % 11 Kral heykeli, % 77 Tanrı tasviri, %11 kopya anlamında kullanılmıştır. Antropomorfik tasvirleri ve heykelcikleri ifade etmek için kullanılırken, bazı durumlarda ilahi heykelleri ifade etmek için kullanılmıştır. Süm. ALAM “heykel” logogramına karşılık gelmektedir. ALAM logogramı Hitit metinlerinde genellikle insan tasvirleriyle birlikte kraliyet ailesinin mensuplarına ait daha büyük boyutlu heykelleri ifade etmek için kullanılmıştır. Kült heykellerinin imgelediği şeyin gerçek boyutunda olması mecburiyeti olmadığından bu terimi, günümüz heykel kavramı ile karşılaştırmak doğru bir yaklaşım değildir. Fakat kullanım alanının *ešri-*, *šena-* ve *ḫimma-* kelimelerinden ayrıldığı ve daha büyük boyutlu antropomorfik tasvirleri heykellerini ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu kelimenin geçtiği tabletlerin ait olduğu metin grupları şu şekilde tespit edilmiştir: CTH 638; Telipinu için yapılan bayram metni, CTH 412; Zuwi

ritüeli ve efsanesine ait bir metin, CTH 820; Kral Labarna'nın Kutsanması ile ilgili bir metin, CTH 334; Hanaḥanna'nın ortadan kaybolması ve geri dönüşü, CTH 442; ^DIMIN.IMIN.BI / Süreyye yıldızı (Yedi tanrı) için yapılan ritüel metni, CTH 346; Kumarbi efsanesine ait bir metin, CTH 458; Yakarı ritüellerine ait fragman metni.

2. Hititçe *šena-*, kelimesi %78 Kült objesi olarak model, %5 vekil, kopya, %15 Figürin ekmek anlamında kullanılmıştır. Genellikle ritüel metinlerinde kullanılan antropomorfik figürinleri, modelleri temsil etmiş ve vekil amacıyla kullanılmıştır. Bu kelimenin geçtiği tabletlerin ait olduğu metin grupları şu şekilde tespit edilmiştir: CTH 409 Tunnawiya Ritüeli, CTH 416 Krali Çift İçin Dört Eski Hitit Ritüeli, CTH 421 Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli, CTH 670 Bayram metinleri, CTH 450 Ölü Ritüeli, CTH 698; Halep'in Teššob ve Hepat Kültü, CTH 760; MUNUS.SUGI Ritüeli, CTH 295; Büyük Ritüel (*šalli aniur*), CTH 788; *Šalašu* Ritüeli, CTH 495; Temizlik ritüeli. Ayrıca materyal yapımında da *šena-* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Antropomorfik bir ekmek çeşidi olarak da çiviyazılı metinlerde karşımıza çıkar. Akadca *puḫu* logogramına karşılık gelir.
3. Hititçe *ḫimma-* kelimesi çoğunlukla nesne ve hayvanları ifade etmek için %80 model, minyatür, %20 kopya anlamında kullanılmıştır. Ritüellerde kullanılan hayvan modelleri de *ḫimma-* kelimesi ile ifade edilmektedir. Bu kelimenin geçtiği tabletlerin ait olduğu metin grupları şu şekilde tespit edilmiştir: CTH 409; Tunnawiya Ritüeli, CTH 450; Ölü Ritüeli, CTH 448; Yeryüzünün Güneş Tanrıçası İçin Yapılan Ritüeller, CTH 376; Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na Dualar ve Yakarılar, CTH 377; II. Muršili'nin Tanrı Telipinu'ya Duası ve Yakarışı.
4. Süm. ALAM logogramı, %84 Kral heykeli, %15 Kraliçe heykeli anlamında kullanılmıştır. Bazı metinlerde önüne aldığı determinatif eki ile eserin hangi malzemeden yapıldığı anlaşılabilmektedir. ALAM kelimesi, Hititçe de *esri-*, Akk. *ŠAL-MU* kelimesine karşılık gelir. Çiviyazılı metinlerde krâli aile üyesini, temsil etmek için kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimenin kral ve kraliçe heykeli anlamında

kullanıldığı Hititçe metin grupları şu şekilde tespit edilmiştir: CTH 660; Kraliyet heykellerine kurban. CTH 590; Rüyalar ve yeminler, CTH 384; Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na duası CTH 612; AN.TAḪ.ŠUM^{SAR} bayramı, CTH 4; I. Hattušili'nin yıllıkları, CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli, CTH 121; II. Šuppiluliuma'nın Alaşiya Seferi.

5. Akk. *puḫu* kelimesi %100 vekil, ikame anlamında kullanılmıştır. Bir kişinin ya da bir şeyin yerine geçen vekil bir figürü ifade etmek amacı ile kullanılmıştır. Bu kelimenin geçtiği tabletlerin ait olduğu metin grupları şu şekilde tespit edilmiştir: CTH 292; Kanun metinleri, CTH 163; III. Hattušili ve II. Ramses'e ait mektuplar, CTH 258; Yasal ilişkileri istikrara kavuşturmak için bir Tuthaliya'dan talimatlar, CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli'dir.
6. Akk. *šalmu* kelimesi Akadca metinlerde heykel, büst, kabartma anlamlarında, kral, kraliyet ve tanrısal kişileri tasvir amacı ile kullanılmıştır. Hititçe metinlerde heykel ile ilgili bir anlamda karşımıza çıkmaz. Süm. ALAM ve NU logogramları ile eşittir.
7. Hurrice *zalmi* kelimesi heykel, görüntü, idol anlamına sahiptir. Hititçe'de *šena-* ve *ešri*, Sümerce'de ALAM, Akadca'da ise *šalmu* kelimeleri ile eşitlenir. Hititçe metinlerde heykel ile ilgili bir anlamda karşımıza çıkmaz. Luw. *dāruš-* / *tāruš-* kelimesi de heykel anlamına sahiptir. Aynı şekilde Hititçe metinlerde heykel ile ilgili bir anlamda karşımıza çıkmaz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, CTH 660 Kraliyet heykelleri için kurban konulu çiviyazılı metin grubuna ait olan ve ait olduğu düşünülen toplam 30 tablet ve 34 tablet fragmanı çalışılmıştır. Fragmanların Hititçe transliterasyonu ve Hititçede'den Türkçe'ye çevirisi yapılmış olup, filolojik olarak yorumlanmıştır. Söz konusu çiviyazılı fragmanlarda geçen, şahıslar, mekânlar, tanrılar, özel

görevliler, ritüel öğeleri birbiriyle ilişkili bir şekilde değerlendirilmiş, ritüelin rekonstrüksiyonu yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre ritüel şu şekildedir:

[...] Ahşap mızrağı, altın mızrağı, ahşabı ve asayı tutan beyler, saray nazırları ve saray muhafızları [...] karşısındakiler kraldan [...] dikilirler ve onlar kralın arkasından yürürler. Ve kral temiz ev/bronz evin kapı(sından) dışarı çıkar ve o [...] Bir zamanlar ... büyük kral *Šuppiluliuma* toplam 12 kalın ekmeği *Arzawa* seferi uğruna Fırtına tanrısına vaat etti [...] Kral, temiz ev/bronz evin kapısından gelir. Sofracılar ekmekleri teslim eder. Soytarılar ahaa! diye bağırır. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar. Koruyucu tanrı ^DLamma'nın rahibi temizlik maddesini böler. Saray muhafızlarının başı [...] (Muhtemelen temizlik maddesini krala uzatır) Kral temizlik maddesini böler. Saray nazırlarının başı keten kumaşı krala verir. Ve kral onun elini silip temizler. İki saray nazırı kralın önünden koşar. Sonra Fırtına tanrısı tapınağına önce girerler. İçerde tapınakta aşağıya bir yere inerler ve kral Fırtına tanrısı tapınağından içeri girer. Ve o tanrıya reverans yapar. Ve avluya [...] sonra reverans yapar. Soyтары konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar.

[...] Tanrılara 1 kere ekmek sunusu yaparlar.

(Daha sonra mekânın iç öğelerine sunular başlar) 1 (kalın) ekmek ocağa orta yere konur. 1 (kalın) ekmek parçalanır. Ufalanmış ekmek parçaları ocağa bir kere, tahta bir kere, pencereye bir kere, kapı sürgüsüne, tanrının esasına bir kere *Hurri* ve *Šerri*'ye bir kere, tanrının silahına bir kere konur/sunulur. Daha sonra dağlara 1 kere yerleştirirler. *Ḫattušili* heykeline 1 kere *Tuthalia* heykeline 1 kere, *Šuppiluliuma* heykeline 1 kere [sunu yapılır]. Daha sonra sofracıların başı 30 (yaş) ekmeği 30 parçaya böler. Ve onu Fırtına tanrısına sunağa yerleştirir.

Aşçıların başı iri öğütülmüş bulguru sunağın önüne üç kere döker. ^DDamnaşsar'ın önüne bir kere ^DŠuwaliyat'ın önüne bir kere, ocağa orta yere bir kere, tahta bir kere, pencereye bir kere tanrının esasına bir kere *Hurri* ve *Šerri*'ye bir kere, silaha, yük arabasına bir kere, kapı sürgüsüne bir kere, ocağa yanı başına bir kere, ^mḪattušili heykeline 1 kere, ^mTuthaliya'nın heykeline 1 kere ^mŠupluliuma'nın heykeline 1 kere döker. Kral erzak kabını [...] Mabede gider. Saray nazırı önden koşarak (gelir) [...] Gümüş bardak ile erzak kabından şarap üç kere yukarı kaldırılır, 3 kere aşağıya dökülür. Şarap büyüğü libasyon kabını

kaşıklamak için yerleştirir [...] Bronz çanak tutan adam GİR.GÁN kabını [...] önüne içki sunma kabını [...] eski düzenine sokarlar. Orada saray nazırlarının başı içki sunma kabından şarabı aşağı [...] dört kere kepçeyle alır [...] GİR.GÁN kabını ve libasyon kabını [...] Saray muhafızlarının başı, giysiyi [...] Mabede içine [...] Libasyon kabını mabetin içine getirir. Rahip koruyucu tanrının eli, 2 gümüş boş kaseyi, erzak kabı ile birlikte öne doğru tutar [...] *Hattušili heykeline Tuthaliya heykeline Suppîluliuma heykeline* (bir kere sunar).

Aşçıların başı on koyun, iki sığır, ve tahılı, Fırtına tanrısı ocağının yanı başında keser. Aşçıların başı gümüş kadehi alıp getirir. Ve koyunların kanını aşağıya tutar. Ve sunağa önden sunar. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar. Aşçıların başı koyunların kanını sunduğu zaman sona erer. [...] İki sığıra, tahıla [...] sığırların kanını aşağıya tutar. Ve sunağa önden sunar. Rezitasyon rahibi rezitasyon yapar [...]

[...]

Ritüelin devamı şu şekildedir:

İki (yaş) ekmeği sepete sağdan ve soldan koyar. Saray muhafızı tahta ulaşır. Kral şarap ile dolu libasyon kabını öne doğru tutar. Walhi içkisi ve birayı sırasıyla sunar. Aşçı libasyon kabı ile dikilir ve (libasyon kabını) çocuğun önüne doğru tutar. Saki çocuğu içmeye getirir [çocuk] iki kere içer. Fırtına tanrısı ve ^D*Waššizili* [huzurunda]. Krala reverans yapar ve orada [...].

Aşçı karaciğeri sunağa 2 kere öne doğru koyar [... ^D*Damnašsar tanrıları önü(ne) 1 kere* ^D*Šuwalıyattiye 1 kere* ^D*Hurt*]aliyaş(a), ^D*Halmaššuitti 1 kere* (sunulur). Ocağa, taht tanrısına, pencerelere, asalara, kapı sürgüsüne, ocağın yanı başına bir kere konur/sunulur. Aşçı libasyon kabını çocuğa öne doğru uzatır. Çocuk elini koyar [kırık] Aşçı sunağa ön tarafa 3 kere (bir şey) sunar. Saki çocuğu [...] içmeye getirir. [çocuk] iki kere içer. Fırtına tanrısı ve ^D*Waššizili* (huzurunda). [...] krala reverans yapar. [...]

İlk günde [...] İkinci tablet(i) ^m*Tatigganna* ^m*Šippaziti* önünde yazdı.

(Muhtemelen ritüelin ilk günü bitmiştir).

Ritüelin devamı şu şekildedir:

[...] Kral ayakta durur. İki kere sırasıyla kurban sunar.

Aşçıların başı walhi içkisini krala öne doğru tutar. Kral elini koyar. Aşçıların başı sunağa önüne [...] Aşçıların başı (kurban) kanını boğanın [...] sunağa doğru 3 kere akıtır. ^DTelipinu'ya önüne 1 kere akıtır. [...] 1 kere asalara, 1 kere Hurri ve Šerri'ye, 1 kere silaha, 1 kere kapı sürgüne 1 kere ocağa yanı başına, 1 kere dağlara döker. Bundan sonra kralların isimlerine Kuššaralı adam *Hattušili* heykeline 1 kere *Tuthaliya* heykeline 1 kere *Šuppiluliuma* heykeline 1 kere (devamında yalnızca üç metinde *Muršili*'ye 1 kere) sunar. Aşçıların başı pişmiş torak kabı krala öne doğru tutar. Kral ayakta durur. İki kere sırasıyla kurban sunar.

^DTapárwašu ^DWašizzašuú(ya) kral kadehte sunar. Neşalılar [...], kurt adamlar [...] Büyük telli çalgı (ile) müzisyenler şarkı söyler. Saki kurban kabını yukarı kaldırır [...] aşçılar karaciğeri ateşte pişirirler. Üç koç, bir boğa içinde koç [kırık] 1 boğa Fırtına Tanrısına sunar. 1 koç Hurri (ve) Šerri'ye sunar. Ve [kurbanı] Fırtına Tanrısı önünde keserler. Aşçıların başı iki koç ve sığırın kanını gümüş kadeh ile sunağa 3 kere sunar. Sonra Hurri ve Šerri'ye (sunar). Daha sonra aşçıların başı tawal içkisi ve walhi içkisi ile şarabı tanrılara sırasıyla sunar. ^DDamnaššar tanrıları önü(ne) 1 kere ^DŠuwaliyattiye1 kere ^DHurt]aliyaš(a), ^DHalmaššuiitti'ye 1 kere. Aşçıların başı tawal içkisini krala uzatır. [...]

Saray muhafızlarının başı temizlik maddesini krala uzatır. Kral onu tutar. Saray nazırlarının başı krala onun ahşap mızrağını, altını, keten kumaşını verir. Kral dudağını silip temizler. Kral [muhtemelen bir yerden içeri girer] ve reverans yapar. Soyтары konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Kral sunağın önüne gider. Sofracıların başı bir şekillendirilmiş ekmeği krala verir. Kral onu böler, parçalar. [...] onu sunağa önüne ana tanrıçaya, kader tanrıçasına koyar. Saray nazırlarının başı şarap ile doldurulmuş pişmiş toprak kabı krala verir. Kral sunağa bir kere sunar (ekmeği). Kader tanrıçasına üç kere sunar. Kral reverans yapar. Soyтары konuşur. Konuşmacı rahip bağırır. Kral Fırtına Tanrısı tapınağından geçerek ana tanrıça tapınağına gelir. İki saray nazırı ve bir saray muhafızı kralın önünden koşar. Saray nazırlarının başı ise tanrıça Katahha

Tapınağı'ndan geçer ve ön avluya girer. Temizlikçi onlara el yıkama suyunu taşır. Kral gözleri ile işaret verir. Temizlikçiler yerleri temizler. Saray nazırı kral ve kraliçeye ey yıkama suyunu altın huppar kabından taşır. Saray nazırlarının başı keten kumaşı verir. Onlar ellerini silip temizler. Saray muhafızlarının başı krala içki söyler. Ve onlar ön tarafa doğru sona erdirirler [...]

Muhtemelen ritüel sona erer²⁵¹.

Söz konusu metin grubunun bilinen Hitit metinleri içerisinde hangisine ait olduğu tartışma konusudur. CTH 660 metinlerinde uygulanan ritüellerin, bir bayram kutlamasına ait olduğu görüşü bir kaç bilim insanı tarafından ileri sürülmektedir. Keza metin grubuna ait olan VSNF 12.2 metninin Ay VI. 13' – 15' satırlarında “tablet bitmemiştir [...] AN.TAḪ.ŠUM bayramı” şeklinde bir bilgi yer alır. Görünen o ki VSNF 12.2 metni AN.TAḪ.ŠUM bayramına ait bir fragmandır. Fakat metnin akışından, içerisinde geçen jest ve uygulamalar ile ritüel öğelerinden, en önemlisi ise Öy I. 10' – 13' satırlarında bahsi geçen kral heykelleri sebebiyle CTH 660 krâliyet heykellerine kurban konulu metin grubuna eklenmiştir. Yalnızca bir metinde geçen AN.TAḪ.ŠUM bayramı tabiri sebebiyle bütün metin grubuna ait metinleri ve rekonstrüksiyonunu yaptığımız bu ritüeli AN.TAḪ.ŠUM bayramı olarak değerlendirmek kanımızca yanlıştır. Keza aynı durum, CTH 660 metin grubuna ait olmamasına rağmen bu metin grubunda değerlendirilmesi gerektiğini düşündüğümüz ve çalışmamızda yer verdiğimiz CTH 627 KILAM bayramı; KBo 54.144 metni için de geçerlidir. Bu metin aynı zamanda CTH 660 metin grubumuzda bulunan KBo 54.145 metninin duplikatıdır. O halde nasıl farklı bir metin grubunda değerlendirilebilir? Aynı şekilde yalnızca bir metnin KILAM bayramına ait olması sebebiyle tüm metin grubunu (CTH 660) KILAM bayramına ait olarak kabul etmek doğru yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle zannımızca CTH 660 metin grubundan

²⁵¹ Tüm tabletler bir araya getirilmiş, ritüelin tahmini rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Son eylem tam olarak bilinmemekle birlikte, eylemler birbirinin tekrarını oluşturacak şekilde devam etmiştir. Yeni bir eylem bulunmadığı için muhtemelen ritüel bu döngü içerisinde sona erer.

rekonstrüksiyonu yapılan ritüel, tek bir bayram seramonisine ait değildir. Bu ritüel, kraliyet heykel kültü ile ilgili olmalıdır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Hitit krallarının ikonografisini anlamak için ilgili Hitit kaya anıtları ve Hitit mühürleri incelenmiş, filolojik veriler kısmında irdelediğimiz terimlere karşılık gelebilecek ve Hitit kral heykeli / figürini olabilecek antropomorfik özelliğe sahip arkeolojik veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda oldukça az sayıda Boğazköy/Hattuša'da ele geçen heykelciklerin varlığı tespit edilmiştir.

Hitit kral heykelleri ve bu heykeller için yapılan ritüelleri tespit etme gayesiyle başladığımız çalışmanın sonucunda Hitit kraliyet heykel kültürünün varlığı saptanmıştır. Yapılan terminolojik çalışma ve incelenen tüm çiviyazılı metinler ışığında yalnızca Hitit krallarının değil, Hitit kraliyet ailesi mensuplarının heykellerinin yapıldığı anlaşılmıştır. Bugüne kadar kral heykellerinin yalnızca *-karuileš* LUGAL^{MEŞ252} eski, önceki krallar/ata kültüne tâbi olarak değerlendirilmesi ve bu heykellerin ölmüş olan krallara, ata kültüne ait olması görüşü, yapmış olduğumuz tez çalışması sonucunda çürütülmüştür. Söz konusu heykel yalnızca ölü krallar için yapılmamaktadır. Ölü kralların yanı sıra, yaşayan krallar ve kraliçeler için heykellerin yapıldığını çalışmamız boyunca çiviyazılı metinlerden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda öğrenmekteyiz. Bu krâli heykeller, sadece bayram metinlerinde, kurban listelerinde ve ölü kültüründen yer alan bir kült objesi değildir. Siyasi, tarihi ve dini içerikli metinlerde yer alan bir kraliyet heykel kültürünün bir sembolüdür. CTH 660 metin grubundan rekonstrüksiyonu yapılan ritüelde, kral heykelleri tıpkı tanrı heykelleri gibi hürmet görmekte ve kurban sunusu almaktadır. CTH 590 Rüyalarda ve yeminler konulu bazı ait metinlerde²⁵³, CTH 384 Puduhepa'nın

²⁵² Ayrıca bkz. Hooke, S.H., 1985, *Myth, Ritual, and Kingship. Essays on the Theory and Practice of Kingship in the Ancient Near East and in Israel*, Oxford, s: 115.

²⁵³ Bkz. 1.4 ALAM - CTH 590 Rüyalarda ve yeminler: KUB 48.123 Ay. III; KBo 13.80; KUB 31.69 Ay.; KBo 64.338 Öy.

Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na duası konulu bir metinde²⁵⁴, kral ya da kraliçe, tanrı ya da tanrıça'ya bir kişi için arzu ve isteklerini dile getirmektedir. Bu arzu ve istekler sağlıkla ilgili ya da gelecekle ilgili bir konuda olabilmekteydi. Söz konusu arzu ve isteklerin gerçekleşmesi halinde ise, tanrı ya da tanrıçaya o kişinin bir heykeli vaat edilmekteydi. Bu heykel söz konusu kişinin bir kopyası niteliğindedir. Materyali ise gümüş ya da altındır. Eğer söz konusu kişinin daha önce bir heykeli yapılmış ise mevcut heykelden farklı bir materyalde heykeli yapılır. CTH 384 Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş tanrıçasına duası konulu bir metinde, Puduhepa'nın Arinna'nın güneş tanrıçasından isteği gerçekleşmiş olacak ki daha sonra sağlığına kavuşan III. Hattuşili'nin kendi ağzından yazdırdığı yıllıklarında, kendi heykelini yaptırıp Arinna'nın güneş tanrıçasına adadığını görüyoruz²⁵⁵.

CTH 121 II. Šuppiluliuma'nın Alaşiya seferini konu alan bir metinde, II. Šuppiluliuma kendi ağzından babası IV. Tutḫaliya'nın heykelini yaptırdığından bahseder²⁵⁶. Metnin devamında ise bu heykeli, inşa ettiği kaya mabedine (NA⁴ *hekur* SAG.UŠ) diktiğini dile getirir. Bir görüşe göre, bu heykel Yazılıkaya B Galerisinin kuzey ucunda bulunan ve heykel kaidesi olarak kullanıldığı düşünülen, yere gömülü taş blok ile ilişkilidir. Söz konusu kaya madenin Yazılıkaya'da bulunduğu görüşü tartışma konusudur (Seeher, 2011: 115).

CTH 421 Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüeli konulu metinlerde, kralın heykelinin vekilen yaşayan ya da ölü kralı temsil ettiği görülür²⁵⁷. Bu metinlerden birinde kral dışında kraliyet cübbesi giydirilmiş bir kraliyet ailesi mensubundan bahsedilir²⁵⁸.

²⁵⁴ Bkz. 1.4 ALAM - CTH 384; Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na duası: KBo 51.26 + KUB 21.27 + KBo 71.15.

²⁵⁵ Bkz. 1.4 ALAM - CTH 4; I. Hattuşili'nin yıllıkları: KBo 10.2 Ay. III.

²⁵⁶ Bkz. 1.4 ALAM – CTH 121; II. Šuppiluliuma'nın Alaşiya Seferi: KBo 12.38 Öy. II.

²⁵⁷ Bkz. 1.4 ALAM – CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüelini konu alan bir metin: KUB 43.49; 1.4 *puḫu-* - CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüelini konu alan bir metin: 1.4 KUB 17.14 Kol. IV.

²⁵⁸ Bkz. 1.2 *šena-* ;CTH 421; Büyük Vekil/Yerine Geçme Ritüelini konu alan bir metin: KBo 15.2 Öy. I.

CTH 458 Yakarı ritüellerine ait metinde, kralın heykeli kralı vekili görevi görmekte ve bu heykel aracılığıyla (muhtemelen) bir tanrı ya da tanrıçadan kralı gençleştirmesi istenmektedir Kral burda *labarna* olarak tanıtılmıştır²⁵⁹.

CTH 627 KILAM bayramı konulu bir metin ve CTH 660 Kraliyet Heykelleri İçin Kurban konulu metin grubuna ait metinlerde geçen kral heykelleri ise ölmüş, kahraman kralların heykelleridir. Tanrı heykelleriyle birlikte tapınım ve kurban sunusu görmektedir. Benzer şekilde CTH 612 AN.TAḪ.ŠUM^{SAR} bayramı konulu bir metinde, AN.TAḪ.ŠUM^{SAR} bayramının 16. gününde mevcut Hitit kralının ZA.BA.BA tapınağında bulunan *Hattušili* heykeline tapınımında bulunduğu görülür²⁶⁰.

Hitit krâliyet ailesine ait başka bir kült anlayışının varlığını daha önce değindiğimiz gibi, CTH 450; Ölü ritüeli konulu, *Hattuša*'da krâliyet ailesine mensup biri öldüğünde uygulanan ölü ritüelden de bilmekteyiz²⁶¹.

Çalışmamızda yer verdiğimiz filolojik kaynaklar, konunun yalnızca kral heykelleri ile sınırlı olmadığını ve kraliçe heykellerinin de varlığını ortaya koymamıza imkân sağlamıştır. Söz konusu metinde kral ve kraliçenin sağlığına kavuşması durumunda heykelinin yapılacağı vaadi verilmektedir²⁶². Kral dışında tek başına kraliçenin de heykelinin yapıldığı anlaşılmıştır. Bu metinlerden birinde (muhtemelen ölen) bir kraliçenin kaya tapınağına getirildiği kayda geçmiştir²⁶³. Yerel bayram metinleri konulu metinde Neriğin Fırtına tanrısına kraliçenin heykeli adanmıştır²⁶⁴. Rüya ve yemin metinleri konulu bazı metinlerde, yine arzu ve isteklerin gerçekleşmesi doğrultusunda tanrı/tanrıçaya kraliçenin heykeli vaat edilmiştir²⁶⁵.

²⁵⁹ Bkz. Bölüm 1.1 *eşri*- CTH 458; Yakarı ritüelleri: KUB 43.63.

²⁶⁰ Bkz. Bölüm 1.4 ALAM - CTH 612; AN.TAḪ.ŠUM^{SAR}: KBo 4.9' Ay. III.

²⁶¹ Bkz. Bölüm 2.32 Metinlerde Geçen Hitit Kralları İçin Görüşler.

²⁶² Bkz. Bölüm 1.4 ALAM - CTH 590; Rüya ve Yemin Metinleri: +KBo 55.217 Sol. Kol.

²⁶³ Bkz. Bölüm 1.4 ALAM - CTH 566; Arušna tanrısı kültü için kehanet konulu metin: KUB 22.70 Öy.

²⁶⁴ Bkz. Bölüm 1.4 ALAM - CTH 523; ; Lokal Bayramların Düzenlenmesi / İyileştirilmesi konulu metin: VSNF 12.112 Öy.

²⁶⁵ Bkz. Bölüm 1.4 ALAM - CTH 590; Rüya ve Yemin Metinleri konulu metin.

Tüm tez çalışmasından çıkarılan veriler doğrusunda Hitit kral ve kraliçelerinin heykellerinin yapıldığı ve tapınım gördüğü anlaşılmıştır. Hitit krâliyet heykelleri, tıpkı tanrı ve tanrıça heykelleri gibi kıymet görmüş, tapınılmış ve bir kült olarak, çeşitli Hitit metinlerinde yaşatılmıştır.

Bu doğrultuda söz konusu heykellerin yalnızca bir kült objesi olmaktan çıktığı ve Hitit kraliyet heykel kültürünün kendisi olduğu kanısına varılmıştır. Hitit kraliyet heykel kültürü varlığı anlaşılmaktadır. Söz konusu heykeller üzerine arkeolojik verilerin yetersizliği sebebiyle Hitit kraliyet heykel kültürünün kökeni net bir şekilde anlaşılamamaktadır. Buna istinaden incelenen ilgili metinlerde karşımıza çıkan, coğrafi isimler, tanrı/tanrıça isimlerinden yola çıkarak söz konusu Hitit kraliyet heykel kültürünün ana tanrıça kültürüyle ve Batı Anadolu ile ilişkisi olabileceğini düşünmekteyiz²⁶⁶.

²⁶⁶ Bkz. CTH 590; Rüya ve yemin metinleri: KUB 31.69 Ay. 6'- 7' "*Lawazantiya'nın İštari*"; KBo 64.338 Öy. "*Lawazantiya'nın İštari*"; +KBo 55.217 Sol. Kol. "*Šamuha'nın İštari*", CTH 660; Kraliyet Heykelleri İçin Kurban: KUB 10.11 Öy. I. "*Arzawa*"; CTH 384 Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş tanrıçasına duası: KBo 51.26 + KUB 21.27 + KBo 71.15 "*Lelwanni*"; CTH 4; Hattuşili'nin yıllıkları: KBo 10.2 Ay. III "*Arinna'nın Güneş tanrıçası*"; CTH 660 Kraliyet Heykellerine Kurban: KUB 10.11 Öy. I "*Arzawa*".

KAYNAKÇA

ALP, S.: 1983

Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte, *Neue Deutungen*, Ankara.

1940

Untersuchungen zu den Beamtennamen im hethitischen Festzeremoniell, Sammlung Orientalistischer Arbeiten 5, Leipzig.

ARCHI, A.: 2007

“The Cult of the Royal Ancestors at Hattusa and the Syrian Practices”, **Fs Dinçol-Dinçol**, s.49-55.

ARIKAN, Y.: 1998

“Hitit Dualarında Geçen Bazı Tanrı Adları”, **3HitCongr**, Çorum s.45-51.

BADALI E. – ZINCO C.: 1989

Der 16. Tag des AN.TAH.ŠUM-Festes. Text, Übersetzung, Kommentar, Glossar, Innsbruck.

BBS(t.) L. W. King, *Babylonian Boundary Stones and Memorial-Tablets in the British Museum* (London 1912).

BECKMAN, G.M.: 1983

Hittite Birth Rituals. Second Revised Edition, Wiesbaden.

2011

“Blood in Hittite Ritual, **JCS 63**, s.95-102.

BERAN Th.: 1967

Die hethitische Glyptik von Boğazköy 1 Die Siegel und Siegelabdrücke der vor- und althethitischen Perioden und die Siegel der hethitischen Grosskönige, WVDOG 76, Boğazköy-Hattuša, Berlin.

BİLGİ, Ö.: 2013

ANADOLU'DA İNSAN GÖRÜNTÜLERİ (KLASİK ÇAĞ ÖNCESİ), Aygaz/Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

BİLGİN, T.:2018

Officials and Administration in the Hittite World, SANER 21, Boston/Berlin.

BITTEL, K.: 1976

Die Hethiter, München.

BOSSERT, H.Th.: 1959

“Sümerisch ALAM "Statue, Bildwerk" = Luwisch darussa = Bild-Luwisch darusa/tarasa - Bjldnis” **Oriens Extremus 6, s. 31-41.**

CAD

The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago.

CESUR, S.: 2020

Hititlerde Ritüel ve Büyü, Vakıf Bank Kültür Yayınları, İstanbul.

- CHD The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago (Çevrimiçi).
- CIVIL, M. v.d.: 1973 **The Assyrian Dictionary**, VOL 9/L, Chicago.
- CLAY, T. A.: 1923 **Babylonian Records in the library of J. Pierpont Morgan Part 4**, New Haven, Yale University Press.
- COLLİN B.J.: 2005 “A Statue for the Deity: Cult Images in Hittite Anatolia”, **Cult Image and Divine Representation in the Ancient Near East**, s. 13-42.
- CORTI, C.: 2009 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 52 – Texte aus dem Bezirk des grossen Tempels IV**, (KBo 52), Berlin.
- DARGA, M.: 1992 **Hitit Sanatı**, İstanbul.
- DE MARTINO, S.: 2016 **Da Kussara a Karkemish storia del regno ittita**, LoGisma editore, Torino.
- DEL MONTE, G.F., TISCHLER, J.: 1978 **Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte**, Wiesbaden.
- DE ROOS, J.: 2007 “Two New Votive Texts”, **Fs Koşak**, s. 593-597.

DİNÇOL, A.: 2002

“Tabarna und Adikula-Siegel. Die Siegel hethitischer Großkönige und Großköniginnen”, **Hethiter**, s. 77-93.

2009

“Hititlerde Devlet İdaresi ve Halk”, **Hititolojiye Giriş**, İstanbul, s. 105.

DİNÇOL, A., DİNÇOL, B.: 2002

“Grobe, Prinzen, Herren. Die Spitzen der Reichsadministration im Spiegel ihrer Siegel”, **Die Hethiter und ihr Reich, das Volk der 1000 Götter Ausstellungskatalog**, Stuttgart, s. 82-87.

DİNÇOL, A., ALPARSLAN, M.: 2013

“Hitit Mühürçülüğü / Glyptik”, **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s: 394-395.

DOĞAN – ALPARSLAN, M.: 1999

Hitit Bayram Ritüellerinde Geçen Bazı Eylem, Çağrı ve Sahne Oyunlarının Tasviri ve Yorumu (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), İstanbul 54-59.

2009

“Hitit Dini ve Tanrıları”, **Hititolojiye Giriş** (ed. Alparslan, M.), TEBE, İstanbul, s:119-127.

DOĞAN – ALPARSLAN, M.: 2013

“Katipler ve Arşivler”, **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**, İstanbul, s: 376-392.

- EDEL, E.: 1994 **Akkadisches Handwörterbuch, VOL 1,2,3, Wiesbaden.**
- ERHAT, A.: 2001 **Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi.**
- EHRINGHOUS, H.: 2005 **Götter, Herrscher, Inschriften, Die Felsreliefs der Hethitischen Grossreichszeit in der Türkei, Mainz am Reihn.**
- FIGULLA, H.H.: 1916 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 2, (WVDOG 39), Laipzig.**
- FRIEDRICH, J.: 1952 **Hethitisches Wörterbuch (HW), Hiedelberg, Carl Winter Universitätsverlag.**
- FRIEDRICH, J., KAMMENHUBER, A.: 1975-1984 **Hethitisches Wörterbuch (HW₂). Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte. Band I: A, Heidelberg.**
- 2007 **Hethitisches Wörterbuch, Zweite (HW₂), völlig neu bearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte, Band III/1:H, Hiedelberg.**
- 2010 **Hethitisches Wörterbuch, Zweite (HW₂), völlig neu bearbeitete Auflage**

- auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte, Band III/2:H, Hiedelberg.
- GELB, I.J.: 1939 **Hittite Hieroglyphic Monuments**, OIP 45, Chicago.
- 1957 **Materials For The Assyrian Dictionary: Glossary Of Old Akkadian No.3**, Chicago.
- GELB I.J. v.d.: 1958 **The Assyrian Dictionary (CAD)**, VOL 4/E, Chicago.
- 1962 **The Assyrian Dictionary (CAD)**, VOL 16/š, Chicago.
- 1968 **The Assyrian Dictionary (CAD)**, VOL 1/A₂, Chicago.
- 2004 **The Assyrian Dictionary (CAD)**, VOL 17/š, Chicago.
- GILAN, A.: 2014 “The Hittite Offering Lists of Deceased Kings and Related Texts (CTH 610-611) as Historical Sources”, **KASKAL** 11, s. 86-101.
- GIORGIERI, M.: 1992 “Un rituale di scongiuro antico ittita per Labarna-Ḫattušili”, **SMEA** 29, s. 47-98.

GIRBAL, C.: 1986

Beiträge zur Grammatik des Hattischen, Frankfurt am Main- Bern – New York.

GONNET, H.: 1983

“L’inscription n° 2 de Kizildağ (1)”, **Hethitica** 5, Belgium.

GOETZE, A.: 1933
Leipzig.

Die Annalen des Muršiliš, MVAeG 38,

1947

“The Priestly Dress of the Hittite King”, **JCS** 1/2, s. 176-184.

1955

“Hittite Dress”, **Corolla Linguistica, Fs. Ferdinand Sommer**, Wiesbaden, s. 48-62.

GRODDEK, D.: 1997

“Katahḫa/Hatagga”, **NABU** 1997.

2002

Dresdner Beiträge zur Hethitologie, Band 2-6, Dresden.

2004

Dresdner Beiträge zur Hethitologie, Band 11-15, Dresden.

- 2006 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 54 –
Texte aus dem Bezirk des Großen
Tempels VI**, (KBo 54), Berlin
- 2007 **Dresdner Beiträge zur Hethitologie**,
Band 22, Dresden.
- 2010 **Dresdner Beiträge zur Hethitologie**,
Band 31, Dresden.
- 2011 **Dresdner Beiträge zur Hethitologie**,
Band 33, Dresden.
- GRODDEK, D., HAGENBUCHNER, A., HOFFMANN, I.: 2002 **Hethitische Texte
in Transkription VSNF 12**, Dresden.
- GÜTERBOCK, H.: 1993 “Sun or God”, **Aspects of Art and
Iconography: Anatolian and its
Neighbors: Fs. N. Özgüç**, M. Mellink-E.
Poroda-T. Özgüç (ed.), Ankara, s. 225-
226.
- 1967 “Das dritte Monument am Karabel”,
IstM(itt.) 17, Tübingen, s. 63-71.

- 1997 **Perspectives on Hittite Civilization: Selected Writings of Hans Gustav Güterbock**, AS 26, Chicago.
- HAAS, V.: 1970 **Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte**, Studia Pohl 4, Roma.
- 1994 **Geschichte der hethitischen Religion**, HdO(r), Leiden.
- 2003 **Materia Magica et Medica Hethitica**. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient, Berlin - New York.
- HAWKINS, D.: 1998 "Tarkasnawa King of Mira, 'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel", **AnSt 48**, s. 1-31.
- 2013 "Hitit Hiyeroglifleri ve Luwice", **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**, İstanbul, s. 96-97.
- HERBORD, S., BAWANYPECK, D., HAWKINS, D.: 2011 **Die Siegel der Grosskönige und Grossköniginnen auf Tonbullen aus dem Nişantepe-Archiv in**

Hattusa, Mainz
am Rhein.

Hethitologie Portal Mainz

[https://www.hethport.uni-
wuerzburg.de/HPM/index.php](https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/HPM/index.php)

Hittite Monuments <https://www.hittitemonuments.com>

HOFFNER, H.A.: 1990

Hittite Myths, Atlanta.

1997

**The Laws of the Hittites. A Critical
Edition,** Leiden - New York – Köln.

İLASLI, A.: 1993

“A Hittite Statue Found in the Area of
Ahurhisar”, **Fs N. Özgüç**, s. 301-308.

IMPARATI, F., SAPORETTI, C.: 1965

“L'autobiografia di Ḫattušili I”,
SCO 14, s. 40-85.

KBo

Keilschrifttexte aus Boghazköi, Berlin.

KLINGER, J.: 2008

“Rituale”, **TUAT-NF**, s. 187-206.

KLOEKHORST, A.: 2008

**Etymological Dictionary of the Hittite
Inherited Lexicon,** Leiden .

KOŞAY, H. Z.: 1973

**Alaca Höyük Kazısı 1963-1967
Çalışmaları ve Keşiflere Ait Raporlar,**
Ankara.

KRONASSER, H.: 1962

Etymologie der Hethitischen Sprache,
Lieferung 1, Wiesbaden.

KUB
Berlin.

Keilschrifturkunden aus Boghazköi,

KÜMMEL, H.M.: 1967

**Ersatzrituale für den hethitischen
König, StBoT 3, Wiesbaden, s. 136-137.**

LAROCHE, E.: 1966

Les Noms de Hittites, Paris.

LEBRUN, R.: 1980
Neuve.

Hymnes et prières hittites, Louvain-la-

MELCHERT, H.C.: 1978

“The Acts of Hattušili I”, **JNES 37**, s.
1-22.

1993

**Cuneiform Luvian Lexicon, Chapel
Hill.**

2001

“Hittite *damnaššara-*
'domestic'/'*damnaššareš* ' household
deities” **JANER 1**, s. 150-157.

NEU, E.: 1968

**Interpretation der hethitischen
mediopassiven Verbalformen,**
Wiesbaden.

- 1970 **Ein althethitisches Gewitterritual**,
StBoT 12, Wiesbaden.
- 1980 **Althethitische Ritualtexte im
Umschrift**, StBoT 25, Wiesbaden.
- 1983 **Glossar zu den althethitischen
Ritualtexten**, StBoT 26, Wiesbaden.
- 1999 “Land aus loser Erde, Häuser aus Silber
und Gold. Zu einem hethitischen
Textfragment”, **Hethitica 14**, s.71-79.
- OETTINGER, N.: 1976 **Die Militärischen Eide der Hethiter**,
Wiesbaden.
- OTTEN, H.: 1971 “Die Genealogie Hattušilis III. nach
KBo 6.28”, **ZA 61**, 233-238.
- 1973a **Eine althethitische Erzählung um die
Stadt Zalpa**, STBoT 17, Wiesbaden.
- 1973b **Keilschrifttexte aus Boghazköi 21
(Insbes. Texte aus Gebäude A),
(WVDOG 89; KBo 21).**
- OTTEN, H., RÜSTER-WERNER, C.: 1971 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 20
(Insbes. Texte aus Gebäude A),
(WVDOG 86; KBo 20), Berlin.**
- OTTEN, H., RÜSTER, C.: 1984 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 30
Festbeschreibungen und Rituale, (KBo
30), Berlin.**

1995 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 39**
Hethitische Texte vorwiegend von
Büyükkale, Gebäude A, (KBo 39),
Berlin.

2002 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 43 -**
Textfunde von Büyükkale aus den
Jahren 1934-1939, KBo 43, Berlin.

2003 **Keilschrifttexte aus Boghazköi 44 -**
Textfunde von Büyükkale aus den
Grabungen 1952-1959 mit Nachträgen
aus den dreissiger Jahren, (KBo 44),
Berlin.

OTTEN, H., SOUČEK, V.: 1969 **Ein althethitisches Ritual für das**
Königspaar, StBoT 8, Wiesbaden.

OTTEN, H., RÜSTER, C., WILHEL, G.: 2005 **Keilschrifttexte aus Boghazköi**
47 Textfunde von Büyükkale
aus den Jahren 1957-2002, (KBo
47), Berlin.

2011 **Keilschrifttexte aus Boghazköi**
55 Texte verschiedener
Herkunft: Texte aus dem
Bezirk des grossen Tempels
VII, (KBo 55), Berlin.

- ÖZER, B.: 2020 "Hitit Arşivleri ve Literatürü", **Aktüel Arkeoloji 74**, İstanbul, s: 52-58.
- POPKO, M.: 1978 **Kultobjekte in der hethitischen Religion (nach keilschriftlichen Quellen)**, Warszawa.
- POPKO, M.: 2002 "Zum tempel des Teššup von Halap in Hattuša", **AoF 29**, s: 73-80.
- PUHVEL, J.: 1984 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 1-2, (A-E-I), Berlin-New York-Amsterdam.
- 1991 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 3, (H), Berlin-New York.
- 1997 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 4, (K), Berlin-New York.
- 2001 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 5, (L), Berlin-New York.
- 2004 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 6, (M), Berlin-New York.
- 2007 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 7, (N), Berlin -New York,
- 2011 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 8, (PA) Berlin-New York.
- 2013 **Hittite Etymological Dictionary (HED)**, Vol. 9, (PE, PI, PU) Berlin-Boston.
- RÜSTER, C., NEU, E.: 1989 **Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der**

**Keilschriftzeichen aus den Bogazköy-
Texten**, Wiesbaden.

RINAP 5: Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period (Çevrimiçi).

RIEKEN, E.: 1999

**Untersuchungen zur nominalen
Stammbildung des Hethitischen**, StBoT
44, Wiesbaden.

ROSZKOWSKA-MUTSCHLER, H.: 2005

**Hethitische Texte in
Transkription**. KBo 45, DBH
16, Dresden.

2007

**Hethitische Texte in
Transkription – KBo 44**, DBH
22, Wiesbaden

ROTH, T.M. v.d.: 2005

**The Assyrian Dictionary of the
Oriental Institute of the
University of Chicago**, VOL 12-
P, Chicago.

SAA: State Archives of Assyria Online (Çevrimiçi).

SAA 13: Cole, S. W. - Machinist, P.: 1998

**Letters from Assyrian and
Babylonian Priests to Kings
Esarhaddon and Assurbanipal**.
Helsinki.

SEEHER J.: 1999
İstanbul.

Hattuša Rehberi, Ege Yayınları,

- 2011 **Taşa Yontulu Tanrılar Hitit Kaya Tapınağı Yazılıkaya, İstanbul.**
- SCHACHNER, A.: 2007 “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2006”, **ArchAnz**, s. 67-93.
- 2008 “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2007”, **ArchAnz**, s: 127-128.
- 2010 “Boğazköy - Hattuša 2008 Yılı Çalışmaları”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 1**, s. 286-309.
- 2019 **Hattuša Esnavi Hitit İmparatorluğu’nun İzinde, Homer kitabeve ve yayıncılık, İstanbul.**
- SCHUSTER, H.-S.: 1974 **Die hattisch-hethitischen Bilinguen I. Einleitun, Texte und Kommentar Teil 1, DMOA 17, Leiden.**
- SCHWEMER, D.: 2011 “Šuwaliyatt: Name, Kult und Profil eines hethitischen Gottes”, **CollAn 10**, s.249-260.

- 2013 “Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölüerin Bakımı / The Cult of the Gods, Magic Rituals, and the Care of the Dead”, **Hittiter Bir Anadolu İmparatorluğu**, s. 432-449.
- SINGER, I.: 1983-1984 **The Hittite KILAM Festival**, Wiesbaden.
- 2002 **Hittite Prayers**, Atlanta.
- SİR GAVAZ, Ö.: 2012 **Hitit Kralarının Kült Gezileri**, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum.
- SODEN, W.: 1965-1981 **Akkadisches Handwörterbuch (AHw)**, Wiesbaden.
- SOYSAL, O.; 2004 **Hattischer Wortschatz in hethitischer Textüberlieferung**, Leiden – Boston.
- STARKE, F.: 1985 **Die keilschrift-luwischen Texte in Umschrift**, StBoT 30, Wiesbaden.
- STEITLER CH. W.: **2017 The Solar Deities of Bronze Age Anatolia. Studies in Texts of the Early Hittite Kingdom**, StBoT 62, Wiesbaden.
- TISCHLER, J.: 1983 **Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG)**, (A-K), Innsbruck.

1990	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (L-M), Innsbruck.
1991	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (8, T-D/1), Innsbruck.
1993	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (9, T-D/2), Innsbruck.
1994	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (10, T-D/3), Innsbruck.
2001	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (11/12, P), Innsbruck.
2004	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (13, S/I), Innsbruck.
2006	Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG), (14, S/2), Innsbruck.
2008	Hethitisches Handwörterbuch – Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen, 2., Innsbruck.
-
TORRI, G.: 2003	Keilschrifttexte aus Boghazköi 45: Texte aus Stadtplanquadrat L/18, III.
2008	“Der Kult der königlichen Statuen in den hethitischen keilschriftlichen Quellen”, Fest und Eid , s. 173-190.

TORRI, G., BARSACCHI F.G.: 2018

**Hethitische Texte in
Transkription - KBo 12,
Wiesbaden.**

UET

Ur Excavations: Texts (London 1928
v.d.).

ÜNAL, A.: 1978

**Ein Orakel text über die Intrigen am
hethitischen Hof (KUB 23.70 - Bo
2011), THeth. 6, Heidelberg.**

2007

**Multilinguales Handwörterbuch Des
Hethitischen / A Concise Multilingual
Hittite Dictionary / Hititçe Çok Dilli El
Sözlüğü, Vol I A-M / Vol. II N-Z,
Hamburg, Verlag Dr. Kovač.**

2016

**Hititçe – Türkçe, Türkçe – Hititçe
Büyük Sözlük, Ankara, Bilgin Kültür
Sanat Yayınları.**

van den HOUT.: 1994

“Death as a Privilege. The Hittite Royal
Funerary Ritual”, **Hidden Future. Death
and Immortality in Ancient Egypt,
Anatolia, the Classical, Biblical, and
Arabic – Islamic World**, s. 37-76.

- 1995 “Tudhalija IV. und die ikonographie hethitischer Grosskönige des 13. Jhs.”
BiOr 52, s. 548-573.
- 2013 “Hitit Krallığı ve İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi / A Short History of the Hittite Kingdom and Empire”, Doğan-Alparslan M. – Alparslan M. (eds.), **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 22-44.
- van GESSEL, B.H.L.: 1998 **Onomasticon of the Hittite Pantheon 1-2**, Leiden - New York – Köln.
- WESTBROOK, R., WOODARD, R.D.: 1990 “The Edict of Tudhaliya IV”,
JAOS 110, s: 641-659.
- YİĞİT, T., 2011 “Hitit Krallığı ile Kuzey Suriye İlişkilerinde Halpa/Halap (Halep) Kenti’nin Yeri”, **Fırat Üni. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, No:20**, Elazığ, s: 365- 384.
- YİĞİT, T., ALİ, Ö., KIYMET, K.: 2016 **Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları**, Ankara.

EKLER

Eski Hitit Dönemi	
I. Hattuşili	1650 – 1620
I. Murşili	1620 – 1595
I. Hantili	1595 –
I. Zidanta	
Ammuna	
I. Huzziya	– 1500
Telipinu	1500 – 1475
Orta Hitit Dönemi	
Tahurwaili?	1475 –
Alluwamna	
II. Hantili	
II. Zidanta	– 1450
II. Huzziya	1450 –
I. Muwatalli	
I Tuthaliya	1420 –
I. Arnuwanda	
II Tuthaliya	
III Tuthaliya (Genç)	
Hitit İmparatorluk Dönemi	
I. Šuppiluliuma	1350 – 1320
II. Arnuwanda	1320 – 1318
II. Murşili	1318 – 1290
II. Muwatalli	1290 – 1273
III. Murşili	1273 – 1267
III. Hattuşili	1267 – 1240
IV. Tuthaliya	1240 – 1220
Kurunt(i)a?	

III. Arnuwanda	1210 –
II. Šuppiluliuma	– 1200

Tablo 2.1.a: Hitit Kral Listesi (van den Hout, 2013: 27).

Harita 3.1: MÖ 2. Binyıl Anadolu Coğrafyasında Yer Alan Hitit Kaya Anıtları (Hittite Monuments).

KBo 24.89

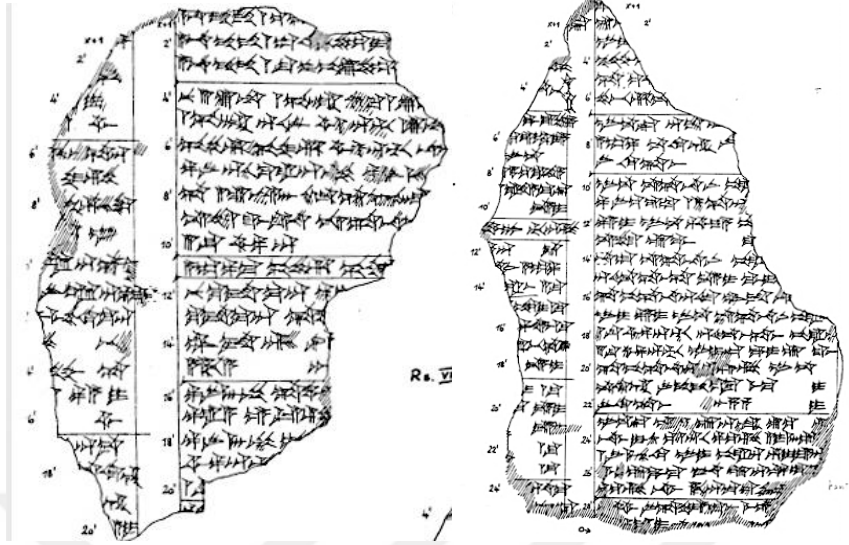
KUB 51.13

KUB 10.11 Öy. - Ay.

Resim 2.1.1: KBo 24.89 + KUB 51.13 + KUB 10.11 (2294/c + Bo 919 + Bo 5041)

Fotoğrafi (Hethitologie Portal Mainz).

Resim 2.1.2: KBo 39.91 (1190/z) Kopyası.

(Otten, Rüster, 1995: 21).

Nr. 86
770/b

Vs. II

Rs. V

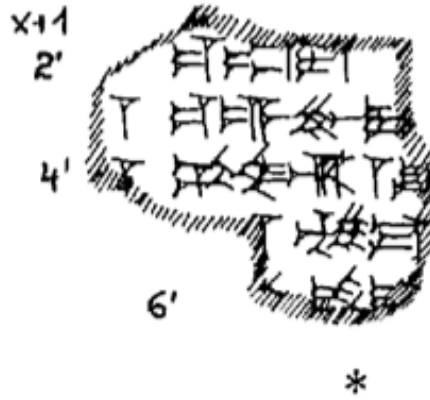

Resim 2.1.3: KBo 39.86 (770/b) Öy. II, III, Ay. V. Kopyası
(Otten, Rüster, 1995: 19).

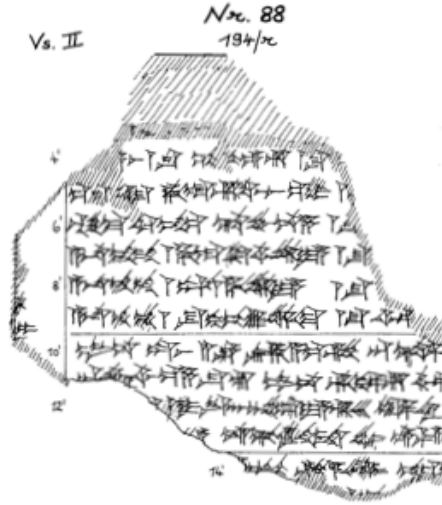

Resim 2.1.4: KBo 38.120 + KBo 30.92 (1307 c / 634 c) Fotoğrafi
(Hethitologie Portal Mainz).

Nr. 262
1293/z

Resim 2.1.5: KBo 55.262 (1293/z) Kopyası (Otten, Rüster, Wilhelm, 2011: 49).

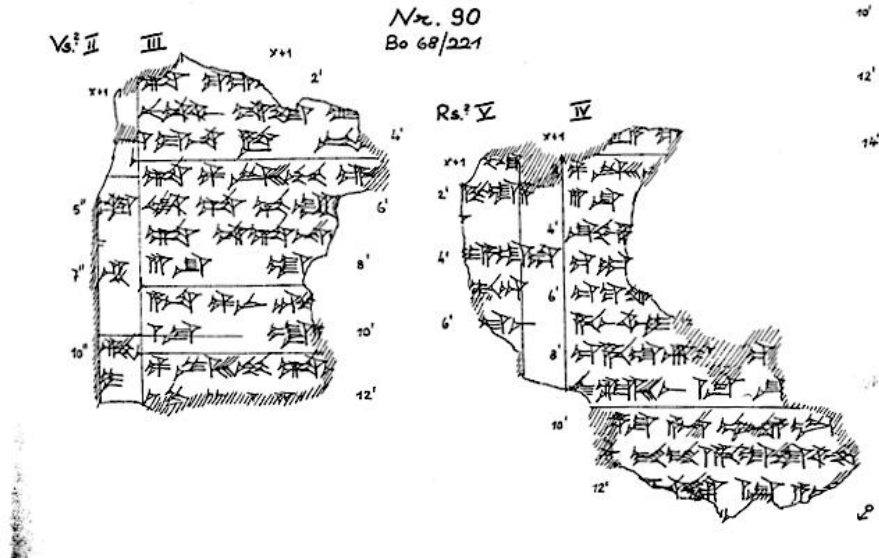
Resim 2.1.6: KBo 39.88 (194/rA) Öy. II Sol kol. ve Sağ kol. Kopyası (Otten, Rüster, 1995: 22).

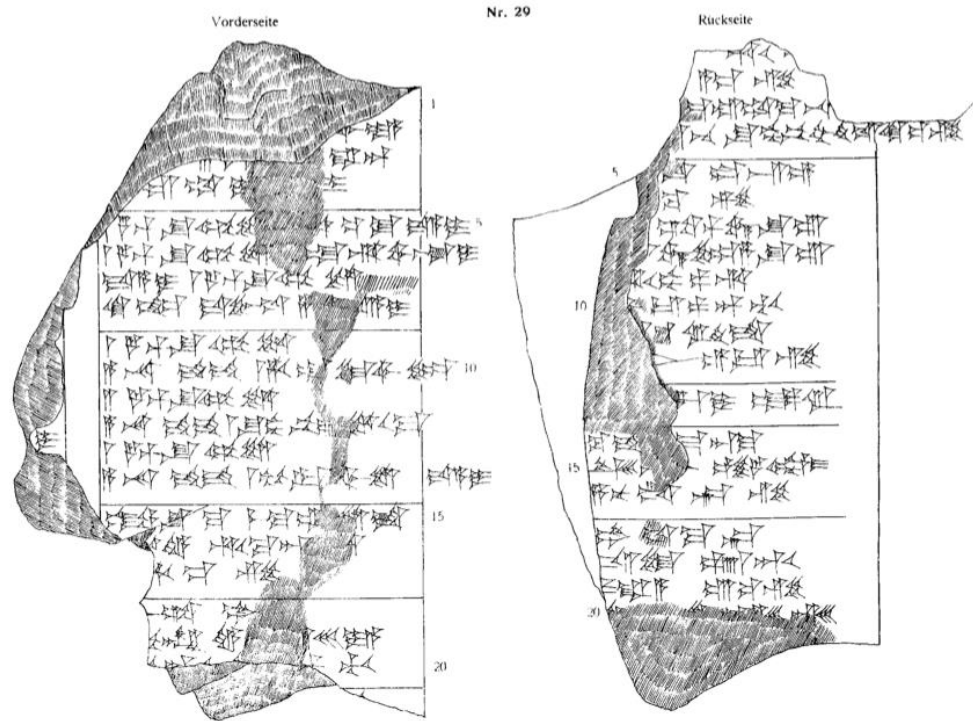
Resim 2.1.7: KBo 39.92 (Bo 68/25) Kopyası (Otten, Rüster, 1995: 21).

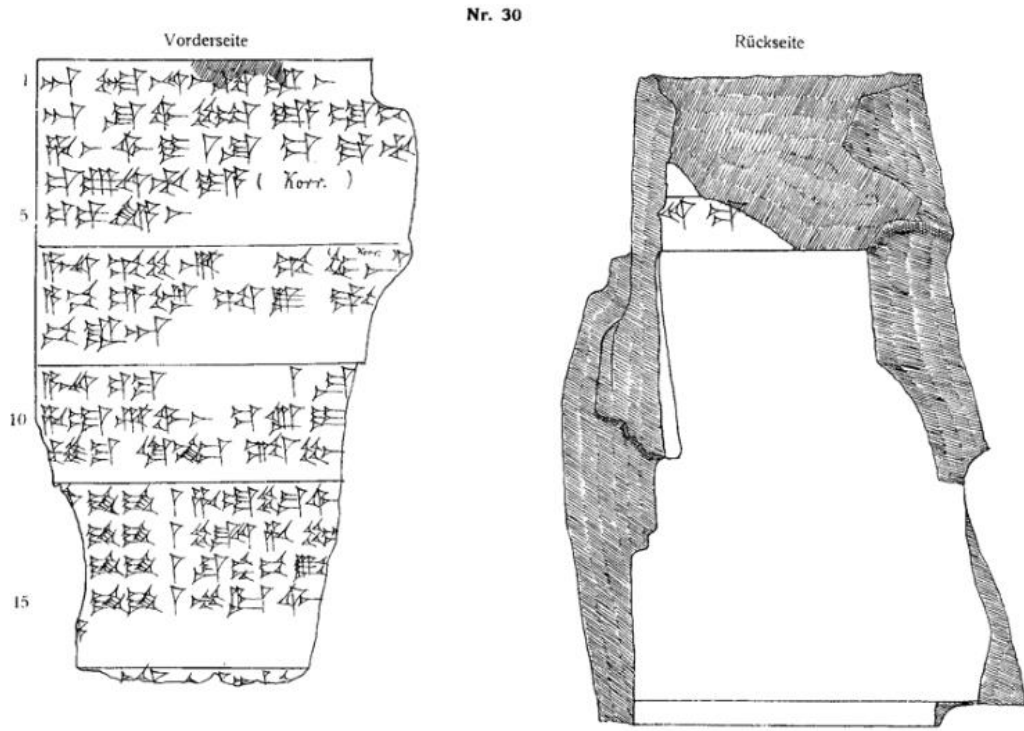
Resim 2.1.8: KBo 30.53 (2033/g) Kopyası (Otten, Rüster, 1984: 25).

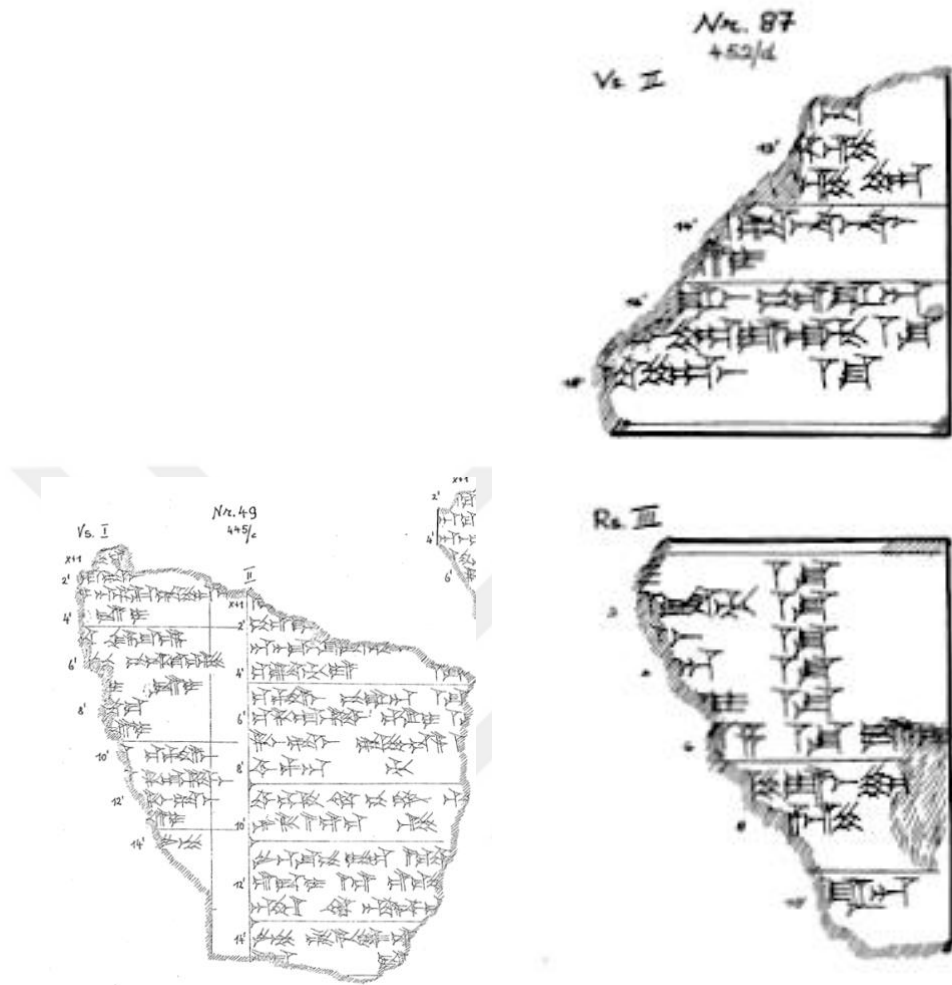
Resim 2.1.9: KBo 39.90 (Bo 68/221) Kopyası (Otten, Rüster, 1995: 20).

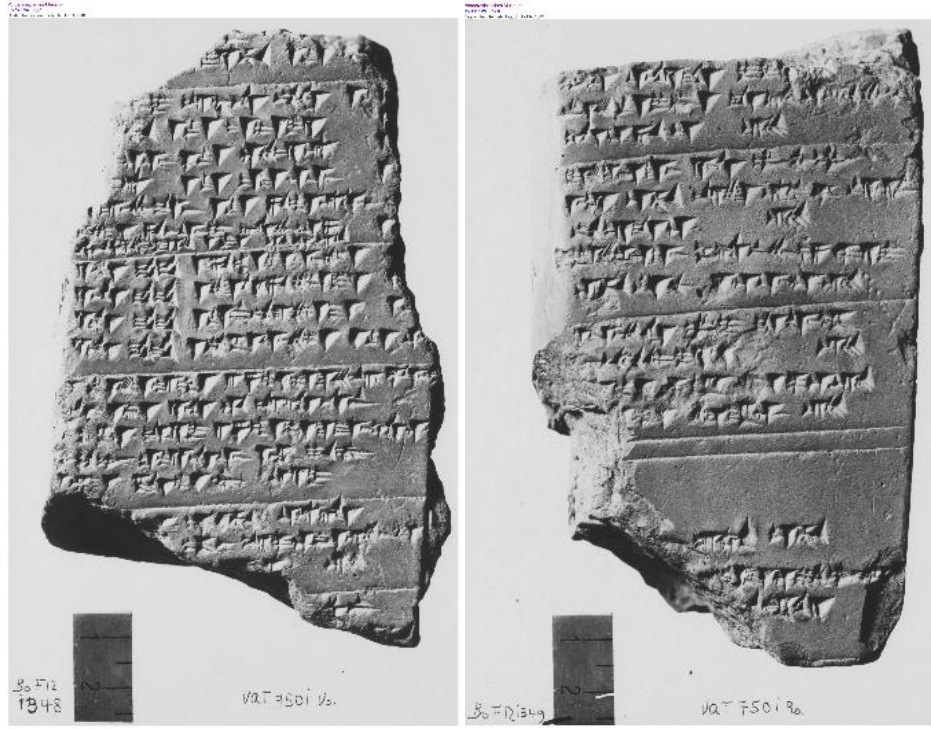
Resim 2.1.10: KBo 2.29 (Bo 29) Kopyası (Figulla, 1916: 74).

Resim 2.1.11: KBo 2.30 (Bo 30) Kopyası (Figulla, 1916: 74).

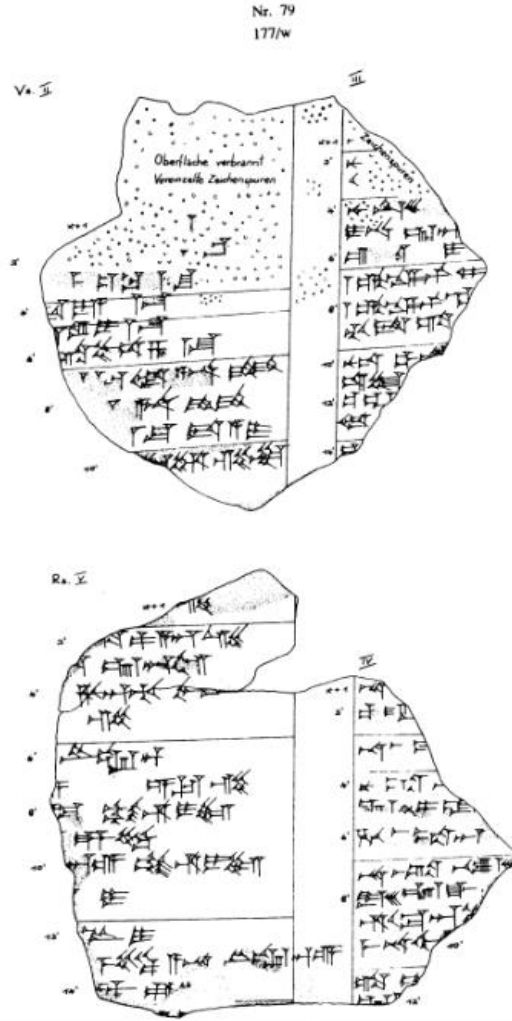
Resim 2.1.12: KBo 21.49 + KBo 39.87 (445/c + 452/d) Kopyası (Ottén, 1973b: 27; Ottén, Rüster, 1995: 20).

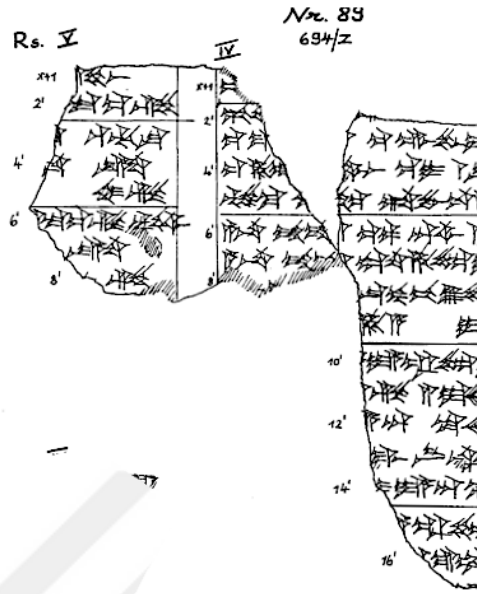
Resim 2.1.13: VSNF 12.2 (VAT 7501) Öy. I, Ay. VI Fotoğrafi (Hethitologie Portal Mainz).

Resim 2.1.14: KBo 21.73 (491 / b) Sol. Kol., Sağ Kol. Kopyası (Ottén, 1973b: 33).

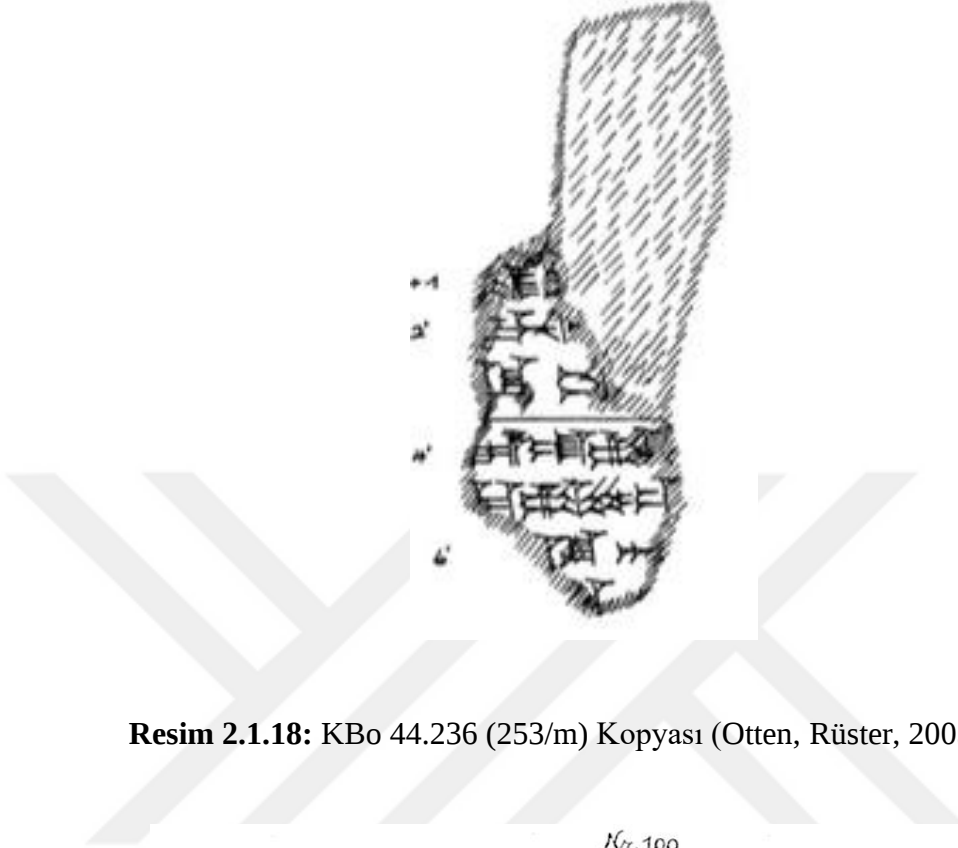
Resim 2.1.15: KBo 47.79 (177/w) Öy. I, II ve Ay. IV, V Kopyası (Ottén, Rüster, Wilhelm, 2005: 18).

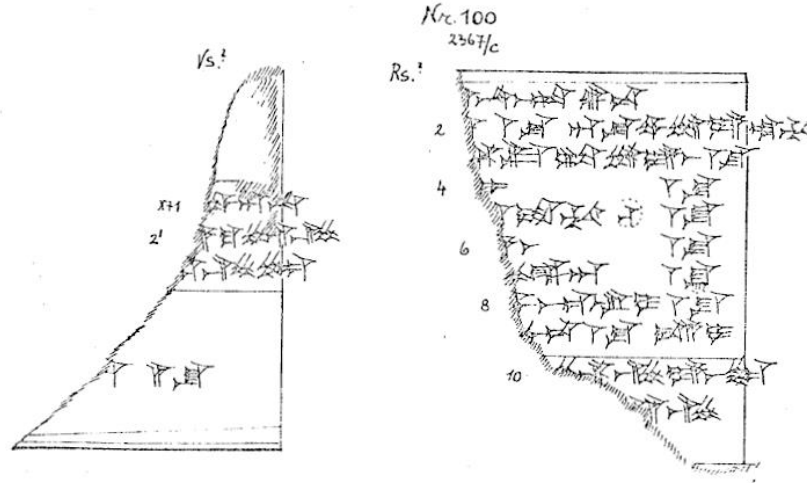
Resim 2.1.16: KBo 39.89 (694/z) Öy. II, III, ve Ay. IV, V Kopyası (Ottén, Rüster, 1995: 20).

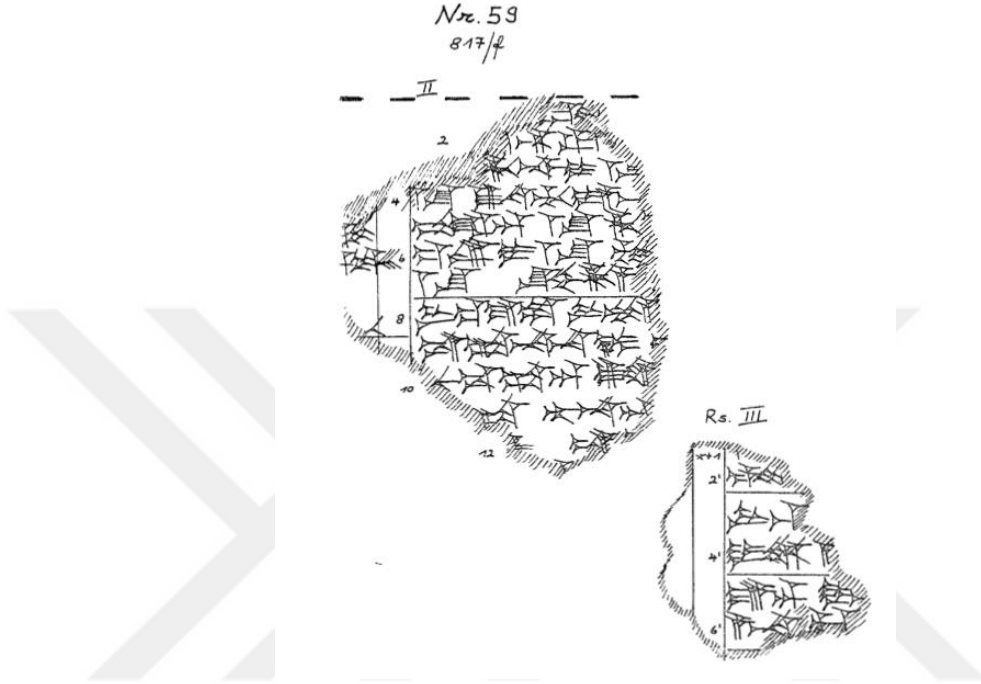
Resim 2.1.17: KBo 52.132 (942/u) Kopyası (Corti, 2009: 29).

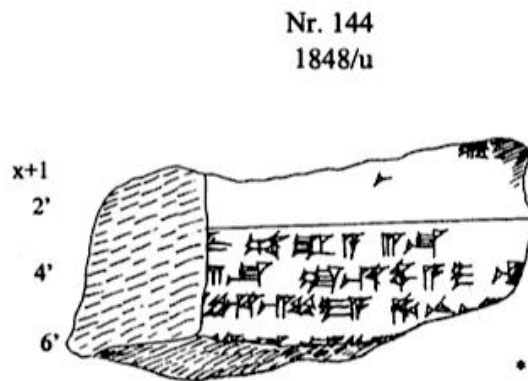
Resim 2.1.18: KBo 44.236 (253/m) Kopyası (Ottén, Rüster, 2003: 52).

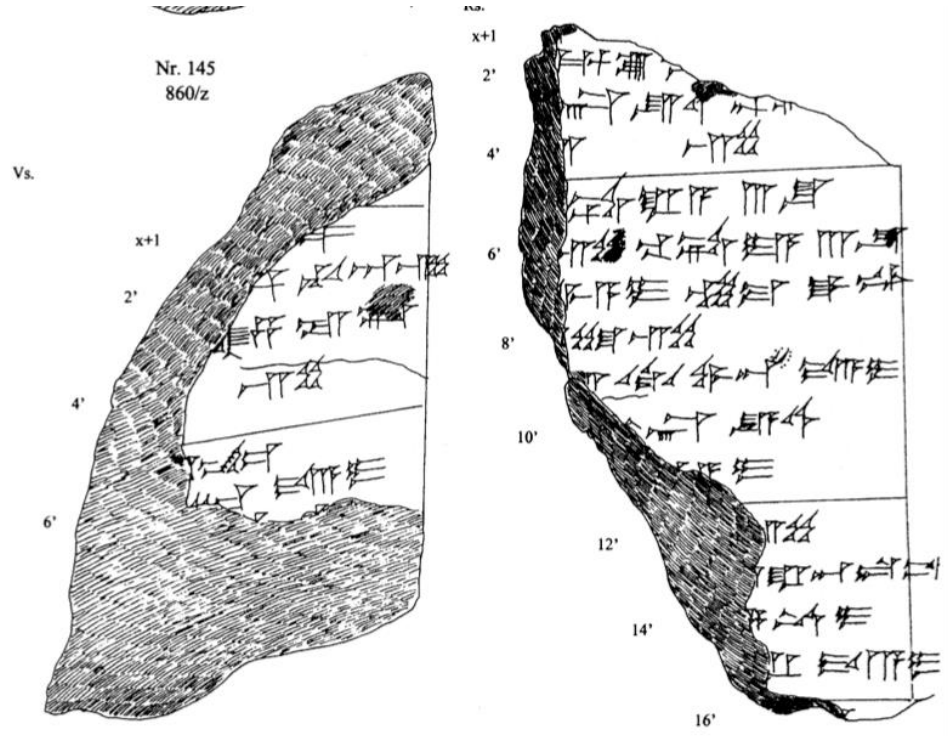
Resim 2.1.19: KBo 20.100 (2367/c) Öy. I, Ay. I Kopyası (Ottén, Rüster-Werner, 1971: 35).

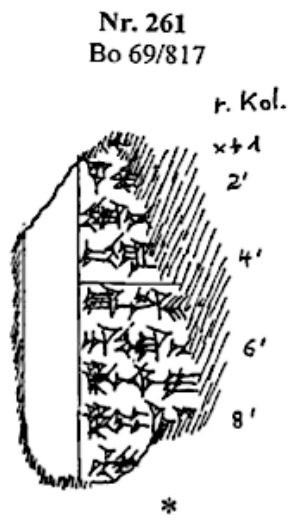
Resim 2.1.20: KBo 30.59 (817/f) Öy. II, Ay. III Kopyası (Ottén, Rüster, 1984 -sayfa numarası yok-).

Resim 2.1.21: KBo 54.144 (1848/u) Kopyası (Groddek, 2006: 30).

Resim 2.1.22: KBo 54.145 (860/z) Öy.ve Ay. Kopyası (Groddek, 2006: 30).

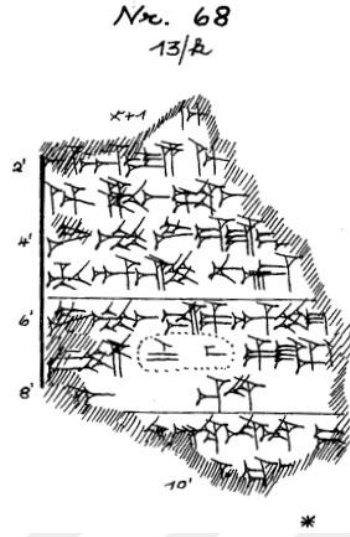
Resim 2.1.23: KBo 55.261 (Bo 69/817) Kopyası (Ottén, Rüster, Wilhelm, 2011:49).

Resim 2.1.24: KBo 52.133 (1291/u) Öy.I Kopyası (Corti, 2009: 29).

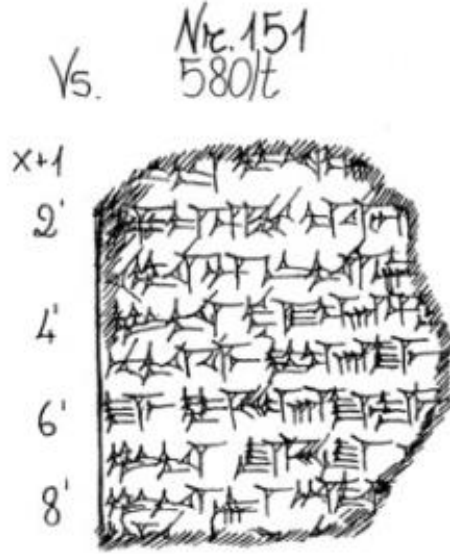
Resim 2.1.25: KBo 52.134 (678/u) Kopyası (Corti, 2009: 29).

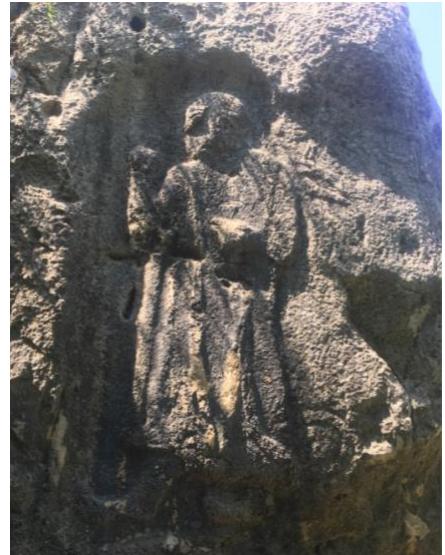
Resim 2.1.26: KBo 43.68 (13/k) Öy. I Kopyası (Otten, Rüster, 2002: 12).

Resim 2.1.27: KBo 43.76 (14/E) Kopyası (Otten, Rüster, 2002: 13).

Resim 2.1.28: KBo 45.151 Ay. Kopyası (Torri, 2003: 51).

Resim 3.1.1: Sirkeli Kaya Anıtı.: II. Muwattalli Çizimi ve Fotoğrafı (Ehringhaus, 2005: 98; <https://www.hittitemonuments.com>).

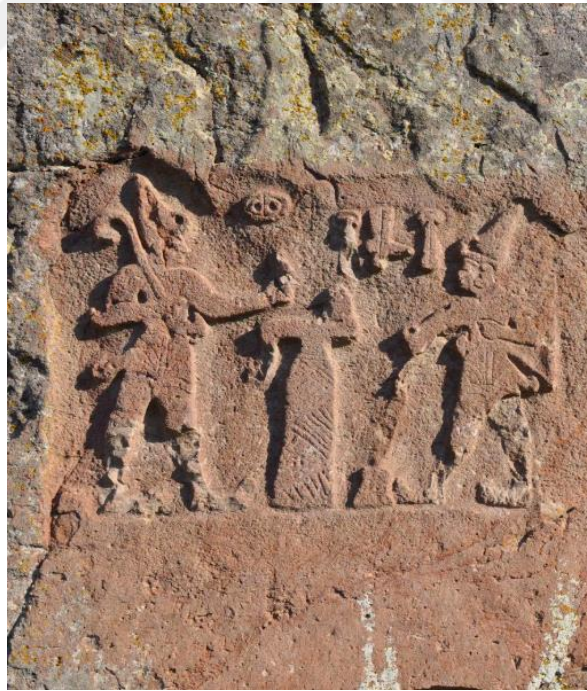
Resim 3.1.2: Yazılıkaya A Galerisi, IV Tuthaliya Kaya Kabartması
(<https://www.hittitemonuments.com>)

Resim 3.1.3: Yazılıkaya B Galerisi: Tanrı Šarruma ve IV Tuthaliya
(<https://www.hittitemonuments.com>).

Resim 3.1.4: Karabel Kaya Anıtı Çizimi ve Fotoğrafı (Hawkins, 1998: 6; <https://www.hittitemonuments.com>).

Resim 3.1.5: Fraktin Kaya Anıtı (<https://www.hittitemonuments.com>).

Resim 3.2.1.a: Hitit Kral Mühürleri: Aedicula Mühürler. (Darga, 1992: 200).

Resim 3.2.1.b: II. Muwatalli ismini taşıyan Mühür baskısı (Dinçol – Alparslan, 2009: 402).

a.

b.

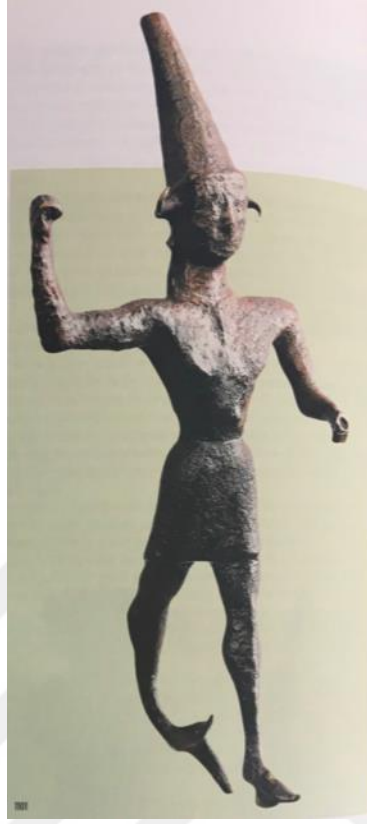
Resim 3.3.1.a: Tanrı heykelcikleri, a: Ayakta altın tanrı heykelciği, Londra, British Museum. b: Konya’da bulunmuş bronz tanrı heykelciği, Tübingen (Darga, 1992: 104; Bittel,1976: 147).

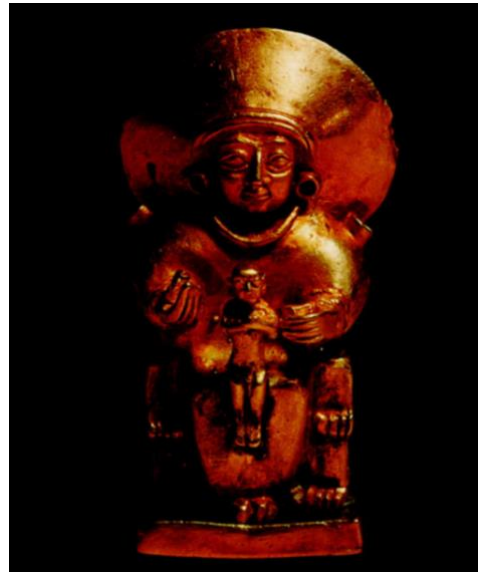
Resim 3.3.1.b: Hasanoğlu Heykeliği (Bittel, 1976: 46-47).

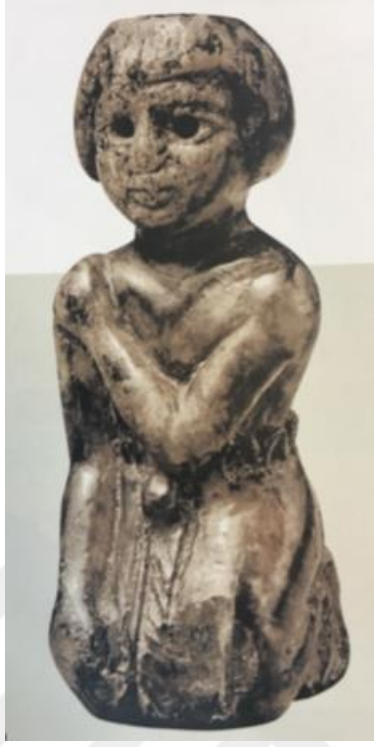
Resim 3.3.1.c: Amasya- Doğantepe heykelciği (Darga, 1992: 101).

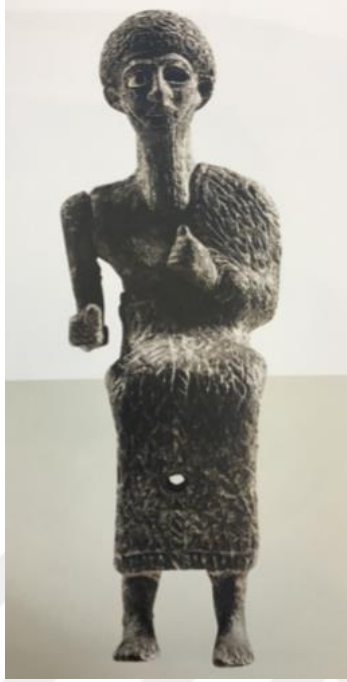
Resim 3.3.1.d: Dövlek Heykelciği (Bilgi, 2013: 412).

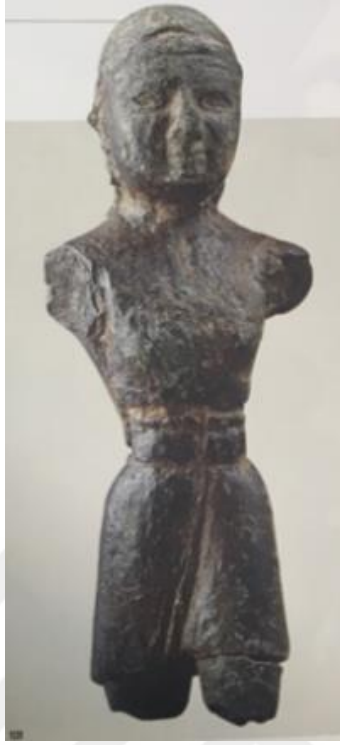
Resim 3.3.1.e: Tanrıça Heykelcikleri (Darga, 1992: 102; Bilgi, 2013: 422).

Resim 3.3.2.a: Oturan çocuk heykeli, Gergedan dişi, y.3.9 cm., Alaca Höyük
– Çorum, Anadolu Medeniyetleri Müzesi/ Ankara (Bilgi, 2013: s. 390).

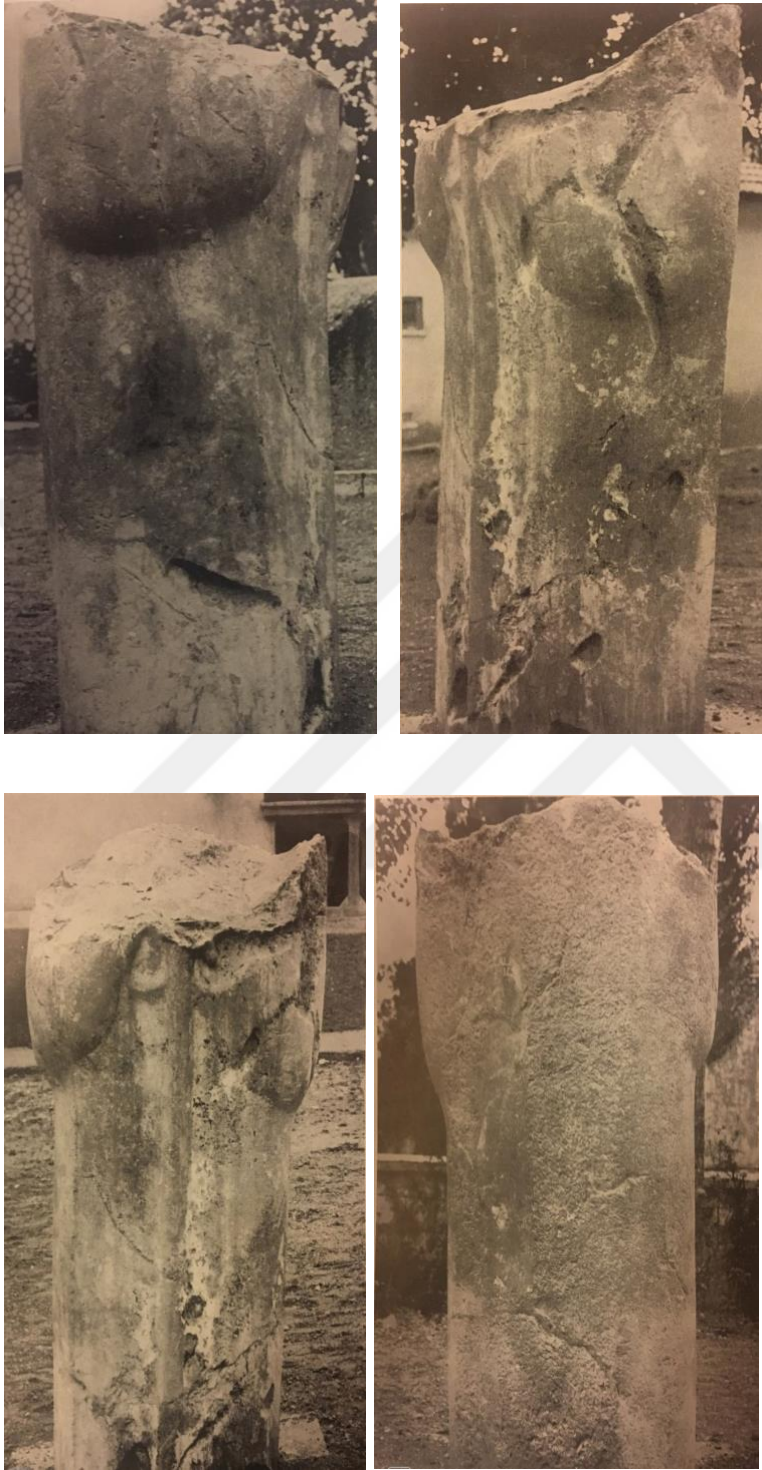
Resim 3.3.2.b: Boğazkale-Çorum, Oturan erkek heykeli, Tunç, y. 17.5 cm, Staatliche Museen Berlin Das Vorderasiatisches (Bilgi, 2013: s. 391).

Resim 3.3.2.c: Ahurhisar heykelciği, Tunç, y.35.1 cm., Afyonkarahisar Müzesi.

Ahurhisar Hitit Bronz Heykelciği: Hitit İmparatorluk ağı'na ait 35,1 cm yüksekliğinde, takke formlu başlığı bulunan, savaşçı giyimli, boynuzlu olduğu düşünülen bronz heykelciktir. Kollar omuzdan, ayaklar dizden, boynuzlar kulak yanından kırılmış ve ele geçmemiştir. Heykelcik bronz döküm olup ii kurşun dolguludur. Kulak zerindeki altın engelden dolayı altın süslemeli olduğu sanılmaktadır. Hitit ağına ait en büyük bronz heykelciklerden biridir.

(İlaşlı, 1993: 301-308).

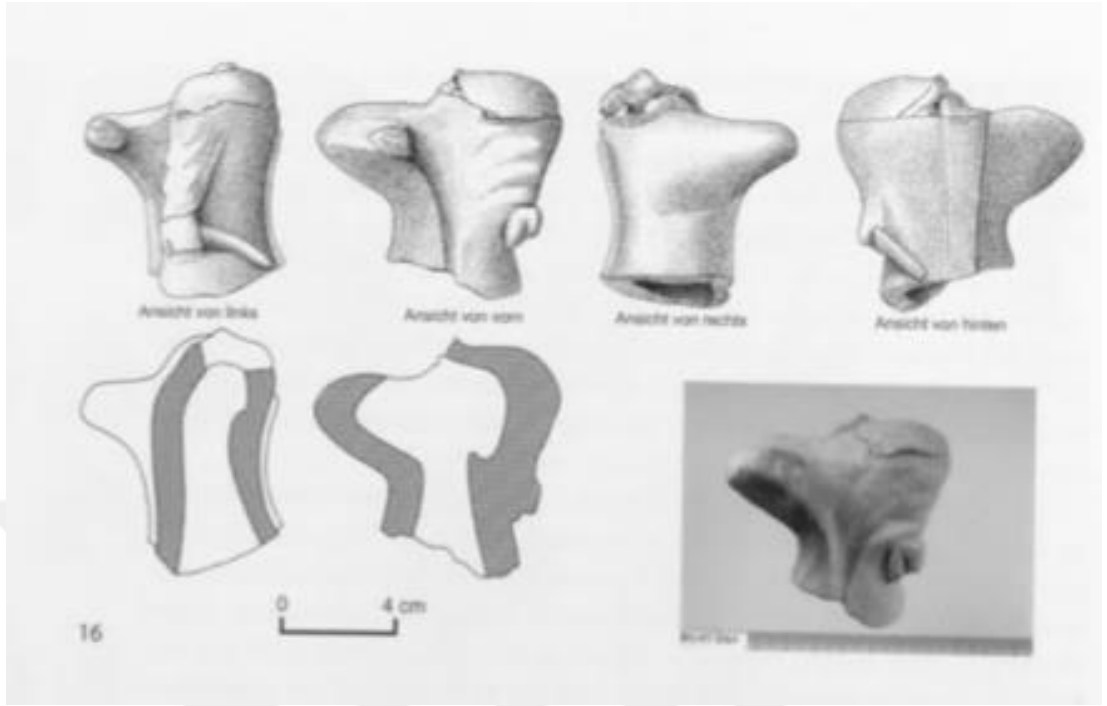
Resim 3.3.2.d: Alaca Höyük Heykeli (Koşay, 1973: Lev. 40-41)

Resim 3.3.2.e: Erkek Heykelciğı, y. 8,6 cm. (Schachner, 2009: s. 309)

Resim 3.3.2.f: Erkek Heykel Başı (Schachner, 2007 s: 70-71).

Resim 3.3.2.g: Erkek Heykel Gövdesi (Schachner, 2008, s: 127).